

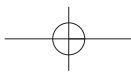
LITERATŪRA,
KRITIKA,
ESEISTIKA

KOVAS 3

metai

LIETUVOS
RAŠYTOJŲ
SAJUNGOS
MĖNRAŠTIS

2009

TURINYS

LEONARDAS GUTAUSKAS. Išėjusiems sugrįžti	3
MYKOLAS KARČIAUSKAS. Kraujo brasta. Eilėraščiai	7
LAURA SINTIJA ČERNIAUSKAITĖ. Prieblandos seserys. Apysaka (Pradžia)	11
ROMAS DAUGIRDAS. Eilėraščiai	37
STEPAS EITMINAVIČIUS. Novelės	41
ALGIRDAS VASERIS. Eilėraščiai	49
WILLIAM SOMMERSET MAUGHAM. Salvatorė. Novelė. Vertė P. Gasiulis	54
GEORGE ORWELL. Katalonijai pagerbti. Vertė A. Sabonis	57
VALTER HUGO MĂE. Eilėraščiai. Vertė V. Dekšnys, S. Paliulytė, E. Ališanka	66

SVARSTYMAI

Kalbos pabaiga? Pokalbyje dalyvavo Viktorija DAUJOTYTĖ, Vytautas RUBAVIČIUS, Arvydas ŠLIOGERIS, Regimantas TAMOŠAITIS	71
--	-----------

PETRUI CVIRKAI – 100

DŽIULJETA MASKULIŪNIENĖ. Dramatiška vaikystės šviesa	96
---	-----------

APIE KŪRYBĄ IR SAVE

Prasmingos lenktynės su laiku. Vertėją Alfonšą TEKORIŪ kalbina Diana BUČIŪTĖ	104
--	------------

MŪSŲ PUBLIKACIJA

NAOMI KLEIN. Nuostabioji tuštuma: trys pasaulio naikinimo ir pertvarkymo dešimtmečiai. Vertė G. Pulokas	119
--	------------

RECENZIJOS, ANOTACIJOS

JŪRATĖ ČERŠKUTĖ. Nebaigta asmenybės ir ligos autobiografija (J. Ivanauskaitės „Viršvalandžiai“) * BIRUTĖ MUMĖNAITĖ. Kai sufleriai miega (A. Biliūnaitės „Miegantys sufleriai“) * RAMUTĖ DRAGENYTĖ. Knisliaus trofėjai (A. Mažrimo „Žmonės, žaiskime!“) * VYTAUTAS GIRDZIJAUSKAS. Aname krante likęs (J. Buitkaus „Nematomas“) * MINDAUGAS PELECKIS. Raktai (anotacijos)	134
--	------------

TĖVYNĖS VARPAI

ROMAS DAUGIRDAS. Kas gimsta iš tiesos?	151
---	------------

Antrajame viršelyje: **VIDMANTAS JUSIONIS.** Tarp jų, I, 2007

Trečiajame viršelyje: **VIDMANTAS JUSIONIS.** Tarp jų, II, 2007

Pasirašyta spausdinti 2009.III.4. Tiražas 1200 egz.
Formatas 70x108^{1/16} Ofsetas. 10 sp. l.
Kaina 7 Lt.
Spaudė AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius.

„Metus“
remia:

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

LEONARDAS GUTAUSKAS

3

Išėjusiems sugrįžti

O dienos klajonių,
Šviesa aš jus užrašysiu,
Šviesa, kurioj slypi žalčio kiaušinis.
Svetimakalbiai laikrodžiai, jūsų valandas sulesė vėjai
Ir dulkėti klajonių daiktai pašauks vienišą savo poetą,
Ir vijokliais apaugus naktis
Primins jam skubančio laiko vienatvę.

O dienos klajonių,
Pėsčiomis jūs išėjote sukdamos lankstą
Nuo Nemeikščių, Gruzdžių ir Pagėgių, ir Lodzės, ir Trumpiškio,
Lediniais Karaliaučiaus kanalais
Pro Tilžę, Flensburgą, Hanau ir Freiburgą
Ligi Baltimorės, Lemonto, Čikagos skerdyklų ir kapinių.
O dienos, nenujautusios, kad teks pasislėpti
Liepsnojančioj užmaršty virš Palūšės bažnyčios,
Virš miegančių Miškinio upelių ir apakintų ežerų.

O dienos klajonių,
Kieno jūs esate balsas?
Ar jūs prisimenat, kas išplėšė Vorutos karalių kapus?
O dienos, skaudesnės už vanago klyksmą debesy,
Jūs srūvat kaip smėlis tarp pirštų,
Kaip vaškas iš džiūstančių *dravių*,
Ir tos naktys – jos plėšrios nei lūšies šuolis į tamsą.

Laureato žodis Liudo Dovydeno premijos įteikimo iškilmėse.

4

O dienos klajonių,
 Kas įskaitys apsnigtus jūsų žingsnius?
 Vakar virš griuvėsių niukėsi vasara,
 Moreniniais kaulų laipteliais leidos mėnulis
 Ir tas skitiškas vėjas skėrio sparnais
 Nulaužė alyvmedžio šaką,
 Ir žleganti geležis pralaužė Rytprūsių dangų.

O dienos klajonių,
 Žvėrys ar žmonės graužė akmenis, garbino kruviną stulpą?
 Žinančios atsakymą, jūs ištraukite geluonį iš Stella Polaris akių.
 Atskirtos kryžkelių kryžiais, jūs nuspėjot,
 Kas sutrupino sargybinių bokštus pajūry,
 Kas suklaidino vilkšunius, sekančius išėjusių pėdomis.

Vakarais iš suskirdusių žemės delnų veržias gyvas vanduo.
 O keleivi, perbrisk vienvėsis brastas,
 Ant sapno krantų būk lietus suanglėjusiems rožių kerams.
 Baltos moterys, kvepiančios laukinių bičių medumi,
 Vis dar šoka jaunamartės šokį tarp mėnulio ragų –
 Jų rankose tirpsta vėduoklės,
 Kurių plunksnose meilė šlamėjo.

O dienos klajonių,
 Girdžiu jūsų ilgesio garsą, jis sklinda iš kranklio krūtinės,
 Jis sminga į didžiulį skausmo laužą dienų pabaigoj,
 Jis artėja nuo plieninių Niagaros krioklių –
 Tereikia sugauti jo išpėjantį šauksmą:
 Jau laisvės šešėlis pakrypo
 Lyg bevardė Kolumbo sapnų karavelė.

O dienos klajonių,
 Paklusios piligrimiškai būčiai,
 Jūs sugrįžot į Kalbą, kuri jums įsakė kartoti kas naktį
 Rožinį, vaikiškus poterius,
 Silabotoninę Maironio eilėdarą:
 Neužgesins naktis žvaigždės.
 O dienos, jei išeidamos tasyk suklydote – ką gi,
 Be klaidų čia gyventi dar nieks neišmoko.

O dienos klajonių,
 Jūs pažirot į tūkstančius šukių –
 Jas surinkt privalėjo kiti, tie, kas gimė po gaisro,

**Kas neprisimena svilėsių alsavimo ir aštraus
Likiminio juodvarnio kranksmo.
O dienos, tai jums Kernavės kalvos ir po sąnašų klodais
Pasiruošusios pražysti laukinės lelijos.**

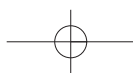
**O dienos klajonių,
Padalyta aštriais stačiakampiais erdvė virš tamsos –
Joje išbraižyti ženklai, išreiškiantys į užmarštį slenkantį laiką.
O dienos, jus išsaugojo molio klampumas, ta knyga be pradžios –
Jos lapai išėjusių sielas lydėjo.
O dienos, ar prisimenat valandą,
Kai išgelbėjot sąžinę nuo stabų vientulystės?**

**Pakeliui iš vergovės namų – atmintis,
Kuri moka bučiuot, apkabint ir palaimint,
O švininė nelaisvės gelmė išsprogdino liepsnojantį krūmą.
Vilko valandą išsiliejo derva,
Kurią sukaupė vakar mirusios žvaigždės
Ir tas vėjo trikampis, saugantis praeitį,
Į širdis įsmeigė žaliuojantį durklą.**

**Vilko valandą vilko vaikai indigo spalvos veidais
Ir ūmai apšlakstytas krauju iškyla užkariautojų sostas.
Vilko valandą baimė skverbės į sąmonę
Ir jei ne Kalbos prieraišumas –
Vilties šaknys nerastų dirvožemio.
Vilko valandą atsidūsta naktis
Ir raudono žvėries galva išnyra virš aklo akiračio.**

**O dienos klajonių,
Jūs žinot, kad išlaisvinimui pražysta žaibai
Ir kur bepažvelgtum – rugių sardoniksas,
Skirtas santarvei ir išsaugotai garbei.
Akmuo vakaro prieblandoj lyg akmeninė Žemaitijos širdis –
Jis toks baltas, jis švyti ir budi,
Ir laukia išraiškos tobulumo.**

**Juodasnapis buvo tas viesulas, juodanagė ta vėtra
Ir lapino kailis lyg kruvinas patalas. O tėve,
Ne ant rožių miegojai – ant žarijų pražilo tavo plaukai.
Neiškeisk savo kaulų, karaliau, į popierines vaškuotas gėles,
Te keleivis, praradęs namus, alyvos šaka užrašys ant dangaus
Vienintelį ilgesio vardą.**

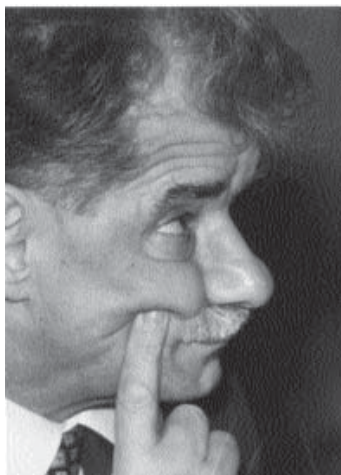
6

O dienos klajonių,
Jūsų aidas – išėjusiems grįžti,
Ir poetas prisimena liepsną karvelių
Virš svajingos Vienuolio, Biliūno Šventosios,
Baranausko sapnuos užsiglaudusią viltį.

Neparašytose knygose – vėjai, kurie nusimeta vilkenas
Ir išrauna užrūdijusį sielvarto dyglį.
Nors klajojanti vėtrungė neatspėjo krypties,
Bet vandenynas, išskleidęs bangų gobeleną,
Mokėjo priglaust ir apsaugot keleivį.

Šitaip keičiasi prasmės,
Ir prisikėlimas tereiškia tolimą ilgą kelionę
Šiapus melsvų vandenų –
Čia tamsa jau nebus visagalė.

Mieli skaitytojai,
neužmirškite užsisakyti
Lietuvos rašytojų sąjungos žurnalo „Metai“.
Prenumeratą priima visi Lietuvos pašto skyriai.
Mūsų indeksas 5049.

MYKOLAS KARČIAUSKAS

7

Kraujo brasta

šventaragio slėnis

*tyliai užkopta
amžinos ugnies vieta
homero laukia*

paveldas I

*kristus prie stulpo
altoriaus verdenėje
kraujas ir vanduo*

provaizdis

*sovijus grįžta
žemės dangaus ir ugnies
žiedai kaip įščios*

alkas

*aušrus kalnelis
alšioj apaugęs medžiais
dangun atvertas*

1655 m.

1

*trejinės giesmės
pervelka Kristaus rūbus
perlieja jūrą*

2

*žemės atminty
išdeginti archyvai
krikštas ir silkės*

Šv. Mikalojus bažnyčioj

*kryžkelėj saulė
ir mėno amžinybės
aukso obuoliai*

herbas

*kraujo brastomis
skrieja kaip viltis baltas
vytenio žirgas*

tėvynė

1

*į varpą muša
griaunantys imperijas
žemės šventraščiai*

2

*balsi lietuva
be mūsų išduodami
mūsų atėnai*

jotva

*kryžių nelaisvėj
pavergė laisvė pilis
jotvingių žemėj*

lauksmas

*krikšto drabužiuos
ieškom sostinės mūsų
laisvės pamatų*

paveldas II

*kuršių tiltelis
amžinas baltų kalbos
žemėj išlieka*

nuo išganytojo kalvos

*kalvų rieškučios
pilnos lenkiasi upės
klaupiasi skardžiai*

vingriai

*smelkias šaltiniai
vaikšto sutemų gatvėm
širdį suvarpo*

nugalėtojai

*sapiegos kūną
nugalėtojų arkliai
valkioja gatvėm*

šunbalis

*šaukdivas turgaus
aikštės basi karaliai
bajorų seimely*

atmintis

*brolžudžių kraštas
geležis išsilieja
gelūžos krantais*

Priemiesčių peizažai

1

*žabinė tvora
tūliuoja tulžiažolė
varpulus skleidžia*

2

*pušys ir sniegas
kelias į kalną eina
melsvais šešėliais*

3

*čiulpauja strazdai
lyg pragaišę iš juoko
belmonto krūmuos*

4

*einančios upstais
bobos kaip keptos bulvės
alaus pripiltos*

5

*ūžauja vėjas
prieš lietu iš varpinių
provagės tarmėj*

ūkanų gatvė

*lyg apsimėžus
saulė properšom plaukia
pritolžę liepos*

naktis

*laukinės vyšnios
žydi smegčia sidabru
bernardinuos*

po sukilimo

*kartuvių kalnai
randai ant maldaknygių
snieglaušos žieduos*

pasmerkimas

*jau galvos rėdą
nugalėtojai skelbia
lukiškių aikštėj*

Pajautos slėnyje

1

*saulės spinduliuos
įspindę atrakinti
rasuoja žiedai*

2

*rasos rinkimo
šventė karo vartuose
sauelė rėdos*

3

*užgęsta ugnys
Nerim žvaigždynai teka
ūžteli kraujas*

4

*sidabro mėnuo
ugnelės tylios vaikšto
pajautos žemėj*

vėlinės

*basaniaus kapas
gęstančių žvakių vėjas
klaidžioja vėlės*

paveldas III

*senolių dvasios
atgimsta kad išliktų
saujoj pelenų*

prie Vileišių koplyčios

*tauta mažuoja
kapukalny medinių
kaimo apšviesta*

sizifas, 1945

*jau nėra vilties
tiktai akmuo ridenas
pats sau į kalną*

didžiosios sinagogos sugriovimas

*kraujais kaitavo
saulė kaitėjo kaitrūs
kahalo žodžiai*

9

pokario moteris

*šilojuos žydi
bažnytkaimių marijų
svyrūnės krūtys*

laikas

*numožo upė
viešpaties tylioj kalboj
vėl mezgias vaisiai*

jonui vileišiui

*laimingi esam
matėm kaip keičias danguos
tariamias žodis*

marijai

*sielos šaknimis
ugnies didžioji deivė
lieka su mumis*

ingei

*žindančios vilkės
aprauda radvilus žemės
erelių lizduos*

karalius

*batoras žmonių
ne sąžinių karalius
maro atminuos*

atgimimas

*tulpių ugnyje
renesanso marijų
auksuoja žvaigždės*

ruduo žydų kapinės

*kapinių medžiuos
antkapių eilėraščiai
ipučia liepsną*

Gedimino kalnas

*perbrido upę
mindaugo atlikuonis
pirmas po mūsų*

getas

*mažoji roma
uždraustas kraujo šmeižtas
juodajam mieste*

**LAURA SINTIJA
ČERNIAUSKAITĖ**

11

Prieblandos seserys

Apysaka

- Jums bus kokie dvidešimt penkeri?
- Dvidešimt septyneri su puse.
- Atrodot jaunesnė.

Moteris nutilo ir ilgai žiūrėjo į Sniegutę, lyg norėdama ją sutrikdyti. Ši per vėlai susigaudė, kad tikriausiai išgirdo komplimentą ir už jį derėtų padėkoti. Bet tik įsikibo į kelius. Jos krumpliai išsišovė lyg katės nagai.

Moteris buvo labai graži. Kai atvėrė duris, grožio gūsis bloškėsi į Sniegutę lyg koks skersvėjis išpūstas audeklas. Kitą akimirką ji išvydo veidą medaus spalvos plaukų koryje, o šį tuojau pasivijo ir apgaubė ENVY aromatas. Pajutusi savo pilkumą, Sniegutė susigūžė. Vos peržengus slenkstį, ją užplūdo antipatija ir kartu – vergiškas nuolankumas. Namų šeimininkė buvo iš tų klasikinio grožio moterų, kurios daugumą žavi ir priima tai kaip savaime suprantamą dalyką. Ji vilkėjo ankštus džinsus ir baklažano spalvos trumparankovius marškinėlius, ant pečių ir nugaros raitėsi žvilgantys tankių plaukų liežuviai, ir ta atsitiktinė kompozicija atrodė žavinga. Tai numanydama, ji vaikščiojo tarp savo išpūdingų daiktų ir jais naudojosi pabrėždama, jog yra už juos brangesnė. Stengėsi būti maloni, bet vis tiek atrodė sudirgusi, viešnia ją aiškiai atitraukė nuo svarbių minčių.

Jos atsidūrė erdvioje svetainėje su dviem langais į Vilniaus senamiesčio gatvę. Norėdama aiškiai nubrėžti susitikimo ribas, moteris pasodino Sniegutę ant kėdės priešais geltoną dirbtinės odos fotelį, kuriame įsitaisė pati.

- Neatrodote labai linkusi bendrauti, – po kelių santūraus pokalbio minučių konstatavo ji.
- Esu uždara.

– Todėl likote netekėjusi ir bevaikė?

Tie žodžiai įsigėrė į Sniegutę lyg kartus lašas. Ji buvo pratusi kartėlių nuryti.

– Nenoriu jūsų skaudinti, maštau garsiai, nepykit, tai trūkumas, jūs čia nekalta... – skubiai pasiteisino moteris. Ji pagyvėjo, užkėlė balsą. Paskui sugniaužė kaklą, lyg stabdytų save, staiga nutilo, ir vėl nejučia pasinėrė į mintis, kuriose desperatiškai kapstėsi iki Sniegutei ateinant.

– Skelbime ne šiaip sau reikalauju netekėjusios ir bevaikės moters, – netrukus pasakė ji.

Valandžiukę žvelgė viena į kitą.

– Jums neįdomu, kodėl būtent tokios?..

– Nežinau...

– Tada kol kas nesigilinkim.

Sniegutė sumirksėjo, linktelėjo.

– Turite patirties su vaikais?

– Kartais prižiūriu dukterėčią...

– Gera mergaitė?

– Žiūrint, ką vadinsime gera mergaite.

Moteris nusijuokė.

– Ar turite patirties su *sunkiais* vaikais?

– Skelbime, atrodo, rašėte, kad jis *labai gabus*? – Sniegutė vos susilaikė nuo ironijos.

Moteris vėl įsėgė į ją kibų žvilgsnį, lyg mėgintų iškrapštyti iš Sniegutės tai, ko ji pati apie save nežino.

– *Būtent*, – reikšmingai ištarė ji. – O tai negąsdina?

– Ne.

– Manote, kad perdedu, kaip visos *patelės*.

Tas žodis nuskambėjo per aštriai, Sniegutė jam buvo nepasiruošusi. Tačiau perskaičiusi skelbimą ji panašiai ir pagalvojo.

– Jums teks bendrauti su užsidariusiu, emociškai nestabiliu vaiku. Kodėl galvojate, kad susitvarkysite?

– Kantrybės man netrūksta. Be to, baigiau pedagoginės psichologijos kursų...

– Kam?

Nuoširdžiai nenustuokdama, kokio atsakymo iš jos tikimasi, Sniegutė išplėtė akis.

– Kam jums buvo reikalingi tie kursai? – švelniau pakartėjo moteris. – Ar galite turėti vaikų?

– Palaukit... – išraudo Sniegutė. – Niekada apie tai negalvojau... tiesą sakant.

– Atsiprašau...

Moteris pakilo, trumpam dingo kitame kambaryje. Už sienos spragtelėjo žiebtuvėlis. Po kelių sekundžių ji pasirodė tarpduryje su smilkstančia cigarete ir maža stikline pelenine kitoje rankoje. Ranka su cigarete vos pastebimai virpėjo.

– Kam jums prireikė dviejų savaičių darbo? – artėdama per kambarį vėl paklausė moteris.

– Nuo pirmadienio išeinu atostogų. Norėčiau tiesiog pakeisti veiklą...

– O Turkija, Egiptas?

– Ką jūs, aš paprasta...

– Paprasti žmonės ten ir atostogauja, – ji padėjo peleninę ant apvalaus stalelio ir staiga negailestingai režė: – Juk tiesiog neturite su kuo ten vykti.

– Klausykit... – plykstelėjo Sniegutė. – Jeigu netinku, sakykit tiesiai. Kam dar kabinėtis?

Ir iš karto susigėdo savo įžūlaus tonu. Tačiau Sniegutės tonas moters nė trupučio neužgavo. Ją vėl lyg palietas rašalas užtvindė kažkokios niūrios mintys. Iš šono ji atrodė kaip vaškinė lėlė, kurią tarp vazoninių palmių, geležies, medžio skulptūrėlių ir portretų butaforinio aukso rėmuose pastatė su grakščiai iškelta cigarete. Visame bute, kiek Sniegutė spėjo apsižvalgyti, buvo prikabinėta šeiminingas portretų ir fotografijų. Iš jų gausos sklido kažkokia gyvuliška, neįsisąmoninta išnykimo baimė. Galėjo net pasirodyti, jog iš savo pačios atvaizdų moteris kasdien mokosi gyventi, kad neužmirštų, kokia jai būti. Daugelis nuotraukų Sniegutei pasirodė atgrasios. Po valdinga, kerinčia moters šypsena, po vyzdžių karoliukais, įsakmiai įsikibusiais į objektyvą, slėpėsi baimė. Aliejiniiais dažais tapyti arba anglimi piešti portretai Sniegutei labiau patiko. Autoriaus braižas, atrodo, buvo vienas ir tas pats, jis įsupo moterį į romantišką miglą, kurioje lyg jaukūs naminiai žvėrys kaupėsi ir jos baimę švelnino spalvoti šešėliai.

– Kur jūs dirbate? – paklausė moteris.

– Šunų grožio salone.

– Nejaugi?..

– Taip taip, – skubėjo įsiteikti Sniegutė, nes vis dar gailėjosi pasikarščiavusi. – Kerpu šunims kailį ir nagus, kai kuriuos net siunčiame daryti plastinės operacijos...

Moteris vangiai šyptelėjo ir nukreipdama akis į langą susimąstė.

– Kaip įdomu... – sumurmėjo. Netrukus, sugražinusi žvilgsnį prie Sniegutės: – Tai ir pradėkime nuo pirmadienio.

– Tikrai?.. Bet... ką *konkrečiai* man reikės daryti?

– Nieko. Ateikit pirmadienį devintą ir pasišnekėsime *konkrečiai*, – atrodo, moteris nekantravo Sniegute atsikratyti.

– Tarp kitko, aš Filomena, – prie durų susigriebė ji.

Sniegutė sutrikusi stabtelėjo, kaip visada, kai tekdavo prisistatyti:

– Sniegutė.

– Sniegutė?..

– Taip užrašyta pase.

Taip buvo užrašyta ir gimimo liudijime. Iki pilnametystės ji svajojo, kad gaudama pasą suteiks savo vardui suaugesnę skambesį – Sniegė, Snieguolė. Tačiau laikui atėjus neišdrįso nuvilti tėvų. Pase atsirado toks pat užrašas, koks buvo gimimo liudijime – Sniegutė Dagilytė.

Ji visą vakarą galvojo apie tą moterį, Filomeną. Be tikslo suko ratus po savo baltą vieno kambario butą, nusitverdavo kokią lėkštę, brošiūrą ar obuolį, panešiodavo spausdama prie krūtinės ir vėl numesdavo. Nuo vaikystės ji buvo įpratinta prie tvarkos. Kai prieš dvejus metus gavo būsto paskolą ir atsikėlė čia, iš karto kiekvienam baldui ir daiktui surado vietą. Tik tada galėjo užmigti ant grikių čiužinio, kurį pasiskolino iš bendradarbės, kol galės

nusipirkti žmonišką lovą. Mažmožiai ir didieji baldai (stalas, spinta, knygu lentyna) supo ir saugojo Sniegutę lyg ištikima kariauna.

Toji moteris, Filomena, niekaip neišėjo Sniegutei iš galvos. Kažkodėl žeidė vien suvokimas, kad ji gyvena šitame pačiame mieste, savo apdovano-ta prigimtimi prikišdama kitiems, jog yra nepakankamai gražūs. Prieš kelias valandas Sniegutė buvo tokia rami, ir, jei ne laiminga (laiminga niekada nesijautė, bet jau ir netikėjo, kad to reikia), tai bent tvirta. Ir še tau kad nori! Paaiškėja, kad Vilniuje, vos už keleto kilometrų nuo jos namų, egzistuoja kažkokia Filomena. Moteris, kurios Sniegutė nesupranta, bijo, stengiasi niekinti, bet turi pripažinti, kad prie Filomenos ją nesuvaldomai traukia. Norė-josi rasti plyšį ir įsivogti į jos gyvenimą, o įsivogus gal net įrodyti, kad kiti irgi šio to verti. Deja, tas noras lyg piktas baikštus žvėrelis slapstėsi men-kavertiškumo migloje. Sniegutė nebūtų už jį kovojusi. Ir net jeigu būtų atsi-radęs minėtas plyšys, vargu ar būtų juo pasinaudojusi.

Filomena, nuo savo grožio aptingusi šviesiaplaukė būtybė... Kaip ji vaikštinėjo po erdvią, kilmingoje prieblandoje skendinčią svetainę! Baldai ten stūksojo lyg paminklai, kiekvienas reikšmingai siaustėsi į jam skirtą erdvę. Tokie didingi, nepaneigiami, kupini šimtmečių orumo. O gal tai buvo banaliausios imitacijos? Nepaprastai suglumusi, Sniegutė nespėjo visko įsi-žiūrėti, pagaliau mažai išmanė apie baldus. Grįžusi namo, ji apžvelgė vakaro saulės užtvindytą savo kambarį ir nuliūdusi pagalvojo, kad Filomenos baldai jį tiesiog uždusintų savo didybe. Filomenos svetainėje buvo tiek vietos, kad jie laikėsi vienas nuo kito per aristokratišką atstumą. Reikėjo – kaip tai darė Filomena – tarp jų vaikštinėti lyg parke. Nekreipti į juos nė menkiausio dėmesio, nurodyti tikrąją jų paskirtį. Kad ir kaip sutaurinti praeities, su-reikšminti paveldo ar brangiai įsigyti, daiktai tėra žmogaus tarnai. Šeimi-ninkė tarp jų judėjo grakščiai, užsimiršusi, tarytum nepakludama žemės traukai, ir buvo kupina išsižadėjimo, lyg tramdytų vidinę graužatį, per švies-mečius nutolusią nuo grubaus daiktų pasaulio.

Filomenos bruožai žavėjo ne tik taisyklingomis proporcijomis. Grožio kibirkštis slypėjo akiai nepagaunamoje asimetrijoje, vos juntamoje priemai-šoje, mikroskopiniame nakties krisle. Įlašintas į dailiai nuliedintus bruožus, jis išsprogdino geometrinį griežtumą ir įskėlė juose grožį. Sniegutė, nors neatsiminė Filomenos veido, niekaip neatsikratė jo sukkelto įspūdžio. Jis aud-rino, erzino, skaudino. Šitas vergiškas santykis Sniegutei buvo pažįstamas. Kažkas čia jai priminė motiną. Jos paslaptinę, atšiauriają pusę, kuri Snie-gutę nuo vaikystės skaudino ir vertė jaustis nevykėle.

Jos mama buvo principinga ir šaltakraujė turbūt nuo gimimo. Labdara, kurią ji teikdavo kaip aktyvi parapijietė arba asmeniškai, gatvėje, stab-telėjusi ir akylai nužvelgusi išmaldos prašantįjį (šiam lyg kateterį įbedusi žvilgsnį į tarpuakį), nekildavo iš spontaniško gailėsčio, bet būdavo suvaldy-ta, be priemaišų, netgi atšiauri. Joje nebūtum aptikęs jokių pasimėgavimo savo gerumu pėdsakų, netgi tikrojo gailėsčių ar vien tik pareigos. Ji teikdavo išmaldą kaip stipresnė gyvybės grandis silpnesnėjai, iš giluminio, nenuginčijamo įsitikinimo, jog taip ir turi būti. Niekada nesismulkindavo, nedvejodavo. Tik stabteldavo ir įsižiūrėdavo, kas priešais ją stovi. Net tada, kai abstinencinis virpesys būdavo akivaizdus, nelįsdavo žmogui į širdį, rei-kaudama teisintis ir meluoti, ką jis veiks su jos pinigais. Tiesiog sustodavo

priešais jį kaip kareivis, mėginantis išgirsti savo viduje įsakymą, kaip turėtų elgtis. Kartą ji davė nemažą sumą jaunuoliui, kurį Sniegutė girdėjo vadinant narkomanu. Išpiltas prakaito, šis blaškėsi siaura senamiesčio gatvele tarp lauko kavinių ir kaulijo dešimties litų, jau nebesitikėdamas jų gauti. Jam jau buvo pradėję laužyti kaulus. Nebeturėjo kantrybės net išklaudyti neigiamų atsakymų. Lyg skylantis atomas vis greičiau zujo pirmyn atgal siaura gatvės kraujagysle, užkimšta stalų trombais. „Kiek tau reikia?“ – paklausė mama. Viena ranka ji spaudė Sniegutės delną. Tam jaunuoliui ji davė pinigų tik kartą. Vėliau jau tik papurtydavo galvą ir nusivesdavo Sniegutę tolyn. Sniegutė niekada neatspėdavo, kam mama duos išmaldos, o kam – ne. Jos pačios labdaros jausmas buvo visai kitoks.

Kartą, sutikusi vyrą be kojos, Sniegutė visą naktį blaškėsi pataluose. Kaip ji galėjo sočiai pavakarieniauti, pažiūrėti vakarinę laidą vaikams ir kuo ramiausiai atsigulti į lovą, kai tas vyras ramstė sienas, iš lėto šlitiniuodamas be galo ilga Aušros Vartų gatve? Sniegutei vaidenosi, kad jis tebeeina, visas išpiltas prakaito ir virpėdamas lyg įtemptas laidas. Eina tada, kai visi jau seniausiai šnarpščia sugulę į lovas. Niekas neištisia vienakojui elgetai rankos ir nepasiūlo peties, gatvės tuščios ir tamsios. O jeigu jis parkris? Ar jam teks pragulėti iki ryto, kol pasirodys pirmieji praeiviai? O gal jis mėgins šliaužti, šauktis pagalbos tikėdamasis, kad žmonės už daugybės tamsių langų jį išgirs? Sniegutė girdėjo, kaip vienakojis dejuoja po jos langų. Kelis kartus kėlėsi pažiūrėti, ar tik ne jo ramentas tylutėliai bilsnoja į langą, priversdamas virpėti užuolaidos kiškėlius. Buvo taip baisu, jog švintant praplėšusi akis po dar vieno košmaro, ji ėmė melsti gerojo Jėzaus, kad padėtų užmiršti vienakojį vyrą ir apskritai daugiau nekaišiotų ant kelio tokių žmonių (tos gatvės vengė visą vasarą). Pasimelsti už vienakojo sveikatą ir sėkmę kažkodėl net į galvą nešovė. Turbūt jau tada Sniegutės širdyje pesimizmas ėmė viršų ir ji netikėjo, kad jos malda gali atstoti tam vyrui koją.

Mama ignoravo jos naktinę karštinę. Rytą sukiojosi virtuvėje dar griežtesnė, negu paprastai. Lyg nebūtų visą naktį prasiklausiusi dukters dūsavimų ir nerimastingo alsavimo. Dauždama kietai virtą kiaušinį, Sniegutė slapčia gvildeno tai, apie ką ir vėliau dažnai pagalvodavo – kad mama visai neturi širdies. Nebūtų išdrįsusi jai dėl to priekaištauti. Kai mama atsigrėžė nuo viryklės ir ištiesė švarią servetėlę, Sniegutė nudūrė akis, kad mama neperskaitytų jos minčių.

Ji užsidėjo islandų dainininkės kompaktinį diską. Dainininkės balse tūnojo žvėrelis, gal net daug žvėrelių. Jie Sniegutę trumpam apramindavo. Dainininkės balsą įsimylėjo paauglystėje, turbūt todėl, kad iš jo veržėsi panašūs gaivalai, kokius ir Sniegutė nujautė turinti. Tų gaivalų ji prisibijojo, niekada neleisdavo jiems pasireikšti. Užteko ir dainininkės balso, kurį panorusi galėjo įjungti arba išjungti. Sniegutė mėgdavo svajoti apie žvėriukišką balsą ir buvo rami dėl to, jog niekada nesusidurs su jam priklausančiu kūnu gatvėje ar kokioje kvailoje svetainėje.

Kūnas. Jos kūnas, jos pačios kūnas. Sniegutei buvo sunku gyventi savo kūne, o dar sunkiau – išverti, kai jį matydavo kiti. Ypač tada, kai kiti, perlieję bereikšmiu žvilgsniu, nuslysdavo juo kaip neįdomiu objektu. Savo vienintelį veidrodį Sniegutė paprašė įmontuoti į vidinę spintos durų pusę. Panašiai įkalintas veidrodis spindėjo tėvų miegamajame tais laikais, kai kūnas

Sniegutės dar nė trupučio neslėgė. Kaip dažnai ji dabar norėdavo grįžti į tuos laikus! Tas noras vėl ją užplūdo, kartu atsinešdamas sielvartą ir ilgesį. Paprastai ji lydėdavo ir noras save pakankinti. Iš anksto įsitikinus, kad yra beviltiškai nepatraukli, pasitikrinti, ar tikrai neras savyje nieko, kas jai nors truputį patiktų.

Sniegutė atidarė spintos duris ir įsispitrijo į savo laibą, vaikišką atspindį nusklembtu smakru, kurio ėmė nekęsti devintoje klasėje, liesu žąsiuko kaklu ir ilgu liemeniu. Jos kojos buvo trumpos ir kiek per stambios trapiam, niekaip nemoteriškėjančiam kūnui. Sumoteriškėti jis atsisakė toje nelemtoje devintoje klasėje, kai vieną pavakarę Sniegutė, ieškodama mamai jodo tirpalo, vonios veidrodyje staiga išvydo, koks iš *tiesų* yra jos smakras. Mirtinai juo nusivylė. Šis siaubingas trūkumas privertė ją atsistoti prieš didįjį tėvų spintos veidrodį ir pratęsti trūkumą ieškojimą. Jų rado daugybę. Tai buvo pirmoji ir paskutinė, fatališka savojo kūno revizija, ji užantspaudavo širdį nenutirpstančiu nusivylimu. Nuo tada Sniegutės nuomonė apie savąjį kūną beveik nesikeitė. Negana to, palaipsniui ją užvaldė nusivylimas ir savo vidiu pasauliu. O šis buvo per daug gležnas, per daug baugštus ir nuo mažumės apleistas, tad nemokėjo už save pakovoti.

Sniegutė stovėjo tyliame bute ir žiūrėjo į savo atspindį lyg į kalėjimą. Tokią siaurą, tuščią, niekam nereikalingą vienutę, kurioje niekas niekada nesilankydavo. Norėjosi verkti iš pasibjaurėjimo ir gailesčio sau, ir dar – iš neapykantos Filomenai.

Ko ji norėjo iš savojo kūno, ko troško, ko tikėjosi? Buvo panaši į motiną, o kiti dar sakė – į močiutę. Iš tiesų atrodė patrauklesnė, negu pati save matė. Ir jos smakras buvo nusklembtas taip žaviai ir vos vos, kad priminė simpatiško žolėdžio žvėrelio snukutį. Visa kita buvo gana taisyklingai nulieta, tik blanku. Ir gal tik todėl, kad per broožus neblykčiojo vidinis gyvenimas. Bet ir Sniegutėi pasitaikydavo progų, kai atgydavo. Tiesiog svarbiausiomis akimirkomis šalia neatsirasdavo veidrodžio, todėl ji nežinojo, kad gali atrodyti patraukli.

Ji svajojo apie grožį, tikrą grožį. Apakinantį, pavergiantį, tokį, kuris nu-tviekstų gatves ir sustabdytų eismą. Tokį kaip Filomenos. Sniegutė turėjo gimti gražuole arba visai negimti. Tai irgi įsiteigė devintoje klasėje. Ilgainiui prigimtis, pašykštėjusi kūniško ryškumo, privertė nusivilti ir viskuo, kas Sniegutėi nutikdavo. Blogai galvodama apie save, ji instinktyviai nuvertindavo žmones, kurie jai tapdavo artimi ar mėgindavo susidraugauti. Atstum-davo juos iš karto, vos sulaukusi intymesnių signalų. Atsitraukdavo su pa-nieką maskuojančiu kuklumu, artimu bejėgystei ir nusižeminimui. Spruk-davo, išsirangydavo nuo draugysčių, šmurkštelėdavo į savo vienatvės prie-blاندą lyg ungurys tamsion skylėn. Taip Sniegutė elgėsi ir su vyrais, ir su moterimis.

Dar mokykloje ji susidomėjo ir ėmė skaityti psichologinę lektūrą, šitaip turbūt kompensuodama natūralius žmogiškus ryšius. Nesąmoningai veng-dama draugysčių ir meilių, bet trokšdama artumo, Sniegutė įsivaizduodavo, jog karo frontuose slaugo ligonius (šie šaukiasi jos ir valgo tik iš jos rankų, ir miršta jos glėbyje, o pagijusieji rašo meilės laiškus), konsultuoja kalėji-muose atgailaujančius žmogžudžius (ten ją irgi visi įsimyli), ir taip toliau, ir panašiai. Vienu metu Sniegutėi netgi atrodė, kad yra pašaukta vienuolystei.

Maždaug tuo metu ėmė domėtis sunkiais, atstumtais ir psichinę negalią turinčiais vaikais. Ryte rijo viską, ką tik pavykdavo apie juos gauti. Pasibraukdama ypač ją sujaudinusios eilutes, patirdavo orgazminį virpesį, bet per daug nesigilindavo, kas *būtent* ją taip paliečia. Verkdavo iš gailesčio ir troškimo pasitarnauti, išgelbėti, būti reikalinga. Bet neįtardavo, kad tas gailestis kyla visų pirma sau. Savo vienišai, pilnai reikalavimų vaikystei, kai vakare vietoje jaukaus bučinio susilaukdavo priekaištų, kad vėl pritaškė vonioje dantų pastos, o rytą virtuvėje pasitikdavo priedermių sąrašas. (Pirmas tame sąrašė visuomet būdavo raginimas pasimelsti gerajam Jėzui.)

Ji studijavo veterinariją. Iš pradžių galvojo stosianti į psichologiją, bet nebuvo stipri matematikė. Supratusi, kad tai gali užkirsti kelią, iš karto baisingai nusivylė. Taip nusivylė, jog net nebandė laikyti matematikos egzamino. Dvyliktoje klasėje nusivylimai jau buvo Sniegutei įaugę į kraują, sąmonė jų reikalavo kaip narkomano organizmas – kasdienės dozės. Bet pasirinkusi veterinariją ji nesigailėjo. Mokslai, o vėliau darbas užpildė širdies tuštumą. Mažesnieji broliai tik pradžioje virpėdavo Sniegutės rankose iš baimės ar skausmo. Jie netrukdavo suuosti, kad pateko į mylinčias visagales rankas ir jose atsileisdavo be raminamųjų injekcijų. Sniegutė neabejotinai turėjo medžiotojo savybių – mokėjo prisiderinti prie gyvūno virpesių ir sukelti jo pasitikėjimą, tik tą savybę panaudodavo gydymui. Ji dievino tokias akimirkas. Dėl jų kasryt keldavosi, mankštindavosi ir, nekantraudama pradėti dar vieną misijos dieną, dideliais gurkšniais išgerdavo prie lango kavą. Sergančių gyvūnų šeimnininkai netruko pastebėti, kad jų augintiniai Sniegute ypač pasitiki. Kažkas net pakišo jai mintį atidaryti savo veterinarijos kliniką. Pasiūlymas paglostė Sniegutės savimeilę, bet tokiam žingsniui jai stigo drąsos ir savarankiškumo. Sniegutei labiau tiko tyli, nematoma tarnystė.

Gandai apie ją pasklido po visą Vilnių, ir vieną rudenį Sniegutei paskambino iš naujo šunų grožio salono. Esą labai trūksta kailius ir nagus kerpančių specialistų, kuriuos augintiniai prisileistų. Sniegutė iš pradžių prunkštelėjo, bet paskui ne juokais išsiveidė. Jos širdį suminkštino kitą vakarą vėl nuskambėjęs telefono skambutis – pavergė net ne žadamas gana prašmatnus atlyginimas, o pagyros ir liaupsės, kažkokios neva jos buvusių pacientų rekomendacijos ir apie Sniegutės profesionalumą po miestą sklandantys gandai. Niekas netiko į naują vietą, tik ji. Tai ir sutirpdė Sniegutės priešišumą. Be to, ką ir besakyti, gaudama padorų atlyginimą, ji pagaliau galėjo paimti iš banko būstui paskolą.

Kirpdama suirzusius, urzgiančius ir inkščiančius spanielius, škotų terjerus, pudelius, jorkšyrus ir kitokius iščiustytus, kone sužmogėjusius padarus, širdyje Sniegutė stodavo vargšų šunelių pusėn ir patyliukais griežė dantį ant jų šeimnininkų. Beveik visos buvo panašios į Filomeną, lyg į daugybę egzempliorių išsiskaidžiusi jos daugiskaita.

Tačiau pačioje Filomenoje slypėjo dar kažkas, kuo tos moterys nė iš tolo negalėjo pasigirti. Kažkas neapčiuopiamai reta, brangu, gamtiška, lyg deimanto inkluzas grubioje uolienoje (anglyje). Kas *būtent* – Sniegutė ir pati dorai nesuprato. Tik intuityviai lyg šuo pagavo tai plevenant tarp portretų ir palmių.

Vėlų vakarą stovėdama prie lango ir niekaip nesiryždama atsiskirti užuolaida nuo virš judrios gatvės mėlynuojančių tolių, ji staiga atsiminė, jog bus dar ir *vaikas*. Filomenos vaikas. Žadamas jo būdo sunkumas Sniegutės neglumino tiek, kiek faktas, kad jis yra *tos moters*. Ji išvydo, kaip šviesiame priešais stovinčio daugiabučio lange šviesiaplaukis vaikas, mažais žingsniukais pribėgęs prie stalo, užvertęs galvą mėgina padėti ant jo plastikinį gėrimo butelį. Ne iš karto jam pavyko. Butelis liko stovėti ant paties krašto, atrodė, kad menkiausias dvelksmas jį nuvers.

Poryt Sniegutei teks įžengti į Filomenos namus ir susipažinti su jos vaiku.

Tai pareikalaus pastangų, įžvalgos, pagaliau gudrumo. kažkas čia Sniegutę svaigino. Ji apkabino save, maldydamą po visą kūną plintantį drebulį.

Duris atidarė susiraukęs dešimties metų berniukas. Sniegutė iš karto pastebėjo, kad jis labai panašus į savo motiną, o būtent – gražus. Tai krito į akis. Ji truputį nusivylė, nes širdies gilumoje tikėjosi, jog berniukas bus savitas, gal net visiška priešingybė Filomenai, bet iš tiesų atrodė kaip nesubrendusi ir pikta jos kopija.

– Labas rytas, – tyčia žvaliai pasisveikino Sniegutė.

– Jūs per anksti, – sumurmėjo vaikas.

Buvo be penkių minučių devynios.

Nusiaudama batelius Sniegutė pagalvojo, kad Filomena per ilgai nesirodo ir tai kažką reiškia. Vaikas jau buvo nulėkęs į kambarius. Jis viską darė staigiai, straksėdamas, lyg nuolat ieškotų sau vietos.

– O kur tavo mama? – atėjusi į jo kambarį, paklausė Sniegutė.

Vaikas sėdėjo prie rašomojo stalo ir maigė kompiuterio klavišus.

– Išėjo.

– Ką čia veiki? – Sniegutė matė, kad jis lošia šachmatais.

Vaikas neatsakė.

– Ji tyčia taip padarė, – netrukus pasakė, nenuleisdamas nuo monitoriaus akių.

– Ką padarė?

– Paliko mus vienus. Čia panašiai kaip įmesti nemokantį plaukti į vandenį, kad išmokyti. Arba nuskęsti.

– Aš nesiruošiu nuskęsti, – pasakė Sniegutė.

– Aš irgi, – vaikas atsigrėžė ir atidžiai į ją pasižiūrėjo. – Bet tai nereiškia, kad taikstysiuosi su kvailu *manipuliuoju*.

Sniegutė prikando lūpą, kad nenusišypsotų.

– Klausyk... Kadangi jau taip išėjo, gal susipažinkim? Aš – Sniegutė...

– Tokio vardo dar negirdėjau.

– Na taip. Niekas tokio daugiau neturi...

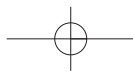
Vaikas nutilo, vėl įsitraukė į šachmatų. Sniegutė valandžiukę palaukė.

– O tu? – paklausė netrukus.

– Palaukit, – berniukas, matyt, apgalvojo ėjimą. Po kelių minučių mestelėjo per petį: – Timas.

– Kiek tau metų?

– Dešimt. O jums – dvidešimt septyni su puse.

Jis atsigrėžė ir paaiškino:

– Taip sakė mama.

Valandžiukę juodu žvelgė vienas į kitą.

– Nesuprantu, ką ji sugalvojo, – pareiškė vaikas.

Sniegutė spoksojo į jį, nesumodama, ką atsakyti.

– Ji nemėgsta svetimų žmonių. O dabar prieš jus čia buvo net keturios moterys.

– Gal ji turi savo planų...

– Tai man ir nepatinka, – atsiduso vaikas. Ir vėl įsitraukė į žaidimą.

Sniegutė apžiūrėjo kambarį. Tai buvo erdvi kvadratinė patalpa aukštomis lubomis. Du aukšti, siauri langai su pusiau nuleistomis geltonomis žaliuzėmis prisimerkę žvelgė į seną kaštoną. Medis buvo taip apkėtas namą, kad šviesa krito į kambarį lyg per žalią filtrą, o tokią saulėtą dieną kaip ši pažerdavo ant sienų smulkių virpančių šešėlių ir saulės zuikučių, kurie išdykėliškai galynėjosi vieni su kitais. Pasieniuose buvo pristatyta tarpusavyje nederančių, iš skirtingų komplektų surankiotų baldų. Prie lango stovėjo rašomojo stalo hibridas: ant juodo korpuso su šešiais baltai nudažytais stalčiais primontuota pilkai mėlyna plokštė. Palei kairę sieną driekėsi keista jaunuolio baldų interpretacija – spintelės, lentynos, ištraukiamas staliukas. Į visas nišas ir blogai uždarytas spinteles be jokios tvarkos buvo prikimšta vaiko daiktų, bet kaip sugrūstos knygos, mašinėlės, piešiniai, kiauři maišeliai su dėlionėmis, akmenukais, gilėmis bei kaštonais, suvenyrai, drabužių gniutulai. Galėjai suprasti, kad Filomena leido sūnui tvarkytis, kaip šis išmano. Prie dešinės sienos stovėjo lova su šviesaus medžio rėmu, po oranžiniu užtiesalu bangavo sujaukti patalai. Ant nubalintos sienos virš lovos vaškinių kreidelėmis buvo nupieštas milžiniškas dinosauras Diplodokas. Piešinio autorius, nepaisydamas augalėdžio dinosauro prigimties, privertė jį įsikąsti kitą, smulkesnį dinosaurą, gal net mažylį *Lesothosaurus* (vėliau Timas Sniegutei smulkiai nupasakos kiekvieno savybes ir įpročius). *Lesothosaurus* muistėsi ir žvygčiojo mėgindamas ištrukti, o Diplodokas žvelgė per petį atkraginę silpnapročio galvą, turbūt ketino su visu grobiu iššokti pro langą. Nors aiškiai nupieštas vaiko, piešinys atrodė įspūdingai, abu dinosaurai turėjo charakterius – Diplodokas atrodė pokvailis ir visai nepavoingas, *Lesothosaurus* – apimtas bejėgiško nykštuko pykčio.

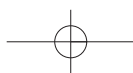
Sniegutė pasilenkė prie Timo ir pasiteiravo, kaip ilgai šis dar ketina žaisti.

– Galiu ir visą dieną. Bet, jei jau atėjot, pakeisiu įpročius dėl jūsų.

– Tada baik, ir išjunkim kompiuterį.

– Padėsit man papusryčiauti?

Virtuvė buvo ilgo tamsaus koridoriaus, į kurį išėjo visi trys kambariai, gale. Ankšta, prigrūsta antikvarinių baldų, su kampe įspraustu, į vidinį kiemą žiūrinčiu langu. Vietoje įprastų spintelių čia stovėjo antikvarinis bufetas, o maistas buvo ruošiamas ant dviejų senovinių išimtais mechanizmais siuvamųjų mašinų, uždengtų lakuota ažuoline plokšte. Sniegutei tai pasirodė įmantru ir nepatogu. Bufeto durelės sunkiai varstėsi ir kniaukė kačių balsais. Be žydrų ornamentu apvedžiotos kriauklės, imituojančios antikvarinę, bet aiškiai pagamintos šiais laikais, vieninteliai modernūs baldai čia buvo šaldytuvas ir įėjimą užgriozdžiusi skalbyklė. Nors parinkti pretenzingai, bal-

dai buvo sustatyti bet kaip, lyg pritrūkus kūrybinio entuziazmo, ir atsitiktinė virtuvės apystata ne tik kad stokojo žavesio, bet sudarė neįtikėtinai apalaidumo įspūdį.

– Atidarykit šaldytuvą ir išimkit pieną, – paprašė Timas.

Ant šaldytuvo durų kabėjo magnetu-pomidoru prispaustas lapelis: „Šią vasarą Timas pasižadėjo: išmokti plaukti, važiuoti dviračiu, vienas nueiti į mišką, atsidaryti šaldytuvą...“

– Skaitot tą nesąmonę? Sakiau mamai, kad nukabintų, – suirzo Timas.

Jis nuplėšė lapelį, suglamžė ir išmetė. Parodydama, kad jos taip lengvai neišmuši iš vėžių, Sniegutė ištraukė iš šaldytuvo pakelį pieno ir padavė jį Timui.

– Ji nori, kad įveikčiau savo baimes. Aš jai nepakankamai vyriškas, – pakėlęs galvą nuo lėkštės, paaiškino Timas.

– O pats nenori tų baimių įveikti?

– Man ir taip gerai.

– Bet... išmoktum ką nors nauja, juk smagu?

– Aš ir taip daug moku, – atšovė Timas. Bet po valandėlės atlaidžiau pasakė: – Su tokiais baimėmis dar galima gyventi.

Sniegutė neatsakė.

– Visi turi baimių, – laukdamas, kad ji prirtartų, pridūrė Timas.

– Kodėl ten buvo parašyta apie šaldytuvą?

– Tai viena iš mano baimių.

Sniegutė tylėjo, nesuprasdama, ką tai galėtų reikšti.

Vogčia stebėjo, kaip Timas valgo dribsnius su pienu. Kas keliolika sekundžių jis, lyg timplėtelėtas už nematomo siūlo, vis persibraukdavo smiliumi per kaktą. Tą judesį Sniegutė pastebėjo dar kambaryje. Tai buvo nervinis tikas.

– Gal išeitume į kiemą? – pasiūlė ji, kai Timas išplovė lėkštę ir nukratęs lašus virš kriauklės, padėjo ją į bufetą.

– Man ir čia gerai...

– Kieme būtų smagiau. Dar ne karšta.

– Na, sutinku... Bet...

– Kas?..

– Mama paslėpė batus.

– Paslėpė batus?..

Timas nudelbė akis.

– Kodėl?

Jis gūžtelėjo pečiais.

– Ar... nusikaltai ir tau uždraudė išeiti į kiemą?

Jis pagalvojo.

– Kažkas panašaus.

– Vadinasi, turime paklausti.

Juodu patylėjo.

– Bet... nemanau, kad ji man *uždraudė*. Tai ne draudimas.

Sniegutė laukė paaiškinimo, bet Timas neplėtojo temos. Po valandėlės jis nedrąsiai pasiūlė:

– Gal dviese mudu tuos batus rastume?..

– Abejoju, ar galime taip elgtis.

– Bet ji man tikrai *neuždraudė*. Ji nori, kad išeičiau į kiemą, tik aš paprastai atsisakau.

– Tai kodėl paslėpė batus?

Visai nusivylęs Sniegute, Timas gūžtelėjo pečiais ir nusliūkino į savo kambarį. Tuo metu koridoriuje spragtelėjo užraktas. Pabūgusi, kad Filomenai gali nepatikti, jei užklups ją vieną vaikštinėjančią po namus, Sniegutė pasileido paskui Timą. Jis užtrenkė duris jai prieš nosį. Tuo metu, įsinešdama šviežio oro ir kvėpalų gūšį, į koridorių įžengė Filomena. Sniegutė atsi-
gręžė lyg prisukama pelė, kvailai išsiviepiė ir nenatūraliai garsiai ištarė:

– Labas rytas! O mes ką tik papusryčiavome!

– Labas rytas, – numesdama pirkinių maišą į po kabykla pristumtą fotelį atsakė Filomena.

Ji net nežvilgtelėjo į Sniegutę, buvo uždususi, iškaitusi, po pažastimi spaudė tamsiai mėlyną aplanką. Vilkėjo, atrodo, tuos pačius džinsus ir ankštą violetinį švarkutį ant nuogo kūno, o plaukus buvo susirišusi į arklio uodegą. Tai ją jaunino. Sniegutė ir vėl pasijuto pilka.

– Jis kalbėjosi su jumis? – Filomena priėjo artyn ir įsmeigė į Sniegutę akis, lyg gydytoja, ketinanti iš pasakojimo diagnozuoti pacientės ligą.

– Na taip...

– Apie ką?

Sniegutė sutriko.

– Na... susipažinome. Truputį kalbėjomės apie baimes.

– Netgi šitaip? – kilstelėjo antakius Filomena. – Ką gi, – paėmė nuo fotelio maišą. – Kavos gersite?

Sniegutė bijojo atsidurti su ja virtuvėje, todėl atsakė:

– Dėkoju, atsigėriau namie.

– O aš rytais išgeriu du puodelius – atsikėlusi ir truputį vėliau.

Nunešusi į virtuvę pirkinių maišą, Filomena su ta pačia iš lauko atsinešta energija garsiai pabeldė į Timo duris ir iš karto jas atidarė. Timas gulėjo ant lovos, susiraukęs skaitė Ispanų kalbos žodyną.

– O mankšta? – paklausė Filomena.

– Pasimankštinau, kol tu miegojai, – neatplėšdamas akių nuo žodyno, niūriai sumurmėjo Timas.

– Ruoškis pas Jūrą.

– Ko?

– Pirmadienis, ar užmiršai?..

Filomena uždarė duris ir vos neatsitrenkė į Sniegutę, kuri stovėjo jai už nugaros.

– Eime, vis dėlto padarysiu kavos. Kol jis susikrapštys...

Sniegutė nusekė Filomenai iš paskos.

– Pirmadieniais ir ketvirtadieniais jam būna dailės užsiėmimai pas mūsų seną šeimos draugą Jūrą. Čia netoli, Timas nuves. Perspėju iš karto – nepasiduokite jokioms *manipuliacijoms* ir neimkite jo gailėtis, – įsmeigusi į Sniegutę reikšmingą žvilgsnį, paaiškino Filomena.

Abi išgirdo, kaip atsidaro Timo kambario durys. Jis pasikuitė koridoriuje ir netrukus iš ten atskrido gailus klausimas:

– Maama, o kur mano *keedai*?..

– Kur visada.

– Bet kur Juro nupirkti *keedai*?..

– Suplyšo, nunešiau į taisyklą.

Po valandžiukės Filomena dirstelėjo į koridorių.

– Ko sėdi kaip pabučiuotas? Aukis šituos, ir pirmyn.

Pauzė.

– Timai, nepradėkime *vėl* tų žaidimų.

Sniegutė klausiamai žvilgtelėjo į Filomeną. Ši pagavo jos žvilgsnį ir tuo-
jau nususuko, gudriai Timui sakydama:

– Arba atsiųsiu Sniegutę, kad padėtų užsirišti batus.

– Tu tyčia paslėpei *kedus* su lipdukais! – sušuko Timas.

– Timas *nemoka* užsirišti batų, – garsiai Sniegutei paaiškino Filomena.

– Aš tavęs nekenčiu! – atsklido iš koridoriaus.

– Bet šią vasarą jis pasižadėjo *išmokti*, – taip pat garsiai pasakė Filo-
mena.

– Šlykštinė! Išdavikė!

Sniegutė atsiminė, kad vienas punktų lapelyje, kurį Timas supykęs
išmetė, buvo: „Išmokti užsirišti batus.“

Iš koridoriaus atsklido isteriškas verksmas.

– Būtinai tau reikia visiems išplepėti!.. Svetimiems!.. Kokia tu šlykštinė
ir kaip nekenčiu tokios motinos! – plūdosi Timas.

– Kai baigsi, apsiauk batus ir keliaukit, – patylėjusi ramiai atrėžė Filo-
mena.

– Niekur aš neisiu!..

Kava jau buvo gatava. Sniegutė prisivertė gurkštelėti, kava buvo stipri
ir karšta, nebalinta. Ji retai gerdavo gryną kavą ir nors žinojo, kad šaldytuve
yra pieno, nedrįso paprašyti. Svarstė, kaip turėtų sureaguoti į tokį Filomenos
ir Timo konfliktą, ką pasakyti. Tačiau gurkšnodamos kavą su uogiene įdary-
tais tešlainiais, jos pasišnekučiavo tik apie sinoptikų prognozuojamus karš-
čius. Pagaliau verksmas koridoriuje nuščiuvo.

– Dabar jau eikite, – sušnibždėjo Filomena.

Timas, pasirėmęs rankomis galvą, sėdėjo ant batų dėžės. Tebemūvėjo
kojinėmis, o vidury koridoriaus mėtėsi suvarstomi pusbačiai. Sniegutė juos
pakėlė ir atnešė prie Timo.

– Paklausk, – šnipstelėjo ji. – *Apsiauk*, aš tau *užrišiu*.

– Iš principo nesiausiu. Ji tyčia man nupirko *tokius* batus.

– Mama nori, kad išmoktum užsirišti. Tai palengvins tau gyvenimą.

– Galima visą gyvenimą nešioti batus su lipdukais! Nebūtina mokėt
užsirišti! Ji *tyčia* taip daro.

Išgirdusi šnabždesį, Filomena atsistojo virtuvės tarpduryje ir įsakmiai
tarė:

– Jei per dvi minutes neišsikrapštysite, pamatysi, kas bus.

Jos balso tonas Timą paveikė. Jis nusitraukė kojines, atsistojo ir, su-
kimšęs kojines į džinsų kišenes, atrakino duris. Sniegutę pagavo vaikiškas
siaubas. Ji pakėlė nuo grindų Timo pusbačius ir ėmė juos grūsti į savo plačią
nertą rankinę, vildamasi, kad laiptinėje vaiką pavyks įkalbėti apsiauti. Ją
sustabdė šaltas Filomenos balsas:

– Sniegute. Palikite juos. Jeigu nori eiti *basas*, tegu *eina*.

Ir viskas. Sniegutė pastatė batus į kampą ir išdyrino paskui Timą, pati

lyg nusikaltėlė. Timas jos nelaukė. Paniuręs, susibrukęs rankas į kišenes, nubėgo laiptais ir šmurkštelėjo į saulės apšviestą gatvę.

– Timai, – išlėkė iš paskos Sniegutė. – Prašau nors *ant manęs* nepykti. Nebežinau... aš... ką daryti...

Timas atsigręžė susiraukęs nuo saulės. Pašaipiai vyptelėjo ir nužirgliojo basas gatvės viduriu. Siaubingai sumišusi, Sniegutė pasileido jam iš paskos. Skruostai degė lyg nuo antausių. Jai buvo taip gėda, kad, apsilenkdama su smalsiai žvilgčiojančiais praeiviais, sulėtindavo žingsnį ir įsispoksodavo kur nors į šoną, apsimesdama, jog Timo nepažįsta.

Juro dirbtuvės buvo netoli Aušros Vartų. Atrodo, kad erdviame pusrūsyje su trim grotuotais langeliais, pro kuriuos šmėkščiojo praeivių kojos („kojų kinas“, kaip Juras ir Timas vadino), dideliu stalu, sofa, virykle ir šaldytuvu, jis dažnai ir nakvodavo.

– O!.. – atidaręs sunkias seifines duris, sumurmėjo Juras.

Jis turėjo galvoje basas Timo kojas. Atrodo, konfliktai dėl avalynės jam buvo ne naujiena.

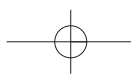
– Ar mama tave *taip* išleido?

Timas nesiteikė atsakyti. Susiraukęs nužirgliojo basas per cementines grindis, piktai klestelėjo ant rudu apklotu užtiestos sofas ir apžiojo nykštį. Pro langelius virš sofas krito švelni, skubančių kojų kapojama šviesa. Juras atsisuko į Sniegutę ir ištiesė ranką:

– Tai jūs ta nauja Timo draugė?

Ji padavė jam delną, juodu prisistatė. Juras staiga paleido Sniegutės ranką ir vėl nusigręžė. Iš kažkokios spintelės jis ištraukė dulketas odines šlepetes, nušluostė jas drėgnu skudurėliu ir numetė Timui. Jis žirgliojo po savo valdas lyg didžiulis, nežmoniškai liesas gandras. Buvo aukštas, bet, priešingai nei daugelis ūgiu apdovanotų žmonių, nesikūprino, jautėsi gana laisvai ir dėl to (o gal ir dėl liesumo) atrodė dar aukštesnis, tiesiog nepaprastai aukštas. Kaip daugelis vidurvasarį, buvo įdegęs, gražios formos veidas platokais skruostikauliais priminė didelį riešutą, nuo plinkančio viršugalvio leidosi aukšta spindinti kakta, o giliai po tankiais antakiais švietė žydros skandinaviškos akys. Storų, tamsiai raudonų lūpų juslingumą varžė santūri tartis. Apskritai Juro bruozuose slapstėsi juslingumo kibirkštelė. Pats judėjo lėtai, ramiai, lyg mėgindamas sutramdyti savo vidų, ir kalbėjo negarsiai, taupiai praverdamas burną. Sniegutei Juras pasirodė truputėlį atgrasus, bet jis užgavo jos instinktą patikti. Instinktą Sniegutė tuojau užsmaugė, nugarūdo kuo giliau ir, nutaisiusi šaltą miną, ėmė dairytis, kur čia atsisėdus. Įsitaisė ant sofas, šalia Timo. Jam jau buvo atlėgęs pyktis, ir jie su Juru, nekreipdami jokio dėmesio į Sniegutę, įsitraukė į seną nebylaus bendravimo ritualą.

Sniegutė vogčia peržvelgė dirbtuvę, kažkodėl ieškodama Filomenos portreto. Tačiau nieko panašaus nerado. Paveikslų čia apskritai nebuvo, tik kampe stirksojo skirtingų dydžių rėmai. Ant grindų ji išvydo katės šešėlį. Per vidurinę langutį į vidų spoksojo liesa pasišiaušusi katytė tamsiai rudu, baltomis ir oranžinėmis dėmėmis išmuštu kailiu. Ant snukelio lyg apelsiną ji taip pat nešiojosi oranžinę dėmę, žvelgė iš jos blausia traiškanota akimi. Sniegutei suspaudė širdį – katė atrodė apgailėtina, lyg raupsuota, neprisi-taikanti kačių pasaulyje. Be to, gyvūnai buvo jos sritis, ir ji panūdo pade-

monstruoti tiem dviem, kad irgi kai ką išmano. Tačiau apsiribojo ilgu, rūpesčio ir simpatijos kupinu žvilgsniu pusiau oranžiniam, pusiau rudam snukeliui už stiklo. Jos žvilgsnio dirbtuvėje niekas nepastebėjo. Juras kuitėsi prie elektrinio arbatinio ir indų, Timas tylėdamas sekiojo jam iš paskos. Pagaliau buvo paruošti trys dideli saldžios kakavos puodeliai, ir jie ilgai, neskubėdami ją gurkšnojo. Kiekvieną Sniegutės bandymą įsiterpti į pokalbį apgaubdavo reikšminga tylą. Kuo toliau, tuo labiau ji jautėsi čia nereikalinga ir iš paskutinių laikėsi, kad neišsižeistų. Kantrybės jai užteko lygiai tiek, kiek laiko reikėjo lėtai išgerti dideliame šleikščiai saldžios kakavos puodei. Tada Juras pasikvietė Timą prie plataus, brėžiniais ir kažkokiais lapais nukrauto stalo. Ilgais paukštiškais pirštais jis pakėlė lapų šūsnį ir tylėdamas ėmė juos versti. Jiedu su Timu kiekvieną įvertindavo.

– Matai, – parodė Juras.

Timas linktelėjo.

– Parodyk, ką dabar taisytum.

Kiek pamąstęs, Timas dūrė pirštu.

– Taip, sutinku... O šitą?

Sniegutė negalėjo atitraukti akių nuo Juro pirštų. Dailūs ir grakštūs, neįmanomai ilgi, dėl to tarsi labiau pažeidžiami, jie nepaprastai tikslingai judėjo lyg spaudinėdami klavišus. Tas nematomų klavišų spūsciojimas žadino Sniegutei drumstą, murziną geidulį. kažkas čia buvo nauja, dar nepatirta ir truputį gąsdino. Negana to, nuo Juro pirštų garavo vos juntamas Filomenos rūkas, tarytum Juras būtų daug kartų atskiestas, modifikuotas jos egzempliorius. Nuo jo sklidęs Filomenos prieskonis, užaštrindamas geidulį, vis stipriau smelkėsi į Sniegutę.

– *Draugė* gal irgi ką nors nuveiks? – staiga pakėlė galvą Juras. – Šiandien dirbsime paprastu pieštuku.

– O! – apsidžiaugė Timas. Jis mėgo piešti objektus su daugybe smulkių detalių, pieštukas tam puikiausiai tiko.

– Nežinau net... nelabai aš moku, – išsigando Sniegutė.

Juras pakvietė įsitaisyti prie stalo, priešais Timą, po nosimi padėjo kartono lapą ir keletą smailai nudrožtų minkštų pieštukų, o stalo centre pastatė bokštą iš žodynų. Bokšto viršūnėje padėjo keraminę lėkštę. Į ją, surankiojęs iš dirbtuvės pakampių, Juras įdėjo teniso kamuoliuką, virtą kiaušinių ir medinę kaladėlę. Šį keistą natiurmortą kiekvienas matė vis truputį kitoki, jį ir reikėjo perkelti į savo lapą.

Juras su visa kėde atsistūmė toliau nuo stalo, užsikėlė koją ant kojos, ant jų pasidėjo tarptautinių žodžių žodyną, ant šio – lapą, ir, vis sujudinamas sandale milžinišką pliką nykštį, ėmė staigiais, krebždančiais judesiais brėžti linijas. Kaip ir reikėjo tikėtis, Sniegutę suparalyžiavo nepasitikėjimas savimi. Ji niekaip neįstengė susikaupti ir atidžiau išžiūrėti į lėkštę su „natiurmortu“.

Išbuvo pas Jurą penkias valandas. Per pirmąsias dvi Sniegutė prisikamavo, paskui atbuko ir pratūnojo ant sofos lyg iškamša. Jos natiurmortas išėjo apgailėtinas, primityvus. Juras užmetė akį ir tylėdamas padėjo ant stalo.

– Parodyk, – paprašė Timas. Jis irgi nieko nepasakė. Pamėgdžiojo Jurą, ir tiek.

– Aš juk sakiau, – tramdydama įžeistą savimeilę, nenatūraliai garsiai pasakė Sniegutė.

Juras uždavė Timui dar kelias užduotis, o ji, apimta bjaurios apatijos, smaksojo ant sofos ir žiūrėjo, kaip ant grindų virpa saulės zuikučiai. Pusrūsyje buvo vėsu ir drėgna. Sušalo. Pavaikštinėjo po dirbtuvę apžiūrinėdama visokius daiktus, daugelio jų paskirties Sniegutė nežinojo. Suprato tik tiek, kad visi čia reikalingi, kiekvienas turi savo paskirtį ir yra panaudojamas. Jokių suvenyrų, jokių estetiškų mažmožių. Bevaikštinėjant oda pašiurpo. Be to, kad sušalo, Sniegutės jau niekas nedomino. Ir nebetrikdė. Ji sugrįžo prie sofos ir įgrimzdė į ją pusiaugulom, padėjusi ant atlošo galvą. Gal net užsnūdo. Vienu metu per sumegztas blakstienas matė, kaip priartėja Juro veidas. Kitą akimirką Sniegutę prislėgė sunkus, truputį dygus audinys. Jo kvapas pasirodė toks svetimas, kad ji trumpam išsibudino. Tai buvo vyriškas megztinis.

Kol Sniegutė miegojo, Juras ir Timas baigė užduotis ir iškepė kiaušinienes su lašinukais. Ją pažadino karštų riebalų čirškėjimas. Valgė nenoromis, iš mandagumo, mintyse koneveikdama save, kad taip kvailai užmigo.

Išleisdamas Juras paskolino Timui savo didžiulius sandalus. Kad nekristų, pririšo juos prie čiurnos odinėmis virvelėmis. Atrodė siaubingai. Visą kelią atgal Sniegutė ruošėsi paprašyti Filomenos, kad kitą sykį leistų Timą palikti Jurui, o paskui jį pasiimti (jautėsi tokia pažeminta ir niekam tikusi, kad beveik negirdėjo, ką Timas jai pasakoja, ir nesirūpino praeivių nuostaba). Kad prašymas nenuskambėtų kaip priekaištas, reikėjo žūtbūt nusiraminti ir suteikti jam mandagią, bet griežtą formą.

Tačiau Filomenos namie nebuvo. Sniegutė baisiai nusivylė ir vos nepakėlė balso, kai Timas pareiškė einąs lošti šachmatais, o jai pasiūlė svetainėje paskaityti moteriškus žurnalus.

– Na jau ne. Moteriškų žurnalų pasiskaitau ir namie, – pamiršusi pedagogišką toną, atšovė Sniegutė. Timas net suglumo.

– Prie kompiuterio sėsi, kai išeisiu, – pareiškė Sniegutė. – O dabar bendrausime.

– Kaip kaip?..

– Norėčiau pamatyti jūsų nuotraukų albumą.

Šito iš pažiūros miesčioniško užsiėmimo naudą ji buvo apgalvojusi dar namie. Nusprendė (beje, savo protu, niekur neskaičiusi), kad nuotraukų žiūrėjimas gali paskatinti vaiką kalbėti.

– Po to, kai žuvo tėtė, tokio dalyko mūsų namuose nėra, – sausai atšovė Timas. Ir nužirgliojo į savo kambarį.

Lengvai pritrenkta (ji galvojo, kad Filomena išsiskyrusi) Sniegutė pasiėjo jam iš paskos ir, įėjusi į kambarį, atsiprašė:

– Atleisk, nežinojau...

– Palikit mane vieną, – atsigręžė Timas. – Pavargau. Norėčiau pabūti vienas.

Jis iš tiesų atrodė pavargęs ir nesimaivė. Sniegutė linktelėjo.

Iki penkių ji sėdėjo svetainėje nugrimzdusi į geltonąjį fotelį. Skaitymas tyloje, kurią pertraukdavo tik perverčiamų puslapių ir pro atvirą langą iš gatvės atsklindančių žingsnių garsai bei žodžių nuotrupos, spaudė smilkinus ir migdė. Svetainėje buvo tamsu ir liūdna. Baldai prarado kietumą,

liejosi lyg nutapyti per skysta akvarele, kiekvieną pusvalandį vis labiau skydo, tarsi ketintų visai išnykti. Be atrankos paėmusi nuo stalelio dar vieną žurnalą, Sniegutė pagalvojo, kad jaučiasi panašiai, kaip tie baldai. Ir tada duryse trakstelėjo užraktas.

Filomena įėjo žvali, įkaitusi nuo pasivaikščiavimo gryname ore ir kažkokių malonių minčių. Priėjusi arčiau, Sniegutė užuodė ne tik *Envy* kvėpalus, bet ir silpną alkoholio dvelksmą.

– Ką – išvarė į svetainę?.. – linksmi paklausė Filomena.

Sniegutė, pasigavusi jos žaismingą toną, nusijuokė. Ji visai pamiršo, kad ruošėsi Filomenos kai ko prašyti.

– Kaip sekėsi pas Jūrą?

– Gerai. Jie taip susikukavę, kad manęs ten visai nereikėjo...

– Norėjau, kad jūs tai *pamatytumėt*.

Sniegutę paglostė ir sujaudino atvirumas, šmėkstelėjęs Filomenos žodžiuose.

Nusiavusi batus ir pakabinusi ant kabyklos rankinę, ši atsisuko ir tarė:

– Šiandien jau eikite... Turime dar laiko. Kitą pirmadienį išvažiuoju, savaitei liksite dviese.

– Jūs išvažiuojate? – nusivylusi paklausė Sniegutė. Nuo Filomenos sklindantis alkoholio kvapas ją apsvaigino, ji užsimiršusi palinko į Filomeną, lyg dalytųsi su ja paslaptimis.

– Atrodo, tai jums minėjau penktadienį, – sušnibždėjo Filomena. Dabar jos stovėjo labai arti viena kitos, ir Sniegutei toptelėjo blausi, bet vergiškai džiugi mintis, kad ji Filomenai patinka. Jai sukilo simpatijos banga.

– Beje, kaip jums Juras? – truputį garsiau paklausė Filomena.

– Juras?... Atrodo, Timą jis *myli*.

– Su Timo tėvu jie buvo vaikystės draugai... (Sniegutė išsigando, kad Filomena ims pasakoti apie savo vyrą.) Bet aš ne to klausiu. Ar Juras jums patrauklus?

– O Dieve, kad nežinau... – supratusi, ką Filomena turi galvoje, loštelėjo Sniegutė.

– Ko taip sutrikote?

– Nežinau, – Sniegutė išraudo iki ašarų ir suirzusi pakartojo: – Nežinau...

– Gerai jau, gerai, – nušypsojo Filomena. – Nieko nebeklausiu... Eikite namo, *miela būtybe*.

Jos žodžių švelnumas smogė kaip netikėtas užpuolikas, šilta banga pasklido iki kojų pirštų. Užkaitusiomis smegenimis Sniegutė dar pagalvojo, kad dabar gali padaryti kokią nors kvailystę. Bet susilaikė. Filomena kelias sekundes stebėjo jos veidą blausioje koridoriaus šviesoje. Paskutinius žodžius ji ištarė ne pašnibždom, bet žemu, iš krūtinės lyg vargonų gausmas plaukiančiu balsu:

– Ačiū Dievui, kad tave radau. Dabar jau viskas bus gerai. Ir, jei pastebėjai, jau sakau tau „tu“.

Iš Filomenos Sniegutė išėjo tokia susijaudinusi, kad nelipo į autobusą ir nusprendė paėjėti pėsčiomis. Ji tiesiog virė. Mintyse kartojo ir kartojo Filomenos žodžius, lyg šie joje būtų prikėlę nepažįstamą, bet labai patrauklią būtybę. Iš kur toji būtybė staiga atsirado ir kaip Filomena ją pastebėjo? O gal

tai klaida? Gal tai, ką Filomena išvelgė, neegzistuoja? Mintys ir jausmai purslojo ir maišėsi. Atmintyje iškildavo žodžiai, žvilgsniai, gestai, vis greičiau sukosi marga dienos smulkmenų karuselė. Gal Sniegutei tik pasirodė, kad Filomena aptiko joje kažką ypatingą? Bet kodėl tada ji ištarė žodžius, nuo kurių saldumo Sniegutei virpėjo pakinkliai: *Ačiū Dievui, kad tavo suradau?* Kokios Sniegutės savybės įtikino Filomeną, jog jai reikia būtent jos? Jai taip magėjo sužinoti, kad būtų įmaniusi tuojau paskambinti Filomenai ir paklausti. Bet, nors jų pokalbis koridoriuje ir sukėlė artumo iliuziją, Sniegutė nutuokė, jog skambinėti vos pažįstamai moteriai su tokiais klausimais – tikra kvailystė. Filomenos palankumas jai sukėlė emocijų audrą, kurios epicentre beprotišku greičiu sukosi nemotyvuota, ūmi, šuniška meilė. Tai reikėjo kažkaip ištvirti. Juolab kad „meilė“ atrodė tokia nenuspėjama, jog nuo menkiausio smūgio galėjo transformuotis į kokį nors kitą alinantį jausmą.

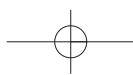
Sniegutė nepajuto, kaip ją įsiurbė stikliniai vienos tų visada atidarytų brangių parduotuvių nasrai. Čia užbūrė iš kolonėlių sklindantis muzikos ritmas, jis praskiedė kraują svajonių išsipildymo serumu ir diktavo žingsnių bei apsisprendimų greitį. Apkvaitysi ir beginklė, Sniegutė šiandien buvo lengva auka. Ją patraukė oranžinių drabužių stelažai. Ten kabėjo tokia plonytė, lyg persiko žievelė, palaidinukė. Nusikabino ją, jUSDama, kad daro kažką neleistina, ir nuo to ėmė krėsti saldus virpulys. Nusinešė palaidinę į matavimosi kabiną ir užtraukė užuolaidą. Kol plėšė nuo savęs lininį švarkelį, palaidinė žvelgė į ją raukšlėta iškirptės akimi. Reikėjo drabužėlį užsitraukti lyg skafandrą, tampri sintetinė medžiaga su stambiu gėlių ir raukinių raštu prigludo prie kūno. Sniegutė niekada nebūtų drįsusi užsivilkti tokio stilingo, provokuojančio drabužio. Bet šiandien viskas atrodė įmanoma. Apsispręsti padėjo ir tai, kad palaidinė gulė kaip jai pasiūta. Ji nuodėmingai įelektrino kūno pūkelius ir suėmusi atkišo veidrodžiui Sniegutės krūtis (po laisvais drabužiais nesegėdavo liemenėlių, nes tai ją trikdė), tarp šilkinų gėlių išsprogo sukietėję speneliai. Jai aptemo protas. Net neapsvarsčiusi, ar turės drabužių, su kuriais galės derinti šią aiškiai ne savo stiliaus ir spalvos drapaną, Sniegutė suplojo už ją du šimtus litų ir išsinešė firminiame maiše. Jautėsi taip, lyg *jau* ją vilkėtų. Į ją ėmė krypti praeivių žvilgsniai. Vienas pagyvenęs ponas lauko kavinėje net pypkę liovėsi valytis ir palydėjo Sniegutę atidžiu, susižavėjimo kupinu žvilgsniu. Ji išraudo ir susigūžė. Bet tik akimirkai.

Grįžusi namo virpančiomis rankomis išpakavo plonytę palaidinės odą. Ištempė ją ant lovos ir visą vakarą džiūgaudama aplinkui sukiojosi. Gėrė arbatą, skaitė, žiūrėjo televizorių. Vis nukreipdavo akis į degančią oranžinę salą ir nušvisdavo nuo minties, kad šiandien joje galbūt užgimė nauja būtybė. Tokia būti įdomu ir gera.

Bet palaidinės taip ir neapsivilko.

Rytą Sniegutė nubudo su Filomenos vardu mintyse. Bundant jis ėmė skambėti sąmonėje kaip raktas, kuriuo bus atrakintos visos dienos durys. Nejučia ištarė vardą balsu du kartus ir atsimerkė.

Oranžinė palaidinė kabėjo ant kėdės, tačiau keista – šiandien ji nebe-kėlė jaudulio. Atrodė per daug ryški, per daug blizgi, aiškiai pasiūta kitokiai

moteriai. Jei būtų ją apsvilkusi, gal Sniegutę vėl būtų pagavusi vakarykštė euforija, tačiau ji nebenorėjo jaudintis. Jai patiko prie lango ramiai išgerti kavos su pienu, praryti kelis saldžius varškės šaukštelių, išklaudyti per radiją žinias ir pranešimą apie orus. Šiandien jau žadėjo tikrus karščius. Kie-me pagyvenusi kaimynė laukė, kol išsytuštins jos spanielis. Pro šalį prabėgo vyrukas plikomis įdegusiomis kojomis, jis ant ausų visada būdavo užsidėjęs ausines. Priešais stovinčiame name šviesiaplaukis vaikas, pasilipęs ant kėdės, kljavo ant lango kažkokį popierėlį. Pagal nuolat pasikartojančius mažus ryto įvykius Sniegutė, lyg nusistatydama laikrodį, pasitikrindavo ir savojo ryto tikrumą. Šiandien jis buvo persmelktas Filomenos vardo. Tas vardas skambėjo Sniegutės sąmonėje lėtai, sodriai aidėdamas kaip sieninio laikrodžio dūžis. Jo atsargi glamonė labiau panėšėjo į pilnatvę, negu į emocijų taifūną, kuris siaubė Sniegutę vakar.

Ji apsvilkė laisvą tamsiai rudą lininį kostiumėlį, susirišo dar neišdžiūvusius po vonios plaukus į arklio uodegą ir išėjo į gatvę.

Į Filomenos duris paskambino giedrai nusiteikusi, jusdama, kaip pilve kalasi jaudulio daigeliai.

– O, užėik, – pasakė Filomena ir tuojau apsisukusi nukaukšėjo į virtuvę pasiimti rankinuko. Jau buvo apsiavusi aukštakulnes basutes.

– Timas dar miega. Jei per pusvalandį neatsikels, išversk iš lovos. Šiandien sugalvokit ką nors lauke, gal nuvažiuokit prie upės – žada gerus orus. Aš greičiausiai iki vakaro negrįšiu, nebent užlėksiu per pietus persirengt, virtuvėje ant stalo palikau pinigų, pavalgykit kur nors mieste – šaldytuvus tuščias, – Filomena viską susakė nervinga greitakalbe, lakstydama po koridorių ir svetainę ir rankiodama į rankinę smulkius daiktelius. Iš jos sklido dirglumas, atrodė, kad menkiausia smulkmena gali išvesti iš kantrybės. Sniegutė susigūžė, užgniauzusi norą pasitarnauti prisispaudė prie sienos ir kantriai laukė, kol Filomena liausis laksčiusi. Tačiau kai Filomena liovėsi lakstyti, metė į Sniegutę išsiblaškiusį žvilgsnį ir nieko daugiau nepasakiusi išėjo.

Filomenos elgesys Sniegutę nuvylė. Lyg būtų užmiršusi vakarykštį jų pokalbį. O gal vakar ji viską suvaidino, pažaidė su Sniegute, paerzino? Bet kam Filomenai būtų reikėję taip smagintis?

Diena buvo giedra ir karšta. Su Timu nuvažiavo į Valakupius prie Neris. Nors alino karštis, Timas griežtai atsisakė maudytis, o Sniegutė jo per daug neįkalbinėjo – pati nenorėjo išsirengti nepažįstamų žmonių akivaizdoje. Jie nuo krūmokšnių krintančiais šešėliais ilgai ėjo pakrante valgydami ledus. Pasiklojo pavėsyje apklotą, skaitė (Timas – „Tris muškietininkus“, Sniegutė buvo įsimetusi Julios Kristevos studiją ir pieštuką įdomioms arba neaiškioms vietoms pasibraukti), valgė spurgas su džemu ir svajėjo apie arbūzą, kurį nusipirks parduotuvėje prie namų. Sniegutė net užsnūdo, kol į veidą ėmė spiginti atslinkusi saulė. Nors apdūjusi nuo karščio, ji buvo kuo puikiausiai nusiteikusi. Timas, atrodo, taip pat. Šnekėjo jis nedaug, tačiau noriai ir nesimaivydamas, ir Sniegutė liovėsi laukusi iš jo netikėtumų. Kelis kartus pagalvojo, kad bendrauja su juo ne kaip su mažuoju auklėtiniu, bet kaip su draugu.

Tačiau parvežusi Timą namo, Sniegutė ėmė niauktis. Buvo šešios valandos vakaro, Filomenos – nė kvapo, regis, dieną ji net nebuvo grįžusi. Juodu

su Timu susipjaustė arbūzą ir pasigamino šaltibarščių. Paskui jis uždėjo Sniegutei savo mėgstamos grupės diską. Sėdėjo jo kambaryje ant kilimo ir tyliai, rimtai klausėsi triukšmingo roko, lyg tai būtų klasikinė simfonija. Sniegutė visą laiką spaudė delne mobilųjį telefoną ir vis labiau niaukėsi. Aštrūs, dramatiški elektrinių gitarų pasažai jos būseną dar paaitrino ir, kai diskas baigėsi, ji išėjo į koridorių ir surinko Filomenos numerį.

Filomena ilgai neatsiliepė. Kai ragelyje tyliai lyg atsidūsėjimas nuskambėjo jos tylus *klausau* (nesikreipė į Sniegutę vardu, nors iš numerio turėjo matyti, kas skambina), Sniegutė pajuto tokį atstumto vaiko graudulį, kad valandėlę negalėjo ištarti nė žodžio.

– Klausau?.. – lyg ištraukta iš saldaus transo, pakartojo Filomena.

– Tai aš, – sušnabždėjo Sniegutė.

– Taip, kas atsitiko? – fone skambėjo lyriška, svajinga muzika. Ji skaudino Sniegutę ir pabrėžė jos nereikalingumą.

– Aš tik norėjau paklausti... (vos neištarė: kada grįšit?) Ar man jūsų laukti?

Filomena neišgirdo. Ji kažkieno paprašė (Sniegutė visą laiką juto *kažką*, kvėpuojantį jai į kaklą), kad pritildytų muziką. Vos pakeldama savo kvailybę ir menkumą, Sniegutė pakartojo klausimą. Ji juto, kaip aname gale Filomena prisiverčia trumpam susidomėti ja ir jos niekingu klausimu.

Na taip, Sniegutei nebūtina laukti, ji galinti eiti. Timas moka pabūti ir vienas.

Jos atsisveikino. Padėjusi ragelį, Sniegutė taip supyko ant savęs, kad įsikando į nykštį.

Namo grįžo niūri kaip debesys. Šaltibarščiai sustojo skrandyje, ir ji prisivertė išsivemtį. Paskui atsisėdo į fotelį priešais televizorių ir, visiškai nesuprasdama, ką rodo, ilgai gėrė ramunėlių arbatą. Gretimame name jau žiebėsi šviesos, languose gyveno žmonės. Šiandien nenorėjo žiūrėti pro langą. Ją erzino ir skaudino tos gyvenimų iliustracijos, ypač – straksintis šviesiaplaukis vaikas. Mirgančiame ekrane Sniegutę kažkas sudirgino. Nejučia ji užsikėlė kojas ant fotelio ir įkišo rankas į kelnaites.

Masturbuodavosi ji labai retai. Prieš kelerius metus ją mergino vienas tylus, drovus, keleriais metais jaunesnis bendradarbis. Jo nuoraudis ir virpantis balsas kėlė Sniegutei šleikštulį, bet prisiversdavo nueiti su juo tai į kavinę, tai į kiną, o kartą net lankėsi fotografijų iš Tibeto parodoje. Bendradarbis mergino Sniegutę beveik pusę metų, su pertraukomis. Po eilinio pasisėdėjimo kavinėje jis trumpam nurimdavo, matyt, kaupdamas jėgas kitam pasimatymui. Juodu niekada nesibučiavo ir nesilaikė už rankų. Tik praleisdamas Sniegutę pro duris (beje, darbe jis to niekada nedarydavo, tik – kur nors mieste), prisiliesdavo delnu prie jos nugaros. Ją nukrėsdavo lyg brūkštelėjus elektriniam unguriui. Bendradarbio delnas – Sniegutė jusdavo per drabužius – būdavo vėsus ir kažkoks lipnus. Sniegutė negalėjo patikėti, jog tikrai jam patinka. Jai atrodė, kad jis klysta, išsigalvoja arba turi koki nors šalutinį tikslą. Pamažu ji įprato prie bendradarbio dėmesio ir kiekvieną rytą, prieš įžengdama į veterinarijos kliniką (dar dirbo ten), pasirošdavo jį priimti. Nors erzino ir kėlė pasibjaurėjimą, Sniegutei jis vis dėlto buvo malonus. Tą pusmetį ji dažnai masturbuodavosi įsivaizduodama, kad guli su bendradarbiu, ir patirdavo šleikštulio persmelktą malonumą. Kartą jai net

dingtelėjo, jog bjaurisi visai ne bendradarbiu, o *savimi* ir dėl to negali žmoniškai įsitraukti į santykius. Bet tas trumputis nušvitimas niekaip nepakeitė jų retų intravertiškų pasimatymų eigos. Kai Sniegutei pasiūlė darbą šunų grožio salone, ji išėjo lengva širdimi dar ir todėl, kad pagaliau galėjo nutraukti tą užsitęsusių kerėplišką merginimą. Tikrai, bendradarbis jos net neieškojo. Tik kartą paskambino po vidurnakčio, išgėręs. Mėgino išsiaiškinti, kokia gi jos akių spalva. Tai buvo taip nuobodu, nenuoširdu ir vaikėžiška, kad Sniegutė supyko ir pasiuntė jį po velnių.

Dabar, nejučia vėl įkišusi pirštus į kelnaites, Sniegutė iš įpročio pabandė įsivaizduoti tą vaikina. Bet aplinkui sklandė ir į ją smelkėsi Filomena. Jos kvapas, jos balsas, eigastis, nervingi, grakštūs rankų judesiai – kūniškos smulkmenos, kurių Sniegutė prisisiurbė per keletą susitikimų. Ir vakar patirtas drėgnas, dėmesingas, iš smulkiomis raukšlelėmis apsiuvinėtų akių išsiliejęs Filomenos žvilgsnis. Po visko Sniegutė pravirko. Akys užkliuvo už vakar ją taip kvailai suvedžiojusios palaidinės, ir kitą akimirką fiziškai pajuto, kokia yra vieniša. Niekino save, savęs gailėjosi ir kažko taip ilgėjosi, kad, atrodo, širdis minkštėja ir išteka kartu su ašaromis. Paskui staiga suėmė pyktis ant to, kuris sukūrė Sniegutę tokią nelaimingą, apgailėtiną, nemylimą. Ji ėmė murmėti. Iš pradžių tik mintyse, o paskui jau balsu, kol pagaliau priekaištas išsiveržė lyg širdį suplėšantis sprogmuo: „Nekenčiu tavęs, tu neteisis, tu suklydai!“ Anksčiau niekada nebuvo drįsusi taip pareikšti gerajam Jėzui. Bet nieko baisaus neatsitiko. Netgi priešingai – palengvėjo. Sniegutė nurimo, suglebo, nepajuto, kaip nugrimzdo į kietą, visas kaltes ir nelaimes atleidžiantį nuskriausto vaiko miegą.

Po vidurnakčio nubudo fotelyje. Nustebusi apsižvalgė, išjungė televizorių, lempą ir, tamsoje nusimetusi drabužius, šmurkštelėjo į lovą.

Sniegutė sapnavo, kad sėdi viena kažkokiam tuščiam kambaryje, priešais langą be stiklo. Kieme nuo karšto vėjo siūbuoja liaunas medis skurdžia lapija, jo skeleto šešėlis krinta ant jos suknelės. Staiga fiziškai pajunta, kad medį judina ne vėjas, o *jis*, gerasis Jėzus, kuris ką tik įėjo į namo vidų, sukeldamas nežemišką, kvepiantį vėją. Kambariuose pilna žmonių. Jie laukė *jo* visą naktį, ir dabar *jis* eina iš kambario į kambarį juos laimindamas. Vieniems pirštų galais palyti kaktą, kitiems į akių dugną, lyg atsaką į maldavimus, įsodina žvilgsnį. Į kai kuriuos kambarius *jis* neužsukdavo, tik peržvelgdavo juos nuo slenksčio, vienu metu akimis apglėbdamas visus ten esančius. Namas buvo ilgas ir didelis, su daugybe kambarių. Bet *jo* žingsnių dvelksmas ritosi koridoriais lyg smogianti banga. *Jis* kvepėjo, kvepėjo taip stipriai, kad Sniegutė bijojo įkvėpti per daug, *per godžiai*. Negirdėjo *jo* balso, tik dvelksmas, įsiskverbiantis pro durų apačią, stiprėjo. Sapne jai buvo uždrausta išeiti iš kambario, ir dabar viskas priklausė nuo *jo* malonės. Sugniaužtus kumščius prispaudusi prie vaikiškos krūtinės taip stipriai, kad net smulkūs kaulai girgždėjo, Sniegutė kuždėjo – ne balsu, ne žodžiais, o vien tiktai troškimu: *Viešpatie, aš čia, sustok ir pasiimk mane su savimi!* Ir dar: *Aš trokštu sudegti tavyje ir dingti, meldžiu, įženk ir sunaikink mane!* Šit *jis* jau čia, prie durų. Kvepiantis oras pro durų apačią taip stipriai dvelkteli, kad užgniaužia kvapą. *Jis* stabteli už durų ir suklūsta, švelniai, atlaidžiai išklauso jos apkvaitusios širdies vapėjimo, kaip protingieji klausosi silpnapročio išvedžiojimų. Tada Sniegutė išgirdo atsakymą – kaip tik ten, savyje,

kur ką tik buvo užgniaužę, o dabar atsileido, ir jo balsas buvo švelnus, bet nepakenčiantis prieštaravimo: *Tu dar nebuvai gimus, kai aš pasiėmiau tave su savimi.*

Ir viskas. *Jis* nuėjo toliau taip ir neižengęs pas Sniegutę. Ji sėdėjo ir verkė, o paliegusio medžio šešėlis plakė kelius. Nesuprasi, kas tai buvo – nusivylimas ar skaudi kaip ugnis laimė, bet prie Sniegutės priartėjo tiesa, kurios troško. Nors tos tiesos nesuprato, akimirksnį juto ją *esant*.

Busdama Sniegutė vis galvojo, kad reiktų uždaryti langą. Bet langas buvo uždarytas. Aušo. Ankstyvas vasaros rytas plėšėsi iš nakties apvalkalo, pilkėjanti ketvirta valanda. Tyku, vėsu, jokio dvelksmo. Sniegutė visai išsibudino. Tysojo atmerkтомis akimis, bet dar apgaubta sapno nuotaikos, ir galvojo apie *ji*.

Pas Filomeną ji ėjo dar apgaubta sapno. Ir kai jai atidarė duris, ne iš karto pastebėjo, kad šįryt Filomena labai keista. Pirmą kartą matė ją su chatalu – ilgu, šviesiai violetinio šilko, jį Filomena vilkėjo ant trumpų naktinių. Nešukuotų plaukų gniutulą ji buvo nei šiaip, nei taip susisegusi viršugalvyje. Bet *veidas!* Veidas atrodė ištines ir sumaigytas, ištepliotas tušu, nevalyvas, net negražus. Tas pasikeitimas Sniegutę ir pažadino. Tuojau pamiršusi sapną, vidumi ji kaip šuo prigludo prie Filomenos būsenos, laukdama, kada jos prireiks.

– Timo šiandien nebus... Jis nakvojo pas Jūrą, ir jiedu išvažiavo į kaimą. Atleisk, kad nepaskambinau, – užtrenkusi duris pasakė Filomena.

Sniegutė sustingo abejodama, ar jai verta, jeigu Timo nėra, nusiauti antrą batelį.

Filomenos pasikeitimas greičiausiai buvo susijęs su Timu, arba su kažkuo, ko Sniegutė apie ją nežinojo. Tiesą pasakius, apie Filomeną ji nežinojo *nieko*. Kažkodėl Sniegutę apėmė gėda, kad mato ją tokią. Ir kartu taip jos pagailo, jog numetė ant grindų rankinę ir prisilietė prie peties:

– Kas atsitiko?

– Užėik... Pabūk su manimi, – nusukdama akis paprašė Filomena.

Nelaukdama Sniegutės ji smulkiais chalato varžomais žingsneliais, lyg traukiama magneto, nuturseno į svetainę. Magnetą stovėjo ant žemo apvalaus staliuko prie sofas, tarp atvirukų ir drobinių dovanų maišelių. Šalia ant sidabrinio popierėlio gulėjo šokolado gabaliukas ir trys gerai apčiulpti slyvos kauliukai, o ant kilimo tvaskėjo nuslydusi žalia šilkinė skraistė. Prie magnetiškojo nugerto brendžio butelio stovėjo ir šampano taurė. Kai Sniegutė įėjo į svetainę, Filomena jau tysojo ant sofas ir virpančia ranka pylėsi į taurę brendžio. Iš jos įdrėksto riešo sunkėsi kraujo karoliukas.

– Prisistumk tą ir sėskis, – rodydama Sniegutėi geltonąjį fotelį be ceremonijų paliepė Filomena.

Sniegutė nustūmė fotelį per gerą atstumą nuo Filomenos. Ši tuojau pastebėjo:

– Kas yra, bijai manęs?

– Kas nors atsitiko? – vėl tyliai paklausė Sniegutė.

– Atsitiko, – Filomena užsivertė taurę ir gurkštelėjo iki pusės. Nežmoniškai susiraukė ir pasipurtė. Grožio likučiai laikėsi jos veide per stebuklą,

atrodė, kad ir jie tuojau išnyks. Pagavusi sumišusi, klausiantį Sniegutės žvilgsnį, Filomena atlaidžiau sumurmėjo:

– Nereikia tokių akyčių. Aš linksminuosi, mėgstu juodą humorą.

Sniegutė nepatikėjo. Nejaukiai pasimuistė, jUSDama, koks susikaustęs jos kūnas. Filomena atrodė baisi, sudarkyta kažkokios neurotiškos, pavojingos būsenos. Nors buvo pervargusi, pagiringa, o gal jau ir apgirtusi (Sniegutė gerai nesuprato), įsmeigė į ją visiškai blaivų, niūrų, priekabų žvilgsnį. Kurį laiką, mėgaudamasi Sniegutės sumišimu, ją tyrė.

– *Pabūk* su manimi, – staiga paprašė tyliai.

– Aš... ir esu.

– Nesi, – atšovė Filomena. Ir netrukus: – Turi meilužį?

– Jeigu jūs apie tai...

– O aš miegu su kuo papuola. Aš visada turiu bent *vieną* meilužį... Tokį *vieną* vargšą meilužį, – ji ėmė kažką murmėti, velti ir pasinėrė į karčius apmąstymus. Tada pabaigė brendį ir įsipylė dar.

– Atsinešk iš virtuvės stiklą.

– Aš negersiu. Ir jums geriau... padarysiu kavos.

– Kavos tu man nedarysi, – Filomena pasirėmė į pagalvę ir grėsmingai pakilo. Pagalvė buvo didelė, minkšta, apvilкта tamsiai žaliu šilku. Viskas čia buvo iš šilko, tvaskėjo ir atrodė prabangu, bet pažeidžiama. Staiga užmiršusi, kas ją suezino, Filomena kilstelėjo dubenį, kažko ieškodama po savimi.

– Velnias... Cigaretės liko... gal vonioje? Būk gerutė, surask...

Cigaretės gulėjo koridoriuje, prie vonios durų. Sniegutė išjungė vonioje šviesą ir ventiliatorių. Kai grįžo, Filomena vėl gulėjo ant pagalvės, pasinėrusi lyg į snaudulį, lyg į kažkokią malonią svają. Primerktose akyse atsispindėjo pro langą krintanti šviesa, tarp blakstienų žybčiojo deimantai. Ji visiškai nekreipė dėmesio į Sniegutę. Gal net neišgirdo, kaip ši įėjo į kambarį, padėjo prie jos cigarečių pakelį ir vėl įsitaisė fotelyje.

– Man jau nieko iš nieko nereikia, – tyliai, vaikiškai pasakė Filomena. – Galėčiau netgi negerti.

Pauzė.

– Galėčiau mirti tiesiog dabar, šitaip va gulėdama.

Ji atsидuso, tarytum įsivaizduodama, kaip tai atsitinka.

– Reiktų tik *dar truputį* pakentėti.

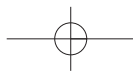
Pauzė.

– Kentėti visai nesunku.

Ji nutilo, vėl atsидuso. Sniegutė sėdėjo nusigręžusi į langą ir nevalingai žvelgė ten, kur krypto Filomenos akys. Tie žodžiai lango stikle nuskambėjo ypač aiškiai. Paskui kažkas patraukė Sniegutę atsigręžti. Jai pasirodė, kad Filomena verkia. Bet jeigu ir verkė (o dėl to Sniegutė nebuvo tikra), tai ramiai, nematomai, tarytum nutolusi nuo savo verksmo. *Viešpatie, kas jai atsitiko? Kas jai darosi?* Sniegutė jautėsi kalta, jog visa tai girdi ir mato. Filomenos žodžių prasmę ji pagavo intuityviai, ši buvo pažįstama. Sukėlė jai tokį sielvartą, kad nebenorėjo daugiau klausytis. Niekada nebūtų drįsusi su savimi taip atvirai kalbėti. Ir juolab – kitam girdint.

– Tik ką man daryti su *juo*?... Kam *jį* atiduoti?... Ar *jis* kada nors supras?... – įsikarščio Filomena. Ji vėl pasirėmė į pagalvę ir įsmeigė į Sniegutę maldaujantį žvilgsnį.

– Ar tu *ji* iš manęs paimsi?

Sniegutė karštligiškai svarstė, kas tas *jis*.

– Jura?.. – sušnabždėjo nei *ši*, nei *tą*.

Filomenai niekaip nesisekė išsivaduoti nuo kažkokios minties.

– Juras geras lovoje, – staiga visai kitu tonu pasakė *ji*. Lyg perjungta į kitas bangas. – *Jis* būtų geras daugeliui moterų. Gali pabūti tokiu, kokio reikia, – *ji* įsmeigė į Sniegutę žvilgsnį. – Tau reiktų su juo permiegoti.

Filomenos žodžiai jau nebesutrikdė Sniegutės taip stipriai, kaip būtų galėję. *Ji* gūžtelėjo pečiais ir nusuko akis.

– Prisipažink, juk tau buvo kilusi tokia mintis? – prikibo Filomena.

Sniegutė nerado, ką atsakyti. *Ji* vengdavo šnekėti tokiomis temomis.

– Fiziškai *jis* nepatrauklus, – toliau varė Filomena.

Sniegutė pasimuistė.

– Bet tokie vyrai ir yra geriausi meilužiai.

– Nieko apie tai neišmanau, – irzliai pertraukė Sniegutė.

– O aš nieko neišmanau be *šito*.

Filomena vėl įniko gudriai apžiūrinėti Sniegutę, lyg ieškotų plyšio jos kiauše.

– Ką tu apie mane galvoji?

– Aš?.. – išsigando Sniegutė.

– Taip taip. Sakyk. *Sakyk*, kaip yra, – matydama, kad Sniegutė ir vėl ketina išsisukti, prismeigė ją žvilgsniu Filomena.

Sniegutė nuoširdžiai nežinojo, ką atsakyti. Nuo pirmo susitikimo Filomena kėlė jai prieštaringų jausmų bangas, bet tai nebuvo *mintys*. *Ji* neturėjo nei nuomonės, nei požiūrio, galėjo tik išsakyti, ką *jaučia* – o tai buvo intymu ir slapta. Paslaptimis Sniegutė nuo vaikystės laikė viską, kas ją jaudino, ir tai kaip didžiausią turtą slėpė nuo kitų.

– Aš beveik nepažįstu jūsų, – sumurmėjo *ji*.

– Taip, kaip tik todėl. Ką apie mane pagalvojai pirmą kartą?

Pauzė.

– Kokia *poniutė*, ar ne?

Sniegutė nei patvirtino, nei paneigė.

– Bet aš nesu turtinga ir vyrai manęs neišlaiko.

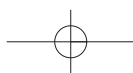
– Bet... jūs labai graži, – suvapėjo Sniegutė nei *ši*, nei *tą*. Kaip tik į tai *ji* atkreipė dėmesį, išvydusi Filomeną pirmą kartą.

– Tikrai? – *ši* kilstelėjo antakius su vos juntama panieka. – Pati turbūt jautiesi nelabai graži?

Sniegutė gūžtelėjo – *jai* darėsi vis sunkiau. Gal net norėjosi užsikimšti ausis ir išnykti.

– Galvoji – jei būtum gražesnė, viskas stebuklingai išsispręstų?.. Nejaugi tikrai esi tokia naivi?..

Tą akimirką įtampa pasiekė kritinę ribą. Sniegutė pajuto, kad *jau* neištvėrė, ir, nujausdama iki šiol nepatirtą ekstazę, prapliupo verkti. Rauda krėtė lyg elektros srovė. Iš pradžių dar stengėsi tvardyti, bet paskui pajuto malonumą. Ne *tą* gėdingąjį, o paprastą, natūralų atsivėrimo malonumą be jokios gėdos ir kaltės. Su kiekvienu raudos pliūpsniu, kurį dabar *jau* išstumdavo iš paties dugno, Sniegutei darėsi vis lengviau ir saldžiau. Tai užtruko apie septynias minutes. Buvo ir trumpų atilsio valandėlių, staiga lyg už-

snūsdavo atmerkтомis akimis. Visiškai užmiršo, kad yra ne viena. Ji taip išsiverkia – ir dar prie kito žmogaus – apskritai pirmą kartą. Kai rauda išseko, Sniegutė pažvelgė į Filomeną ne susigėdusi, o tik išsiblaškiusi.

– Pavydžiu tau šito išsiverkimo, – be ironijos pasakė Filomena. – Aš taip verkdavau tik labai jauna.

Ji buvo jau gerokai apgirtusi.

Sniegutė atsiprašė ir nuėjo į vonią „susitvarkyti“. Suvilgiusi veidą drėgnu rankšluostėliu, ilgai stovėjo prieš veidrodį. Skruostai degė, akys žvilgėjo ir žaižaravo. Pirmą kartą gyvenime, jei ir neatrodė sau graži, Sniegutei nebekilo noras nusigręžti nuo savo atspindžio.

Kai ji sugrįžo į svetainę, Filomena miegojo. Gulėjo aukštiełninka, nusukusi veidą į sieną, prispaudusi rankas prie pilvo. Iš prasiskyrusio chalato stypsojo per kelį sulenkta daili nuoga koja, naktiniai buvo nuslydę iki pat kirkšnies. Šlaunies forma priminė gražiai nugalintą irklą, arba, dingtelėjo Sniegutei, – skrydžiui parengtą raketą. Bet tai buvo nei raketa, nei irklas, o šilta, magnetiška miegančios moters koja. Sniegutė nusuko akis. Koja nedavė jai ramybės, negalima buvo jos taip palikti. Pakėlė nuo grindų skraistę ir atsargiai ją uždengė, bet skraistė tuojau nuslydo.

Ji užklojo Filomeną Timo apklotu. Brendžio butelį paslėpė virtuvės bufete, o šampano taurę išplovė. Šovė mintis, kad reiktų išeiti, nors iš tiesų Sniegutė norėjo likti, pabudėti prie Filomenos, gal net dar sykį išgirsti, ką ši šneka. Tas kalbas sunku buvo išverti, bet vis dėlto Sniegutė troško šiurpulio, kurį jai sukeldavo Filomenos atvirumas. Ji užsiplikė kavos, atsinešė į svetainę ir su žurnalų krūva įsitaisė geltonajame fotelyje.

Apie trečią valandą ją patraukė nežymus garsas – Filomena atsimerkė ir pajudino galvą, sušiugždėjo pagalvė. Sniegutė atsigręžė, palaukė, kol Filomena ją pamatys. Iš pradžių ši nesusigaudė, kur pabudo. Pamėgino atsisėsti, bet atvirto atgal ant pagalvės. Tada pasivertė ant šono ir išgąstingai peržvelgė kambarį.

– Kur brendis?

Sniegutė spoksojo į ją svarstydamą, ką čia atsakius.

– Juk jo neišgėriau?..

Atsakymą Filomena išskaitė iš Sniegutės veido.

– Nešk čia, – niūriai sukomandavo ir vėl išsitiesė aukštiełninka.

Sniegutė atnešė brendį ir tą patį stiklą.

– Padarysiu ką nors valgyti, – pasakė ji.

– Vėliau, – Filomena sugavo ją už rankos ir privertė atsisėsti. Jos delnas buvo malonus ir lyg ruošėsi kažko prašyti.

– Man baisu, – žiūrėdama į lubas pasakė Filomena.

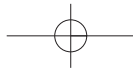
– Ko?

– Nežinau.

Jos patylėjo. Filomena vis stipriau spaudė Sniegutės pirštus.

– Man baisu, baisu... – ji pasigręžė ir įsmeigė į Sniegutę maldaujantį žvilgsnį.

Akimirkai iš jos akių išgaravo visos žmogiškos savybės, vyzdžiai susiaurėjo virsdami mažais paklaikusiais karoliukais, lyg baimė būtų stiprus žibintas, kurį kažkas nukreipė jai į veidą ir apakino. Ji priminė gyvūną ant operacinės stalo. Pamiršusi koktumą, kurį sukeldavo fizinis žmonių artu-

mas, Sniegutė stipriai apkabino Filomeną. Šią ėmė krėsti nervinis drebulys. Sniegutė žinojo, kad tokiu atveju reikia tik kuo stipriau laikyti, bet kuo tvirčiau spaudė Filomeną glėbyje, tuo labiau ši purtėsi ir kaleno dantimis. Tą akimirką, nors visiškai nesuprato Filomenos baimės, Sniegutė tikėjo, jog savo kūno šiluma gali ją išgelbėti. Jautėsi nuoširdžiai sukrėsta, stipri ir reikalinga, ir buvo pasirengusi ją šitaip laikyti iki ryto.

– *Būk* su manimi, *būk*... – maldavo Filomena. – Aš nežinau, kas dabar atsitiks... – ir spaudėsi į Sniegutę kaip į slėptuvę, kurioje galima pasislėpti nuo visų grėsmių.

Visai apkvaitusi, Sniegutė ėmė bučiuoti Filomenos kaklą, plaukus, iš chalato išsinėrusius nuogus pečius, lyg tai būtų padėję Filomenai į ją įsi-smelkti ir joje pasislėpti. Filomena tik atlošė galvą ir leidosi bučiuojama. Galbūt slapta vylėsi, kad Sniegutės įkarštis nurungs jos baimę. Viskas baigėsi lyg ūmai nusileidus nuo svaigulingai aukštos bangos. Jos nurimo, kurį laiką dar nepaleido viena kitos. Išgyvenusi bent kelis stiprybės etapus, Sniegutė staiga pavargo ir nugeibo.

– Tu myli moteris? – silpnu balsu paklausė Filomena.

– Ne, ką tu... tikrai ne, – suglumo Sniegutė (nejučia kreipdamasi į ją „tu“).

Ji paleido Filomeną ir nustebusi į ją įsiziūrėjo.

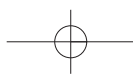
– O aš buvau įsimylėjusi... Labai seniai ir labai vaikiškai. Kol dar nežinojau, ką reiškia miegoti su vyru... Turbūt ir tau taip yra buvę?

– Ne, niekad, – dar labiau nustebo Sniegutė. Niekada neįtarė, kad dalykai, kuriuos buvo mačiusi tik filmuose, egzistuoja taip arti, jog juos galima pritaikyti sau ir taip lyg niekur nieko apkalbėti.

Filomenos užuomina Sniegutę įaudrino. Ji užsidegė pamažu, slankiodama tarp tamsėjančių svetainės baldų ir vogčia gerdama tingius Filomenos judesius, jos įdegusio kaklo bareljefą, užsibaigiantį ten, kur po plonyčiais naktiniais, aptrauktais tokiu pat plonyčiu chalatu, sujudėdavo krūtys. Matė, kaip užgauti sukietėdavo Filomenos speneliai, ir panašus jautrumas sudilgčiodavo jos krūtyse. Kepdama pietums vištienos kepsnį, Sniegutė pagaliau pati sau pripažino, kad Filomenos geidžia. Bet tas geismas buvo toks naujas, toks asmenišką, jog net į galvą neatėjo jo patenkinti. Filomena kvietė Sniegutę, sodino prie savęs, lyg netyčia iširemdavo jai į šlaunį. Tačiau Sniegutėi atrodė, kad išsigalvoja, kad to negali būti. Įtikinusi save, jog apsirinka, ji ignoravo Filomenos flirtą lyg neįmanomą dalyką. Kaip jos būtų galėjusios mylėtis, kaip tai būtų atrodę? Ji taip troško susiliesti su Filomena, kad tai galėjo įvykti tik vaizduotėje. Tikrovėje kliudė kūniškumas. Jis glumino, viską apsunkino, pagaliau kėlė šleikštulį. Ne dieviškas, kvepiantis, fatališkas Filomenos tikrumas, bet pačios Sniegutės negrabus ir sustingęs kūnas vis dar kėlė jai pasibjaurėjimą. Tarp šių priešybių negalėjo įvykti joks susilieėjimas.

Pusę dešimtos vakaro Sniegutė paliko Filomeną jos miegamajame, balta lokena užklotoje dvigulėje lovoje. Į šį kambarį dar nebuvo įžengusi ir dabar, apsvaigusi nuo įspūdžių, per daug po jį nesidairė. Filomena blaivėsi, tušti buteliai lyg prasikaltę skimbčiojo šiukšlių maiše, kurį Sniegutė rengėsi išsinešti.

– Pasilik su manimi, – sunkiai apversdama liežuvį jau ne iš girtumo, bet iš nuovargio prašė Filomena.

Tačiau Sniegutė tvirtai apsisprendė nelikti. Filomenos artumas ją per daug glumino. Neįsivaizdavo, kaip turėtų išverti naktį šalia kūno, kurio taip geidžia, bet nežino, ką su juo veikti.

– Ateisiu ryt. Paskambink, kai pabusi, – atsakė ji.

– Pastovėsi čia, kol užmigsiu?..

Sniegutė pastovėjo. Kai, susirietusi į kamuoliuką, suspaudusi tarp šlaunų delnus, Filomena užmigo, ant kilimo staiga nukrito jos plaukų segtukas. Papt!.. Sniegutė krūptelėjo. Pro ant veido užkritusius plaukus ji matė tik pravirą Filomenos burną ir dailų smakrą, išmuštą prakaito rasele. Būtų norėjusi pulti prie tų lūpų, įsivogti per jas į Filomenos vidų ir ją visą užvaldyti. Bet tik pakėlė nuo grindų segtuką ir padėjo ant spintelės prie lovos. Ir išėjo, palikusi degti stalinę lempą, ant kurios japoniška maniera buvo nutapytos gervės.

LIETUVIŲ
LITERATŪROS
IR
TAUTOSAKOS
INSTITUTO
NAUJOS
KNYGOS

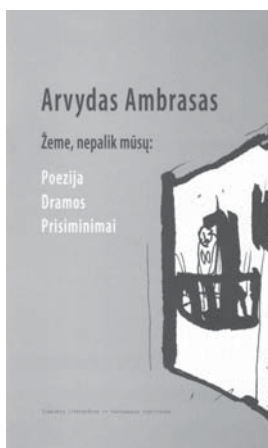

„PER PASAULĮ KELIAUJA ŽMOGUS“

Bernardo Brazdžionio šimtmečiui

Sudarė Rūta Brūzgienė

Ši knyga, tai – mokslinių straipsnių rinkinys, parengtas 2007 m. vasario 22–23 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vykusios konferencijos, skirtos Bernardo Brazdžionio 100-osioms gimimo metinėms, pagrindu. Leidinyje spausdinami J. Girdzijausko, V. Daujotytės, V. Zaborskaitės, A. Kalėdos ir kitų literatūrologų straipsniai.

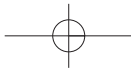

ARVYDAS AMBRASAS

Žeme, nepalik mūsų: poezija, dramos, prisiminimai

Knyga skirta dailininkui, poetui, dramaturgui, režisieriui ir aktoriui Arvydai Ambrasai (1947–1970) atminti. Spausdinami ir niekur neskelbti, ir jau kartą leisti jo eilėraščiai, pirmąkart skelbiamos pjesės, kurios ir šiandien, anot M. Martinaičio, neprarado įdomumo. Jautriais prisiminimais apie Arvydą dalijasi jo artimieji ir vaikystės, studijų draugai (M. Martinaitis, A. Šaltenis, A. Dovydenas, R. Midvikis, T. Venclova ir kt.).

Tai, ką jaunas talentingas studentas kūrė Dailės instituto Koridoriaus teatre, turėtų būti įrašyta į teatro istoriją kaip vienas ryškesnių sovietmečio teatro reiškinų, kuris anuomet sudomino net patį maestro Juozą Miltinį.

ROMAS DAUGIRDAS

37

Amnezija

*Nepresimindamas
kaip išlašėjai
iš aklo šuns
akių
kaip atsidūrei
sutirštėjusio peizažo
užnugary
ir kažkas išgėrė
neužspringdamas*

*kaip sklaidės rūkas
aplink griaučius
prilaikančius
išspaustą gėrį
ir kaip klaidinamai
mirksėdavo lemputė
įstrigusi
tarp šonkaulių*

Skrydis

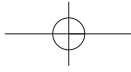
*Ir tekant saulei
valgė tortą
lyg kauksmą numalšinančią
tabletę
dar iš inercijos
trypdami lapus
kaip palinkėjimus miegoti*

*lyg būtų jau supratę
kaip išsivaduoti
nuo kaulų padiktuotos
schemos
kaip apvaisint save
savižudžio skridimo
trajektorija
link ant asfalto
patiestų sparnų*

Kokteilis

*Tai tik
žaizdos ir šešėlio
kokteilis
kuris kraują pakeičia
ir valo rūdijančias
smegenis
kai nebemoki
saulės atskirti
nuo besišypsančių sėdmenų
ant svarstyklių
supasi moterys
į vienatvę ištrauktos
pro kaminą*

*kai esi jau praskydęs
ratilais į kraštus
kaip fonas
pražydusiems dumbliams*

Šilkas

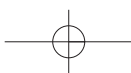
*Toks kryptantis
lauko gale
nes raukšlėm prisirišęs
prie grumsto
kuris rieda
per pojūčių šilką
iš eros
po kurios jau nebūna
kitos*

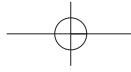
*lyg dar stovėtų
kiaušinio viršūnėj
dar suspėtų gražiai
išprotėti
genamas vėjo
lyg draugo
kad kartu
nesulauktumėt ryto*

Pakilimas

*Jie gaudė
viens kitą
kai obuolius mėtė
sode
ir kartą pataikė
kai vienas atšoko
nuo vartų
ir tapo nematomi
persmelkti užribio
laisvės*

*jie krito
pro langą
ant nuotraukos kalno
lyg prisikelti mėgintų
be uždangos
užmiršę kad reiks
pakartot*

Labdara

*Veiksmožodžių buldozeriai
nustums į upę viską
kas išsemta
ir pagal pažymą
gipsinio angelo
įkalins arkoj
girgždančios vaivorykštės
kur lengva pasiklysti
inkilo užuolaidoj
tačiau kas antras
išblaivėja
laižydamas
pro lango stiklą
mylimosios pieną*

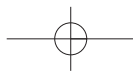
Dovana

*Nebėra smegenų
bet vingiai išliko
kaip dovana idiotui
nes vis įsitempia
tarsi lankai
ir iššauna į tai
ko nebuvo*

*nes sugrįžus strėlė
vibruoja alergiškai
apie išverstą sapną
lyg kailinius
kurių nepavyko
sudegint
ir netgi nupiešti
beorėj erdvėj*

STEPAS EITMINAVIČIUS

41

Novelės

Sausio pūga

– Jūs labai nebijokite, nuvažiuoti į onkologijos centrą būtina. Paskambinsiu specialistui, susitarsiu.

Susitarė – priims po dviejų parų.

Grįždamas namo prisipirko sulčių, mineralinio vandens.

Atsisėdo prie lango ir pajudėti bijo. Reikėtų nusiprausti – bijo. Reikėtų aplankyti seserį – bijo. Kažkas skambina į duris – priėti bijo. Atsiskirti, atsiskirti, susitaikyti, susitaikyti – bet kaip? Ir kodėl jam? Ką ne taip darė?

Prisimena: buvo paauglys, mažutėlis veršiukas apsirgo, veterinaras paaiškino, jog pagydyti neįmanoma, stovi toks, nejuda, mama prašo, kad palengvintų jo kančias. Pasiima didelį apystorį pagalį, užsimoja. Ką tada padarė: išgelbėjo ar užmušė? Gal dabar atėjo atpildas? Bet labai gailėjo ir veršiuko, ir mamos – gal jis kaltas dėl to, jog išdrįso pabūti teisėju?

– Padėk man bent valandą, – egzamino išvakarėse prašo bendrakursė.

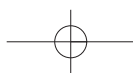
Negabi tokia. Amžinai vaikšto viena, nei su ja pajuokausi, nei ką rimto pasikalbėsi.

– Niekaip negaliu. Taip suplanavau darbą, kad laiko man pačiam trūks-ta. Niekaip negaliu.

Pamena, mergaitė pravirko.

Dukrai gal penkeri. Skuba gatve ir susitinka kaimynę. Žodis, kitas – pamato, jog vaiko nėra. Lokia, ieško. O ji jau stovi prie namo ir juokiasi. Nesusilaikė – pliaukštelėjo ranka per užpakalį. Pliaukštelėjęs iš karto išsigando – kaip galėjo šitaip...

Randa traukinį piniginę. Net nemėgina ieškoti savininko, ramiausiai nu-perka kilimą ir šypsosi, kad mažiesiems dvyniams patinka ant jo žaisti.

Tokios praeities akimirkos – tų dienų turinys.

Iš ryto, kai jau reikėjo važiuoti į Vilnių, labai pustė. Sėdi mašinoje ir ne-
labai mato kelio. Juda lėtai lėtai, tačiau vis tiek sunku orientuotis.

Kažkas stabdo. Išlipa, padeda nelaimėliui pastumti automobilį.

– Vežu sūnų į ligoninę. Labai neramu, – aiškina.

Paspaudė vienas kitam rankas kaip geri bičiuliai.

Uždarė dureles ir pajuto, kad tuoj užmigs. Išsigando. Iš termosos prisipylė
stiprios kavos puoduką, išgėrė. Galima toliau važiuoti.

Gydytojo kabinete buvo visiškai apdujęs. Į tiesiąją žarną pūtė oro, norėjo
nustatyti, kokio didumo polipai. Iš pradžių gėdijosi savo nuogumo ir jaunos
mergaitės, paskui tik kumščius spaudė. Iškentėti, iškentėti, nerėkti. Kaip
nors iškentėti. Skausmas didėjo. Atsisukdavo į gydytoją, šis paguosdavo, kad
skausmas tuoj atlėgs. Kaip nors, kaip nors. Neištvėrė – pradėjo rėkti.

– Dar nematau.

Tolyn labyn skaudėjo. Ir staiga gydytojas ištare:

– Viskas.

Nesupranta, iš kur jėgų atsirado.

– Viskas? Tai ir pradėti gydymo jau neverta?

– Jokių polipų nėra.

– Tai man – ne vėžys?

– Jūs visiškai sveikas.

Greitai išlėkė iš kabineto. Prie kioskų! Nusipirko sulčių. Staiga išgirdo,
kaip gana garsiai iš jo pradėjo veržtis pripumpuotas oras.

Stovėjo prie kiosko, gėrė sultis ir nekreipė dėmesio į praeivius.

Tyla

O dabar galima ir mankštintis. Lėtai atsigula ant kilimo. Atsargiai pake-
lia vieną, paskui kitą koją. Pakartoja penkis kartus. Jau skauda. Mėgina at-
sikelti. Nesiseka. Atsiremtų į kėdę, bet bijo, kad ši krisdama užgaus. Reikia
pagalvoti apie ką nors gražaus, tada ir jėgų atsirastų. Bet ką? Kaip vaikys-
tėje įlipdavo į liaunus beržiuokus ir nusileisdavo ant žemės. Pasidarydavo bai-
su, kai berželis nulūždavo. Ne kad užsigaudavo, bet kad medžio kaip ir ne-
bėr. Užlipo į vieną liepą ir pamatė tiek daug, kad net apsverkė. Miestelio
namai, bažnyčia, parduotuvė – viskas aiškių aiškiausiai matėsi. Patiko. Kaž-
kas jį pašaukė. Reikėjo labai greitai nultipti. Tai irgi malonumas.

Dar pamėgino – atsikėlė.

Reikia vaikščioti. Turi nusipirkęs žingsnių matuoklį: du tūkstančiai –
norma. Pradeda. Neskubėdamas eina koridoriumi, pasuka į virtuvę, paskui
pereina abu kambarius. Tik šešiasdešimt du. Keis maršrutą. Būtinai išeis ir
į balkoną. O jeigu paslys, nukris? Išsilaikys, išsilaikyti – malonu.

Pats laikas judinti rankas. Koridoriuje atsiremia į sieną ir palengva kelia
rankas. Pavyko. Gal pakilnoti ir kojas? Baisoka. Vėl pradėjo vaikščioti. Kad
būtų smagiau, sugalvoja, kur eina. Virtuvė – tai vaikystės beržynėlis, pirmas
kambarys – pieva prie šulinio, antras – vyšnynas. Pirmiausia pasisems van-
dens, du kibirus parneš namo, vėliau beržynėlyje paieškos lazdynų obelims

paremti, galiausiai – į vyšnyną. Bet juk galima ir kitaip elgtis: pamatys, kad viena vyšnia nuo uogų linksta, jog gali storičiausia šaka nulūžti, nieko nelaukdamas pasiims kirvį ir – į beržynėlį. Vieną šaką ramstydamas pastebės, jog dar dvi laukia paramos. Pavargs ir norės atsigeriti. Yra ir trečias būdas. Apsidžiaugė ir pradėjo: ramstė šakas, gėrė vandenį, džiaugėsi ramybe. Užmiršo pažiūrėti, kiekgi žingsnių nuėjo. Norma viršyta! Gana. Gydytoja bus nepatenkinta.

Dabar – į balkoną. Ne, verčiau pro vaikystės langą žiemą žiūrėti, kokie paukščiai atskrenda į lesyklą. Pabėrė duonos trupinių ant gana aukšto stalo, kad greičiau pamatytų. Atsistojo prie spintos ir ėmė laukti. Praėjo gal dešimt minučių ir – nieko. Gal reikia kitaip: berti grūdus labai lėtai, ilgiau pastovėti prie stalo? Vėl atsitraukė. Šį kartą pasisėkė. Pirmoji atskrido zylutė. Paskui dar dvi. Gerai, jam pavyko. Prisimena, kažkada skaitė, jog vienas garsus rašytojas turėjo stiklinį avilį, kad galėtų stebėti bičių gyvenimą. Įdomu, tačiau ar tai netrukdytų bitutėms? Pamėgink gyventi visą laiką stebimas. Jo pasakutinė direktorė buvo tokia: visus turi matyti, apie visus turi žinoti. Ką darai? Nepamatei sniegenos. Skubėdamas net atsitrenkė į lango stiklą. Dabar galima ir arčiau prieiti. Pamėgino. Paukščiukai iškart sunerimo, keli nuskrido. Kiti dar tupėjo, bet jį jautė. Vėl grįžo prie spintos. Suskaudo stuburą, tad atsėdėjo ant kėdės.

Kas gi čia? Varna! Neiškentė – pabaidė. Vėl iš naujo: išėjo į balkoną, pabėrė trupinių. Bėrė taip, kad masalas būtų visas stalas, tada paukščiukams lengviau, nereikia grūstis. Šį kartą vaišins ne duona, o batonu su razinomis. Vidury stalo padėjo mažą lėkštutę, įpylė vandens. Gyvenimas šiaapus ir anapus tęsiasi. Sėdėjo ir vos neužsnūdo. Kažko trūko. Kaip būdavo? Mama kepa blynus ar verda sriubą, į kurią įdėti keli šonkauliukai, o jis žiūri pro langą į tvorą, prie kurios – lesyklėlė. Įdomiausias atvejis: neseniai buvo perskaitęs „Kapitono Grantto vaikus“, tad mąstė, kad dar daug ko nemoka, kad dar, ko gero, nesurastų tėvo, jeigu šis dingtų. Reikia sportuoti ir skaityti apie įvairias šalis, apie tykančius pavojus, apie gebėjimą susikurti laužą įvairiomis sąlygomis. Ne viskas: reikia mokytis suprasti žmones, jiems padėti. Va taip begalvojant ir atskrido lauktoji. Apsidžiaugė. Tuo metu mama pašaukė valgyti; kur ten išgirs – atskrido šarka! Ji tokia graži, tokia vikri. Prie žvirblių, sniegenų, zylių pripratęs, bet kai čia pat šarka, taip smagu.

– Keistas tu – radai ką lesinti. Vagišę, apsukruolę, skriaudėją.

Taigi ir dabar labiausiai trūko šarkos. Bet buvo beveik įsitikinęs, kad čia, į miestą, ji neatskris.

Užsispyręs

Kai atsirado du ėriukai, gyventi pasidarė smagiau. Užbėgti į tvartą – jau būtinybė.

Pavasariį gražiai sužaliavo. Ir avis, ir ėriukai buvo išleisti į lauką. Koks žvalus strakaliojimas, koks žavus nerūpestingumas! Berniukui atrodė, jog apskritai viskas namie gražiau. Net ir tai, ką anksčiau buvo pamatęs, išgiręs, perskaitęs, dabar pasidarė svarbiau, įdomiau. Pirmąsias dienas prie

pririštos avies ir laisve besidžiaugiančių ėriukų ir prabuvo. Žolės užteko, bet mažiesiems priraudavo dobiliukų ir atsargiai priedavo. Prie jo priprato.

Vasarą daugiau darbų, tai ir rūpestis jau kitoks. Tėvas liepė avį pririšti prie atokios linmarkos. Ginčijosi: o jei ėriukai nuskęs, o jei vilkas užpuls?

Rytą išveda, įkala kuolą, paglosto ir bėgte daržo ravėti, bulvių vagoti, uogų rinkti. Dieną atbėga perrišti. Vakarop nulekia – viskas gerai. Namu grįžta lėtai, bet avys skuba, nori tvarte greičiau atsidurti.

Prieš eidamas miegoti dar nuneša duonos.

Kas buvo išskirtina tą vasarą? Išmoko pjauti šieną, greičiau pakinkyti arklį, jau visiškai nebijojo vaikščioti svetimame miške – už kokių trijų kilometrų. Ir viskas? Ne. Jau sugeba greitai plaukti! Įlipęs į liepą suprato, kad čia gali pastatyti mažą namą. Niekam nieko nesakęs, obliavo, pjovė, kalė. Pasislepia ir žiūri: jau kitaip, jau daugiau mato. Tris kartus pro jį praskrido gandas. Iš pradžių išgirdo ritmingą sparnų šlamesį, paskui visas jo namas staiga atsidūrė šešėlyje. Kelis sykius nutūpė kregždės – gal pasiklydo, bet gal joms čia irgi patiko.

Atvedė avis, parodė namelį. Jos nesuprato, tik pasilenkusios ėdė žolę, ir tiek. Bet buvo smagu.

Vėlai rudenį, kai vakarai patamsėjo, tėvas pasakė:

– Reikėtų papjauti vieną avį. Šiemet esame turtingi.

Mama pritarė.

– Abu žudikai – kaip šitaip galite?

– Koks tu dar kvailys! Kada užaugsi?

Tą dieną jis pabėgo. Iš pradžių žadėjo pasislėpti savo namuke, tačiau šis buvo per daug arti. Patraukė į svetimą mišką. Ėjo ir verkė. Aplankė vienišą pušį, žvyringą krantą, pasėdėjo ant akmenų prie kadagių. Triukšmavo įvairūs paukščiai.

Pradėjo temti. Gal čia ir nakvoti? Mama, sesuo nervintųsi, imtų ieškoti. Grįš tiesiau, per dirvonėlį. Netoli kupsto kažką įžiūrėjo. Lizdas. Pasilenkė – tai vieversio būstas. Kiaušinių lukštai. Šiuos pasiims. Paslėps savo namelyje.

Sustojo priemenėje. Girdėjo linksmus išgėrusiųjų balsus. Sukluso – tėvo žodžiai:

– Nebus iš mūsų jaunėlio žmogaus, nebus. Eina vieškeliu, sustoja, žiūri į dangų, į medžius. Namie ko nors paklausi, tai atsako nei šiaip, nei taip. Bet pažymiai geri. Nesuprantu. Labai užsispyręs. Tu, motin, kalta, – išlepinai. Kiti vaikai dažniau diržo gavo. Šito – vis pagaili. Mačiau, kaip arė. Vagos lygios, dirba sąžiningai, bet jei arklys stabteli ir jis sustoja. Pliaukšteltų botagu, paragintų, tai ne – gaila mušti. Pamatė priešais varlę, iš karto perkėlė kitur, bijojo užarti. Kur matyta, kad kaimo berniokas nesuprastų, jog avys ir auginamos valgymui!

Spektaklyje

Scenoje prietema. Hamletas rankoje laiko knygą, Polonijus pataikaudamas klausia, ką jis skaito. Ir jau seniai žinomas atsakymas: „Žodžius, žo-

džius, žodžius.“ Laukia pasirodančio Klaudijaus. Atrodo, jog jis ir yra geriausias aktorius. Ofelija silpnoka. Bet gal tai ir nėra tragiškas charakteris? Gal Šekspyro laikais moterys dažniau buvo tik statistės. Tada, kai vyrai suklypdavo prie amžinųjų klausimų slenksčio.

Va ir Klaudijus. Aktorius nenori akcentuoti jo ydų, gyvena taip, tarsi tai būtų tiesos, jo teisių liudijimas. Gildensternas, Rozenkrancas neįdomūs, išsyk suprantami.

Danija – kalėjimas, visas pasaulis – kalėjimas. Būti ar nebūti? Mes dabar žiūrime iš tolo, mums yra aiškiau, kitaip – kai įvykiai nauji, kai dar nepajęgi jų interpretuoti. Bijai suklysti pasirinkdamas vertinimus, vadinasi, bijai, ir save nuskriausti. Apie ką dabar mąstai? Apie Šekspyra? Ne, žinoma, ne. Šiuo metu tu esi sovietų armijos leitenantas, paimtas į apmokymus tiesiai iš namų, iškart po Naujųjų sutikimo. Jau žinotai, jog Afganistanas paprašė broliškos pagalbos kovoje su šalies priešais. Esi tas, kurį gali ten nusiųsti. Kol kas – savotiškas įkaitas dviem mėnesiams. Būrio vadas už degtinės butelį išleido į Taliną, į teatrą. Tik kad aukštesnė valdžia nesužinotų.

Teatre labai šilta, scenoje – nepasitikėjimo, melo, konformizmo vėjai. Atsiveria praeitis, kuri apibūdina ateitį. Tuoj prasidės epizodas apie vargšą Joriką. Visada jo laukia. Visada baisu, kad žiūrovai gali matyti tiktai kalbėjimą kaukolei, bet ne sąžinės monologą. *Būti ar nebūti*, ir Jorikas – tvirčiausia, patikimiausia sąsaja. Jei sugebi ją komentuoti, sugebi savičiau aiškinti „Hamletą“. Tik šią dramą ar ir pastaruosius pasaulio įvykius? Baisu net sau atsakyti. Jei kas netyčia išgirstų? Bet ar jis tikrai objektyviai galėtų apibūdinti Afganistano karą? Lietuvoje viešai kalbėjo vienaip, keli bičiuliai šnibždėjo kitaip. Čia, kariniame dalinyje, visiška suirutė. Iš kareivių šaipomasi, tyčiojamosi. Kiekvieną rytą jų lieka vis mažiau – naktį išvežė *ten*. „Naktį išvežė *ten*“, – pašnibždom pasakoma, apsidairius, ar dar kas nors šalia nestovi.

Atsargos karininkų vadas dieną įprastai pradeda:

– Jums, prakeiktieji inteligentėliai, tuoj pilvus pamažins! Nustosite kvailai postringauti! Nedrįskite eiti į miestelio parduotuvę! Ten – karininkų vieta, ne tokių kvailių! Jūs – patrankų mėsa! Nacionalistinės kiaulės! Tuoj suprasite, kas yra Kalašnikovo automatas!

Prie majoro Jermakovo prieina vienas jų būrio kareivis, kažką tyliai pasako, ir pasigirsta komanda:

– Viskas yra mėšlas! Ir kad taip nesmirdėtų, kuo greičiau bėkite spirito! Jei pamatysite Dulybiną, slėpkitės!

Šventė: degtinė, geresnė užkanda.

Horacijus, Horacijus įsimins, papasakos kitiems. Vadinasi, šis žmogus yra sąžiningiausias, patikimiausias, išmintingiausias? Papasakos taip, kaip buvo. Bet kas žino, kas ir kaip būna? Mes visada sakome tik savo nuomonę? Bet kaip vertinti viešai pateiktą komentarą? Horacijus atstovauja pirmiausia Hamletui. Ar pajėgs suvokti Klaudijų, Ofeliją? Gana, gana, dabar jau ne laikas. Dabar turėsi skubėti. Į stotį, matydamas Talino gražumą, traukiniu – į jų miestelį. Paskui labai atsargiai, kad nepamatytų sargybiniai (užsimiegoję dar gali nušauti), keliose vietose pralįsti pro tvorą, nusigauti iki savo laikinų durų. Nuosavus drabužius paslėpti, išsiimti svetimus ir – į lovą.

Skruzdėlytė

Pasisekė: kaimynas eina į ligoninę ir pažadėjo iki turgelio panešti krepšį. Ji pati stumia vežimėlį, kaimynui gėda eiti šalia tokio kledaro.

Turgelyje, įprastoje vietoje, ji sujudo: greitai ant prekystalio išdėliojo kojines, nuo žemės surinko popierius, lapus. Išklė savo plakatą: „Džiaugiuosi, kad perkate pas mane.“ Skubiai nulėkė prie vartelių ir iš toliau pasižiūrėjo: atrodo, gražu, jauku. Belieka laukti.

Saulė apšvietė prie gatvės augantį klevą – nustebo: koks jis gražus! Žmonės, mašinos gražuoliui medžiui visai netrukdė. Penkiaaukštis namas, triukšminga stotelė ir ant baltų siūlų pakabintos kojinės – vienoje linijoje. O kur klevas?

– Aldute, kodėl širyt taip anksti? – paklausė Stasė.

– Kaip visada.

Po pusvalandžio susirinko visi. Kiek čia jų tėra: gal šeši ar septyni.

Prekystaliu ropojo skruzdėlytė. Įsižiūrėjo. Prisiminė: kai vaikystėje ją palikdavo kieme, įdomiausia būdavo žiūrėti į skubančias skruzdes. Sėdėdavo, apkamšyta pagalvėm, ant *ceratos* ir džiaugdavosi, kad nelyja. Kartais mama duodavo medaus – greitai apspisdavo ir draugės. Gražu būdavo.

– Ar turite šiltesnių puskojinių?

– Ne, ruduo dar toli.

– Filosofė atsirado! O koks šitų dydis?

– Dvidešimt septintas.

Kol šnekėjosi, skruzdė dingo.

Kartais nuveždavo į mišką – tai būdavo pats gražiausias laikas. Visi lėkdavo ieškoti grybų, ji, pasilenkusi ar atsigulusi, žiūrėdavo, ką veikia skruzdėlės. Atsimena beveik visas išvykas: kuriose vietose ją palikdavo, ką kur mąstydavo, kas įdomaus atsitikdavo. Pravirko tik vieną kartą. Pasodino ant žemės netoli ežero. Priešais – vien mėlynumas: vandens ir tolimų miškų. Kairėje pusėje – platus griovys, pusiasalis, dar toliau – pelkė. Dešinėje – retas eglynėlis. Jai pasirodė, kad kažkas viską sujungia: ir už ežero augančius medžius, ir griovį, ir akmenis, ir didelį skruzdėlyną, genį, voveraitę. Ašaros pačios ėmė tekėti.

– Ar juodų turi?

– Turiu, – sukruoto.

– Parodyk, – pageidavo ori moteris.

Pasistiebė ir neišsilaikė – nugriuvo. Mėgino greitai atsikelti, bet nepavyko.

– Sėdėtumei namie, bet ne – gadini kitiems nuotaiką.

Paskui ilgokai niekas nepriėjo.

Po pamokų įlėkė keli paaugliai. Dažnai užbėga, nes pakeliui. Vienas čiupo kojines ir bematant dingo.

Du litai – nieko baisaus. Vakar kaimynė atnešė tris apelsinus, dar liko vakarykštės sriubos, kažkoks keistuolis prieš savaitę paliko plytelę šokolado – ji turtinga, ko čia mąstyti apie porą kojinių.

Ir staiga pamatė mažutę skruzdėlytę. Ropojo lėtai, nedrąsiai.

Aldutė šlubčiodama priėjo artėliau, viniuku patiesino takelį, nukrapštė nuo jo kelis spyglius. Saugojo, kad niekas netyčia neužmintų.

Kregždutė vaivorykštėje

47

Jau vidurnaktis.

Neužmiega.

Pasižiūri pro langą: ramiai sninga.

Apsirengia. Išeina į balkoną. Snaigės krinta ant šermukšnio, kurį kadaise (kada? prieš pat mirtį) pasodino jos vyras. Snaigės krinta ir ant uogų kekių – ne visas sulesė paukščiai. Viršūnė dabar gražiai išplatėjusi, tarsi lizdas. „Lizdas mintims“, – šypteli.

Parsivežė iš tėviškės mažą medelį – išsikasė netoli gėlių darželio. Kaip jis ten atsirado, nežinia. Paauglystės didysis poreikis – sodinti medžius. Tėvai parodė, kur galima. Ilgainiui užaugo neįprastas miškelis. Kompozicija, nuleidusi galvą sušnibždėdavo.

Čia yra kitaip. Pasodino ir berželį, ir klevelį, ir kelis kadagius. Po kelių dienų rasdavo išrautus ir numestus. Vyruui pasisekė – jo šermukšnij paliko.

Mamai patikdavo gluosniai. Tvenkinį supo verkianti siena. Skalbia ir dainuoja. Ir ji? Viena skalbia, dvi dainuoja. Virš galvų nuolatos skraidydavo paukščiai. Paukščiai? Liaujasi snigti, ir jai staiga pasirodo, kad per mamos laidotuves į stiklą vieną sykį atsitrenkė kregždutė. Prieš pat išnešant karštą. O gal taip nebuvo, gal tik dabar tai sugalvojo? Gal brolis prisimena? Turėtų.

Grįžta į kambarį. Antra valanda. Jis, žinoma, miega, bet juk ne gėda tokiu reikalu prikelti.

Skambina.

– Rimai, ar neužmiršai mamos laidotuvių? Giedotojai giedoja, dar niekas nesiskirstė. Nelaukta į langą atsimušė paukštelis. Atsigrėžėme – kregždutė. O tolumoje – ryškus vaivorykštės lankas. Nors lyg ir nelijo. Pameni? Paprašiau kartu išeiti laukan ir pažiūrėti. Neleidai išeiti, būtų negražu. Vėl žvilgtelėjau – nebuvo nei vaivorykštės, nei kregždutės. Aš dažnai apie tai galvoju. Man pasirodė, kad ir mamos veidas buvo neįprastai nušviestas. Greitai visi subruzdą atsisveikinti, norėjo palikti prie karsto tik artimuosius. Ar buvo taip?

– Nežinau. Juk praėjo trisdešimt metų.

– Trisdešimt dveji.

– Gal.

– Rimai, aš sėdu į mašiną ir po valandos pas tave atvažiuosiu. Nemiegok. Man labai svarbu, ar iš tiesų vaivorykštė apšvietė ir kregždutę, ir mamos veidą.

Priedermė

– Vaikai, mūsų Vilmūtė labai negera. Pagailėkime jos – gal gydytojai ap-
ramintų. Nuvežkite į nervų ligoninę.

Šios priedermės imasi vyriausias brolis.

Rugsėjo lapų blizgesys ir didžioji apgaulė. Mašinoje dviese: sesuo juokiasi, jis – taip pat. Prie Šventosios sustoja. Kai paskutinį sykį čia buvo, sūnus piešė skausmą: tolumoje vieniša mažytė liepa, sąmonėje užsimezga vienas

konkretus sakiny, pranešantis apie būsimą netektį. Plonytis siūlas jį ir medį sujungia. Bet dominuoja žalsva spalva.

– O gal pavalgome? – staiga pasiūlo Vilmutei.

Ši kelis sykius sugagena – nori saldinių.

Jau Rokiškis. Pamažu važiuoja per miestą. Posūkis į dešinę. Tiesiai. Centras. O dabar – vienintelė kryptis. Medžiai liūdni, neišvaizdūs. Pravažiuojantis autobusas aptaško. Vėl sustoja. Valo stiklą.

Sesuo sunerimusi.

Du žmonės, laikydamiesi už rankų, tipena prie pastato. Vyras atsimena: reikia pasukti kairėn, paskui – į antrą aukštą. Kalbasi su pasitikusia moterimi beveik pašnibždomis.

– Bet ji pirmą kartą svetimoje vietoje. Nepaleis manęs.

– Eisime lyg niekur nieko šiuo koridoriumi. Prie paskutinių durų stabtelėsime, atrakinsiu duris, abu įžengsite, jūs staiga – atgal, ir aš užtrenksiu duris.

– Tai gal kokią tabletę duokime?

– Reikia iš karto į raumenis.

– O jei ir stiprūs raminamieji nepadės?

– Pririšime prie lovos. Nebijokite – vaistai ligonę greitai paveiks. Nė kiek neskaudės.

Jau čia pat koridoriaus pabaiga. Vilmutė sustoja, išsiima mamos duotą nosinę, nuvalo jam nuo kaktos prakaitą ir pabučiuoja.

Durys iš tiesų užsitrenkė.

Klaikus šauksmas.

Skuba prie mašinos.

Girdi, kaip visa ligoninė aidi nuo sesers išgąstingo šauksmo.

Išvažiuoja.

Sesuo rėkia.

Centre, prie parduotuvės, pastato mašiną. Žiūri į bažnyčią.

Gal išgerti kavos šalia esančioje jaukioje kavinėje?

Ne.

Gal nueiti į muziejų ir bene šimtąjį kartą apžiūrėti Liongino Šepkos darbus?

Ne.

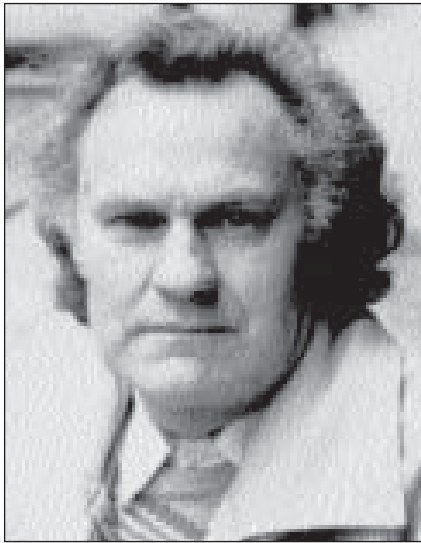
Greitai sėda į mašiną, atgal – prie ligoninės. Šauksmas, šauksmas. Apsisuka – reikia skubėti pas mamą.

Jau ir Šventoji.

Pradaro langą. Neviltim žaižaruoja lapai.

Jis staiga išgirsta tylų sesers verksmą.

ALGIRDAS VASERIS

49

Prie kavinės „Po angeliukais“

*Subėgo laukų brandus geltonis,
Miškų žaluma sutekėjo,
Kalnų ir jaunystės
Svaigulys čia sunoko,
Pačiame Krokuvos centre potvynis
Dainomis, gerais ketinimais
Subangavo...*

*Nuostabu, kaip praeities
Didybė švyti
Dabartinėje pilnatis romantikoj,
Net būsimus laikus
Užkabindama.*

*Pakylėtas šitų akimirkų esu,
Todėl negailėdamas siūlau:
Praeivi! Pasiimki, jei nori,
Dalelę sukauptos laimės –
Gražinti nereikės...*

Kotoro beprotybė Juodkalnijoje

*Kilometrinių siena kalnuose
Ne tiek kalną saugo,
Kiek pati save:
Niekas niekada jos nepuolė,
Užimti nesistengė –
Neįmanoma buvo,
Nereikalinga...*

*Kodėl tat mūrijo ją
Šimtmečius?
Kad neįprastų tingėti?
Kad belaisviai, jei tokių būta,
Turėtų ką veikti?*

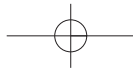
*Ak, tas cikadų svirpimas,
Koks jįsai monotoniškas,
Nepageidautinas:
Vien nuobodi patelių
Ir turistų vilionė
Gniuždančio karščio svaiguly...*

*Tingu dabar, gera,
Nebėra kur skubėti,
Salskanas jaučiuos
Lyg Norvegijos silkė.*

*Visgi pro rūką matau,
Dūluoja ištarmė miela
Iš 119 psalmės:
Tavo žodis – žibintas
mano žingsniams
ir šviesa mano takui.*

*Atrodo, prisipildau
Jau džiaugsmo:
Ir aš mylėsiu žemę.
Jeigu ne – žemė
Vis vien mane pamils,
Priglaus ir sunokins
Amžinybei...*

Negirdinčiosios turtai

51

*Sako, esu atlapaširdė...
Kai sako, negirdžiu,
Suprantu, kai užrašo
Arba iš lūpų.*

*Nemanau, kad man sunku,
Gyvenu su savimi, ir tiek.
Visgi tikiuosi užsiauginti
Savo pačios gyvenimą.
Jis bus tyras,
Su laimės prošvaistėm,
Nepaprastai švarus,
Negirdėjęs net užteršiančio
Pasaulio triukšmo.*

*Nori mums paploti?
Tada pakelk rankas ir pasukiok,
Mes, negirdintys vaikai, suprasime:
Tu ploji būtent mums
Už dainą
Gale laukelio auga erškėtėlis...*

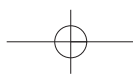
Kas pasakė paukščiui?

*Susisuksi lizdą,
Kiaušinėlius sudėsi,
Kantriai ir ilgai perėsi,
Paukštyčius maitinsi...*

*Kas pasakė paukščiui?
O kas tinginei gegutei
Pakuždėjo: nereikia...
Į svetimą lizdą kiaušinę padėsi,
Tu juk gudresnė... kukū...*

*Paukščiui pasakė – nepamiršta.
O žmogus kartais
Nė priminimo negirdi –
Jis kuždesio klausosi...
Taigi kad savo noru.*

Ir kaip geba jis atsibarti!..

Mamos sostas

*Tarsi polaidžio neštos
Žmonių nelaimės
Nejučia susitvenkia širdy,
Pilnoje ašarų.*

*Vakarotuvės... Kokios jos ilgos,
Ilgesnės už siūlus spręstuvuose,
Betgi milą išausi,
Gražiai ir gailingai
Išausi, ag ir man.*

*Ir nelauksi tu
Atlygio jokio, mamule,
Už mintis, palinkėjimus gerus
Ant pasostės šitos.
Jau tada, po teisybei,
Karaliene kaimynų
Verta buvai būti.*

*Kodėl nebuvai, kol gyva?
Nenorėjai kodėl tos šlovės?*

Jau, sūnau... Jau esu...

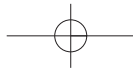
Nežinau, nežinau...

*Dvoklinėja kaimynas
Kepto obuolio veidu:
Nepagydoma jojo žmona.*

*Ir savęs, ir kitų klausinėja:
Kodėl ir už ką?
Mes nė vienas šito nežinome.*

*Dar suprasčiau, sako jis,
Jei ne ją, o mane
Ši liga nužiūrėjusi būtų.*

*Aš ir šioks, ir anoks,
Per gyvenimą blogo
Palinkėjęs esu ir padaręs.*

*O jinai, ką jinai –
Padarėlis patsai nekalčiausias,
Tik suvargus bitelė...*

*Sūrios ašaros tvenkias,
Susirinks jas dangus –
Dvoklinėja kaimynas...*

Atomazgos belaukiant

*Vanduo ežere žirbuliuoja viliodamas:
Atsiduoki vėsiam mano dangui,
Bene ką vertingo žemėje prarasi:
Tiktai patvorių,
Trąšiai prižėlusius dilgėlių,
Dar nugyventus namus,
Kur durys žiojėja
Sunkiai beuždaromos.*

*Gaila bugenvilijos?
Ji išties prie išpuvusio slenksčio
Neapsakomai gražiai pražydusi.
Ir, kantraus dosnumo pilna,
Į problemų vaivorykštę žvelgia
Tarsi siela močiutės:
Priekaištaujanti, susigūžusi,
Apsileidėlio netvarka baisėjasi...*

Nuduodi, jog nematai?

Salvatorė

Novelė

Iš anglų k. vertė POVILAS GASIULIS

Įdomu, ar man pavyks.

Salvatorę pažinojau, kai buvo dar penkiolikmetis, negražaus, bet malonaus veido, nerūpestingų akių, amžinai išsišiepęs. Rytai mažne nuogutėlis voliodavosi pajūryje, įrudęs, liesas it skiedrelė. Ir labai grakštus. Tik išbris iš jūros ir vėl jūron; plaukdavo, užgriebdamas vandenį lengvais plačiais mostais, kaip tikras žvejo vaikas. Basas (batus avėdavo tik sekmadieniais) užlipdavo ant uolėto kriaušio ir, džiaugsmingai klyktelejęs, nerdavo į gelmę. Jo tėvas buvo žvejys, turėjo nedidelį vynuogyną; Salvatorės darbas buvo prižiūrėti du jaunesnius broliukus. Kai tie nuplaukdavo per toli, šaukdavo, kad grįžtų, liepdavo rengtis atėjus pietų metui; tada visi trys kopdavo į vynuogienojais apaugusią, karščiu alsuojančią kalvą.

Ten, pietuose, berniūkščiai bręsta greit, ir neilgtrukus jis beprotiškai pamilo gražią mergaitę iš Grande Marinos. Akys jos buvo it girios ežerai, o pati it karalaitė. Juodu susižiedavo, tačiau negalėjo susituokti, kol Salvatorė nebus atlikęs karinės tarnybos. Išvykdamas į karaliaus Viktoro Emanuelio laivyną, pirmąkart gyvenime palikdamas gimtąją salą, jis verkė kaip vaikas. Jam, laisvesniam už paukščius, tikra kančia buvo paklusti komandoms; dar didesnė kančia – gyventi ne vynuogienojų apsuptame baltame namelyje, o šarvuotlaivyje tarp svetimų žmonių; išlipus į krantą vienam vaikščioti po miestą, kur toks triukšmas ir grūstis, kad jis, pripratęs prie tylių takų, kalnų ir jūros, bijodavo ir per gatvę pereiti. Jis turbūt niekad nebuvo pagalvojęs, kokia artima jam Iskija, į kurią žiūrėdavo vakarais, spėliodamas, koks bus rytoj oras (saulei leidžiantis sala atrodė pasakiškai), ir auštant it perlas spindintis Vezuvijus; tačiau dabar, jų nebematydamas, miglotai suvokė, jog ir Iskija, ir Vezuvijus – jo paties dalis, kaip rankos ar kojos. Jis siaubingai ilgėjosi gimtinės. Bet užvis sunkiausia buvo pakelti išsiskyrimą su mergaite, kurią aistringai mylėjo visa jauna širdimi. Rašydavo jai ilgus laiškus – vai-

kiška rašysena, su begale klaidų, – kaip nuolat apie ją galvoja, kaip trokšta grįžti namo. Pabuvojęs ir šen, ir ten, Specijoje, Venecijoje, Baryje, galiausiai buvo išsiųstas į Kiniją. Ten apsirgo kažkokia paslaptina liga ir keletą mėnesių pragulėjo ligoninėj. Kentė lyg šuo – tylomis, nieko negalvodamas. Kai išgirdo, jog dėl reumato nebetinkamas tolesnei tarnybai, iš džiaugsmo, kad galės grįžti namo, jam širdis vos nesprogo; jis visai nesijaudino, tiesą sakant, nelabai ir klausėsi, kai gydytojai sakė, jog jis niekad nebebūsiąs visiškai sveikas. Ko sukt galvą? Juk jis grįžta į numylėtą gimtąją salą, kur jo laukia mergaitė.

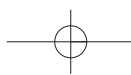
Iš Neapolio parplaukė garlaiviu; persėdęs į valtį, prieplaukoje išvydo tėvus bei jau paaugusius brolius ir jiems pamojavo. Laukiančiųjų minioje akimis ieškojo savo mergaitės. Jos nebuvo. Kai laipteliais užbėgo ant prieplaukos, tėvai ir broliai jį apibėrė bučiniai; sveikindamiesi visi susigraudino, net apsiašarojo. Jis paklausė, kur mergaitė. Motina atsakė nežinanti, jie jau dvi ar tris savaites jos nematę; todėl tą patį vakarą, virš ramios jūros spindint mėnuliui, o tolumoje mirgant Neapolio žiburiams, jis nužingsniavo pas ją į Grande Mariną. Rado sėdinčią su motina ant slenksčio. Jis varžėsi, juk jie buvo taip ilgai nesimatę. Paklausė, ar ji gavusi laišką, kuriame jis rašė, jog grįžtas namo. Taip, laišką jie gavę, tačiau vienas vaikinai iš salos sakęs, jog jis, Salvatorė, sergąs. Tai tiesa, todėl jis ir grįžęs, ar ne laimė? Gal ir taip, bet jie girdėję, jog jis niekad nebebūsiąs visai sveikas. Et, daktarai visko priešneka, dabar, grįžęs namo, jis pasitaisys. Pritrūkę kalbos, nutilo, paskui motina kumštelėjo dukteriai. Toji nė nebandė smailinti liežuviu. Be užuolankų, kaip ir visos jos tautietės, išklojo, jog netekėsianti už žmogaus, kuris niekuomet nebus tiek stiprus, kad pajėgtų dirbti kaip tikras vyras. Jie visi – motina, tėvas ir ji pati – viską apsvarstę ir jos tėvas nieku gyvu neduosiąs sutikimo.

Grįžęs namo, Salvatorė sužinojo, jog namiškiams tai ne naujiena. Pasirodo, mergaitės tėvas atėjęs ir pranešęs savo nuosprendį, bet jie neišdrįsę jam pasakyti. Įsikniaubęs motinai į krūtinę, apsiverkė. Jautėsi baisiausiai nelaimingas, tačiau mergaitės nekaltino. Žvejo gyvenimas sunkus, reikalaujantis ištvermės ir jėgų. Salvatorė puikiai suprato, kad jokiai merginai neapsimoka tekėti už vyro, kuris vargu ar pajėgs ją išlaikyti. Graudi tapo jo šypsena, o žvilgsnis – lyg primušto šuns, tačiau jis nesiskundė ir apie mergaitę, kurią taip karštai mylėjo, nepasakė ne vieno kartaus žodžio. Paskui, po kelių mėnesių, kai grįžęs į vėžes, darbavosi tėvo vynuogyne ir žūklavo, motina jam pasakė, jog kaime esanti mergina, vardu Asunta, kuri nieko prieš už jo ištekėti.

– Bjauri kaip velnias, – pasakė jis.

Buvo už jį vyresnė, dvidešimt ketverių ar penkerių, jos sužadėtinis, atlikdamas karinę prievolę, žuvo Afrikoje. Ji turinti šiek tiek pinigų ir, jei Salvatorė ją vestų, galėtų jam nupirkti valtį, jie galėtų išsinuomoti vynuogyną, kaip sykis vienas esąs laisvas. Motina pridūrė, jog jis Asuntai kritęs į akį per bažnytinę šventę. Salvatorė švelniai nusišypojo ir atsakė pagalvosiąs. Sekmadienį, apsivilkęs juodu standaus audimo kostiumu, su kuriuo atrodė daug neišvaizdžiau negu su apiplyšusiais kasdieniais marškiniais ir kelnėm, jis nuėjo į bažnyčią ir įsitaisė taip, kad per sumą galėtų gerai apžiūrėti tą merginą. Parėjęs namo, motinai pasakė sutinkąs vesti.

Žodžiu, juodu susituokė ir apsigyveno baltame namelyje vidury vynuogy-

no. Dabar Salvatorė buvo stambus, augalotas vyras, aukštas, plačių pečių, tik šypsena liko tokia pat atvira, o akys patiklios, malonios kaip vaikystėj. Nesu matęs mandagesnio žmogaus. Asunta, niūri, aštrių veido bruožų moteriškė, atrodė ne pagal metus sena. Tačiau buvo geraširdė ir nekvaila. Mane žavėjo prieraiši šypsenėlė, kuria ji apdovanodavo Salvatorę, šiam tarus vyrišką, valdingą žodį; ją džiugino nuolatinis jo švelnumas. Tačiau ji nekentė Salvatorę atstūmusios merginos ir, nors jis šypsodamas jai priekaištaudavo, nuolat ją koneveikdavo. Netrukus juodu susilaukė vaikų.

Gyvenimas buvo nelengvas. Per žūklės sezoną jis su vienu broliu kas vakarą plaukdavo žvejoti. Nusiryę šešias ar septynias mylias, kiaurą naktį gaudydavo sepijas. Paskui irdavosi atgal, kad suspėtų prieš išplaukiant ankstyvajam laivui į Neapolį parduoti laimikį. Kitu metu nuo aušros iki tol, kol karštis nuvarydavo poilsio, ir vėliau, kai šiek tiek atvėsdavo, iki sutemos jis plušėdavo vynuogyne. Neretai dėl reumato visai negalėdavo nieko dirbti, gulinėdavo pajūryje, rūkydavo ir, nors sąnarius varstė skausmai, maloniai šnekteldavo su kiekvienu praeiviu. Užsieniečiai, atėję maudytis, jį matydami sakydavo, jog italų žvejai – tikri tinginio pančiai.

Kartais atsivesdavo maudyti vaikus. Abu buvo berniukai, vienas trejų, kitas nepilnų dvejų metų. Jie nuogi voliodavosi ant kranto, o Salvatorė, stovėdamas ant akmens, juos nardindavo į vandenį. Vyresnis kėsdavo, bet mažylis visa gerkle klykdavo. Salvatorės plaštakos buvo neregėtai plačios, su grubusios nuo kasdieninio darbo, bet kai atsargiai laikydamas maudydavo, paskui rūpestingai šluostydavo vaikus, patikėkit mano žodžiais, jos atrodė švelnios kaip gėlės. Pasodindavo nuogą vaiką ant delno ir, juokdamasis iš jo mažumo, iškeldavo aukštyn, ir jo juokas skambėjo kaip angelo. Jo akys atrodė tokios pat tyros kaip ir vaiko.

Pradėdamas pasakoti sakiau: įdomu, ar man pavyks, ir dabar pasakysiu, ką norėjau padaryti. Man buvo įdomu, ar sugebėsiu jus sudominti pasakodamas apie paprastą žvejį, kuris neturėjo nieko ypatinga, išskyrus pačią rečiausią, vertingiausią, nuostabiausią savybę, kokią tik gali turėti žmogus. Dievas žino, kodėl toks turtas teko jam. Aš tik žinau, kad Salvatorė visiems jį dosniai dovanojo ne tik nesipuikuodamas, bet ir pats to nesuvokdamas; antraip daugelis būtų tuo dygęjęsi. Ir jeigu jūs dar neatspėjot, kokia toji savybė, – pasakysiu. Gerumas, paprasčiausias gerumas.

Versta iš:

William Somerset Maugham. COLLECTED SHORT STORIES. London:

Pan Books, 1980

GEORGE ORWELL

57

Katalonijai pagerbti

Iš anglų k. vertė ARVYDAS SABONIS

I frontą mes sugrįžome, kai po gegužės įvykių Barselonoje buvo praėjusios kokios trys dienos. Po jų – tikriau, po visų tų plūstynių laikraščiuose – buvo sunku išlaikyti ankstesnę naiviai idealistišką požiūrį į karą. Turbūt nė vienam užsieniečiui, Ispanijoje praleidusiam ilgiau negu mėnesį, nepavyko išvengti didesnio ar mažesnio nusivylimo. Vis prisimindavau tą laikraščio korespondentą, sutiktą Barselonoje pačią pirmąją dieną, kuris man pasakė: „Šis karas – tai tokia pat suktybė kaip ir bet kuri kita.“ Jo žodžiai mane smarkiai pribloškė; nemanau, kad jie buvo teisingi tada, gruodžio mėnesį, jie nebuvo teisingi ir dabar, gegužę, bet darėsi vis teisingesni. Mat juo ilgiau tęsiasi karas, juo labiau jis išsigimsta, nes tokie dalykai kaip asmens laisvė ir nemeluojanti spauda paprasčiausiai nėra suderinami su kariniu veiksmingumu.

Dabar jau galėjai bandyti spėlioti, kas dėsies toliau. Buvo aišku, kad Caballero vyriausybė kris, kad ją pakeis dešinesnė, su didesne komunistų įtaka (po poros savaičių taip ir atsitiko) ir pasistengs visiems laikams palaužti profesinių sąjungų galią. O ir ateityje, sumušus Franco, perspektyvos neatrodė šviesios – net negalvojant apie didžiules problemas, kurios kils mėginant pertvarkyti Ispaniją. Laikraštinės kalbos, kad tai yra „karas dėl demokratijos“, buvo gryniausias akių dūmimas. Niekas, būdamas sveiko proto, nepuoselėjo jokių vilčių, jog tokioje susiskaldžiusioje ir išsekusioje šalyje, kokia Ispanija bus pasibaigus karui, įsivyras demokratija – nors tokia, kokia yra Anglijoje ar Prancūzijoje. Buvo aišku, kad Ispanijos laukia diktatūra ir kad proga įvesti darbininkų klasės diktatūrą jau praėjo. Tai reiškė, jog šalis judės vienokio ar kitokio fašizmo kryptimi. Be abejonės, tas fašizmas turės gražes-

---

George'as Orwellas (tikr. Ericas Arthuras Blairas, 1903–1950) – anglų prozininkas, poetas, eseistas, visame pasaulyje žinomų romanų „1984-iejis“ ir „Gyvulių ūkis“ autorius. Ispanijos pilietiniame kare G. Orwellas, atvykęs į šalį 1936 m., kovojo respublikos šalininkų gretose. Knygoje „Katalonijai pagerbti“ („Homage to Catalonia“) aprašo bandymą realizuoti anarchistus idealus, komunistinių utopijų bevaisiškumą.

nį pavadinimą, bus žmogiškesnis ir ne toks veiksmingas kaip jo vokiškoji ar itališkoji atmaina. Vienintelė alternatyva – kur kas blogesnė Franco diktatūra arba visuomet egzistuojanti galimybė, kad karas padalys Ispaniją į gabalus arba pagal esamas sienas, arba ekonominiu pagrindu.

Kad ir kaip žiūrėtum, perspektyvos atrodė slegiančios. Tačiau tai anaiptol nereiškę, kad reikia nuleisti rankas ir nekovoti nei už Vyriausybę, nei prieš Franco ir Hitlerio fašizmą, kur kas labiau atvirą ir išplėtotą. Jei kokių trūkumų ir turėtų pokarinė Vyriausybė, Franco režimas būtų nepalyginamai blogesnis. Darbininkams – miesto proletariatui – gal ir nelabai svarbu, kas laimės, bet Ispanija yra pirmiausia žemės ūkio šalis ir jos valstiečiams beveik neabejotinai išeitų į naudą, jei laimėtų Vyriausybė. Bent kai kurios iš užgrobtų žemių liktų jų nuosavybė, be to, įvyktų žemės perskirstymas toje teritorijoje, kurią valdo Franco, ir faktinė baudžiava, egzistavusi kai kuriose Ispanijos vietovėse, veikiausiai nebūtų atkurta. Pokarinė Vyriausybė bent jau būtų antiklerikalinė ir antifeodalinė. Ji uždėtų apynasrį Bažnyčiai, nors kuriam laikui, ir modernizuotų šalį – pavyzdžiui, tiestų kelius, rūpintųsi švietimu ir sveikatos apsauga; ji kai ką nuveikė šioje srityje netgi karo metu. O Franco – jei nelaikysime jo paprasčiausia Italijos ir Vokietijos marionete – susisaistęs su stambiaisiais feodaliniais žemvaldžiais ir atstovauja tamsiajai klerikalinei-karinei reakcijai. Gal Liaudies frontas ir yra apgavystė, bet Franco – tai anachronizmas. Tik milijonieriai ir romantikai gali trokšti jo pergalės.

Be to, dar buvo fašizmo tarptautinio prestižo klausimas, pastaruosius porą metų kamavęs mane lyg koks nakties košmaras. Nuo 1930 metų fašistai nebuvo patyrę nė vieno pralaimėjimo; labai norėjosi, kad jiems kas nors įkristų į kailį, nesvarbu kas. Jei mums pavyktų sugrūsti Franco ir jo svetimšalius samdinius į jūrą, tai smarkiai pagerintų pasaulyje atmosferą, net jeigu pačioje Ispanijoje įsigalėtų slogi diktatūra ir geriausi jos žmonės atsidurtų kalėjimuose. Jau vien dėl to verta laimėti karą.

Taip man tuo metu atrodė. Galiu pasakyti, kad dabar kur kas geriau galvoju apie Negrino vyriausybę, negu tada, kai ji tik buvo pradėjusi dirbti. Ji nepaprastai narsiai tęsė sunkią kovą ir parodė daugiau politinės pakantės, nei galėjai tikėtis. Tačiau vis tiek manau, kad pokarinė Vyriausybė neišvengiamai bus fašistinė – nebent Ispanija suskiltų ir tada pasekmės būtų nenuspėjamos. Dar sykį pakartuju šią savo nuomonę ir pažiūrėsiu, ar laikas pasielgs su manimi taip pat, kaip elgiasi su dauguma pranašų.

Vos atsidūrę fronte sužinojome, kad grįžtantis į Angliją Bobas Smillie's (Smailis) buvo prie sienos suimtas, nugabentas į Valensiją ir įmestas į kalėjimą. Ispanijoje Smillie's pasirodė praėjusių metų spalį. Keletą mėnesių jis dirbo POUM* būstinėje, paskui, atvykus kitiems ILP** nariams, stojo į miliciją su sąlyga, kad, išbuvęs fronte tris mėnesius, grįš į Angliją dalyvauti agitacinėje kelionėje. Gana ilgai neturėjome jokių žinių, už ką jis suimtas. Jis buvo kalinamas *incommunicado****, tad negalėjo pasimatyti net su advo-

* POUM (*Partido Obrero de Unificación Marxista*) – Marksistinės vienybės darbininkų partija, atsiradusi kaip opozicija stalininei Ispanijos komunistų partijai. (*Vert. past.*)

** ILP (*Independent Labour Party*) – anglų socialistinės pakraipos Nepriklausoma darbo partija. (*Vert. past.*)

*** Be teisės susirašinėti ir bendrauti (*isp.*).

katu. Ispanijoje negalioja, bent jau praktiškai, joks *habeas corpus*, ir tave gali laikyti kalėjime mėnesių mėnesius nepateikdami jokio kaltinimo, ką jau kalbėti apie teismą. Galiausiai vienas paleistas kalinys papasakojo, kad Smillie's buvo suimtas už „ginklų nešiojimą“. Man pavyko sužinoti, jog tie „ginklai“ – tai dvi primityvios, tik karo pradžioje naudotos granatos, kurias jis vežėsi namo ketindamas rodyti per savo paskaitas kartu su sviedinių skeveldromis ir kitais suvenyrais. Iš jų buvo išimti užtaisai ir sprogdikliai, taigi tos granatos tebuvo paprasčiausi metaliniai cilindrai, niekam nekeliantys jokio pavojaus. Neabejoju, kad jomis pasinaudota kaip dingstimi ir kad iš tikrųjų Smillie's buvo suimtas dėl jo ryšių su POUM. Barselonos įvykiai buvo ką tik pasibaigę ir valdžia tuo metu visai stengėsi neišleisti iš Ispanijos žmonių, kurie galėtų paneigti oficialią jų versiją. Todėl bet kas galėjo būti vienokiu ar kitokiu pretekstu sulaikytas prie sienos. Visiškai įmanoma, kad iš pradžių buvo ketinama suimti Smillie's tik kelioms dienoms. Tačiau bėda ta, jog, syki atsidūręs Ispanijos kalėjime, paprastai ten ir likdavai – su nuosprendžiu ar be jo.

Mes vėl stovėjome prie Huescos, tik kiek dešiniau, priešais tą patį fašistų redutą, kurį prieš kelias savaites buvome trumpam užėmę. Dabar aš ėjau *teniente* – tai, matyt, atitinka jaunesniojo leitenanto laipsnį britų kariuomenėje – pareigas ir vadovavau maždaug trisdešimčiai vyrų, tiek anglų, tiek ispanų. Buvau pristatytas tam laipsniui gauti, tik nežinojau, ar jį gausiu. Anksčiau milicijos karininkai atsisakydavo imti laipsnį, nes tai reiškė didesnę algą ir nesiderino su lygiavos idėjomis, bet dabar jie buvo verste verčiami. Benjaminas jau buvo gavęs kapitono laipsnį, o Koppas netrukus turėjo tapti majoru. Vyriausybė, suprantama, negalėjo apsieiti be milicijos karininkų, bet ji neteikdavo jiems aukštesnio negu majoro laipsnio, matyt, aukštesnius postus tausodama reguliariosios armijos karininkams ir ką tik išleistiems Karo mokyklos auklėtiniams. Todėl mūsų 29-ojoje ir, be abejonės, daugelyje kitų divizijų buvo susiklosčiusi keista padėtis: ir divizijai, ir brigadoms, ir batalionams kol kas vadovavo majorai.

Fronte beveik nieko nevyko. Mūsų kelio aprimo ir neatsinaujino iki birželio vidurio. Mūsų pozicijoje didžiausią pavojų kėlė snaiperiai. Fašistų tranšėjos ėjo toliau negu už šimto penkiasdešimt metrų, bet jos buvo aukštėliau ir gaubė mus iš dviejų pusių, nes mūsų linija buvo išsikišusi status kampo pleištu. To pleišto smaigalyje buvo pavojingiausia – ten nuolat ką nors pakirsdavo snaiperio kulka. Retkarčiais fašistai paleisdavo į mus šautuvinę ar kažkokią panašią granatą. Tai buvo bjaurus šaudmuo – bauginantis, nes negirdėdavai jo atlekiant ir nespėdavai pasislėpti, – bet iš tikrųjų ne itin grėsmingas; jis išmušdavo žemėje nedidelę, maždaug praustuvės dydžio duobę. Naktys buvo maloniai šiltos, dienos – labai karštos, vis įkyriau nedavė ramybės uodai, o iš Barselonos atsivežti švarūs drabužiai kone akimirksniu priviso utėlių. Apleistuose soduose niekieno žemėje bolavo neprisirusios vyšnios. Dvi dienas iš eilės pylęs lietus užtvindė blindaužus, parapetas nusėdo per pėdą; po to mes ilgai kasėme glitų molį niekam tikusiais ispaniškais kastuvais, kurie buvo be rankenų ir linkdavo nelyginant skardiniai šaukštai.

Mūsų kuopai buvo pažadėtas minosvaidis ir aš nekantriai jo laukiau. Naktimis mes kaip paprastai patruliuodavome, tik dabar tai buvo pavojin-

gesnis užsiėmimas, nes fašistai buvo pasidarę budresni, be to, dabar jų buvo daugiau; už vielos užtvaros jie primėtydavo skardinių ir, išgirdę menkiausią dzingtelėjimą, imdavo pliekti iš kulkosvaidžių. Dienomis eidavome pašaudyti iš niekieno žemės. Tam reikėdavo nušliaužti apie šimtą metrų iki aukštomis žolėmis apaugusio griovio, iš kurio buvo gerai matyti fašistų parapete spraga. Griovyje mes netgi buvome įtaisę stovą šautuvui pasidėti. Turėdamas kantrybės, dažniausiai sulaukdavai chaki spalvos figūros, skubomis smunkančios pro tą spragą. Iš viso šoviau keletą kartų. Nežinau, ar bent sykį pataikiau – tai mažai tikėtina, nes esu labai prastas šaulys. Bet buvo gana smagu, nes fašistai niekaip negalėjo suprasti, iš kur atleikia kulkos, ir aš neabejojau, kad anksčiau ar vėliau vieną jų nupilsiu. Tačiau medžiotojas pats buvo sumedžiotas – mane nutykojo fašistų snaiperis. Tai atsitiko gal dešimtą mano buvimo fronte dieną. Patirtis, kai į tave pataiko kulka, labai įdomi, ir manau, kad verta ją smulkiau aprašyti.

Tai įvyko parapeto kampe, apie penktą valandą ryto. Toks metas visuomet būdavo pavojingas, nes aušra brėško mums už nugarų, ir jeigu iškišdavai galvą virš parapeto, dangaus fone ji ryškiai išsiskirdavo. Aš kalbėjausi su baigiančiais pamainą sargybiniais. Staiga, pačiame kažkurio žodžio viduryje, pajutau... labai sunku apibūdinti, ką pajutau, nors viską prisimenu kuo aiškiausiai.

Trumpai tariant, įspūdis buvo toks, lyg būčiau atsidūręs sprogimo centre. Tarsi išgirdau garsų trenksmą, viskas aplink mane tarsi nušvito akinama šviesa, ir pajutau labai stiprų smūgį – ne, ne skausmą, tik smarkų sukrėtimą, kokį gauni prisilietęs prie elektros gnybtų; iškart po jo apėmė visiškas silpnumas, jausmas, kad esi pakirstas ir savęs jau nebeturi. Smėlio maišų užtvara priešais mane nutolo kažkur toli toli. Manyčiau, jog panašiai žmogus jaučiasi, kai į jį trenkia žaibas. Išsyk supratau, kad į mane pataikė kulka, tik, suklaidintas tariamo trenksmo ir blyksnio, pagalvojau, jog netyčia iššovė kažkurio mūšiškių šautuvas. Viskas įvyko kur kas greičiau nei per sekundę. Po akimirkos mano keliai sulinko ir aš griuvau, smarkiai trenkdamasis galva į žemę, laimė, neskaudžiai. Gulėjau pastiręs, apsvaigęs, suprasdamas, kad esu labai rimtai sužeistas, bet nejaučiau jokio fizinio skausmo.

Sargybinis amerikietis, su kuriuo kalbėjausi iki šūvio, puolė prie manęs. „Ką, tave sužeidė?“ Kai subėgo daugiau žmonių, kilo įprastas sambrūzdis: „Pakelkit jį! Kur jam kliuvo? Atsekit marškinius!“ – ir taip toliau, taip toliau. Amerikietis šūktelėjo, kad reikia peilio marškiniams perpjauti. Prisiminęs, jog turiu kišenėje peilį, pabandžiau jį ištraukti, bet paaiškėjo, kad mano dešinė ranka paralyžuota. Nejaučiau skausmo, todėl buvau netgi šiek tiek patenkintas. Žmonai tai turėtų patikti, galvojau; ji visada norėjo, kad būčiau sužeistas ir šitaip išsigelbėčiau nuo žūties, kai prasidės didieji mūšiai. Tik dabar man atėjo į galvą pasidomėti, kur pataikė kulka ir kiek ji padarė žalos; pats nieko nejaučiau, bet žinojau, kad kažkur iš priekio. Pabandęs paklausti supratau, kad negaliu kalbėti, tik silpnai cypčioti, bet antru mėginimu man šiaip ne taip pavyko užduoti klausimą. Į gerklę, išgirdau sakant. Harry Webas, mūsų neštuvų nešėjas, sulakstė tvarsčių ir spirito, kurio gaudavome pirmajai pagalbai mūšio lauke suteikti. Kai jie mane pakėlė, iš burnos plūstelėjo kraujas, ir aš išgirdau ispaną už nugaros sakant, kad kulka perėjo kiaurai kaklą. Jutau, kaip spiritas, kuris šiaip būtų deginęs kaip velnias, maloniai vėsina žaizdą.

Mane vėl paguldė, ir kažkas nuėjo neštuvų. Sužinojęs, kad kulka kiaurai perskrodė kaklą, neabejojau, jog mano valandos suskaičiuotos. Dar nebuvau girdėjęs, kad žmogus ar gyvulys išgyventų su peršauta gerkle. Pro lūpų kamputį sunkėsi kraujas. „Prakirsta arterija“, – pagalvojau. Įdomu, ar ilgai žmogus atsilaiko su kiaura miego arterija; turbūt ne kažin kiek minučių. Viskas aplinkui skendėjo migloje. Kokias dvi minutes man atrodė, kad mirštu. Tai irgi buvo įdomu – turiu omenyje, jog įdomu sužinoti, kokios mintys ateina žmogui tokiu metu. Pirma mintis buvo gana tradicinė: apie žmoną. Antra – kartus apmaudas, kad tenka apleisti šį pasaulį, kuriame apskritai man vis dėlto patiko gyventi. Tas apmaudas neatlėgo gana ilgai. Kvaila nesėkmė siutino mane. Kokia beprasmybė! Gauti galą – netgi ne mūšyje, bet pridvisusiame tranšėjos kampe – vien dėl akimirkos neatsargumo! Galvojau ir apie tą, kuris šovė, – svarsčiau, ispanas jis ar užsienietis, ar žino, kad mane paklojo, ar nežino, ir taip toliau. Nejaučiau jam jokio pykčio. Kadangi jis fašistas, galvojau, užmuščiau jį, jei galėčiau, bet jeigu šią akimirką jis būtų paimtas į nelaisvę ir atvestas prie manęs, tik pasveikinčiau jį, kad turi taiklią akį. Tačiau, jei mirtis iš tiesų būtų artėjusi, gal mano mintys būtų buvusios visiškai kitokios.

Kai atsidūriau ant neštuvų, paralyžiuotoji dešinė ranka atgijo ir ėmė baisiausiai skaudėti. Tuo metu man atrodė, kad aš ją susilaužiau griūdamas. Skausmas nuramino mane, nes žinojau, kad žmogui mirštant jo pojūčiai neaštrėja. Pasijutau kur kas geriau ir net ėmiau gailėtis tų keturių vargšų, kurie prakaituodami ir slidinėdami nešė mane ant pečių. Iki sanitarinio automobilio buvo apie du kilometrai bjauraus kelio grumstuotais slidžiais takais. Žinojau, koks tai vargas, nes pats prieš porą dienų padėjau nešti sužeistąjį. Baltųjų tuopų, vietomis apstojusių mūsų tranšėjas, lapai brūkšėjo man per veidą ir aš galvojau, kad nuostabu gyventi pasaulyje, kur auga tokie medžiai. Tačiau rankos skausmas buvo velniškas, jis vertė mane keiktis ir po to stengtis nesikeikti, nes kaskart, kai giliau įkvėpdavau, iš burnos burbulais pradėdavo kilti kraujas.

Gydytojas perrišo žaizdą, suleido morfijaus ir išsiuntė mane į Siétamą. Ligoninė Siétame – tai paskubomis suręstos medinės trobelės, kur sužeistieji būdavo palaikomi kelias valandas ir išsiunčiami toliau, į Barbastrą arba Léridą. Buvau apdujęs nuo morfijaus, bet vis dar jutau smarkų skausmą, beveik negalėjau pajudėti ir vis rijau savo kraują. Man būnant tokios būklės neišmanėlė medicinos sesuo bandė grūsti į gerkle ligoninės pietus – didelę lėkštę sriubos, keletą virtų kiaušinių, glitų troškinį bei dar kažką – ir stebėjosi, kad aš priešinuosi; Ispanijos gydymo įstaigose tokie dalykai buvo įprasti. Prašiau parūkyti, bet tuo metu siautė tabako badas ir visoje ligoninėje neatsirado nė vienos cigaretės. Paskui prie mano lovos pasirodė du draugai, gavę leidimą kelioms valandoms palikti poziciją.

– Sveikas! Tai, sakai, gyvas? Gerai. Duok šen savo laikrodį, revolverį ir žibintuvėlį. Ir peilį, jeigu turi.

Ir išsinešė visą mano kilnojamąjį turtą. Taip nutikdavo kiekvienam sužeistajam – jo daiktus kaipmat pasidalydavo kiti; ir visiškai teisingai, nes laikrodžiai, revolveriai ir kitos panašios gėrybės fronte buvo aukso vertės, o keliaudamos į užnugarį sužeistojo kuprinėje jos būtų anksčiau ar vėliau pavogtos.

Į vakarą susirinko pakankamai ligonių ir sužeistųjų kelioms sanitari-
nėms mašinoms užpildyti, ir mes buvome išsiųsti į Barbastrą. Na ir kelionė!
Buvau girdėjęs kalbant, kad šiame kare žmonės pasveiksta, jei būna sužeisti
į galūnes, bet visada miršta nuo sužeidimo į pilvą. Dabar supratau kodėl.
Niekas, kam grėsė vidinis kraujavimas, nebūtų išgyvenęs kratymo skalda
grįstais, sunkvežimių išdaūzytais keliais, neremontuotais nuo pat karo pra-
džios. Trukt, bumpt, trinkt! Išsyk prisiminiau savo ankstyvą vaikystę ir siau-
bingą *Wiggle-Woggle* atrakcioną per japonų ir britų parodą Londone. Sani-
tarai pamiršo priišti mus prie neštuvų. Aš dar turėjau jėgų laikytis kaire
ranka, bet vienas vargšas nudribo ant grindų ir kentė dievaižin kokias kan-
čias. Kitas, iš galinčiųjų paeiti, sėdėjęs furgono kampe, apvėmė viską aplin-
kui. Barbastro ligoninė buvo sausakimša, lovos stovėjo taip arti viena kitos,
kad beveik lietėsi. Kitą rytą mūsų dalis buvo sukrauta į sanitarinį traukinį
ir išvežta į Lėridą.

Lėridoje prabuvau penkias ar šešias dienas. Didelėje ligoninėje pramai-
šiui gulėjo sužeisti ar sergantys kariai ir paprasti civiliai ligoniai. Kai kurių
mano palatos kaimynų žaizdos buvo siaubingos. Gretimoje lovoje gulėjo tam-
siaplaukis jaunuolis, gydomas nuo kažkokios ligos vaistais, kurie jo šlapimą
darė skaisčiai žalią. Pažiūrėti jo antelės ateidavo žmonės iš kitų palatų. Ang-
liškai kalbantis olandų komunistas, sužinojęs, kad ligoninėje yra anglas, su-
rado mane ir atnešė anglišių laikraščių. Sunkiai sužeistas per spalio kovas,
jis tiesiog gyveno Lėridos ligoninėje ir netgi vedė medicinos seserį. Po sužeidimo
viena jo koja tiek sudžiūvo, kad pasidarė neką storesnė už mano ranką.
Du atostogaujantys milicininkai, kuriuos buvau sutikęs pirmą savaitę fronte,
atėjo aplankyti sužeisto draugo ir pažino mane. Kokių aštuoniolikos metų
vaikai, jiedu sutrikę stovėjo prie mano lovos, niekaip nesugalvodami, ką čia
pasakius, o paskui, tarsi norėdami parodyti, kad užjaučia mane dėl sužeidi-
mo, staiga išsitraukė iš kišenių visus savo rūkalus, padėjo ant lovos ir pabė-
go, man nespėjus jų sulaikyti. Koks tipišką ispaniškas poelgis! Vėliau suži-
nojau, kad miestelyje niekur nėra nusipirkti tabako ir kad jie atidavė man
visos savaitės davinį.

Po kelių dienų jau galėjau atsistoti ir vaikščioti parišta ranka. Nuleista ji
kažkodėl skaudėdavo kur kas labiau. Be to, tuo metu dar gerokai kamavo
vidiniai skausmai ten, kur susitrenkiau krisdamas, ir buvau beveik visiškai
netekęs balso, bet nekart neskaudėjo tos vietos, kur pataikė kulka. Dažniau-
siai taip, regis, ir būna. Kulkos smūgio jėga, matyt, nuslopina vietinius juti-
mus; o tarkim, sviedinio ar bombos skeveldra, būdama nelygių kraštų ir pa-
prastai smogianti ne taip smarkiai, tikriausiai sukeltų velnišką skausmą. Li-
goninės teritorijoje buvo jaukus sodas su tvenkiniu, kuriame plaukiojo auk-
siniai karosai ir kažkokios tamsiai pilkos žuvelės – turbūt aukšlės. Ste-
bėdavau jas valandų valandas. Tvarka Lėridos ligoninėje padėjo man su-
prasti, kaip dirba ligoninės visame Aragono fronte, – tik nežinau, ar tas pat
taikytina ir kitiems frontams. Kai kuriais atžvilgiais tos ligoninės buvo labai
geros. Jose dirbo sumanūs gydytojai, netrūko nei vaistų, nei įrangos. Tačiau
aš įžvelgiau dvi jų ydas, dėl kurių mirė šimtai ar tūkstančiai žmonių, nors
juos, neabejoju, buvo galima išgelbėti.

Viena jų ta, kad visos pafrontės ligoninės buvo daugiausia naudojamos
kaip sužeistųjų evakuacijos punktai. Todėl čia būdavo gydomi tik sunkiau-

siai sužeisti žmonės, kurių negalima niekur kitur gabenti. Teoriškai dauguma sužeistųjų turėjo būti siunčiami tiesiai į Barseloną ar Tarragoną, bet dėl transporto trūkumo iškeliavdavo ten tik po savaitės ar dešimties dienų. Tad tiek laiko jie trynėsi Siétamo, Barbastro, Monzono, Léridos ir kitose ligoninėse negaudami jokio gydymo, nebent retkarčiais kas nors perrišdavo jų žaizdas – ir tai ne visiems. Sutraiškyti kaulai, siaubingos sprogmėnų išplėštos ir kitokios žaizdos būdavo apmuturiuojamos gipso tvarsčiais, o paskui ant to sukietėjusio futliaro būdavo pieštuku aprašomos žaizdos ypatybės; futliaras būdavo nuimamas tik po dešimties dienų, kai žmogų nuveždavo į Barseloną ar Tarragoną. Prisiprašyti, kad kas apžiūrėtų žaizdą, buvo beveik neįmanoma; gydytojų saujelė nespėdavo susitvarkyti su darbu ir jie bėgte prabėgdavo pro tavo lovą mestelėdami: „Taip, taip, jumis pasirūpins Barselonoje.“ Nuolat sklاندė gandas, jog ligoninės traukinys išvažiuoja į Barseloną *mañana*. Kita bėda buvo kvalifikuotų medicinos seserų trūkumas. Panašu, kad Ispanija jų turėjo labai mažai, gal todėl, jog iki karo šį darbą daugiausia dirbo vienuolės. Aš nesiskundžiu ispanų seserimis, nes su manimi jos visada elgdavosi kuo maloniausiai, bet akivaizdu ir tai, kad jos nieko neišmanė. Žinoma, visos jos mokėjo pamatuoti temperatūrą, kai kurios – tvirstyti, bet ne daugiau. Tad tie ligoniai, kurie buvo per silpni pasirūpinti saviimi, dažniausiai likdavo gėdingai neprižiūrėti. Seserys savaitėmis nepadėdavo žmogui užkietėjusiais viduriais, retai prausdavo tuos, kurie patys negalėdavo nusiprausti. Prisimenu, kaip vienas vargšas – jam buvo sutriuškinta ranka – man guodėsi, kad jau tris savaites guli nepraustu veidu. Netgi lovos ištisomis dienomis stovėdavo nepaklotos. Tačiau maistas visose ligoninėse buvo labai geras, netgi per geras. Ispanijoje, labiau nei kur kitur, nuo seno įprasta kimšti ligoniams sunkų maistą. Léridoje mus maitino nuostabiai. Pusryčiams, šeštą valandą ryto, gaudavome sriubos, omleto, kokio nors troškinių, duonos, balto vyno ir kavos, o pietūs būdavo dar gausesni – ir visa tai tuo metu, kai dauguma civilių gyventojų mito pusbadžiu. Ispanai, atrodo, nepripažįsta tokio dalyko kaip lengva dieta. Ir sergančiuosius, ir sveikus jie maitina tokiu pačiu maistu – prieskoningu, riebiu, kiaurai permirkusiu alyvų aliejumi.

Vieną rytą buvo paskelbta, kad mano palatos vyrai šiandien vežami į Barseloną. Man pavyko pasiųsti žmonai telegramą, jog atvykstu, ir netrukus mes buvome susodinti į autobusus ir nugabenti į stotį. Tik tada, kai traukinys jau pajudėjo, mus lydėjęs ligoninės sanitaras tarp kitko prasitarė, kad vykstame visai ne į Barseloną, o į Tarragoną. Matyt, traukinio mašinistas taip nusprendė. „Tikra Ispanija!“ – pagalvojau. Labai ispaniška buvo ir tai, kad jie sutiko sustabdyti traukinį ir palaukti, kol aš pasiųsiu kitą telegramą, o dar ispaniškiau – kad tos telegramos žmona negavo.

Važiavome paprastuose trečios klasės vagonuose su mediniais suolais, nors dauguma vyrų buvo sunkiai sužeisti ir tik šį rytą pirmą kartą pakilę iš lovos. Gana greitai nuo karščio ir kresčio pusė jų atsidūrė kolapso būklėje, keletas privėmė ant grindų. Sanitaras atsargiai žargstė per kūnus, visur tysančius tarytum lavonai, ir iš didelės ožkos odos gertuvės čiurkščiojo čia vienam, čia kitam į burną. Vanduo buvo šleikštus, iki šiol prisimenu jo skonį. Įvažiavome į Tarragoną jau saulei leidžiantis. Bėgiai ėjo pakrante, maždaug per akmenų metimą nuo jūros. Mūsų vagonams įriedant į stotį, iš jos paju-

dėjo karinis traukinys, pilnas Tarptautinės kolonos karių; būrelis žmonių mojavo jiems nuo tilto. Traukinys buvo labai ilgas, sausakimšai prigrūstas; atviros platformos, ant kurių buvo pririšti pabūklai, irgi buvo vyrų nusėtos. Itin ryškiai prisimenu tą gelsvoje vakaro šviesoje slenkančio traukinio vaizdą; langas po lango aplipęs tamsiais šypsančiais veidais, ilgi pakelti pabūklų vamzdžiai, plazdančios raudonos kaklaskarės – visa tai iš lėto plaukia pro mus žalsvai melsvos jūros fone.

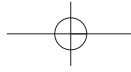
– *Estranjeros* – užsieniečiai, – tarė kažkas. – Tai italai.

Žinoma, kad italai. Kas daugiau galėtų stovėti tokiomis vaizdingomis grupelėmis arba taip gracingai sveikinti minią – jų gracijai nė kiek nekenkė tai, kad bent pusė karių buvo užsivertę vyno butelius. Vėliau sužinojome, jog jie buvo iš tų dalinių, kurie kovo mėnesį laimėjo didžiąją pergalę prie Guadalajaros; pasibaigus atostogoms, jie keliavo į kitą, Aragono, frontą. Bijau, kad dauguma jų žuvo prie Huescos vos už kelių savaičių. Galintys pastovėti mūsų šaliai, perėję į kitą vagono pusę, sveikino italus. Kažkuris mojavo pro langą ramentu, sutvarstytos rankos kėlė į viršų sugniaužtus kumščius. Tai buvo tarsi karo alegorija: traukinys su naujais kariais išdidžiai išdunda į frontą, traukinys su sužalotais vyrais palengva stoja, o pabūklų vaizdas kaip visada priverčia smarkiau plakti širdį, žadina tą bjaurų jausmą, kurio paskui būna taip sunku atsikratyti, – kad karas vis dėlto yra didingas dalykas.

Tarragonos ligoninė buvo labai didelė ir pilna sužeistųjų, atvežtų iš visų frontų. Kokių tik žaizdų čia nepamačiau! Kai kurios jų buvo gydomos tokiais metodais, kad buvo kraupu žiūrėti, nors jie tikriausiai atitiko paskutinį medicinos žodį. Žaizda buvo paliekama visiškai atvira, neaprišta, tik pridengta nuo mūsų marlės tinkleliu, ištemptu ant vielų. Po marle raudonavo pusiau sugijusios žaizdos šaltiena. Ligoninėje gulėjo vienas į veidą ir į gerklę sužeistas žmogus, kurio galvą gaubė tiesiog marlės skafandras; karys nuolat turėjo būti susičiaupęs ir kvėpuoti tik per ploną tarp lūpų įtaisytą vamzdelį. Tas vargšas vaikštinėjo pirmyn ir atgal ligoninės koridoriais, žvelgė į tave pro marlės narvą negalėdamas nieko pasakyti ir atrodė be galo vienišas. Tarragonoje praleidau tris ar keturias dienas. Jėgos palengva grįžo, ir vieną dieną labai lėtai sugebėjau nužingsniuoti net iki paplūdimio. Buvo keista matyti, kad kurorto gyvenimas eina beveik taip pat, kaip ejęs: išilgai promenados veikia prašmatnios kavinės, putlūs vietiniai buržua maudosi ir deginasi šezlonguose, tarsi tūkstančio kilometrų spinduliu nebūtų jokio karo. Kaip tyčia pamačiau, kaip vienas toks mauduolis nuskendo – kas būtų galėjęs pagalvoti, kad tai įmanoma sekloje šiltoje jūroje?

Po sužeidimo praėjus aštuonioms ar devynioms dienoms, mano žaizda pagaliau buvo apžiūrėta. Operacijų kambaryje, kur anksčiau ar vėliau patekdavo visi atvykę sužeistieji, daktarai didelėmis žirkklėmis karpė gipso šarvus, kuriais vyrai sulaužytais šonkauliais, raktikauliais ir t. t. buvo aptaisyti pafrontės evakuacijos punktuose; virš gremėzdiškų antkrūtinių kyšojo nerimastingi purvini veidai, apžėlę savaitine barzda. Simpatiškas ir energingas kokių trisdešimties metų gydytojas pasodino mane į kėdę, šiurkščios marlės tamponu suėmė liežuvį, ištraukė jį, kiek tai buvo įmanoma, įbruko į gerklę dantisto veidrodėlį ir liepė man be paliovos sakyti „Aaa!“ Po valandėlės, kai liežuvį pradėjo kraujuoti ir akys paplūdo ašaromis, jis pasakė, kad viena mano balso styga paralyžuota.

– Kada atgausiu balsą? – paklausiau.

– Balsą? O, balso niekada neatgausit, – linksmai atsakė gydytojas.

Vėliau paaiškėjo, kad jis klydo. Maždaug du mėnesius tegalėjau šnabždėti, bet paskui mano balsas beveik staiga pasidarė normalus – pažeistą stygą, matyt, „kompensavo“ kita. Ranką skaudėjo dėl to, jog kulka kliudė nervų raizginį mano sprande. Aštrūs diegliai, panašūs į neuralgiją, kamavo mane koki mėnesį, ypač naktimis, tad nelabai pavykdavo išsimiegoti. Dešinės rankos pirštai irgi buvo pusiau paralyžiuoti. Net dabar, praėjus penkiems mėnesiams, vis dar nejaučiu smiliaus – keistas kaklo sužeidimo padarinys.

Mano žaizda buvo šokia tokia retenybė, nes įvairūs gydytojai ją apžiūrindami ilgai caksėjo liežuviais ir kartojo: „Qué suerte! Qué suerte!“* Vienas jų svariai pareiškė, kad kulka praėjo „per milimetrą“ nuo arterijos. Nežinau, kaip jis tai nustatė. Visi, su kuo tuomet bendravau, – gydytojai, seserys, slaugės ar tokie pat kaip aš pacientai – vienu balsu tikino mane, jog žmogus, gavęs kulką į kaklą ir likęs gyvas, yra pats laimingiausias pasaulyje. O aš vis pagalvodavau, kad tikras laimingasis būtų išvis jos negavęs.

Versta iš:

George Orwell. HOMAGE TO CATALONIA. Penguin, 1989

* Čia: laimės kūdikis (*isp.*).

VALTER HUGO MÃE**sotūs laukimo**

*gyveno karalaitė bjaurios širdies.
 ji sėdėjo pilies lange
 laukdama meilės
 bet keikė kiekvieną
 jausmų apraišką. juk jai
 meilė kilo iš piktų dalykų ir
 tai buvo tiesa. visi
 karalaičiai klūpoję prie jos
 kojų liko įkalinti vienatvėje šįkart
 daug ilgesniam laikui ir visą gyvenimą
 begėdiškai keikė savo likimą. mes suprantame
 karalaitę. mes dedame gėlių puokštes
 lange kur ji mirė ir skaitome
 bjaurius eilėraščius liūdniems praeiviams. mes irgi
 keikiam jausmus ir žinom kad meilė kyla
 iš mirties visa cukrinė kad
 užnuodytų mums kraują*

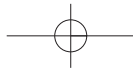
*esame lyg velnias, norime kad mergaitės
 mus mylėtų o paskui užsičiauptų ir
 baigta. mes tarsi velnias norime
 tų jaunikaičių mirties.*

meilės kapitalizacija

*mes neslepame jog esame išmokę
 darytis kapitalą iš meilės lengvai
 atiduodami puikiausias savo
 akimirkas labiausiai ištroškusioms mergaitėms.*

Valteris Hugo Māe – portugalų poetas, rašo ir prozą, yra redaktorius bei leidėjas. Jis gimė 1971 m. Angoloje, gyvena Portugalijoje. Trijų romanų ir devynių poezijos knygų autorius, pelnęs įvairių premijų, tarp jų – ir prestižinę Chose Saramago. V. H. Māe kūrybos versta į daugelį pasaulio kalbų, jis yra sudaręs kelias literatūrinės antologijas. Bendradarbiauja žurnale „Apeadeiro“. Poetas dalyvavo organizacijų „Literature Across Frontiers“ ir „Lietuviškos knygos“ su-
 rengtose tarptautinėse vertėjų dirbtuvėse, kurios vyko Druskininkuose 2008 m. spalį. Čia pa-
 teikiami eilėraščiai buvo išversti per renginį.

puikiai žinome, jog meilė yra tiesus kelias
 į bergždumą, ir mes ieškome
 mergaičių kurios pirmos taps bergždžios
 prieš įprasčiausius gyvenimo dalykus.
 mes nenorime kad mus trikdytų
 paprastumas, ir mums net norisi
 išmušti kiekvieną gestą neįprastais
 bruožais, bet laikas bėga ir tirpsta
 pinigai, o mes tik galvojame apie meilę
 neturėdami kito būdo kaip tik
 džiaugsmingai parduoti ją, lyg
 fontanus nuostabiausio griausmo srūvančius
 judriausiose mūsų miestų aikštėse. mergaitės
 bėga pas mus, ištroškusios
 ir kupinos gyvasties, derlingos kuo tik nori kai
 meilė smogia joms. džiaugsmas gausus
 pažiūrėti ir mes linguojame rankomis kad
 patrauktume vis daugiau ir daugiau dėmesio ir
 nebežinome kaip sustoti. esame
 nevaldomos galios, tarsi rūstūs
 gamtos mechanizmai, ir liausimės
 tik tada kai imsime alpti iš meilės net
 pačioms negražiausioms mergaitėms.

Vertė VYTAUTAS DEKŠNYS

Intymaus aukso gija

atmenu tą akimirką, kai
 mergaitė išliejo intymaus aukso grandinę,
 beveik garuojantį sodrų skystimą,
 stingstantį kaipmat nustebusiam
 paklodžių baltume

laimę tokiame amžiuje
 ženklina tragizmas, nežinome,
 kaip pasielgti po to,
 kai pasijuntam veikiau sutepti
 nei aistringi, tada mes žiaurūs

tokie nesubrendę meilėje,
 kad paliekame ją
 dažniausiai negrįžtamai

*atleisk, helena, pasilaikiau tą
paklodę, kuri šiandien nereiškia nieko,
o jeigu ir reikštų ką, tai tik vietą, kur mirė kažkas*

froidas sėdi ant lovos krašto

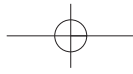
*abu mes sapnuojam tą patį
sapną. susikrimitęs froidas sėdi
ant lovos krašto. iš tikrųjų jis praleis čia
valandų valandas it labirintuose, pasirinkdamas
naujus labirintus, neatskleisdamas apsilankymo
motyvacijos. mane žlugdo mintis, kad
nejkertu vokiškai, negaliu jam patarti
jo kelyje į laimę. bruno tuo metu džiūgauja
dėl solidaus autografo, kurį tikisi gaut atsibudęs.
atsibundame. tylą mano namuos atrodo dar slepia
froido buvimą. bruno namuos nėra visiškai nieko.
jis sako – kas naktį jie tolinas nuo manęs – pasaulio pabaiga,
gyvenimo švelnumas, leksikos pamoka. egzistuoja kažkoks
nenutrūkstamas nuščiuvimas, nulydėsiantis mus
į absoliutų būties anuliavimą. dievinu froidą už mūs
demaskavimą ir knaisiojimąsi mummyse, kad išpirktų
savąją amžinybę. nekenčiu atsibust be garantijos, kad
budrumas pravers labiau negu miegas, nes kas naktį
jie tolinas nuo manęs – pasaulio pabaiga, gyvenimo švelnumas,
leksikos pamoka*

*mes galim paglostyti froidą it snaudžiančią katę,
vargšas padarėlis. bet psichozė piktina tėvą
ir palieka kraujuoti mus kaip atvirus čiaupus
tikėtinaiteičiai. mes žinom nebūsią laimingi,
bet mulkinam savo gyvavimą garsiais šūksniais, ir mes
trokštam,*

*kad visa išliktų tik taip, sąžininga kasdienėj kovoj ir
triumfuojančiuos būduos, mes panašūs
į fejerverkų strypus ir po froido sparnu – vis dar žavūs,
vis dar nepaprasti tarp moteriškų gretų, užverbuotų
į mūsų karą*

*eikš, lepūnėli, viskas yra gerai. taip, juk tai froidas vėl
sėdi ant lovos krašto*

Vertė **SONATA PALIULYTĖ**

amelijos skaistybė

pirmieji metai, teisės diplomai, modernos universitetas, portas,
devyniasdešimtieji

*skaityk šią knygą, pridurčiau, su didesne meile
negu kitas. joje rasi
vaizdų, taip, vaizdų, kurie
gali tave nustebinti. tačiau neišsigąsk.
įsiziūrėk į daiktų prigimtį,
juk šios mintys tokios dažnos,
ir galbūt suprasi*

*tokiems kaip mes yra sukurta
eruditų pornografija. kažkas daugmaž tarp
noro tai daryti, dvasinės negalios
ir amžinosios meilės*

*tada ateik pas mane. užtikrinu,
lygiai penktą vakaro namuose
tėvų tikrai nebus*

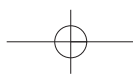
dvidešimt aštuoni svarbiausi pažadai du tūkstančiai devintiesiems

*persipjauk riešus, neaplenkdamas nė vienos venos,
užtvindyk lovą, per kelias minutes
susiūk jas vėl. tobulink visas
atgaivinimo technikas. tada gyvenk per amžius
apsėstas išskirtinio laimės godulio*

sapnavau būdamas dvylikos

*uždarytame stalčiuje
buvo saugomi daiktai,
bijantys vėjo. rafinuotos
kaklaskarės, kvepalai
ypatingiems atvejams, prarastos vilties
užgesinta ugnis ir mano brolio
kazimiro pelenai*

*tuomet kažkas pravėrė langą,
ir kiekvienas daiktas pagavo judėti.
rodės, ir mano brolis*

*sugriš. mirksniui.
darsyk, kad galėčiau
susipažinti su juo*

storas ir plikas

*kur eini, valteri hugo m̃e, toks
bedraugis, toks paniręs į kelio
tuštumą, ieškodamas ko*

*geriau liktum namuos, susitaikęs ir vienišas,
juk matai, kaip gyvenimas sliūkina užmiršęs kaltę ir garbę*

*esi keistas vaikinai, valteri hugo m̃e, įstrigęs
meilėje be atsako, ir tikiesi
vietos pasaulyje, kai pasaulis toks išsiblaškęs*

*turėtum mirti tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt šeštųjų
kovo aštuonioliktąją, anot tavęs,
kad galiausiai įvykdytum
šį netikslų nuosprendį, tai yra gyvenimą*

*uždaryki duris, anapus niekas tavęs nelaukia
be to, šalta, sergi reumatu, skelia galvą, esi
storas ir plikas, nėra prasmės netgi mėginti
nusigauti iki pakrantės kelio anapus blausių šviesų, net jeigu
tai vieta, mažiausiai lankoma atvykėlių*

*dar sykį uždaryk duris ir galbūt pavyks užmigti, šiame name
tvyro maloni tyla, esu tikras, kad
tai pastebėjai*

Vertė **EUGENIJUS ALIŠANKA**

Kalbos pabaiga?

Pokalbyje dalyvavo literatūrologė Viktorija DAUJOTYTĖ, filosofas Arvydas ŠLIOGERIS, kultūrologas Vytautas RUBAVIČIUS, literatūrologas Regimantas TAMOŠAITIS

Regimantas Tamošaitis. Klausimus pokalbiui apie lietuvių kalbos būklę suformuluoti buvo sunkoka, tema plati. Tai natūralios kalbos erozija, lietuvių kalbos likimas XXI amžiuje, bandymas įsivaizduoti, kokia ji bus gyvenime ir literatūroje. Dabar naujųjų autorių kalba jau kitokia, tolstanti nuo gamtos ir žemės žmogaus pasaulio. Žodyje vis mažiau gyvybės, jėgos. Daugelio naujausių knygų kalba yra nusუსusi, neįdomi, ji pasitelkiama tik kaip informacijos perteikimo priemonė, todėl neturi dvasios, estetinės vertės. Tai išblukusių spalvų kalba.

Bet tokia kalbos erozija yra natūralus ir neišvengiamas procesas. Nes kalba yra mūsų pasaulis (jo ir suvokiame tik tiek, kiek jo turime kalboje), o pasaulis juk keičiasi. Kaip nesikeis kalba, jei keičiasi jos turinys? Mūsų sąmonėje vis mažiau daiktiškosios realybės ir vis daugiau simbolinės, technologinės, virtualios. Aišku, daiktai niekur nedingo, bet jie traukiasi iš kalbos, šiandien mes daugiausia kalbame ne apie daiktus, o apie jų ženklus, simbolius, apie visokius keistus ir neapčiuopiamus dalykus, nuo kurių, beje, smarkiai priklauso mūsų realus kūniškas ir dvasinis gyvenimas. Kartais atrodo, kad nebelieka ir pačios kalbos kaip organiškios sistemos, kurios šaknys glūdi fizinėje ir istorinėje egzistencijoje, kalbą šiandien keičia *diskursas*.

Vieni žmonės turi kalbos jausmą, kiti jo neturi, bet pastariesiems kaip tik viskas atrodo paprasčiau: jie lengvai apie viską kalba, viską žino, sklandžiai *komunikuoja*, o ypač drąsiai imasi rašyti *tekstus*, t. y. kurti literatūrą. Šiandien visi labai raštingi, bet kartu kaip ir beraščiai.

Kalba, be tvarkos ir taisyklių sistemos, dar turi ir gyvybę, o tos gyvybės sergėtojai jau yra jos *kūrentojai, kūrėjai*: rašytojai, poetai, – nors šiuos neretai taip pat galima laikyti kalbos darytojais, nes jie žodžius atitraukia nuo gyvenimo ir juos suvartoja savo malonumui: poetų žodžiai dažniausiai yra popieriniai ir nieko nereiškia. Knygų žmonės dažnai išsiugdo liguistą poreikį eiliuoti savo mintis, o poetų, bylojančių gyvais žodžiais bei tikrais žmogiškais jausmais, yra mažai. Šiandien visur, kur tik pažvelgsi, tvyro dirbtinių žodžių pasauliai, nyksta magiška kalbos galia. Poezijoje nebėra gyvenimo jausmo, literatūroje nebėra žmogaus. Joje eksponuojami komercinio pasaulio manekenai arba Rumšiškių muziejaus iškamšos.

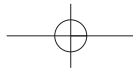

Taigi mums kalba ir yra mūsų pasaulis, ji išauga iš gyvenimo, o tas gyvenimas keičiasi. Nes viskas yra laikas, viskas yra judėjimas, o mes patys esame baigtinė trukmė. Lietuvių kalba jau nebeturi etnografinio turinio, ji ateina iš kitokios realybės. Lietuvių kalbos susvetimėjimą tradiciniam lietuviškam pasauliui išvelgiu jau XX a. viduryje. Antai Juozo Baltušio „Sakmėje apie Juzą“ lietuviška kalba jau darosi savitiksli ir eksploatuojama dėl archajinių reikšmių, ji sakralizuota, dekoratyvi, nuo gyvenimo atitrūkusi muziejinė vertybė. Per J. Baltušį prabyla ne gyvenimas, bet mirštančios kalbos atmintis. „Sakmė apie Juzą“ – tai išgražintos Rumšiškės, kuriose normalus žmogus jaučiasi nejaukiai. Gražių sudžiovintų žodžių žodelių pynės, sukabintos atokioje palėpėje, visi tie neva liaudiški „traškūs puplaiškiai“... Senas rašytojas tuos žodžius tiesiog čepsi, vis pasigardžiuodamas, ir tai man nemalonu. Tai nenatūralu. To paties autoriaus „Parduotos vasaros“ dar pasižymi kalbos ir gyvenimo vienvė, tai gražus prasmės ir egzistencijos lydinys. Sovietinė technologinė civilizacija į Lietuvą atneša kitokį pasaulio aprašymą, kitokį kalbėjimą, o natūrali agrarinės kultūros kalba paklūsta savisaugos mechanizmams – bando įsiamžinti knygoje.

Pirmas ši kalbos susvetimėjimą suvokė Bronius Radzevičius, „Priešaušrio vieškeliuose“ su liūdna ironija aprašydamas sentimentalius intelektualų dūšavimus dėl senojo kaimo kalbos. Tie valstietiškos kilmės žmonės džiaugiasi atmintyje išsaugotais žodžiais kaip širdžiai brangiais žaisliukais; tai labai miela, seni žodžiai jiems leidžia pajusti giminystę, bendras šaknis, bendruomenišką šilumą, kurios jie neteko pradėdami gyvenimą mieste. Svarbu tai, kad jie nesuvokia permainų masto, nesuvokia artėjančios kalbos ir kultūros mirties, nenučiuokia, kad tai pabaigos pradžia. Tam naiviam santykiui su kalba trūksta dramatiškumo, filosofinio rimtumo. Iš kaimo nostalgijos B. Radzevičius nesišaipto, čia svarbu kas kita: dvasios negalia – nesugebėjimas pamatyti dramatiškų laiko permainų.

Literatūroje gyvas žodis yra tas, kuris tiesiogiai leidžia pajusti tikrovę. Skaitantysis atpažįsta gyvenimą per žodžio spalvą, kvapą, prisiminimą. Meninės kalbos magija atgaivina gyvenimiškus kontekstus. Dabar mūsų literatūroje vis didėja plyšys tarp gyvenimo ir kalbos. Mūsų senosios kartos autoriai jau neberteikia naujosios realybės, o jaunieji autoriai, atėję į literatūrą jau iš kito, intelektualiesnio pasaulio, apsišvietę ir prisiskaitę, yra visiškai svetimi etnografiniams lietuvių kalbos šaltiniams. Ir jų kalba darosi vis skurdesnė: intelektualizuota, technologiška, informatyvi, tarsi popierinė. Daugelio naujų knygų nepaskaitau, nes manęs nepatraukia žodis, man neįdomu. Šiaip lyg ir parašoma romanų, kurie sudomina visokiais pasakojimais, bet visgi tai nėra menas, nes tie pasakojimai lyg nurašyti iš istorijos knygų, jie neišauga iš kalbos. Nelieta ir autoriaus individualybės, dažnas jų kaip ir negyvas (kai kuriuos taip ir vadinu – zombiais). Nors šiaip visi raštingi ir naudojami unifikuotais kalbos resursais. Literatūra dabar ateina iš žiniasklaidos, iš televizijos, iš visokių žurnalų. Net ir geri autoriai kartais neturi gyvosios kalbos patirties. Antai klausia manęs: o kas yra skiedrynas? Labai nustebau, paaiškinau: tai vieta kieme, kur kapoja malkas, šakas, kur lieka visokių skiedrų, pjuvenų, ten mėgsta kapstyti vištos ir pan. Man tas žodis yra, pasitelkus I. Kanto formulotę, sintetinis: jame susijungia ir vaizdinys, ir spalva, ir garsai, ir kvapas, tarkim, tirpstančio sniego, ir t. t. Tai visai kas kita, nei sužinoti žodžio reikšmę iš žodyno. Šis žodis yra mano gyvenimo ir mano gyvybės dalis, todėl jis manyje suaktyvina estetinę vaizduotę bei atgaivina egzistencines jausenas. Tačiau miesto žmogui tai tik informacinis elementas, nulinės reikšmės veiksmo fonas. Bet juk nesugrūsi žmonių atgal į kaimą

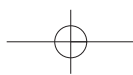
ir nepriversi jų pajusti tos tikrosios žodžių kilmės. Dabar pasaulis jau kitas, o anas irgi nebuvo toksai jau gražus. Kaimo gyvenimas buvo nykus, grynas vargas, visi gyvybingesni iš jo bėgo, bet kalba – graži, štai kur paradoksas! Taigi natūrali, arba natūralistinė kalba miršta, ji netenka vitališkumo, ji darosi vien informacine priemone. Ir tada praranda etninę substanciją ir estetinę funkciją. Beje, informacinė funkcija niveliuoja visas kalbas. Ypač šiandien išsigimusi ir užteršta yra anglų kalba, nes į ją susiliejo viso pasaulio emigrantinių kalbų kanalizacijos.

O kas bus toliau? Kad neatrodyčiau toks tradiciškai pesimistiškas, ieškau vilties: manau, kad lietuvių kalba praturtėja naujomis reikšmėmis, nauja semantika, kuri adekvačiau perteikia ne žagrės realybę, bet žmogaus psichologijos subtilybes ir yra tinkamesnė subjektų santykiams ryškinti. Juk kaimiška lietuviška kalba neturėjo nei psichologinių, nei filosofinių galimybių, valstiečiui tos sferos buvo svetimos. Jis net meilės jausmo negalėjo įvardyti, gal net supratimo apie meilę neturėjo. Gal lietuviška literatūra apskritai atsirado kaip nenatūralus reiškinys? Kaip dekoratyvinis rūtų darželis šalia realaus burokų ir kopūstų lauko? Kitaip tariant, kalba nuo žemės kyla prie žmogaus. Praranda natūralistinį vitalizmą ir magiją, bet įgauna psichologizmo, dvasingumo substancijos.

Tai kokia šiandien yra mūsų kalba ir kas jos laukia? Kaip susikalbėsime su savo vaikais?

Arvydas Šliogeris: Svarstymą iš karto noriu atsieti nuo lietuvių kalbos būklės ir aptarti globalinę kalbos, kaip žmogaus egzistencinio centro, padėtį. Man atrodo, kad šiuo metu nė kiek ne geresnė yra anglų, vokiečių, prancūzų ir kitų kalbų situacija. Dabar vyksta katastrofiška visų natūralių kalbų destrukcija. Jūs puikiai žinote gražią legendą, kuri anaiptol nėra tik legenda. Tai niaurokas Biblijos pasakojimas apie kalbos katastrofą. Žmonės sugalvojo pastatyti milžinišką bokštą, aklaį geisdami pasiekti Dievo sosto papėdę, ir patys tapti dievais. Dėl tokio mirtingųjų įžūlumo įniršęs Dievas sumaišė žmonių kalbas, ir jie nebegalėjo susišnekėti ar, teisybę sakant, visas jų šnekėjimas virto nusišnekėjimu. O kai iš žmonių kalbų liko tik kliedesiai – juos galiu pavadinti ideologijomis, – dar nebaigtas Babelio bokštas sugriuvo, po savo griuvėsiais palaidodamas ir šauniuosius statytojus. Šiuo mitu perteikta labai tiksli metafizinė intuicija: mes dabar irgi gyvename beveik baigiamo statyti Babelio bokšto situacijoje. Ir net be jokių perkeltinių prasmų. Štai man kyla tokia, sakyčiau, kraupoka asociacija: neseniai ekrane beveik dvi valandas pompastiškas komentatoriaus balsas reklavo Dubajuje baigiamą statyti dangoraižį – apie kilometrą aukščiau. Žinoma, tas kilometrinis monstras, nebepateisinamas jokiais naudoms matais, gali būti traktuojamas ir kaip prakeiktos hominido megalomanijos simbolis, bet kartu tai pats tikriausias Babelio bokštas ir kalbos katastrofos metafora. Juk jį stato amerikoniai, vokiečiai, anglai, kinai, japonai ir dar nežinia kas, gal net lietuviai. Kokia kalba jie susišneka, jei išvis dar gali susišnekėti? Regis, jiems lieka tik diferencialinių lygčių „diskursas“, žymintis visų natūralių kalbų naikinimą. Vadinamoji globalizacija pirmiausia reiškiasi kaip tautų kraustymasis ir chaotiškas jų maišymasis, kartu atsiranda ir katastrofiško kalbos pertekliaus situacija. Arba tiksliau: katastrofiška *dirbtinės* kalbos pertekliaus situacija. Ir dar kitaip galima pasakyti: katastrofiško žargonų diktatūros situacija. Natūralias kalbas išstumia žargonas. Žargonu vadinu paprastą dalyką: tai tokia kalba, kuri sudaryta iš žodžių, nebeturinčių tiesioginio juslinio referento; žodis nebenurodo į jokių konkretų daiktą anapus jo paties. Žargoniniai žodžiai neatitinka jokios štai šito mirtingojo tiesioginės ir individualios pasaulio daiktų patirties.

Vytautas Rubavičius. Kitaip sakant, tai jau informacinė kalba.

A. Š. Tarkim, aš dabar sakau – *stalas* ir galiu parodyti pirštu, ką turiu galvoje, tardamas šį žodį. Taip pat galiu parodyti, jei ne čia, tai kur nors, pavyzdžiui, Krosnos bažnytkaimyje: štai čia yra *skiedrynas*. O jūs pabandykit man pasakyti, kur yra tokie dalykai: kas matė Didįjį Sprogimą? Kas glostė „socializmą“? Kur, kada ir kaip galėčiau išgerti taurę vyno su „kapitalizmu“? Kaip galiu nufotografuoti „postmodernizmą“? Kaip pasimatyti su „liberalizmu“ arba su „stambiuoju kapitalu“, „valdančiu Lietuvą“?

V. R. Bet juk yra tokie dalykai kaip sąžinė...

Viktorija Daujotytė. Yra ir sąmonė...

V. R. Bendrinių sąvokų, kategorijų egzistavimo istorija yra sena. Juk pats neigi ir reikšmę bei prasmę, kurių taip pat niekaip neparodysi. Tačiau be abstrakčios reikšmės neįmanoma sugriebti jokios konkrečios juslinės patirties.

A. Š. Ir sąžinės, ir sąmonės branduolį sudaro visiškai konkretūs ir tiesiogiai parodomi dalykai, neturintys net bendro mato su mano minėtais žargoniniais monstrais. Sąžinę aš galiu pademonstruoti čia ir dabar.

V. R. Netikiu...

A. Š. Galiu...

V. R. Na, parodyk.

A. Š. Aš jau tai ir parodžiau, pavyzdžiui, nepasisavinęs pinigines iš šalia manęs padėto Viktorijos rankinuko. Ji būtų net nepastebėjusi, o aš būčiau smarkiai praturtėjęs.

V. R. Na jau. Man nematant ir stalą gali į kišenę įsikišti. Šitai negalioja...

V. D. Negalioja...

A. Š. Man net labai galioja ir pirmiausia galioja visai konkretūs judesiai, vadinami, pavyzdžiui, niekšybe, chamiškumu, nešvankybe ir – tikriausiai pritarсите – niekaip nesusiejami nei su kokiu „kapitalizmu“, nei su „genais“, nei su „globalizacija“, nei su DNR...

V. R. Ne, tiesiogiai neparodysi nei niekšybės, nei sąžinės...

R. T. Visos žmogiškos reikšmės atsiskleidžia per veiksmą...

A. Š. Gerai, patikslinsiu. Šiuo atveju pirmiausia kalbu apie daiktavardžius. Ne apie veiksmažodžius, kurių daiktiškus atitikmenis parodyti sunkiau, nors visai įmanoma, kaip su ta Viktorijos pinigine. Daiktavardžiai kasdien šturmuoja mūsų galveles: „Europos Sąjunga“, „rinka“, „krizė“, „genas“, „postmodernizmas“, „supernova“, „kapitalizmas“, „seksas“, „globalizacija“ ir taip iki begalybės – visa tai daiktavardiniai žodžiai. Bet jie į nieką nebenurodo, jie niekam nepriklauso. Kas yra šitų žodžių subjektas? Jo nėra. O koks jų objektas arba daiktiškasis, juslinis atitikmuo? Jo irgi nėra. Visi šie *tuščiažodžiai* atkeliauja iš kažkokios makabriškos terpės, kurią aš jau seniai vadinu *Didžiuoju Anonimu*. Pats baisiausias dalykas, bent jau man, kad šie žodžiai nebeatitinka jokios individualios patirties, jie nebesusiję su jokio mirtingojo juslinės konkretybės lauku.

V. D. O tai kaip jie tada atsiranda?

A. Š. Niekas nežino ir net negali žinoti, kadangi jie atsiranda iš *Niekio* ne perkeltine, bet paraidine prasme, o tai ir reiškia, kad niekas negali žinoti jų kilmės lizdo.

V. D. Kodėl? Kodėl iš *Niekio* ar nieko? Be patirties juk yra ir nepatirtis; ir nepatirtis kalbina žmogų, ir iš jos traukiami žodžiai...

A. Š. O tai kaip atsiranda, sakykim, žodis „dievas“ krikščioniška prasme? Kaip atsiranda „substancija“, „santykis“, „kvarkas“ ir t. t. Juk tų žodžių neatitinka jokie bekalbiai daiktai.

V. R. Kaip atsiranda žodis „filosofija“?

V. D. Ar ne todėl atsiranda, kad kažką tegu ir netikro, bet pagauto, apčiuopto sąmonės, norima tais žodžiais pavadinti?

A. Š. Baisiausia tai, kad tokiais žodžiais mes nepavadiname ko nors tokio, kas nuo tų žodžių nepriklausytų, kas nebūtų sukurta jų pačių. Juos tardami, mes su naiviu sadizmu primetame pasaulio daiktams tai, ko juose nėra, mes išprievartauojame pačius bekalbius daiktus. Taip išryškėja teroristinė kalbos prigimtis, taip tampa aišku, kad kalba atsiranda visai ne iš pasaulio, kaip paprastai esame linkę manyti. Kalbos esmę ir branduolį sudaro žodžiai, atsirandantys iš kažkokios anapusbės, neturinčios bendro mato su konkrečiais daiktais. Kitaip tariant, kalba yra grynasis kūrinys. Žmogaus kūrybinė prigimtis pirmiausia reiškiasi kalboje ir kalba, t. y. tuo, kad žmogus kuria žodžius iš nieko ir iš to paties makabriško nieko kuria vadinamuosius kalbos pasaulius, kuriuos tiksliausiai ir išraiškiausiai parodo Babelio kalbos sandai – bedaikčiai žodžiai, arba tokie žodžiai, kuriuos galima vadinti grynuoju ŽARGONU. Šiuo metu didžioji žmonijos dalis kalba tik žargonu.

V. D. O ar nėra taip, kad pati kalba leidžia žmogui tą daryti? Ar jis yra laisvas rinktis?

V. R. Žodyno žodyje „motina“ nėra jokios individualios patirties, tačiau šis žodis geba sužadinti daugybės žmonių patirtis, kurių, beje, niekaip nesubendrinšime. Žodis „motina“ kreipia ir į daugybę literatūros kūrinių, kuriais išrašytos ir motinystės, ir vaiko prisirišimo prie motinos, ir socialinių motinos vaidmenų patirtys. Kalba veikia užtikrintai, tačiau niekam neleidžia imti ir suvokti, kaip ji veikia. Tada, matyt, išprotėtum. Juk žmogus negali būti pasaulyje kitaip nei kalbos leidžiamas. Ir be abstrakčių žodžių jis negali.

A. Š. Kodėl ne? Aš nemanau, kad mano senelis, ar net tėvas, nebuvo žmogus, nors jų kalbėsenoje nebuvo nė vieno žargoninio žodžio, o jei ir pasitaikydavo, tai ypač retai.

V. R. Teigi, kad žargonu žmogus yra teroristas? Kalba saugo žmogų, tačiau žmogus, sugalvojęs, kad kalbos esmė yra žodžiai, gali tuos žodžius panaudoti kaip įrankius – instrumentiškai, tad ir teroristiškai. Pati kalba negali sustabdyti žmogaus susinaikinimo.

A. Š. Sugrįšiu prie kalbos problemos ir pabaigsiu. Tai štai, lietuvių kalba, ta, natūrali kalba, iš kurios atsiranda poezija ir literatūra, kaip pavyzdinis gyvosios kalbos telkinys – kaip tik taip mes ją suprantame ar suprasdavome prieš kokią dvidešimt metų – ta natūrali gyvoji kalba jau pradeda keistis ir netgi nykti, o pastaraisiais metais ji nyksta tiesiog katastrofišku greičiu. Natūrali arba gyvoji kalba visada atsiranda iš individualios patirties – bent jau jos branduolys. Tu kalba papasakoji tai, ką pamatei, ką patyrei pats. O dabartiniai autoriai – filosofai, literatai, fizikai, genetikai, žurnalistai, politikai, propagandininkai, ideologai, tautos vadai ir *bomžai* – jie dažniausiai pasakoja apie tuos dalykus, kurių patys visiškai nepatyrė, o akiai perėmė iš Babelio kalbos, iš globalinių žargonų arsenalo. Pati kalba jiems atnešė visus tuos niekam nepriklausančius žodžius. Galima pasakyti labai paprastai: žargonas visada yra abstraktus. Konkretaus žargonu negali būti. Kitaip tariant, jis niekam nepriklauso. Jis atsiradęs nežinia iš kur. Nėra to konkretaus subjekto ar konkretaus individo, kuris būtų jį sukūręs. Todėl natūralu, kad atsiranda toks paradoksas: bet koks autorius – filosofas, fizikas, poetas, istorikas, filologas ar biurokratas – tampa žargonu vergu. O žargonas yra baisesis dalykas todėl, kad aš negaliu atsilaikyti prieš jo magiškąją galybę, kad tampa žargonu vergu ir auka, kaip kadaise gėstančios Romos imperijos žmonės tapo krikščionybės žargonu vergais.

V. D. Taip, literatūra yra kalbos oazė, sutinku. Ir kad tokia ji tampa patirties būdu. Bet turime pasakyti, kad literatūra dabar pasisuko kitu keliu – *kalbinės siužetų, pasakojimų gamybos*. Fabrikinės gamybos, nepaisant to, kad romanus gamina ir vienas žmogus. Kalba dabar aptarnauja literatūrinį verslą. Kūrinyms nebeišsiskleidžia kaip žiedas, o pagaminamas kaip standartinis daiktas, tik šiek tiek ornamentuotas. *Neornamentuotos kalbos* siekinys, tikrumo siekinys yra išblėšęs. Dar dėl žargono – pažiūrėkim iš savo patirties, nusileiskim žemyn. Sakykim, yra studentų žargonas...

A. Š. Kodėl tik studentų? Nejaugi nepastebi, kad mes *visi* gyvename žargono terpėje! Iš jos pabėgti vis sunkiau ar net visai neįmanoma netgi tada, kai dedi pastangas tai daryti.

V. R. Bet kitaip gyventi mes ir negalime.

A. Š. Tikslinu: dabar nebegalime, nors sakyčiau netiesą, tardamas, kad be žargono *apskritai* gyventi neįmanoma. Vėl priminsiu savo senelį. Bet mes, deja, jau esame žargono vergai.

V. R. O kas čia bloga?

A. Š. Aš ir nesakau, kad tai bloga. Juk klausimas buvo konkretus: kas darosi su literatūra? Kas jai nutinka, kai joje įsivirauja žargonas?

V. R. Natūrali kalba yra didysis masyvas, kuris kaip visuma nesuvokiamas. Iš tos natūralios kalbos masyvo išsiskiria literatūra – jau kaip žargonas. Ir filosofija iš jos atsiranda kaip žargonas. Imkime klasikinį Platono pavyzdį. Ir poezija taip pat iškyla kaip žargono žargonas: ypatingai sukultūrinta, apdorota, pakeista natūralios kalbos sritis. Paradoksas, tačiau kaip tik poezija išlaiko esminę sąsają su prigimtinė kalba, būties čiūžesiu ar šermenimu, pirminio mintijimo ritmu. Poezija leidžia mums pajusti kalbėjimą ir pačią kalbą, kuri niekaip nesirodo kasdieniame bendravime. Natūralioje senovės graikų kalboje nebuvo jokio Platono nei neoplatonizmo.

A. Š. Jo žodis *eidos* reiškia *veidas*...

V. R. Bet iki Platono tas *eidos* ir reiškę tik *veidą*, gal dar kokius konkrečius dalykus. Jis neturėjo tos žargoniškos reikšmės, tiksliau, nebuvo susijęs su reikšmių sritim, kurią įgijo filosofiniame kontekste. O filosofinis kontekstas jau nuspalvina ir mūsų veidus. Neištrinamai.

A. Š. Esmė tokia, kad Platonas pasakoja, ką jis pats pamatė savo akimis. O jis pamatė štai šito alyvmedžio *veidą – eidą*. Juk Platonas yra lietuvis, tik nukandęs to žodžio raidę „V“.

V. D. Kaip jis tai pamatė?

A. Š. Ką aš žinau, kaip jis ten pamatė. Matyt, lygiai taip pat, kaip ir aš dabar matau tavo *veidą – eidą*. Tik teikia prisiminti, kad spoksoti ir matyti nėra tas pat. Žiūrėsite ir nematysite (nes mylimosios veidą jums uždengs Žargonas)...

V. D. Jis susitiko su savo sąmonės vaizdiniais. Vidine kalba arba mąstymu nuėjo kelią, kurį persakė išorine, jau į kitus nukreipta kalba...

A. Š. Ne, jis susitiko su bekalbiais daiktais, bandė apie juos papasakoti, ir net labai sėkmingai. Na o vadinamoji *sąmonė yra grynoji kalba*, visa kita, kas apie ją prišnekėta per tūkstantmečius, yra mistiniai paistalai. Sąmonė visiškai sutampa su kalba, ir aš nežinau, ar ji galėtų būti kaip kažkokia anapus kalbos tariamai egzistuojanti duotis. Kai kas nors man pradeda kalbėti apie bekalbę sąmonę (pavyzdžiui, apie „mąstymą“, „meditaciją“, „intuiciją“ ir t. t.), iš karto sakau, kad tai yra tiesiog mistika. Tokių dalykų nesuprantu ir negaliu suprasti. Kalba yra ne kokia nors sąmonės dalis, o sudaro VISĄ sąmonę – už kalbos są-

monėje nieko nėra ir negali būti, nebent būtum ekstrasensas, šamanas, stebukladarys arba kokia palmyra. Bet apie šią fauną aš tyliu.

V. R. Bet juk pats visą laiką apie tai ir kalbi? Kalbėdamas apie daiktą kaip tik ir kalbi apie bekalbį būvį, kurį priima ta bekalbė sąmonė. Grynai kalbinė sąmonė bekalbio būvio suvokti negalėtų!

A. Š. Gerai, tada pasakysiu taip: konkretus juslinis patyrimas pramuša kalbos luobą, o jau tada, kai bandai kalba ir tik kalba papasakoti, ką pamatei, ką susitikai esantį už pačios kalbos, tada jau su ta patirtim atsiranda gyvas žodis, šalia jo dar vienas – antras, trečias ir t. t. Taip ir vyksta natūralios kalbos raida, kitaip ir būti negali. Juk, pavyzdžiui, žodį *Dusmenys* (man tas žodis labai gražus) koks nors Jonelis kada nors yra ištaręs pirmąjį kartą ir ištarė jį todėl, kad tiesiogiai pamatė labai konkrečių daiktų peizažą. Noriu pabrėžti, kad natūrali kalba yra ir gyva, ir natūrali tik todėl, kad ji atsiranda kaip konkreti konkretausi individo, pasakančio konkretų daiktą ar daiktų peizažą, kalba. Ji kyla iš konkrečios štai šito mirtingojo patirties ir tik todėl ji išsaugoja gyvastį net ir ištarta kitų žmonių lūpomis.

V. D. Pirminis žodis yra ne *Dusmenys*, gal – *dusti*... O *Dusetas* etimologai sieja su *dausomis*...

A. Š. Nesvarbu, man jis vis tiek gražus, nes *Dusmenys* visų pirmiausia yra konkreti vieta. Tas žodis yra atsiradęs iš tikros patirties. O kaip yra dabar? Vaikelis žodį ir kalbą pirmiausia išmoksta iš televizoriaus. Ar jums tai atrodo normalu?

V. R. Na, vaikas tau jau tikrai ne...

A. Š. Kaip ne? Jau trejų metų būdamas vaikas prilipęs prie kompiuterio ar televizoriaus ekrano – prie tos pavyzdinės Kalbos mašinos.

V. R. Taip mes per daug toli nueisime į kalbos filosofiją, geriau grįžkime prie dabartinės mūsų literatūros ir kalbos santykių temos.

A. Š. Štai mano anūkė trejų metų. Vieną dieną kalbamės – detalių neprisi-menu, apie ką...

V. R. Bet jau kalbatės?..

A. Š. Ir ji man sako: seneli, tu toks protingas, o nežinai tokio dalyko! Kaip tu gali to nežinoti? Trumpai tariant, baisiausiai nusivylė mano intelektu. Aš sakau: o iš kur tu žinai, Barboryte? Ji man sako: taigi aš vakar per televizorių mačiau.

V. R. Televizorius jai teikia tik informaciją, tačiau jos kalbėjimo, jos kalbos pagrindas yra kitas. Ji jau išmokyta suprasti, suprantamai bendrauti. Ji mokyta bendrauti ir mokėsi nuo pat gimimo.

A. Š. Ir informacija yra tik kalba, daugiau niekas.

V. R. Kalba jokiu būdu nėra informacija...

A. Š. Kaip nėra? O kokios informacijos dar esti? Ekstrasensų? Burtininkų? Parapsichologų? Mahatmų? Palmyrų? Kartoju: apie šią fauną aš linkęs patylėti. Informacija visiškai sutampa su kalba. Net paukščių čiulbėjimas mums, žmėnėms, gali tapti informacija tik tada, kai bus perkeltas į mūsų kalbą. Pridursiu tik tiek, kad vadinamoji informacija yra prasčiausios rūšies kalba, nes sutampa būtent su Žargonu, bent jau dabar. Informacijos srautas ir yra Babelio kalba.

V. R. Žinoma, kalbos pavertimas informacija yra jos susinimas. Tai ir yra natūralios kalbos erozija, kurios mes kol kas neįstengiame deramai suvokti.

V. D. Informacija informacijai nelygi. Intensyvi trumpo lyrikos kūrinio informacija nepasiekiamą jokiu kitu būdu, kitaip neprieinama. Bet yra ir tekstų, kurie tikrai rašomi lyg kokia informacine kalba.

V. R. Tai mūsų gamtamokslinio techninio gamybinio pasaulio tendencija: išskiriamas komunikacinis informacinis kalbos aspektas, sukuriamas mokslinis tokios kalbos vaizdinys ir primetamas visai kalbai, kad ją būtų galima lengviau praktiškai naudoti. Kaip įrankį, kaip informacijos ir komunikacijos išteklius. Tačiau komunikacija nėra bendravimas, nes bendravimas daug platesnis ir esmingesnis, sakyčiau, būtiškas dalykas. Su savo vaikais mes ne komunikuojame, o juos mylime ir su jais bendraujame. Tas bendravimas nėra vien informacinis. Vaikus mes auklėjame, beje, ir suaugusieji taip auklėjasi, o vien komunikuodami niekaip jų neišauklėtume. Su Dievu, Šliogerio daiktu ar jo mylima žuvim mums gali pavykti pabendrauti, Arvydai su daiktu tai jau tikrai, tačiau netikiu, kad sugebėtume komunikuoti su Dievu ar meno kūrinium. Kai tik šitai sugebėsime, tai jau būsime vieningos *techno sapiens* civilizacijos elementai, o ne apie būtį ir nieką mąstantys žmonės. Komunikacinę informacinę kalbos režimą skatina žmogaus technologinimo vyksmas. Tam vyksmui poezija nereikalinga – nuo jos išlydžių trūkinėja komunikacinės linijos, kenčia perduodamos informacijos tikslumas. Poezija primena žmogui jo *ekstatinę* prigimtį, tad laisvina jį iš technologinių komunikacinių schemų, o šitai menkina tų schemų naudingumą bei veiksmingumą. Galima svarstyti ir kiek kitaip. Kadangi informacinė kalba grindžiama elementaria binarine logika, kuri reikalinga pirmiausia technikai, kompiuteriams, apskritai praktiniam naudojimui, tai tokia kalba netenka kalbai esminio, svarbiausio – simbolinio matmens, ji darosi siaurai metonimiška. Lingvistai, kurie išskyrė tuos du dalykus – metonimiją ir metaforą, arba simbolį, logiką ir prasmę, buvo visiškai teisūs. Galima labai gražiai parodyti, kaip mūsų kalba, netekdama simbolinio ryšio su vertikalės prošvaiste, tolydžiai metonimiškėja, plokštėja.

R. T. Kalba nebetenka metaforos galios, – iš kalbos traukiasi prasmės klodas, nyksta jos žmogiškoji ir dvasinė gelmė. Ji nebenukreipia anapus, ji tik suriša mus su objektais. Su kalbos erozija, manau, silpsta ir žmogaus religinis bei metafizinis jausmas. Arba jis išsigimsta, virsta kažkokiu kitu reiškiniu... Su kalbos degradacija žmogus praranda transcendencijos matmenį. Manau, kad natūraliose kalbose buvo gyvas amžinybės jausmas, tikrovės jausmas. Ir ne tik daiktų, bet ir jų priešasčių metafizinė intuicija. Dabar kalba darosi akla, jos regėjimas užsibaigia nuogo daikto faktu. Taip ir patys tampame daiktais tarp daiktų.

V. R. Taip, kalba netenka transcendencijos galios. Pabandykime išivaizduoti informacinę transcendenciją arba transcendencijos informaciją. Kalba rodo tokių pastangų komiškumą, tačiau sykiu ir baisumą – šitaip stengiamasi daryti. Simbolinis kalbos dėmuo visą laiką remiasi transcendentavimu, arba galimybe, kaip Arvydas sakė, pramušti pačią kalbą, išeiti į bekalbę tikrovę, prisiduriant antrą, trečią žodį. Taip kalba iškyla iš savo horizontaliosios plokštumos ir įgauna prasmės matmenis.

V. D. Ir ji gali sugrįžti atgal, į save. Atspindėdama savyje pasaulį. Transcendencija susijusi su patirtimi, su jos intensyvumu; lyg prieinama riba, kuri peržengiama. Transcendencija ir yra peržengimas. Kadai Arvydas yra teisingai kalbėjęs apie *retranscendenciją*, apie *atžangą*, grįžimą į žmogiškojo horizonto, daiktų artumą. Grįžimas yra apvalantis. Kalba yra grįžtanti ir gražinanti.

V. R. Be abejo, kalba gali sugrįžti, viską įvardydama ir sykiu neleidama sukaustyti įvardijimo – palikdama mus prasmės kūrimo ir savikūros būtiškoje prošvaistėje.

A. Š. Galiu pasakyti paprastai: natūralios – gyvosios kalbos arealas vis labiau

siaurėja, o techninės, arba žargono, kalbos – vis labiau plečiasi, vis labiau užgožia natūralią kalbą. Bet negali būti taip, kad šios sritys nesusiliestų. Kadangi informacinės kalbos masyvas milžiniškas ir kiekvieną akimirką dinzauriškai pučiasi, jis pradeda traiškyti mažutį ir vis mažėjantį natūralios kalbos draustinį. Tai tokia lingvistinė Šagrenės odos istorija. O poetas – plačiąja prasme – dirba su natūralia kalba. Tu negali rašyti eilėraščių diferencialinių lygčių, informacinių terminų ar televizinio žargono kalba. Tu negali parašyti eilėraščio, pavyzdžiui, apie socializmą – to paties socializmo terminais, arba apie genų mutacijas pačios genetikos terminais. Natūralu, kad ne tik gyvajai kalbai, bet ir poezijai ateina galas. Galas! Tai akivaizdus dalykas. Gyvoji kalba jau baigiasi. Kalbos mirtis nebe už kalnų.

V. R. Vadinasi, poeziją, literatūrą galime laikyti pasipriešinimo linija?

A. Š. Bet literatūra jau nebeįjėgia priešintis. Gyvosios kalbos žmonėms tenka dėti tiesiog titaniškas pastangas, kad atsilaikytų prieš vadinamojo informacijos srauto laviną, t. y. prieš babeliškojo Žargono terorą, kuris galiausiai juos pradžudo. Priminsiu tragišką B. Radzevičiaus ir S. Gedos likimą. Apskritai poetas kankinys yra beveik pavyzdinė moderniosios Europos figūra.

V. R. Visgi kalboje yra tiek daug vidinių galių, tad ji gali ir atsigausti.

A. Š. Bet juk nesama kalbos be kalbančiojo. Ar ir jo vidinių galių resursai neriboti? Abejoju. B. Radzevičius tikriausiai galvojo kitaip.

V. R. Šiuo metu, turėdami omenyje lietuvių literatūros situaciją ir bendrą kalbos raidą, turėtume neužmiršti vieno dalyko: mūsų bendrinė kalba yra labai jau nesenas kūrinys – nors mums atrodo, kad ji gyvuoja nuo amžių amžinųjų – jai tik apie šimtas penkiasdešimt metų. Ir ji vargu ar radosi natūraliai: į literatūrą natūrali kalba ėjo, tarkim, per Žemaitę, bet daugeliu atvejų ji atėjo iš dirbtinės kalbinės realybės, iš kitų tekstų.

R. T. Anot F. Nietzsche's, knygos išauga iš knygų...

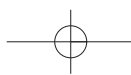
V. D. Na, tarkime, Donelaitis?

R. T. Kartais juokais sakau, kad nuo Donelaičio prasidėjo lietuvių meninės kalbos degradavimo procesas. Meninė kalba lietuvių literatūroje ėmė degraduoti nuo pirmosios knygos.

V. R. Taip, Donelaitis. O kokia tai kalba? Natūrali, gyva.

V. D. Pati gyviausia. Apie Donelaičio kalbos degradaciją galima kalbėti tik kaip apie žmogaus mirtį, prasidedančią nuo gimimo. Gyvas ir yra gyvas. Miręs yra miręs. Ir dar kas šiuo požiūriu svarbu – juk tai bendrinė lietuvių kalba. Visiems suprantama, žinoma. Iki šiol, jei kokio žodžio ir nesupranti, tai kalbą supranti. Ir mintis, ir intencijas.

V. R. Bendrine ji tapo vėliau, svarbu, kad buvo natūrali. Įdomiausia tai, kad Donelaičio kūrinys neveikė jokioje literatūrinėje erdvėje, nes nebuvo jokios erdvės – nei literatūrinės, nei visuomeninės, kurioje tas kūrinys galėtų veikti. Jis apskritai buvo miręs ir tik vėliau prikeltas. Ar ne panaši mūsų kalbos padėtis šiandien? Mes esame išsiskniję Donelaityje. Jei sakome, kad bendrinė kalba buvo sukurta vėliau, tai reiškia, kad mes išsisknijame jau mirusiame Donelaityje ir prikeliame jį naujam gyvenimui. Ir tai vyksta jau net ne tame areale, kuriame atsirado Donelaičio kalba, o kitur. Tokių kalbos raidos paradoksų galėtume atrasti labai daug. Ir ypač daug jų dabar, kalbų bei kultūrų maišymosi metu, tik juos iš arti ne taip lengva pamatyti. Juk dabar fundamentaliai keičiasi gyvenimo formos. Mes literatūros kalba aprašome tuos kintančius pasaulio pavidalus, įvairius gyvenimo būdus, o kadangi jie nuolat keičiasi, dar nėra įgavę žodžių, tai mes jų ir neatpažįstame. Tačiau tokioje tikrovėje mokame gyventi ir

gebame susivokti. Nepamirškime, kad turime ir kitą dalyką – vaizduotę! Tai nepaprastai svarbi mūsų galia, juk galime įsivaizduoti tai, kas dar neišreikšta kalboje. Juk ir susitapatindami su personažu įsijaučiame į labai įvairius ir skirtingus vaidmenis, kurie šiaip mums yra visiškai svetimi. Literatūros kūriniai tai ir daro: žadina vaizduotę, atveria žmogiškų išgyvenimo galimybių lauką.

R. T. Ir išplečia pačios kalbos ribas?

V. R. Tokia ir yra didžioji literatūros užduotis. Dabartinėje mūsų literatūroje daugelis gyvenimo būdo ir vertybių kaitos reiškinių tikrai tampa svarbūs. Pastaraisiais metais pasirodė daug įdomių literatūros kūrinių, kai kurie iš jų yra lyg laiko ženklai, aš iš karto galėčiau išvardyti bent penkis gerus kūrinius ar reikšmingus autorius. Laura Sintija Černiauskaitė, Renata Šerelytė, Andrius Jakučiūnas, Kristina Sabaliauskaitė, Sigitas Parulskis.

V. D. Rimvydas Stankevičius, Stasys Stacevičius, Elena Karnauskaitė...

A. Š. Visa mergelių kompanija! Įtariu, kad gyvoji kalba, prieš numirdama, tampa moterų monopoliu. Atspėkite kodėl?

V. D. Žmonių! Pirmiausia žmonių, Arvydai!

A. Š. Man net juokinga. Kai žvilgteliu į knygynų vitrinas, apstulbstu: beveik visa makulatūra, kuri ten guli (o ten beveik viskas yra *makulatūra*), parašyta vien tik bobelių! Vyksta ne tik visuomenės, bet ir kalbos feminizacija. Mano nuojauta negera – iškart prisimenu dekadentišką helenizmo epochą, kai visose gyvenimo srityse irgi buvo pradėjusios vyrauti moterys, tačiau, kaip žinote, tas aleksandrietiškas karnavalas labai greitai baigėsi tamsybių ir barbarybės triumfu. Mesalina beveik žaibiškai mutavo į krikščionišką davatką-fanatikę.

R. T. Juk moteris visuomet buvo kalbos saugotoja, tradicijų perdavėja. Nuo lopšio viską perduoda. Beje, lopšio tai jau nebėra...

A. Š. Įdomūs dalykai... Bet kodėl gi didžiųjų Vakarų poetų sąrašė – jau nekalbant apie filosofus – nėra nė vienos moters? Negerai: dar Konstantinui reikėjo dekretu nustatyti moterų-filosofų procentą, kaip dabar tokius procentus nustatinėja Švedijos parlamentas.

V. D. Taip, moterų nemažai. Abejose pusėse: ir besistengiančių neatitrūkti nuo patirties bei patiriamų dalykų, tarsi savaime brandinančių, o kartu ir saugančių kalbą, ir *besiverčiančių literatūra, meilės romanais. Meilės romanai* menkina jausmus, sumaišo jų natūralią hierarchiją, pakerta ir jausmų kalbą, patį jautriausią sąmonės klodą.

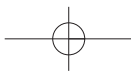
V. R. Kalboje glūdi beveik visi įmanomi įsivaizduoti dalykai. Ir visos istorinės gyvenimo formos – nuo karalių ir vergų visuomenės, – taip pat ir įmanomi dalykai bei santykiai, kurių realiai dar nėra buvę. Kalbos galimybės viską įvardyti yra neišsemiamos. Žmogus gali neturėti kokios nors patirties, bet jam pasakius, žodžiais ją paaiškinus, žmogus gali tą patirtį suvokti, įsisavinti, lyg ją būtų pats išgyvenęs.

R. T. Suaktyvinti patirties galimybę per vaizduotę. Juk vaizduotė ir yra kuriamoji galia.

V. R. Literatūra tą visą laiką ir daro. Nesvarbu, kad mes dabar kažko savo kalboje nebeatpažįstame, nesuvokiame, bet juk ją galima pasukti, kažką joje prikelti ar priartėti prie to, kas dar bus ateityje. Reikėtų pakalbėti ir apie Sigitą Gedą, kaip kalbos išlaisvintoją: kiek daug jis yra prikėlęs, atgaivinęs! Mane apstulbino jo pasakymas, kad Maironis mūsų dar laukia ateityje. Gili tiesa, numatanti būsimo atgimimo galimybę. Per poetinę kalbą. Jo pasakymai verti akademiko laurų.

A. Š. Tikrai, gali laukti. Ir Maironis, ir Donelaitis. Tik būgštauju, kad laukti

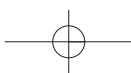
jiems teks dar labai ilgai ir nežinia, ar jie išvis sulauks to kalbos prisikėlimo. Tačiau norėčiau pokalbį vėl susieti su mūsų tema. Apie lietuvių kalbos bėdas šnekame šiek tiek liūdnotai, tarsi apie ypatingus, tik Lietuvoje vykstančius dramatiškus pokyčius... Galiu papasakoti apie tai, kas man artimiau, apie filosofinę kalbą. Per pastaruosius du šimtus metų įvyko stulbinanti filosofinės kalbos degradacija. Pažvelkite, kokia praraja tarp Arturo Schopenhauerio ir, pavyzdžiui, Gilleso Deleuze'o, Jacques'o Derrida ar kokio nors Slavojaus Žižeko! Arba palyginkime I. Kanto kalbą su vadinamųjų postmodernistų rašiniais – tiesiog košmaras! Kalba tiek sunaikinta, virtusi tokiu klaikiu žargonu, kad toliau jau nebėra kur. Net ir M. Heideggerio raštuose, kuriuos aš tikrai išsamiai studijavau, aiškiai regimas tas pats katastrofiškas kalbos žlugimo vyksmas. Prisimenu, 1991 m. buvau Frankfurte. Goethe's universiteto bibliotekoje pelijo daug M. Heideggerio pomirtinio raštų leidimo tomų – net nežinau, kiek ten jų buvo, gal penkiasdešimt ar daugiau. Pirmiausia kibau į žymųjį „Beitraege zur Philosophie“. Tai didelės apimties tekstas, kurį bandžiau labai atkakliai skaityti. Tiesą sakant, tą kankynę vargu ar galima pavadinti „skaitymu“, kadangi nesupratau nė vieno sakinio, nes prieš mano akis, tarsi priešmirtinių konvulsijų tampoma, raivėsi sunaikinta, sugriuvusi skudurinė kalba, tiesiog pabaisiškas žargonas. Filosofinės kalbos mirtis dabar yra visuotinis reiškinys, – ją galutinai išstūmė bjaurus žargonas, o iš tų, kurie bando išsaugoti gyvąją kalbą, tiesiog šaipomasi, nes jie, girdi, neprofesionalai, jie tokie antrarūšiai eiliakaliai. Visi Europos ir Amerikos mokslo biurokratai tokius eretikus stengiasi atjungti nuo maitinimo baterijų. Dažnai klaidingai įsivaizduojama, kad filosofija – abstrakcijų kalba. Nieko panašaus! Filosofinės kalbos branduolį irgi sudaro natūrali kalba. Kai tik šitas branduolys išnyksta, filosofija žūsta. Šiuo požiūriu filosofija nuo poezijos kaip nors ypatingai nesiskiria. Taigi natūralios kalbos žlugimas yra totalinis reiškinys. Kaip tas procesas vyksta literatūroje, aptarti negaliu, neturiu tokios kompetencijos. Bet vis dėlto, žvelgdamas, kas Vakarų literatūroje vyksta po W. Faulknerio, R. M. Rilke's, po M. Prousto, ypatingo džiaugsmo nejaučiu. Tas pats ir Lietuvoje. Man skiriamoji riba, kur pradeda žlugti literatūrinė Vakarų kalba, yra Jamesas Joyce'as. Prisipažinsiu, aš J. Joyce'ą apskritai laikau grafomanu. Tos jo pabaisiškos knygos – kalbu ne apie „Finegano šermenis“, o apie „Ulią“ – negalėjau įveikti dėl vienos paprastos priežasties – dėl šleikštulio ir beveik fizinio pasidarygėjimo. Šitaip *poetauti* apie tuštinimąsi... Ačiū, man tai nemalonu. Na o „Finegano šermenis“ siūlau pervardyti ir pavadinti „Kalbos šermenimis“.

R. T. Aš apie tai bijodavau prasiatiti, nors manydavau sau, kad ta snobų knyga patinka tik visokiems proto apsigimėliams, rebusų mėgėjams... Knygų lentynoje gimusiems, saulės šviesos nemačiusiems... Štai J. Joyce'o sekretoriaus kūryba – visai kas kita.

V. R. Man „Uliasis“ – viena iš kelių pasaulinių viršūnių. Joje sutraukta visa pasaulio literatūra, airiškoji kasdienybė bei pasaulėjauta, o sykiu ji savo kalbiniais „mechanizmais“ tarsi nepaliaujamai veikia pasaulinę literatūrą.

R. T. O aš galvojau, kad rašytojai knygas rašo ne filosofuojančiųjų malonumui... Manęs J. Joyce'as tai niekaip nepaveikė.

A. Š. Man ta jo knyga šlykšti, baisi jos kalba! Joje viešpatauja žargonas. Po J. Joyce'o kas dar lieka? Na, dar A. Camus gal kažkiek gyvas. Per pastaruosius dvidešimt metų atkakliai ir nuoširdžiai bandžiau rasti nors vieną autorių, kuris man sudarytų bent dešimt procentų W. Faulknerio ar M. Prousto dovanojamo džiaugsmo, tikrumo ir pilnatvės – deja, tokio neradau. O lietuvių literatūros kalbos smukimas dar nėra toks baises kaip prancūzų, anglų ar kitų Vakarų Europos

kalbų. Didžiųjų literatūrų kalbos nuosmukis yra pabaisiškas. Kaip išsigimė rusų literatūra! Palyginkime Ivaną Buniną ar Michailą Bulgakovą su dabartiniais autoriais, kad ir su „superžvaigžde“ Viktoru Pelevinu. Iš natūralios kalbos likę tik draiskanos, kažkokie kokteiliai ar pusiau pornografiniai „performansai“. Visoks išsidirbinėjimas, vadinamieji eksperimentai su kalba. Ir neatsitiktinai literatūroje į paviršių iškyla tokios keistos figūros kaip Salmanas Rushdie. Jei neklystu, jis yra arabas, ar indas, o rašo jam svetima, iš knygelių išmokta anglų kalba, – ir dar laikomas geru autoriumi. Aš jo nelaikau net vidutiniu autoriumi – tai hollywoodinių scenarijų stiliaus rašliava. Skaičiau tą jo romaną. Dar man be galo keistas ir įdomus Jorgo Luiso Borgeso fenomenas. Tai vienintelis žmogus – kito tokio autoriaus nežinau – kuris kažkoku neįmanomu būdu sugebėjo suvaldyti Babelio žargoną. Matyt, reikėjo titaniškų pastangų, bet tai vienintelis toks autorius. O šiaip žargonas suėda kalbos žmones, suėda didįjį stilių ir gyvąją kalbą. Ir tu negali tam pasipriešinti, negali atlaikyti. Nors beveik nežiūriu dabarties pavyzdinės kalbos mašinos – televizoriaus, bet kartais eksperimentuoju perjunginėdamas kanalus, ir po kelių valandų galvoje – visiška košė, jaučiuosi kaip šizofrenikas. Juk vargana žmogaus galva negali suvaldyti tų dinosauriškų kalbos masyvų, užgriūvančių ją iš ekrano. O kas vyksta kokioje jauno žmogaus galvoje? Juk pienburniai ar net vaikeliai dabar beveik prievarta grūdami į tą kalbos dėžę.

V. D. Gal tai greičiau vaizdų kalba?

A. Š. Kad vaizdai ir yra kalba, nekalbančių vaizdų apskritai nėra ir būti negali. Gal patikslinčiau tik vieną, teisybė, svarbią detalę – televaizdai ar ekranavaizdžiai mums grūda maksimaliai suprimityvintą ar net suvulgarintą kalbą, o tokia kalba irgi yra žargonas.

V. D. Na, ne tas pats, ne tas pats...

A. Š. Tu man parodyk nekalbantį vaizdą. Visus, net kasdienio peizažo vaizdus mes suvokiame kalbiškai. Kitokio suvokimo nėra. Tarp bekalbio daikto ar vaizdo visada ir visur įsiterpęs kalbos ekranas.

V. D. Galiu sutikti, kad viską suvokiame kalba. Bet vaizdas, kaip, beje, ir daiktas yra ir be kalbos. Arba savo buvimo kalba. Didieji tapybos vaizdiniai, ar jie yra? Aišku, kad yra.

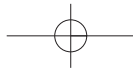
A. Š. Tapyba irgi visada kažką reiškia, kažką kalba. Tai ne mano atradimas – tai jau seniai apmąstė atrado semiotikai, fenomenologai, Algirdas Julius Greimas, M. Heideggeris ir net Platonas. Kiekvienas daiktas kažką kalba. Esu pagavęs ir tokią mintį: natūralaus, bekalbio pasaulio mes netgi nematome, o pirmiausia jį skaitome. Pasaulis yra knyga. Ir pati knyga galėjo atsirasti tik dėl to, kad mūsų kasdienis peizažas atsiveria kaip Knyga, kaip kalbos luobu padengti daiktų ir įvykių ansambliai.

V. R. Ir „Toroje“ pasakyta, kad pasaulis kurtas iš knygos.

A. Š. Na taip, tai pirmapradžiai dalykai. Juk vienoje pamatinėje Vakarų knygoje ne šiaip sau tvirtinama: Pradžioje buvo Žodis ir Žodis buvo Dievas... Pri-dursiu, kad ir pabaigoje yra tas pat, tik vietoje „Dievo“ atsiranda Ekranas, spjau-dantis nuodingos kalbos debesis, kurių mūsų mažytė sielė jau nebepajėgia įkvėpti ir priglausti. Šitai kalba tampa jei ne žmogaus priešū, tai bent jau labai klastingu ir destruktiviū pakeleiviū, o gal tiesiog tironu. Pamėginkite tris valan-das paspoksoti į televizorių perjunginėdami kanalus...

V. R. Man ir mėginti nereikia. Mano atmintis kiek kitaip veikia – neprisi-menu, ką žiūrėjau prieš dvi valandas.

A. Š. Svarbūs ne faktai, ne vadinamasis turinys, o gniuždantis žargoninės

kalbos srauto poveikis, svarbūs sielą griaunantys megalomaniškos informacijos (iš tikrųjų – dezinformacijos) smūgiai į mano nuogą pagavą.

V. D. Čia jau mes vėl nuklydome.

A. Š. Ne, nenuklydome. Sakyk, ar anksčiau kada nors būta tokio begalės kalbų tvano, tokio kalbinio triukšmo, tokio gigantiško Babelio bokšto, įsikūnijusio Ekране, kuris sunaikina ne tik žmogaus natūralią, pirminę, prigimtine – todėl gyvąją – kalbą, bet ir visą su šia kalba tiesiogiai susijusių daiktų peizažą – gimtinę, namus, prieglobsčius, šventvietes, mylimas vietas?

V. D. Neišnykstanti tema ir S. Gedos knygoje „Babilono atstatymas“. Koks atstatymas, kaip jis įmanomas? S. Gedos kelias – kalbos *perleidimas* per sąmonę, rizikuojant, einant iki ribos ir ją peržengiant – staugsmu, šauksmu, taip pat ir malda. Bet mes vėl per toli einame, pamėginkime gryninti, nes kalbame tokiais masyvais, kad užklojame visas konkrečias temas. Pamėginkime pasakyti bent dviem trim sakiniais – kas yra natūrali kalba?

A. Š. Galiu pasakyti paprastai ir aiškiai: natūrali kalba yra sudaryta iš žodžių, turinčių atitikmenis mano tiesioginio regėjimo akiratyje.

V. D. Na, sutinku, natūrali kalba yra tokia, kuri turi savo tikrovę, savo daiktus, veiksmus, aprėpia tai, kas mylima... Kai ji gali mus sugrąžinti. Arba nuvesti, kur nesame buvę.

A. Š. Gyvoji kalba rodo tai, ką matau čia ir dabar, arba ką galiu pamatyti, kaip kitą konkretų čia ir dabar. Pavyzdžiui, nors dabar Dusmenų nematau, bet ramiausiai galiu į juos nukeliauti ir matyti tenykštį daiktiškąjį kraštovaizdį.

R. T. Kalba natūrali, kai žodis turi egzistencinį turinį ir vitališkumo. Kai žodis yra tarsi gyvas ir lyg magiškai prišaukia tikrovės įspūdį, tampa įspūdžiu. Gyvas žodis turi daikto ar reiškinių jėgą. Tai literatūros esmė. Visa kita – siužetai, istorija, idėjos – priklauso politikos ir mitologijos sferai. Natūrali kalba yra magiška jėga. Bet technologinės kultūros inkubatoriuje išperėta sąmonė tokios kalbos jausmo neturi ir turėti negali. Ji parazitaiškai vartoja istoriją ir tenkina literatūrinės nomenklatūros poreikius, taip pat ir knygų rinkos užsakymus. Man daug įdomesnės tikros istorinės knygos.

V. D. Tada turime sutikti, kad iš tos matomos, jaučiamos, lytimos tikrovės formuojasi tikra, gyva, natūrali kalba. Ir kad lietuvių kalba susiformavo turtinga, ekspresyvi, išraiškinga...

A. Š. ...nepriekaištingai tiksliai, paprasta, graži ir intensyviai poetiška, niekuo neprastesnė už bet kokią kitą pasaulio tautų kalbą, o kartais net unikali.

V. D. Sutiksime, kad ji nėra išskirtinė, bet ir nenusileidžia kitoms kalboms.

V. R. Aš negaliu tiksliai apibrėžti, kas yra natūrali kalba, nes jeigu tik imčiau, tai pereičiau į mokslinio supaprastinimo bei modeliavimo kalbą. Natūralus yra tas mūsų lyg savaime išsiugdomas kalbinis susižinojimo ir bendravimo būdas, buvimo pasaulyje būdas.

V. D. Taip, natūralus mąstymas ir kalba lyg auga iš žemės, iš patirties. Natūrali kalba turi galimybę augti – su tuo čia sutinkame visi. Turėjome klasikos literatūrą, kuri rėmėsi natūralios kalbos lauku, sutapo su rašančiojo erdvės horizontu...

R. T. Pasitelkdami augimo metaforą jau neišvengiamai atsiremiamė į filosofinę, ontologinę problemą, ir kalbos samprata dramatiškai priklauso nuo pasaulėžiūros. Vieniems daiktas išauga iš žodžio, t. y. *eidosas* suteikia pavidalą žodžiui. Kitiems, kuriems žodis yra auganti reikšmė, kalba suvokiama kaip daikto virtimas žodžiu, lyg materijos sąmonėjimas, daikte slypinčios gyvybės sklaida. Atrodo, kad natūrali kalba (ir etninė kultūra) yra lyg ir gamtos tęsinys, kaip Vaižganto raštuose. Pradžioje buvo kūnas, ir jis tapo žodžiu, suvokė save mintimi,

mąstymu, – tokia būtų evangelija nuo Vaižganto. Jei tas kūnas nemirtingas, turime vilties ir dėl kalbos gyvybės.

V. D. Kurioje vietoje atsiranda tas lūžis, apie kurį kalbame, kai žargoninė kalba ima išstumti natūralios kalbos apglėbtą erdvėlaikį. Kurioje vietoje, dėl kurios sutartume?

R. T. Kaip jau sakiau, man ryškiausiai matosi sovietinė epocha, kai griauamas tradicinis lietuviškasis pasaulis, kai žodžiai neberanda savo gimtosios erdvės, savo namų – jie tarsi darosi netikri, lyg simuliuoja pasaulį, kurio jau nebėra. Juos palaiko tik kaimiškosios kilmės autorių nostalgija, poreikis atkurti kalboje gyvenimą, kurio jau nebėra (kaip M. Martinaičio trobelė, perkelta iš gimtinės į Vilniaus kolektyvinius sodus). B. Radzevičius rėkte rėkia apie namų praradimą ir desperatiškai bando tuos namus prikelti žodžio atmintimi, maksimaliai priartindamas kalbą prie daiktų, prie smulkesnių gyvenimo detalių. Sakome, egzistencinis rašytojas.

A. Š. Taip, nes kaip tik jis *įkalbina* ne tik mūsų, bet ir visos Vakarų kultūros tektoninį lūžį. Priminsiu, ką jau esu rašęs apie B. Radzevičių. Tas lūžis įvyksta tada, kai mūsų kaimo žmogelis savo seklyčios kampe vietoje šventų paveikslų pirmą kartą pasistato televizorių. Tai jau smūginis pokytis.

V. D. Gal ir smūginis... Aš ne visai sutinku su Regimanto siūloma B. Radzevičiaus interpretacija (kur iš kaimų suvažiavę studentai dalijasi prisiminimais apie savo vaikystės žodžius ir daiktus). Tai mano patirtimi paliudijama situacija, veiksmas gal ir vyksta Tauro ar „Stuokynės“ bendrabutyje. Iš Aukštaitijos, Dzūkijos, Žemaitijos suvažiuoja jauni, kūrybingi jaunuoliai, būsiami lituanistai. Jie pasijunta atitraukti nuo savo patirties, dvasioje kyla begalinis paliktų daiktų ilgesys, ir jie klausia vienas kito: kaip vadinosi pas jus tas ar kitas daiktas? Ir džiaugsmingai atpažįsta, reaguoja: ir mes turime tokių daiktų! Ir mes turime šitų žodžių! Mes esame tie patys – lietuviai, mūsų gilioji patirtis, davusi pradžią kalbai, yra ta pati. Tai – savivokos slenkstis. Ir pavojaus kalbai bei kultūrai pojūtis, kai sąmonė ima veikti kaip natūralių daiktų kosmoso, natūralios kalbos apsauga.

R. T. Žinoma, ta romantiška gimtojo žodžio komunija atkuria dvasinį veikėjų bendrumą, yra sakralinis dvasios pakylėjimo veiksmas, dėl to nesiginčiju. Tačiau man kur kas svarbesnis ne tas mielas susijaudinusių kūrybingų jaunuolių vaizdas ir jų bendruomeniška dvasia, bet pasakotojo pozicija, jo emocinis ir filosofinis santykis: pasakotojas į visa tai žvelgia su skausminga ironija ir liūdesiu, tuos žodžių mylėtojus jis pranoksta fatališku žinojimu, kad procesas jau prasidėjo ir kad etninis bei kalbinis romantizmas yra kaip mažų vaikų žaidimas, kuriuo jie slepiasi nuo realybės. Man svarbu buvo ypatingas kultūros pokyčių jausmas, kurį Algimantas Mackus išsako maždaug taip: vaikai, susirinkite savo žaisliukus... B. Radzevičiaus tekstas yra tragiškoji žmogaus ir kultūros kronika. Tačiau S. Geda – gaivališkas kalbos erosas.

V. D. S. Geda – tai sprogdinantis kalbos išsiveržimas. Tai visiškai atskiras kalbinis pasaulėvaizdis. Ir kartu jis itin stipriai susietas su natūralios kalbos masyvu. Su gimtinės, prigimtos gamtos, žemės žmogaus patirties lauku.

V. R. Pasakytume, kad „26 rudens ir vasaros giesmės“ – didžiausias poetinis žargonas. Bet jis prikelia tokią kalbos gelmę, iš kurios kyla mūsų gyvenamas pasaulis.

V. D. Mane baugina tas žodis *žargonas*.

V. R. Man jis irgi nepatinka, bet jeigu jau pasitelkėme...

V. D. Žinoma, poetinė kalba yra dirbtinė. Aukščiausio dirbtinumo kalba. Ji

pakylėta iki tokio dirbtinumo laipsnio, po kurio paradoksaliai grįžta kalbos natūralumas. Žiedas prisilenkia prie savo šaknų...

V. R. ...grįžta natūralumas tos pajautos, kuri atnaujina pasaulio ir daiktų tikrumą. Tai tikras paradoksas.

V. D. Kokia dabar mūsų kalbos padėtis, kodėl visa taip vyksta? Pritariu minčiai, kad natūralios kalbos laukelis vis mažėja, o dirbtinės – plečiasi ir agresyveja. Nors negalėčiau tiksliai pasakyti, kuo dirbtinė kalba skiriasi nuo žargonno. Bet mūsų toks užkeikinėjimas – nyksta, miršta, nebėra – veda mus į aklaivietę. Ar tie nauji žmonės yra už mus blogesni?

A. Š. Kas žino? Visai įmanoma, kad ir blogesni, lygiai kaip helenistinių Atėnų graikai buvo kur kas prastesnės veislės nei Periklio laikų atėniečiai. Išsigimimas Vakarų istorijoje yra įprastas ir nuolat pasikartojantis dalykas.

V. D. Bet kokia yra padėtis? Mes turime aiškiau tuos dalykus suvokti. Ar kultūra pati dar gali kažką daryti, kad situacija keistųsi?

A. Š. Bandydamas šitai suvokti, parašiau dvylika knygų ir... Pasakysiu tik vieną, bet man pačią svarbiausią mintį: absoliučiai svarbu tai, kur yra mano egzistencinis svorio centras. Ar mano svorio centras yra šiapus juslinio horizonto, ar anapus jo, štai kur klausimas. Jeigu svorio centras yra anapus, tada viskas, tu pasiduodi žargonno diktatūrai. Ir negali jam nepasiduoti – žargonas tave užhipnotizuoja, kaip smauglys beždžionę. Tai totalitarinė kalba, kuri ne tik kad niekam nepriklauso, bet ir primeta savo destruktivią galią žmonėms, virstantiems tamsia, nes kiaurai ideologizuota, mase, arba, kaip sako vienas amerikiečių mąstytojas, – vienišųjų minia, valdoma mirusios kalbos fantomų arba simuliacijų.

R. T. Vadinas, ateinanti „iš viršaus“? Žodis, „tampantis kūnu“? Valgantis kūną? Keistos kanibalistinės metaforos...

A. Š. Ją galima pavadinti dievų kalba, kažkokių aukštesnių jėgų kalba. Ir visiškai pritariu tam, kas pasakyta: taip, tai tikrai kanibalistinė kalba, nes, būdama žmogiškumo branduoliu, ji pradeda ryti patį žmogų. Ir net ne kokia nors perkeltine prasme – siūlau pamedituoti gryniausios kalbos koncentrato – termobranduolinės bombos – siluetą.

V. D. Pasirinkimas yra laisvas, Arvydai.

A. Š. Taip, laisvas, todėl aš ir renkuosi ne bombą, o poeziją. Mano galva, didžioji poezija atsiranda tada, kai žmogaus egzistencinis svorio centras yra šiapus juslinio horizonto, kai ji kyla iš gyvenimo čia ir dabar, iš prijaukintų daiktų, kai žvilgsnis yra pririštas prie regimų daiktų, prie regimybės. O padėtis pasikeičia tada, kai svorio centras persikelia į neregimybę. Netikiu, kad turistai galėtų tapti didžiu poetu.

V. R. Norėčiau pratęsti tavo mintį sustodamas ties tuo vienu, labai dviprasmišku žodžiu, kai sakai, jog tai, kas *regima*, yra *regimybė*. Juk kalba iš karto parodo, kad neįmanoma tiesiog regėti – visoks regėjimas yra regimybė. Kodėl? Nes regime prasmingai, tačiau prasmės neregime.

A. Š. Žodį „regimybė“ aiškinu labai paprastai: regimybė man yra tai, kas regima, matoma tiesiogiai, kūno akimis.

V. R. Ne, juk šis žodis reiškia ir regėjimo turinio netikrumą. Jokiu savo minties veiksmu nepajėgsi iš kalbos atimti tos dviprasmybės, nutildyti netikrumo, kildinančio „tarsi“ tikrumą.

A. Š. Šiam nuostabiam žodžiui teikiu tokią prasmę, kokią jam teiktų, tarkime, Žemaitė. Ką matau, tas ir yra regimybė.

V. R. Tai labai dviprasmiškas žodis, jis nurodo tai, kas yra regima ir kartu neregima, netikra.

A. Š. Na, čia jau prasideda visokios vingrybės... Mes ne apie tai kalbame ir nuo mūsų pokalbio centro nukrypstame į periferinius dalykus.

V. R. Ne, kalba pati nurodo, jai tai būdinga. Taigi, norėčiau pasakyti, kad yra natūralus ir dirbtinis reikšmės pagrindas.

V. D. Tų pagrindų yra ir daugiau, ir nėra lengva vieną nuo kito atskirti.

V. R. Taip, bet pirmiausia apie natūralumo ir dirbtinumo skyrimą. Suprantame, kad jis yra istoriškai nulemtas. Įsivaizduokime, kas buvo natūrali kalba kokiems nors anglų valstiečiams, kai prasidėjo kapitalistinė industrializacija, kai jie buvo atplėsti nuo žemės, nuvaryti į miestus ir tapo proletarais? Kaip keitėsi jų kalba, kas jiems buvo natūralu, o kas – ne? Dirbtina jiems buvo technizuota proletarų kalba, kokios iki tol nebuvo. Kalba tokių virsmų yra išgyvenusi daug. Tai susiję su įvairiais socialiniais lūžiais, taip pat su užkariavimais. Užplūsta šalį šimtmečiui kokia nors orda, ir ką tada veikia kalba, kas jai atsitinka? Ji perima svetimus žodžius kartu su naujais socialiniais santykiais, su naujomis gyvenimo realijomis. Pradedama maišytis tai, kas natūralu, kas svetima ir kas dirbtina.

A. Š. Savaiame suprantama, visa tai reliatyvu. Aš tau sakau paprasčiau: štai žodis *duona* yra natūralus, o *kapitalizmas* – dirbtinis. Viskas aišku.

V. R. Aš pabaigsiu. Tegul ir būna dirbtinis, kaip ir *socializmas*, *sovietinė okupacija* – niekas to neginčija. Žargonizmas *sovietinis karys* irgi yra dirbtinis žodis, tad gal su juo susijusių dalykų nebuvo.

V. D. Ar pasakymas *lėkšta lėkštutė* yra natūralus, ar jau ne? Arūno Sverdiolo?

V. R. Dabar man aiškėja, kad natūralumo ir dirbtinumo skirtis yra kitokia. Natūralumas jau yra įsivaizduojamas, kadangi pokario metais Lietuvos gyvenimą imta sparčiai techninti – nebeliko natūralaus kaimo. Be traktoriaus, be melioracijos. Kalba neabejotinai keitėsi.

V. D. Ar tai nėra pozicijos, žiūros taško problema? Pagalvokime apie kurią nors autorių, na kad ir apie A. Jakučiūną, vilnietį. Kas jam yra natūrali kalba? Matyt, ta, kuria jis kalba.

V. R. Be jokios abejonės.

V. D. Tai jau ne miškelio, ne sodelio, ne darželio kalba. Tokia, kaimiška kalba, jam kaip tik atrodys netikra, nenatūrali.

A. Š. Paklausiu paprasto dalyko: ar tu gali parašyti eilėrašį apie genetinį kodą?

V. D. Iš principo tai yra galima...

A. Š. Ne iš principo, bet konkrečiai: čia ir dabar parašyk poemą apie genetinį kodą arba apie organų transplantaciją. O apie mirksėjimą?

V. D. Apie viską galima parašyti. Kas nors gali parašyti – yra tokia galimybė, kalba leidžia tai padaryti. Yra S. Gedos frazė – maždaug, iš atminties sakau: *mažas geltonas robotėlis nuleidžia galvytę ir tyli*. Kalba savo intensyvumu natūralizuoja ir dirbtinį pasaulį, apglėbia gailesčiu... Iš čia jau netoli iki eilėraščio.

A. Š. Tikrai ne. Mano mintis labai paprasta: apie mirksėjimą eilėrašį parašyti galiu, ir neblogą, o apie genetinį kodą ar Nielso Bohro atomo modelį – niekas neparrašys! O dabar pasižiūrėkite į „Delfi“, kuris yra mano vienintelis „aktualiosios“ informacijos šaltinis. Kiekvieną dieną ten randu tokius iškilmingus skelbimus: surastas akies mirksėjimo genas; surastas šlubavimo genas; surastas rūkymo genas ir t. t. Man kyla pagunda užpatentuoti naują lozungą: Nė dienos be naujo geno! O dabar žiūrėkite, kas nutinka: vietoj rūkymo (žinote, kas yra rūkymas – jei ne, galiu pademonstruoti) atsiranda kažkoks mistiškas „genas“, savo galybe niekuo nenusileidžiantis ponui Dievui, nes irgi lemia kiekvieną

plaukelį ant mano galvos ir net kitose vietose. Žinau, kas yra rūkymas, kadangi šį didingą darbą galiu parodyti pirštu, bet visiškai nežinau, kas yra tas rūkymo genas, kadangi nesu jo matęs ir niekada nematysiu. Be to, esu tikras, kad jo nėra matęs net žodžio „genas“ autorius. Štai šitaip makabriškai gyvena žargoniniais „diskursas“, kuris ne tik neparodo jokio konkretaus daikto, bet priešingai – bet kokią daiktą, bet kokią regimąją konkretybę uždengia mistine skraiste. Šiuo požiūriu visas dabartinis mokslas yra pati juodžiausia mistika, lygiai kaip ir telekompiuterinė „informacija“.

V. D. Bet, Arvydai, tas biologinis ar net medicininis žargonas kitai sąmonei gali virsti metafora. Ar rūkymo genas nėra savotiška metafora? Jį galima paversi ir poezijos metafora, jeigu tik pasisektų tai padaryti.

A. Š. Bet kad niekam iki šiol dar nepasisekė! Tiesą sakant, gal niekas ir nebandė, nebent technologinės propagandos apkvailintas tarybinis pionierius.

V. R. Pirmiausia, mes mažai žinome, kas yra padaryta, ir kai mes imame taip apibendrintai kalbėti apie visą pasaulio literatūrą, tai neišvengiamai *lėkštutėjame...*

A. Š. Tai kalbėk apie tai, ką skaitei ir ką žinai, ir tuo remdamasis bandyk pamatyti visumą, nes, anot vieno protingo žmogaus, – smėlio grūdelyje matyti visas pasaulis.

V. R. Geriau pratęsiu dirbtinumo temą. Taigi pasaulis labai sparčiai technizuojamas ir kalba kartu su technika atsieja mus nuo viso to, ką esame linke laikyti natūraliomis patirtimis. Kadangi jau ir žmogų galima klonuoti (jau įmanoma dviem savaitėms gaminti chimerines būtybes, susiejant žmogaus ir gyvūno genus), tai ateities pasaulyje ir kalba bus kitokia.

A. Š. Chimera yra labai paprastas dalykas: tai ožkos galva plius šuns pasturgalis, plius Brežnevo antakiai, o visi tie puikūs dalykai labai gerai matomi atskirai. Jei žmogui prilipdytų kiaulės galvą, jokios neregimybės tame kiauliažmogyje nebūtų. Bet aš juk kalbu apie „geną“, kuris yra anapus bet kokios mirtingojo juslinės patirties – ir dabartinės, ir net galimos. Aš jo negaliu pamatyti niekada, niekur, niekaip – jokiomis aplinkybėmis, nebent pasikonsultuočiau su aiškiaregiais ar šamanais.

V. R. Bet gali pamatyti jo darinį...

A. Š. O iš kur tu žinai, kad tas „darinys“ pagimdytas to mistinio geno; gal visai priešingai: juk ne „genas“ mane ištaria, o aš ištariu „genas“, bet vis tiek jo nematau. Tai iš kur jis atsirado ar gali atsirasti? Aš teigiu, kad jokio „geno“ anapus žodžio „genas“ apskritai nėra, lygiai kaip ir, pavyzdžiui, „angelo“, „dievo“ ar „rinkos“. Parazitinė žargoninė kalba ne „atspindi“, o pati sukuria „geną“.

V. D. Bet ar nėra taip, kad kalba natūralizuoja tai, kas joje iš pradžių yra dirbtina? Ir kad tai galima pastebėti vaikų kalboje: penkiametė mergytė apsikabina mažą aparatėlį žalsva akim, iš kurio sklinda pasaka, ir sako: *mano muzikiukas...* Kaip *šuniukas...*

V. R. Taip, be abejo, nes tie dalykai tampa žmogiškojo pasaulio dalimi. Mes juk ir gyvename tokia pasaulyje, kuriame daug kas nėra natūralu: pasaulis nepaliaujamai žmogaus pertvarkomas, perdirbamas, beje, ir filosofškai.

A. Š. Netiesa! „Genas“ niekada netaps tavo natūralaus, tikro pasaulio dalimi. Tai neįmanoma. Dar sykį pabrėžiu, kad jo apskritai nesama. Tai paprasčiausia pasaka ar, jei patinka, technologinis sapnas. Jis niekada nepateks į tavo normalaus žvilgsnio akiratį vien todėl, kad net jei išvis kažkur egzistuoja, yra pernelyg mažas, kad būtų matomas.

V. R. Jis ne toks jau mažas, genų industrija sparčiausiai plėtojama.

A. Š. Bet tai jau bus ne „genas“, tai jau ir bus kiauliažmogis. Žmogus su kiau-

lės galva ir asilo uodega – štai kas bus. Apie tą padarą jau galėsi ir eilėrašį parašyti.

V. R. Jeigu mes nepripažįstame genetinio gyvybės aiškinimo, daug kas darosi nebesuvokiama. Kaip galime paaiškinti, kad mūsų vaikai yra, tarkim, mano ir motinos darinys?

A. Š. O kam mums apskritai paprastus dalykus aiškintis šitaip makabriškai? Kuriam galui aš turiu „suvokti“ konkretų ir akivaizdų dalyką, jį pervesdamas į mistinę diferencialinių lygčių kalbą? Ir pagaliau, ar iš tikrųjų tie žargoniniai dariniai ką nors paaiškina? Gal tai paprasčiausi kludiesiai?

V. R. Genetinis kalbėjimo būdas yra nepaprastai technizuotas ir manipuliacinis. Jis nustato ir tam tikrus kasdienės kalbos režimus, nes per genetiką žmogus pradeda įsivaizduoti viską, pagal šitą diskursą viskas yra genai, genų sąveikos. Genetinis kodas yra tas raktelis, kuriuo galima atrakinti gyvybę ir per įvairias technologijas ją susieti su negyva gamta. Tai naujo pasaulėvaizdžio kalba. Ir ji bus dar labiau technizuojama, be jos nebebus galima susikalbėti.

V. D. Be abejo, kalba ir perima, ir kuria pasaulėvaizdį.

A. Š. Aš manyčiau priešingai – būtent Babelio kalba – o technomito kalba yra kaip tik tokia – galutinai sunaikins galimybę mums susišnekėti. Juk nuo to mes ir pradėjome šį pokalbį. Bet sugrįžkime prie poezijos. Kartoju: techno- ir infožargonas naikina pačią poezijos ir net normalios kalbos esmę.

V. D. Kol kas ji nežlunga...

A. Š. Mano galva, ji jau žlugusi, o tai, kas vis dar vadinama poezija, tėra tik kultūrinės inercijos padarinys ir, deja, tik dirbtinis, per prievartą išstenamas „produktas“, lygiai kaip ta dirbtinė faraono mumija, išliekanti tūkstantmečius po faraono mirties.

V. D. ...yra labai geros poezijos.

A. Š. Na, dar pasitaiko, žinoma... Kuo žmonės labiau laukiniai, kaip Portugalijoje (ko vertas vien Fernandas Pessoa!), Pietų Amerikoje, arba netgi ikibriuselinėje Lietuvoje, tuo didesnė tikimybė rasti tikros poezijos liekanų, ir netgi tokių nuostabių, kaip S. Gedos „Septynių vasarų giesmės“.

V. D. ...palauk, Arvydai, leisk ir *boboms* koki žodelį pasakyti... Kai mes bandome atkirsti natūralią kalbą nuo dirbtinės, tai ta riba labai netikra, niekada negalime aiškiai pasakyti: štai čia baigiasi, o čia – prasideda. Tarkim, Donaldas Kajokas...

A. Š. Kaip tik todėl, kad mes dar esame laukiniai, mums nesunku tikrą kalbą atskirti ir atkirsti nuo babelinės. Aš vartuju žodį „laukinis“ visai ne niekinimo prasme. Netgi priešingai, esu įsitikinęs, kad mano laukiniškumas yra nelygstamas mano (mūsų?) privalumas prieš briuselines mašinėles.

V. D. Taip, sutinku, kad tai mūsų privalumas. Mums žemė tebėra arčiau, ir pelkių mes dar turime. *Pelkė* – natūrali kalba, pirminė, o *sukultūrinta pieva*, kad ir kaip tai skambėtų pažangiai, yra dirbtinė, tai – *pažangus žargonas*...

V. R. Bet kai kur mes esame aplenkę postmodernistus...

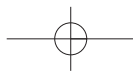
R. T. Tokio žodžio man nėra, tai – akademikų žargonas. Ir apie pažangą apskritai sunku kalbėti.

A. Š. Laukinis yra tas, kuris gyvena konkrečių daiktų lauke, išsidėsčiusiame tiesiogiai regimoje artumoje!

V. D. Na, kiek tų konkrečių daiktų turi D. Kajokas? Jis turi daug ir nekonkrečių. Ir stebuklingai juos sudaiktina. Surimavo *sniegeną* ir *miegamę*, ir tą jungtį aš tiesiog matau...

R. T. Su „Kazašu“ (sunku ištarti žodį, kaip azijietiškas keiksmazodis) jis visai pabėgo nuo daiktų, viską deformavo dėl intelektualinio žaidimo.

V. D. Taip, daug nekonkrečios kalbos. Bet tas *mėlyno sniego* motyvas, lyg kokia kalbos gyvybės arterija...

V. R. Ir Rytų, kinų poezija labai nekonkreči.

V. D. Bet jis valdo šitą kalbos kosmosą, gyvena jame kaip natūraliame, jo poezija mums leidžia tai pajusti – be jokios abejonės.

A. Š. Aš vėl grįšiu prie savo klausimų. Štai apie meilę yra daug gerų, gražių eilėraščių. Bet jūs duokite man pavyzdį – gerą eilėraščių apie seksą!

V. R. Sigitas yra rašęs...

A. Š. Na jau ne! Apie meilę – taip, bet ne apie seksą, t. y. ne apie pornografiją, kadangi nepornografinio sekso nėra, „seksas“ irgi egzistuoja tik televizoriaus ar kompiuterio Ekране ir niekur kitur jo nėra.

V. R. Paskutiniai Sigito poezijos kai kurie žodžiai yra labai stiprūs, dabar jų čia neminėsiu, visi juos žinome...

A. Š. Ne viskas, ką Sigitas parašė, yra gera!

V. D. Gerumui, taip pat ir kalbos, reikia provokacijos, kuri kyla gal ir iš blogio, bent jau iš rizikingų dalykų. Grynojo gėrio nėra.

A. Š. Noriu pasakyti vieną paprastą dalyką, noriu supaprastinti mūsų kalbą: aš neskaičiau nė vieno gero eilėraščio, kuriame būtų pavartotas žodis „seksas“. Neskaičiau! Gal jūs skaitėte? Tai pasakykite, kur, kada ir kieno? Jeigu tokio eilėraščio ir esama, tai, garantuoju, jis irgi yra arba grafomanija, arba pornografija.

V. D. Mano patirtis man sako: gali būti!

A. Š. Gali? O iš kur žinai? Beje, nesu skaitęs nė vieno gero eilėraščio, kuriame būtų žodžiai „kapitalas“, „globalizacija“, „Newtono binomas“, „kalio sulfatas“, „transplantacija“ ar „proletariato diktatūra“... Tokių eilėraščių nėra ir būti negali!

V. D. Na, čia visa nelietuviškų žodžių rikiuotė, su jais sunkiau. *Genas* būtų lengvesnis variantas. Sąskambiai ar su *geniu*, ar su...

V. R. *Genas – genijus*...

V. D. *Genys su genijaus genu*...

A. Š. Na, tiesiog puiku! Kaip netikėtai ištryško Viktorijos poetinis *genijus* su *genio genu*... Galiu tęsti iki nuobodybės: negalima parašyti tikros poemos su žodžiu „buržuazinis“, ar „antitarybinis“, net su žodžiu „patriotas“, jau nekalbant apie tokias grožybes kaip, pavyzdžiui, „marksizmas–egzistencializmas“ arba „post-komunizmas“. Nėra tokios ir nebus!

V. R. Ir kam to reikia?

A. Š. Man! Kad parodyčiau, ką reiškia mus apipynusi pabaisiška žargoninė kalba. Jinai naikina visa tai, ką mes vadiname poezija, ir netgi tai, ką galima pavadinti normalia, dar nešizofreniška kalba.

R. T. Vadinasi, technologinė kultūra naikina žmogaus kultūrą. Patį žmogų...

V. R. Mano požiūriu, viskas tinka tam, kam tinka...

A. Š. Jei tik žodis atitrūksta nuo daikto – jis sunaikina ir daiktą, ir, kad ir kaip būtų keista, patį save! Jis tinka tik technošamanams, propagandistams, ideologams ir visų veislių fiureriams.

V. R. Bet juk filosofija irgi atitrūksta?

A. Š. Dabar kalbame apie poeziją! Apie literatūrą! Tačiau tikra filosofija, tarkime, Herakleito ar Sørenso Kierkegaard'o, anaipol neatitrūksta nuo regimų daiktų arba atitrūksta ne labiau nei M. Prousto tekstas.

V. D. Čia mums buvo išnirusi svarbi mintis: kaip ilgai mūsų kultūroje nebuvo kalbama apie Donelaitį. Taip pat ir apie Antaną Baranauską, jo „Anykščių šilėlių“. Iš kur ta viltis, kad, eidamas į priekį, tarsi ir toldamas nuo pirminių šal-

tinių, žmogus gali grįžti į labai gilią praeitį, *prie pačių daiktų*, prie pirminių ir literatūros patirčių?

R. T. Čia jau toks gnosticizmo „mistinės spiralės“ principas. Žmogus visada nori grįžti į pradžią, į „prarastą rojų“, bet grįžti atgal įmanoma tik einant pirmyn, tik sąmonėjant... Jei tik bandai apsisukti, tiesiog pabėgti atgal, iškart degraduoti.

A. Š. Kaip tau puiku gyventi, jei taip gerai žinai, kur tas „pirmyn“, o kur „atgal“. Priminsiu netolimą praeitį: neabejotinai „pirmyn“ žinojimu švytėdavo hitlerjugendas ir *komsomolcai*. Tik kur jie dabar?

V. D. Grįžimas – didžiulė viltis...

A. Š. Kam tau tos vilties? Man jos nereikia, aš gyvenu dabar! Man pasidarė gera gyventi kaip tik tą akimirka, kai nusikračiau bet kokios „vilties“. Nuostabiausia yra beviltiška dabartis.

V. D. O man vilties labai reikia. Aš ir dabar be jos negaliu gyventi! Negaliu! Vėl prisiminkim Sigitą. Koks atkaklus buvo jo Donelaičio vagojimas, arimas! Jis grįžo ir grįžo, ir grįžo prie Donelaičio. O paskutinis vardas, ties kuriuo sustojo, buvo Žemaitė. Kodėl? Todėl, kad jo paties kalbos jausmas veikė kaip gražinantis. Sigitas atgaivino Strazdą, Donelaitį, persakė juos dabarties, XXI amžiaus, kalba. Ir Žemaitę taip pat. Ir Maironį, ir Krėvę... O kur F. Villonas, Ch. Baudelaire'as? Ir kokia kalba jis tai darė? Tarsi viską gražino į natūralių kalbų pasaulėvaizdžio lauką.

V. R. Vėlgi išlieka tas *tarsi*...

V. D. Na, tegul būna – *tarsi kalba*...

V. R. Be šito *tarsi* juk ir kalbinės kūrybos nebūtų.

V. D. Taip, bet jau sakėme, kad poetinė kalba neišvengiamai kuriasi kaip *kita*, nenatūrali.

V. R. Su Sigito kūryba siečiau dar vieną dalyką – kalbos išlaisvinimą. Tai lyg malonė. Žmogus išlaisvina kalbą, bet ir kalba jam suteikia malonę laisvinti, nes tas laisvinimas yra kūryba. Kitaip būtų sunku paaiškinti, kaip pavienis individas gali tiek nuveikti.

A. Š. Man atrodo, kad Sigitas pražuvo dėl to, kad jį sudraskė jo sieloje vykusių grumtynės tarp gyvosios kalbos ir jį (kaip ir mus visus) terorizavusios briuselinės kalbos, t. y. mūsų aptarinėjamo žargonu. Kiek daug reikėjo įtampos, dvasinės energijos atsilaikyti prieš tą siaubingą dirbtinės kalbos tvaną! Tokiam žmogui, kuriam kalba yra tiesiog gyvenimo būdas, Babelio antpuolis tiesiog pražūtingas. Jis jį ir sunaikino. Beje, turiu dar vieną tokią kaip ir mistinę mintį (šiai nemėgstu mistikos, bet ta mintis mane persekioja kaip prakeikimas). Man atrodo, kad bet kuris natūralus žodis tarsi išteka iš to daikto, kurį jis nurodo. *Dusetos, medis, stalas, duona, kėkštas, prošvaistė, medus, saulužė*...

R. T. Kad per žodį, per kalbą daiktas žmogui parodo save?

A. Š. Tarsi iš daikto išteka, na... tarsi kokios švytinčios dulkelės ir patenka į žodį, kaip tyro šaltinio vanduo į tošinių kreželių.

V. R. Va kaip, tik paklauskite! Vis neigia visokią mistiką, vis šaukia apie didįjį anonimą, o pasirodo...

V. D. Ne, ne – tai visai ne mistika, tai juk poetinė kalba...

V. R. Bet tas Arvydo anonimas ir yra visa poetinė kalba! Dirbtinė tikrovė...

V. D. Kalboje glūdi daiktų pradmenys...

R. T. Yra tokia teorija, homologijos principu aiškinanti daikto ir žodžio ryšį: daiktas ir žodis yra ta pati energija, skiriasi tik jos tankis. Žodis tarsi vibruoja kartu su daikto substancija. Žodžiais gali veikti daiktus. Kaip sakoma: moki žodį, žinai kelią. Taip aiškinamos maginės formulės, burtai, mantros, taip pat ir sim-

bolizmo poezija. Žodis yra metonimiškas kabliukas, kuriuo gali prisitraukti kitame gale prie jo pririštą daiktą. Gal net ir Dievą...

A. Š. Natūralūs žodžiai yra stiprūs ir savaip amžini, t. y gyvenantys dabartyje. Štai man pati gražiausia Sigito ištarmė, kurią aš laikau savotiška lietuvių poezijos viršūne, pati nuostabiausia kalbos figūra, – net nelietuviška: „archipelagų agu aguma“. Man tai viršūnė! Ir juk tai – lietuvių poezija!

V. D. Tai tikriausiai ateina iš Kazio Binkio...

A. Š. Galbūt, man nesvarbu, iš kur ateina. Lygiai pamatuotai galiu pasakyti, kad ateina iš Graikijos – juk „archipelagas“ yra graikiškas žodis. Svarbu, kad tuos žodžius būtų galima pakartoti ir tam graikui, kuris tai ištare, iš kurio salynų, iš archipelagų, juose esančių daiktų grožis persiliejo į žodį ir yra gyva, yra tikra net ir mūsų kalboje. Tie žodžiai tikrai gyvi. O dabartinė naujakalbė? Jos žodžiai negyvi, į juos niekas neįteka! Jie ateina iš niekur, jie paženklinti Niekio apgamu, tai tiesiog vaiduokliai.

V. R. Visi mes esame vaiduokliai. Patys sau vaidenamės...

R. T. Čia jau prabilai vienuoliškai, kaip rezignuojantis Jogaila iš Balio Sruogos dramos...

V. D. Į tuos naujus žodžius įteka tai, ko mes neatpažįstame...

A. Š. Čia ir yra bėda – neatpažįstame! Ir kaipgi tu gali atpažinti tai, ko niekada nematei ir ko nematė niekas, ir niekada, ir niekur.

V. D. ...bet tai nereiškia, kad jų neatpažįsta kiti. Tie žodžiai irgi turi savo atpažinimo lauką.

R. T. Sakyčiau, šiame ginče dėl kalbos tikrumo susikerta ontologinės pozicijos. Jei pirminė realybė yra daiktas, tai žodis visada jam eis iš paskos ir, toldamas nuo daikto, darysis netikras. O jei pirminė realybė yra kalba, idėja, tai ji turi galios suimti į save visus įmanomus daiktus bei reiškinius, ji gali viską įvardyti ir parodyti, net išsaugoti. Toks begalinis tikėjimas kalbos realybe būdingas literatui ir poetui – jis tiesiog neturi kur kitur gyventi. O filosofas ieško realybės anapus kalbos ir galų gale atsiremia į daiktą. Ilgainiui tikras filosofas į žodį pradeda žiūrėti su neslepiančiu pasidarygėjimu ir pripažįsta tik tokią kalbą, kurioje išlieka magiškas daiktiškojo jusliško, daikto dalelių pėdsakas. Tai, aišku, *aesthesis* – jusliškai patiriami žodžiai, kitaip tariant, poetinė kalba. Toks nominalistinis kalbėjimas baigiasi tikrovės rodymu pirštu – *tatai*, budistiniu *tathata*... Vienu atveju kalba tarsi sudvasina ir įtraukia daiktus, kitu – daiktai kalbai suteikia realumo, kol ta kalba dar nėra atitrūkusi nuo žemės ir nuskrudusi kaip balionas padebesiais, kur jau ji darosi nebevaldoma ir nieko nereiškianti, kaip ir tuščia. Taip aš įsivaizduoju mūsų ginčo dėl kalbos esmę.

A. Š. Grįžtu prie savo minties. Žodis yra akistata su daiktu. Arba dar kitaip. Tikras, poetinis, žodis atsiranda iš pažinties, bet ne iš žinojimo! Kiekvienas natūralios kalbos žodis reiškia susitikimą, susipažinimą, arba atpažinimą – ir vis su štai šituo daiktu, *tode ti*, anot Aristotelio. Žodis yra bekalbių daiktų kaimynas ir bičiulis.

V. D. Bet kiekviena žmonių karta siunčia kitokius atpažinimo signalus. Ir tai, kas mums atrodo kaip visiška katastrofa, nes mes kažko neatpažįstame, kitiems žmonėms bus visai normalus, net natūralus dalykas. Tą tiesą turime gerai suvokti.

A. Š. Kodėl manai, kad dabartinis metas dar nėra katastrofa? O aš linkęs manyti, kad gyvenu po jau kadais įvykusios katastrofos, žinoma, tylios ir neregimos, ir tokią nebylią jos neregimybę kaip tik ir išreiškia katastrofiški babelinio žargono luitai. Ar negaliu, sakykim, žodžio „postmodernizmas“ pavadinti katastrofą?

rofišku vien todėl, kad, kaip kalbėjau, jis naikina patį žmogiškumo branduolį, o sykiu ir daiktų centrą?

R. T. Jei kalba yra pirminė ir savaiminė, jokios katastrofos jai negresia. Yra tik jos kaita. Bet jeigu kalba atsiranda iš daiktų, tai ji ir mirs su daiktais. Su gamta...

V. R. Vėl noriu grįžti prie Sigito. Jis išlaisvino mūsų poeziją iš visos socialistinės literatūros. Jis savo „26 rudens ir vasaros giesmėmis“ tiesiog nubraukė, padarė nebeįmanomą visą sovietinį poetinį mąstymą. O dabar jo paties mirtis nurodo tokį istorinį dalyką: visos pavardės, kurios kaip nors siejasi su sovietine literatūra, nušluojamos į visišką literatūros pakraščius, jų tarsi nebelieka. Lieka tik S. Gedos darbas, jo didysis kalbos išvalymas. Išvalė poeziją, o per poeziją – ir kalbą.

A. Š. Na gal ne vien Sigitas...

V. R. Bet jo figūra ir vaidmuo yra didžiausias. Aišku, be tinkamos terpės nebūtų tokio darbo.

V. D. Neabsoliutinkime visko. Prisiminkime, kad yra ir V. Bložė, kuris ima kalbėti šiek tiek prieš S. Gedą; yra ir Albinas Žukauskas – kalba labai stipriai, gaivališka, yra ir Jonas Juškaitis...

V. R. Aš noriu šiek tiek literatūrinės metafizikos...

A. Š. Bet juk tokios socialistinės poezijos nebuvo. Nebuvo, nes tokios apskritai negali būti.

V. D. ...yra Judita Vaičiūnaitė, yra...

V. R. Svarbiausia gelminis poveikis kalbai, o sykiu kalbos išsiskleidimas – su S. Geda mes čia nieko nepalyginsime. Be to, Sigitas atvėrė lietuvių kalbai kitų kultūrų kalbas, leido joms sutekėti... Jis daug ką suvokė ir sukvietė.

V. D. Na, Vytautai, čia jau ne tiek suvokimo, kiek lemties dalykai.

V. R. Taip, ir lemties dalykai. Jis yra malonės žmogus.

V. D. Jis buvo kaip galingas malūnas: jei nepilsi grūdų, jis mals pats save. Ką dar galėtume pasakyti apie kalbą? Paprastai, žmoniškai?

V. R. Mano mintys tokios. Kalboje slypi visa mūsų savivokos istorija, visa mūsų atmintis, kokie mes esame pasaulyje, literatūroje. Su literatūros tradicijos raida man siejasi du žodžiai: *kurti* ir *tverti*.

R. T. *Kurti* – kūrenti, tarsi gyvybės ar dvasios ugnį palaikyti; *tverti* – aptverti savo buvimo, suvokimo ribas, tarsi kosmosą.

V. D. Kalbininkai pasakys, kad *tverti* kūrybos prasme yra nelietuviška.

R. T. Tą jų ribotumą dėl *Sutvėrėjo* semantikos jau yra argumentuotai parodęs Dainius Razauskas „Liaudies kultūroje“. Jei neturime *tvoros*, gal ir *blynų* nebėra? Man *lietiniai* toks pat negyvas, dirbtinis žodis, kaip ir visi tie Arvydo minėti žargono siaubai. Kalbininkai valgo *lietinius*, o aš tebevalgau tuos pačius *blynus*, kaip ir vaikystėje.

V. R. Tai štai kalbininkai ima slopinti kalbą. Reikėtų ją saugoti, o ne slopinti. Ir joks kalbininkas nepasakys, kuris žodis buvo pirmesnis: *творумъ* ar *tverti*?

R. T. Painus ginčas, juk slavų ir lietuvių (na, baltų) kalbos yra labai artimos, giminingos. *Tverti*, iš*tverti*... Dar neaišku, kas iš ko ir ką pasiėmė.

V. R. Nė vienas iš mūsų kalbininkų į tokį klausimą man neatsakė. Tai kodėl tada negalima *tverti* pasaulio? Į tai jau – tylu. Bet šitie du žodžiai – *kurti* ir *tverti* – aiškina visą pasaulio kūrimo ir mūsų literatūros esmę. Žodis *kurti* ir *įkurti* susijęs su pasaulio kūrimu. *Kūryba*, *kūrenti* – romantiška šio žodžio samprata

reiškia, kad būtina palaikyti viską, kas dega ir kur pagaliau pats sudegi. Kūrybinė ugnis.

R. T. Kaip parašyta sanskrito tekstuose, žmogus atsiranda iš gyvybės ugnies, lyg iš kokio degančio, aistromis spragsinčio laužo, ir sugrįžta ten pat po mirties. Pasaulis yra dieviška kaitra. Ją galima išstupėti (*tapas*), išmąstyti, sutelkti, perkelti į kalbą. Man tai gražu. Pirminė poezija, kuri negęsta iki šiol.

V. R. Ir yra žodis *tverti*. Tverti, aptverti, palaikyti, saugoti. Įtvirtinti tvarką. Tverti tvarką. Kartu ir išverti. Taigi literatūroje yra tas kaitos, mainymosi veiksnys, kūryba kyla iš degimo, susinaikinimo, o kartu ji gali išverti, išlikti, tęstis. Literatūros tradicija yra tokia kūrybos bei kultūros ištvėrmė.

A. Š. Iš tų žodžių man kyla asociacija su ugnimi. Stoikai, antikos saulėlydžio žmonės vartojo tokį žodį: *pyr technikon*, techninė ugnis. Man atrodo, kad mes irgi gyvename techninės ugnies laike. Ir šita techninė ugnis sudegins mūsų pasaulį. Apskritai turiu tokią apokaliptinę intuiciją (vadinkit tai kaip norit), neprimetu jos kaip kokios tiesos, tiesiog jaučiu viena: kai žlugs natūralūs daiktai, natūrali kalba, žlugs ir pasaulis. Nes be natūralių daiktų mūsų gyvenimas neįmanomas.

V. R. Kai nebejausime gyvo ryšio su daiktais ir pasijusime technizuotos visatos valdovais, tada ir bus mūsų pabaiga.

A. Š. Pasaulio pabaiga sutampa su poezijos pabaiga.

V. D. O poezijos pabaiga – su kalbos...

V. R. Bet kalba gali neužsibaigti – ji taps technizuota. O su natūralumo pabaiga bus sunaikinta ir transcendencijos pajauta. Ir tada mums bus nebesiekiamas *kitas*, kuris egzistuoja anapus mūsų. Jis bus neįvardijamas, nesuvokiamas. *Kito*, kaip gyvos tikrovės, nebeliks, bet *visa kita* mes galėsime pasigaminti pasitelkdami naujausias technologijas, programas... Kai viską bus galima pasidaryti, tai ir bus pasaulio pabaiga.

V. D. Ir vis tiek ta pasaulio pabaigos mintis turėtų sulaukti kažkokio priešinimosi. Ar pati kalba rodo tokį pasipriešinimą?

A. Š. Tai žinoma! Juk Sigitas tą ir darė, jis priešinosi kaip įmanydamas.

R. T. Niekas nenori mirti, nei daiktas, nei žodis, ir nesvarbu, kuris iš jų pirmesnis, kuris gyvesnis.

A. Š. Taip, tas kalbėjimas apie pabaigą su apokaliptinėmis konotacijomis... Aš sakau visai nejuokaudamas, kartais net studentams prasitariu, kad pasaulio pabaiga jau įvyko. Žinau netgi datą: 1968 m. gegužės mėnesį. Mes jau gyvename po pasaulio pabaigos.

V. D. Ta data mums yra žinoma, sovietų tankai Čekoslovakijoje, bet manau, kad pasaulis jau daug kartų gyvena po pasaulio pabaigos.

A. Š. Mes negalime kalbėti už kitus, aš kalbu apie mūsų pasaulį. Kada žlugo natūrali kalba ir vietoj jos atsirado štai kas – *diskursas*! Taigi matote, koks puikus, tiesiog nuostabus mirusios kalbos pavadinimas – diskursas. Mes gyvename diskurse. Kai diskursas sunaikina kalbą, tai ir yra pasaulio pabaiga.

R. T. Tai dar vienas iš žodžių, kuriuos mano prigimtinis kalbos jausmas atmeta kaip svetimkūnį. Eilinė akademinė nešvankybė.

A. Š. Dabar, kadangi mes kalbame aistringai ir greitai, man sunku susikaupiti. O ramiai pasvarstęs galėčiau pateikti šimtus natūralios kalbos naikinimo faktų. Peržvelkite, tarkime, dabartines mūsų „Problemas“. Man jų skaitymas dažnai tampa kančia, kadangi ten devyniasdešimt devynis procentus sudaro žargonas, ir jokios gyvybės. Visiškai negyvi straipsniai. Daug kur taip yra, bet aš kalbu apie tai, su kuo susiduriu tiesiogiai. Kiti iš manęs net juokiasi: tu skaitai „Problemas“? O kaip aš neskaitysiu? Privalau skaityti. Tai galų gale mano žur-

nalas. Ir visur tas pats – Anglijoje, Amerikoje, kad ir kur pažvelgtum. Vietoj žmoniškos kalbos atsiranda *diskūūūrsas*.

V. D. Ar nebus taip, kad mes prieisime prie absurdo?

A. Š. Mes jau priėjome. Seniai priėjome.

V. D. Ir jeigu jau priėjome ribą, kažkas turi įvykti.

A. Š. Jau ir vyksta. Jeigu klounas gali tapti prezidentu? Pretenduoti į prezidentus? Kur dar toliau eiti? Ar rastumėte dar tinkamesnį faktą, įrodantį, kad mes jau gyvename visiško absurdo pasaulyje?

V. D. Koks klounas?

A. Š. Koks? Valinskas, Viešpatie!

V. D. Juk jis ne prezidentas.

A. Š. Bet bus. Juk jis aukštai *reitinguojamas*, jau yra antroje vietoje po Dalios Grybauskaitės. Ar tai ne pabaiga?

V. D. Hm... Na, ne. Pasaulis negali baigtis komiškai. Turėtų baigtis tragiškai...

A. Š. Tu čia labai gerai pasukai, leisk man pavogti tą mintį – ji ir man buvo atėjusi į galvą. Pasaulis baigsis kaip tik taip – komiškai ar satyriškai. Galiausiai jis baigsis nešvankiai! Kaip nešvankybės fejserija ir nešvankybės spektaklis! Juk pasaulio pabaigos tarpsnį pradeda kaip tik nešvankybė – „The Beatles“ muzika. Man tai beveik mitinės figūros, destrukcijos simboliai. Paskui staiga visur pradeda kilti ant podiumo nepakeliama bjaurastis, kurios telkinys man yra smurtas, pornografija ir vadinamoji reklama – tie trys babeliniai fenomenai ir gali būti laikomi gyvenimo po pasaulio pabaigos būdais.

R. T. Gal ne taip viskas paprasta? „The Beatles“ – tai liaudiškos baladės, trubadūrų tradicija, romantizmas muzikoje, skirtas paprastam žmogui. Mane tas jų švelnumas ir etinis idealizmas jaunystėje siutindavo, tada reikėjo įniršio jėgos, kurią sužadindavo sunkusis rokas. Tik tokia pykčio energija ir padėjo sovietmečiu išlikti savimi. O sentimentalūs „The Beatles“ atrodė melagingi. Visgi jie buvo talentingi ir charizmos turėjo.

A. Š. Vis tiek nuo jų prasideda visas dabarties chamizmas. Į tribūną įrėplioja padugnė, kekšė ir banditas. Pasižiūrėkit į televizorių, jis parodo visą esmę. Kiti giriasi sakydami, kad nežiūri televizijos. Blogai, kad nežiūri, juk tai tiesiog akyse vykstanti metafizika. Tik apmąstydamas Ekraną esmę gali pagauti absurdišką dabarties centrą.

V. R. Televizinio, vaizdinio tikrovės pavidalo išvengti neįmanoma. Patys įgau name televizinių personažų bruožų ir šitai nuo mūsų nelabai priklauso – jei publika taip į tave žiūri, tai jos neperkalbėsi.

V. D. Ir vėl nereikėtų suabsoliutinti televizijos. Yra ir gerų programų. Kad ir Prancūzijos klasikinę muziką transliuojantis „Mezzo“ kanalas. Ištiesai gera klasikinė muzika. Ir graži, klasikinė žmonių laikysena.

R. T. Puiki programa. Ypač pas mus pasigendu dvasinio aristokratizmo. Vien tik prasčiokų linksmybės.

V. R. Apie tai ir kalbame, kad stokojame brandžios miestų, urbanistinės bendruomenės. Turime tik antrą ar trečią miesto žmonių kartą. Tą stoką rodo visokios medžio glostymo, žemės grumsto ar žydinčios obels mitologemos. Juk savo klasiška vadiname kaimo kultūros raštiją bei joje sukauptas jausenas. Beje, senieji graikai yra miesto, puotos, karų ir olimpinių kovų žmonės. Valstiečių kultūrai tapatinantis su graikais randasi keistų, gal net žavių pavidalų, bet tai jau kita kalba.

A. Š. Na, aš nesakau, kad viskas vien blogai, aš kalbu apie dominuojančias tendencijas. Kas tas „Mezzo“ kitų programų jūroje? Kas jį žiūri?

V. D. O jeigu ne viskas, vadinasi, vyksta sąveikos, sandūros, kažkas susiba-

lansuoja. Ką dar galėtume šia tema svarstyti? Apie reklamos kalbą, kuri labai daug pasako apie mūsų laikų žmogų, jo sąmonę, poreikius.

A. Š. Geniali kalba. „Toyota Corrola – tikra asmenybė!“ Arba: „In Ad we trust!“ Bet grįžkim prie temos. Tikra poezija tampa nebeįmanoma. Arba daroma per prievartą. Kalba dirbtinai archaizuojama.

R. T. Čia daug triūsia Vladas Braziūnas. Ištisas eilėrašcio Rumšiškės iš archajinių žodžių sąvartyno padarė. Įspūdinga pasivaikščioti, bet manęs ten nėra.

V. R. Manau kitaip. V. Braziūnas yra praamžino garsaraščio poetas, Rumšiškėms pernelyg gaivalingas. O juk ir tau pačiam vis dar svarbu *skiedryno* patirtis bei atmintis. V. Braziūno poetinė atmintis siejasi su kalbos garsine atmintimi. Tai prikelianti ir išsauganti poezija. Baltiško skiemenyno tylos garsai.

A. Š. Vėl ir vėl prisimenu Sigitą, jo žūtbutinę pastangą: bėgti iš dirbtinio pasaulio, sugrįžti į natūralią kalbą.

V. D. O kaip suprasti tą mūsų meno ir žodžio žmonių pasitraukimą iš miesto, tarsi iš sumaišties pasaulio? J. Aputis, M. Martinaitis, B. Kutavičius?..

A. Š. Tas pats bėgimas, tas pats pasitraukimas iš netikro gyvenimo.

V. R. Tikra tai, ką pats darai tikrai ir teisingai. Iš aktyvios kūrybos neįmanoma pasitraukti. Kas kita, kai negali išlaikyti tikros kūrybinės ugnies – ji tai plyksteli, tai prislopsta.

V. D. Ar yra galimybė bėgant kažką sustabdyti?

A. Š. Ką žmogui daryti? Pirmiausia rūpiniesi savimi, tik paskui pasauline istorija. Aš irgi lygiai tą patį darau. Bet aš labai aiškiai žinau, kodėl bėgu. Aš bėgu nuo šito mirusio pasaulio. Nuo pasaulio, kuris tęsiasi po pasaulio pabaigos, bet tik imituoja gyvybę. Ir bėgu į tą natūralų gyvenimą. Bėgu prie upelių, bėgu į miškus, bėgu baravykų rinkti, bėgu upėtakių gaudyti. Aš tai labai aiškiai suvokiu, ir man nesvarbu – tegul tas pasaulis žūva. Nes aš visiškai nieko negaliu padaryti.

R. T. Nenori dalyvauti pabaigos *diskurse*?

A. Š. Aš tikrai nieko negaliu padaryti, kad klounas netaptų prezidentu. Beviltiškas reikalas! Atmintyje išliko epizodas iš anų laikų, buvo gal aštuntasis dešimtmetis, kai Sigitas dar gyveno Karoliniškėse. Sėdim ten, Sigitas, J. Aputis, aš – dar gal kažkas, nebeprišimenu, bet tuos tris tikrai prisimenu – ir apie valandą klausausi Juozo kalbos, kaip jis pats pasidarė knygų lentyną savo name lyje prie Ūlos. Kodėl tai svarbu? Tu kažką darai pats, savo rankomis, tu glamonėji medį, tu sugrįžti prie tikrų daiktų.

V. D. Tai ir yra kažkas, kas būdinga visai tai kūrėjų kartai. Tarkim, Romualdas Granauskas, puikus stalius...

A. Š. Juk taip rašei ir apie B. Radzevičių... Mes esame iš tų ištremtųjų ir bandančių sugrįžti žmonių. Kartu suvokdami, kad tai jau neįmanoma, bent jau mums patiems.

V. D. Bet šie veiksmai kalbos požiūriu turėtų būti suvokiami kaip labai prasmingi.

A. Š. Na taip, ir B. Radzevičius tai liudija, ir R. Granauskas, ir S. Geda...

V. D. Yra didelė prasmė to, ką vadiname literatūros tyrinėjimais (bijau to žodžio *mokslas*). Prasmingas yra nuolatinis permąstymas, sugražinimas, perkalbėjimas dabartine kalba viso to, kas yra mūsų literatūroje, gyvenime... Tai atkuria žmonių ryšius, atkuria gyvenimo prasmes... kalbos prasmes...

R. T. Tai mes dar čia sugrįšime, vėl mus surinks draugėn kalba, literatūra, daug kas... Pasaulį riša gyvybė. O ji galbūt yra amžina.

Parengė REGIMANTAS TAMOŠAITIS

DŽIULJETA MASKULIŪNIENĖ

Dramatiška vaikystės šviesa

„Petras Cvirka pasitinka mus vaikystėje. Ateina su cukriniais avinėliais ir rainiukais, Mike ir Juozapėliu, Andrijonų Simu ir Bebenčiuku vedinas. Mus pakeri šelmiškas ir truputį gaudokas jo linksmumas. Jis nebara ir nepamokslauja, bet puikiai supranta vaikiškus mūsų rūpesčius ir troškimus. Pasijuntame tarsi sutikę tokį draugą, su kuriuo norėtume būti kartu visą vaikystę...“¹ – savo knygą „Petras Cvirka“, skirtą moksleiviams, pradeda Juozas Jasaitis. Panašios gaidos skamba ir Petro Bražėno monografijoje „Petras Cvirka“: „Su pasakomis jis ateina į raidžių nepažįstančios vaikystės pasaulį ir greitai tampa vienu pirmųjų savarankiškai skaitomų autorių, „Cukriniais avinėliais“, „Šyvio gyvenimu“, „Vaikų karu“ leidžia pajusti, kas yra žodžio magija, duoda mums pirmąsias gyvenimo pamokas, „Paslaptimi“ ir „Lakštingala“ sutinka neramią, vyrišką nuotykių ir žygių trokštančią paauglystę <...>“².

P. Cvirka (1909. III. 25–1947. V. 2), kurio šimtąsias gimimo metines šiemet minime, iš tiesų yra labai ryškus, etapinis lietuvių vaikų prozininkas. Su apsakymų rinkiniais „Rainiukai“ (1934) ir „Cukriniai avinėliai“ (1935) jis (labai aukštai iškeldamas estetinius literatūros kriterijus) ateina į lietuvių vaikų literatūrą. Nuo tada jau neįsivaizduojama kalbėti apie lietuvių vaikų novelistiką, neminint P. Cvirkos vardo. Literatūros tyrinėtojai jau yra nemažai rašę apie P. Cvirką kaip vaikų rašytoją: Vincas Auryla „Lietuvių vaikų literatūroje“³, Albertas Zalatorius vieną monografijos „XX amžiaus lietuvių novelė“ poskyrį pavadina „Susikaupimo atmosfera. Vaikystės įspūdžių įprasminimas“, kur lygina A. Vaičiulaičio, I. Šeinių ir P. Cvirkos noveles⁴, apsakymus vaikams nagrinėja ir Jonas Riškus⁵, atskirą skyrelį „Vaikystės šalyje“ apie P. Cvirkos prozą

¹ Jasaitis J. Petras Cvirka. – Kaunas: Šviesa, 1989. – P. 5.

² Bražėnas P. Petras Cvirka. – Vilnius: Vaga, 1998. – P. 9.

³ Auryla V. Lietuvių vaikų literatūra. – Vilnius: Vaga, 1986.

⁴ Zalatorius A. XX amžiaus lietuvių novelė (iki 1940 m.). Semantinis aspektas. – Vilnius: Vaga, 1980. – P. 145–156.

⁵ Riškus J. P. Cvirkos tarybinių apsakymų vaikams meistriškumas // Petras Cvirka literatūros moksle ir kritikoje. – Vilnius: Vaga, 1977. – P. 327–345.

vaikams parašo Juozas Jasaitis⁶, o Rimanto Skeivio monografijoje „Petro Cvirkos prozos lyrizmas“ skyriuje „Vaikystės ilgesys“ tyrinėjami semantiniai ir poetiniai rašytojo kūrybos aspektai⁷. Publikuota ir nemažai atskirų P. Cvirkos vaikų prozos tekstų analizių, pavyzdžiui, Petro Bražėno⁸, šių eilučių autorės⁹ bei kitų. Tai gi P. Cvirkos kūryboje itin ryški vaiko ir vaikystės tema, ji atkreipė į save daugelio rašiusių apie šį literatūros klasiką dėmesį.

Vaikams P. Cvirka rašė visą kūrybinio kelio laiką: ir prieš karą, ir vėliau. Be to, vaiko tema kalbama ir kūriniuose, skirtuose suaugusiam skaitytojui (novelės „Mažasis ir didysis“, „Tėvas“ ir kt.). Pagaliau net rašytojo būsimų kūrinių planuose bei sumanymų užrašuose yra nemažai eskizų, kurie liudija rašytoją planavus nemažai rašyti apie vaiko pasaulį, tad prie šių įdomių, iškalbingų užrašų straipsnyje bus sugrįžta. Kad vaiko, vaikystės tema P. Cvirka buvo aktuali, rodo net įvairūs ekstraliteratūriniai dokumentai, – antai net vaikų buvimas kur nors netoliese rašytoją nuteikdavo palankiai, skatindavo rašyti. Apie tai kalbama rašytojo atsakymuose į „Kultūros“ žurnalo anketą (1934): „Labai gera, jei toli vos vos girdi muziką, dainą ar vaikų kryžstavimą“¹⁰. P. Cvirka su šviesiu gauduliu atsimindavo savo paties vaikystės akimirkas, pavyzdžiui, kad ir šią:

Jei būčiau turtingas, įsitaisyčiau užtraukiamą, skambinantį Mocarto menuetą laikrodį. Tokį laikrodį turėjo kažkada mano teta, pas kurią nakvodavau dar mažas būdamas grįždamas iš mokyklos, kai pavargdavo kojos ir nebegalėdavau bristi per gilų sniegą į tolimą kaimą. Ir šią dieną atsimečiau tas prieblandas, kai mane geroji teta pavalgydinusi paguldydavo, paskum mažu rakčiuku slapta užsukdavo laikrodį, padėdavo prie mano galvos, ir vos aš pradėdavau snausti, tuojau kambario tamsoje pasiliedavo liūdni lėtos melodijos garsai...

Tada mano mažutė vargšė galva svajodavo apie nuostabius daiktus ir dar nuostabesnę vaiko pasaulį. Ach, jeigu geroji teta man ir dabar vakaro valandomis užsuktų savo laikrodį, švarioj, baltoj lovoj paguldžiusi!¹¹

Atsiminti, mintimis sugrįžti į vaikystę – pamėgtas ir itin reikšmingas P. Cvirkos novelių motyvas.

Vaikas ir suaugęs žmogus

Vaiko pasaulis P. Cvirkos prozoje dažnai rodomas iš suaugusio žmogaus, jau turinčio gyvenimiškos patirties, perspektyvos, pasakotojo retrospektyvus žvilgsnis yra mašlus, kartais nostalgiškas, neretai liūdnas. Lietuvių prozoje ši *vaikystės prisiminimų tematika* turi ryškią tradiciją. A. Zalatorius, rašydamas apie Joną Biliūną, Šatrijos Raganą, Vincą Krėvę, Antaną Vaičiulaitį, Igną Šeinių, teigia: „Ir nė vieno rašytojo grįžimas į vaikystę neapvylė kaip menininko. <...>

⁶ Jasaitis J. Petras Cvirka. – P. 137–155.

⁷ Skeivys R. Petro Cvirkos prozos lyrizmas. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996. – P. 43–55.

⁸ Bražėnas P. Nesibaigusi meistro pamoka (Petro Cvirkos „Vartiklis“) // Vaikų literatūros patirtis. – Kaunas: Šviesa, 1995. – P. 251–258.

⁹ Maskuliūnienė Dž. P. Cvirkos apsakymo „Cukriniai avinėliai“ meninių vaizdų pamokos // Klimaišauskienė I., Maskuliūnienė Dž., Poškus S. Lietuvių apsakymas vaikams: didaktizmo modifikacijos. – Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 1997. – P. 20–24.

¹⁰ Cvirka P. Atsakymas į „Kultūros“ žurnalo anketą // Cvirka P. Raštai. – T. VI. – Vilnius: Vaga, 1985. – P. 271.

¹¹ Ten pat.

per visą lietuvių prozos istoriją driekiasi prasminga vaikystės apmąstymų gija¹². (Į šią rašytojų draugiją dar būtinai reikėtų įrašyti ir Bronę Buivydaite, parašiusią įsimintiną dilogiją „Pro vaikystės langą“ ir „Vargai vartus kilnoja.“) Vaikystės atsiminimų prozoje dažniausiai kuriamas šviesus, emocingas pasakotojo santykis su negrįžtamai prabėgusiomis vaiko dienomis. Žinoma, tokia pasakotojo nuostata yra tarsi natūrali, savaime tikėtina. Apsakymai „Cukriniai avinėliai“, „Jurgiukas pirmąkart gano“ vaizdžiai atskleidžia šiltą suaugusio pasakotojo žvilgsnį: „Mane traukia seni atsiminimai ir tasai kraštas, kurio upių vandenyse taip gausiai veisiasi žuvis, o paukščiai debesimis užgula saulę. Žuvį ten gauda rankomis, ir sekliose atsiautose jos giminės toks tirštumas, kad nugaros kyši iš vandens“¹³. Malonūs prisiminimai sušildo pasakotoją, kai jis sugrįžta į mažojo broliuko Jurgiuko pirmąją ganymo dieną, kurią vainikuoja bendras abiejų brolių kūriny – aitvaras: „Kai aitvaras buvo baigtas, priskynėme rugiagėlių ir nupiešėme sutrintais jų žiedais aitvaro popieriuje akis ir nosį“¹⁴ ir kt. Tačiau kartais, kaip minėta, retrospekcijos gaida nėra džiugi, maloni. Pasak R. Skeivio, „šalia žavėjimosi vaikystės išgyvenimų gaivumu ir tyrumu išsipina daugybė kitokių, dažniausiai negatyvių, pasakotojo emocijų. Tarp jų – nepasitenkinimas dabartimi, savigrauža, kančia dėl žmogaus būties dėsnių negailestingumo, dėl troškimų ir norų neišsipildymo, nesilpstantis socialinės skriaudos ir neteisingumo maudulys“¹⁵. Rinkinio „Kasdienės istorijos“ novelei „Tėvas“ būdinga rėminė, atsiminimų situaciją žyminti, kompozicija. Kūriny pradėdamas sakiniu – „Šiandien aš tai atsiminiau, sėdėdamas prie židinio ugnies“ ir baigiama labai panašiai: „Ir kažkodėl šiandien aš tai atsiminiau, sėdėdamas prie židinio ugnies...“¹⁶ Vaikystės prisiminimuose iškyla tragiška tėvo žūties istorija: „Kai susilaukiau trejeto metų, lygiai tą pačią dieną mano tėvą, malūno darbininką, du miltuoti vyrai parnešė negyvą. Jį pagriebė šeštarnė ir visą pusvalandį blaškė, kol sulaužė rankų ir krūtinės kaulus“¹⁷. Visas tolesnis pasakojimas – detalus ir suggestyvus tėvo laidotuvių ir vėlesnių negandų, užklupusių našlę ir penkis jos vaikus, istorija. Apsakymo pavadinimas „Tėvas“ čia skamba dviprasmiškai (suformuluotas jis, kad atspindėtų pasakotojo poziciją): sykį motina į namus parveda nepažįstamą vyrą, būsimą „tėvą“:

– Jonuk, pasisveikink! – stumdama mane artyn, paragino motina. – Čia tavo tėtė... Geras tau bus... mylės...

Kai tik aš išgirdau šiuos žodžius, greit išsivadavau iš motinos rankų ir pasileidau atgal... Ašaros plūdo man gerkle. Kol pasiekiau lovoj sukilusius ir taip pat sužiurusius brolius, jaučiausi mažas, apleistas ir vienu vienas pasaulyje¹⁸.

Kita labai svarbi vaiko-suaugusiojo vaizdavimo perspektyva – *vaiko ir suaugusiojo santykiai*. Kai kada tie santykiai, net tarp pačių artimiausių žmonių, vaizduojami negailint aštrios ironijos. Puikus pavyzdys – novelė „Mažasis ir didysis“, skirta suaugusiųjų skaitymui. Čia P. Cvirka atsiskleidžia kaip puikus psi-

¹² Zalatorius A. XX amžiaus lietuvių novelė... – P. 149.

¹³ Cvirka P. Cukriniai avinėliai // Cvirka P. Paslaptis. – Vilnius: Vyturis, 1989. – P. 5–6.

¹⁴ Cvirka P. Jurgiukas pirmąkart gano // Cvirka P. Paslaptis. – P. 128.

¹⁵ Skeivys R. Petro Cvirkos prozos lyrizmas. – P. 43–44.

¹⁶ Cvirka P. Tėvas // Cvirka P. Kasdienės istorijos. – Vilnius: Vaga, 1969. – P. 135, 146.

¹⁷ Ten pat. – P. 135.

¹⁸ Ten pat. – P. 146.

chologinio plano rašytojas, novelėje taikliai ir meniškai, su humoru atskleidžia ma tėvo ir dar nedidelio sūnaus žaidimo šaškėmis dvikova. Didysis Antanas (tėvas) naudojami savo galia, įtaka vaikui, nemoka garbingai pralošti. Įtampa auga, nes tėvui vis nesiseka žaisti, kol galų gale, tėvui pralaimėjus ir revanšo partiją, viskas baigiasi didžiojo Antano agresijos protrūkiu: tėvas stveria sūnų už ausies, klupdo, o pats išeina pasivaikščioti, atvėsti. Subtili, psichologiškai įtikinanti novelės pabaiga: klūpantį ir verkiantį berniuką paguodžia motina (ji keletą kartų bandė gesinti konfliktą, bet neryžtingai):

Antanėlis gauna šokolado. Jo galva priglausta prie motinos, kuri jį švelniai glosto. Čia pat ir Kvintetas gainioja nuo savęs muses, garsiai kalendamas dantimis. Mažasis aprimsta. Pirštą padažęs ašaroje, jis pradeda piešti sienų apmušaluose paukščiukus¹⁹.

Be abejo, dažniau P. Cvirkos vaikiškos tematikos novelėse vaizduojami šilti, gražūs vaiko ir suaugusių, artimųjų, šeimos narių santykiai: Stepų mamytės ir Vartiklio (novelė „Vartiklis“), tėvų ir sūnų („Rainiukai“), Stepuko ir tėvų („Paslaptis“) ir kitur. Aptinkame ir tradicinę, žinomą dar iš lietuvių didaktinės prozos, senelio figūrą. Jis moko vaikus, pasakoja įvairias įdomias istorijas. Antai novelėje „Paukštelis devynialiežuvis“ vaizduojamas gražus pavasario vakaras, kurį drauge leidžia trys vaikai ir senelis. Staiga visi išgirsta nuostabią lakštingalos giesmę, kuri paskatina senelį vaikams papasakoti pamokomą istoriją apie auksaliežuvį paukštį. Didžiąją šios novelės dalį kaip tik ir sudaro senelio pasakojama istorija. Novelės pabaigoje grįžtama į pradinį tašką, neužmirštant pamoralizuoti: „Matai, vaike, kas nori daug turėti, viską praranda...“²⁰ Šis pasakojimas primena ir Prano Mašiotto didaktinių kūrinių intonacijas, tačiau apskritai didaktinio pobūdžio tekstai P. Cvirkos novelistikoje reti, jie artimesni pasakų ištarnei.

P. Cvirkos kūrinių planai ir sumanymai, publikuojami VII „Raštų“ tome, atskleidžia daug įdomios medžiagos, įtikinamai parodo, kad P. Cvirka rimtai, nuosekliai domėjosi vaiko tema²¹. Apmatuose regime ypač didelį dėmesį *socialinei problematikai*, vaikų skurdui ir nedaliai. Štai keletas tokių iškalbingų sumanymų, išlikusių P. Cvirkos užrašuose:

31. Aprašyt, kaip išruošia savo vaikus elgetauti ir kaip juos moko. Kaip abu vaikai išeina, ir atrodo pasaulis kitas [?]²².

36. Berniukas, piemenukas, linkęs muzikai arba technikai (sukonstravęs malūnėlį ar kokią kitą), eina ieškoti pagalbos. Vienas kitas jam pripažįsta didelius gabumus, bet niekas nepadedą. Mokosi pas vargonininką už [?] didelės aukas: skaldo malkas, padeda [neįskaitomas žodis] nešiot... Visi laiko jį puspročiu.

[Parašėte prirašyta:] Pas kalvį eina, paskum pas kitą techniką²³.

43. Vaiką veža garlaiviu buožė ar šiaip ūkininkas. Ima vaikus iš prieglaudos – prieglauda primoka po 30 litų už maitinimą ar kaip. Tuos beveik badu išmarina, ima kitus. Arba vežasi vaiką ir visaip jį girtas pravardžiuoja, kol vaikas metasi, išvestas iš kantrybės, ir nori nusižudyti. Žiaurus burž[uazinės] tikrovės paveikslas – benamių, betėvių vaikų taip vad[inamas] „auklėjimas“²⁴...

¹⁹ Cvirka P. Mažasis ir didysis // Cvirka P. Kasdienės istorijos. – P. 53.

²⁰ Cvirka P. Paukštelis devynialiežuvis // Cvirka P. Paslaptis. – P. 112.

²¹ Cvirka P. Kūrinių planai ir sumanymai // Cvirka P. Raštai. – T. VII. – Vilnius: Vaga, 1986. – P. 172–206.

²² Ten pat. – P. 182.

²³ Ten pat. – P. 183.

²⁴ Ten pat. – P. 184–185.

24. V a i k a s benamis. Paimtas iš prieglaudos. Jį vežasi namo už pinigus kažkoks tipas. Jam gerai apsimoka, nes už tai prieglauda moka. Vaiką taip išerzina, taip nualsina, dar apgirdo, kad jis šoka į vandenį, jį ištraukia. Paskum girtas tipas jį pridengia, glosto ir pats atsiprašinėja. Nors šiurkštus, baisus, bet pats nelaimingas. Eina abu namo, žvaigždėtą naktį, iš priepilaukos. Senis ima dainuoti, vaikas po jo švarku eina sušildamas²⁵.

Vaikas ir gyvūnas

Vaikų literatūra neįsivaizduojama be gyvūnijos tematikos. Net ir be jokių statistinių skaičiavimų matyti, kiek daug knygų, kūrinių vaikams pasakoja apie gyvūnus. Jie tokie svarbūs, kad dažnai jų vardai iškeliami į kūrinio antraštę, tuo dar labiau pabrėžiant gyvūno paveikslo (ar motyvo) svarbą kūrinio semantikai ir poetikai. Taip P. Cvirkos apsakymai pratęsia turtingas J. Biliūno gyvūno vaizdavimo tradicijas. Šalia klasikinių novelių „Kliudžiau“ ir „Brisiaus galas“ galime įrašyti ir P. Cvirkos „Varno mirtį“ bei „Šyvio gyvenimą“. Čia sukurti įtaigūs seno varno, seno šuns bei seno arklio paveikslai. Moralinė senatvės, nereikalingo žmogaus (ir gyvūno) tema labai rūpėjo ir J. Biliūnui, ir jo įpėdiniui P. Cvirkai. Mėnėtieji J. Biliūno ir P. Cvirkos apsakymai taip įsitvirtino lietuvių vaikų novelistikoje ir visoje prozoje, tiek plačiai yra aptarti, aktualizuoti, ypač edukacinėje literatūroje, kad, atrodo, čia tų etaloninių tekstų nė nebereikia išskelti, nagrinėti.

Savaime suprantama, kad P. Cvirka dažniausiai vaizduoja kaimo vaiką, todėl natūralu, kad jį nuolat supa gamta (rašytojas – puikus peizažo meistras), pati įvairiausia gyvūnija. Vaikas įdėmiai stebi gyvūnėlius ir tai verčia mąstyti, daro jį kitokį, išskirtinį:

Liko tik Stepų mamytė ir jos sūnaitis, silpnas iš gymio, bet anksti pradėjęs svarstyti ir galvoti. Atsitūpęs prie mažo vabalėlio, berniukas galvodavo, ko jis ieško žolėje. Galvodavo jis, kodėl varlė šokuoja, o nebėga tekina, ir kodėl, įsibridus į vandenį, kojos atrodo tartum kreivos?²⁶

Kai kada iš paaugusio žmogaus pozicijų pasigailima, kad vaikystėje per mažai į gamtos paveikslą įsižiūrėta, apie tai byloja įtaigus novelės „Šautuvėlis“ fragmentas:

Ak, jeigu dabar, kada ištįsau į pusbernius, vėl galėčiau diena po dienos išgyventi anuos laikus! Daug akyliau stebėčiau paukščio skridimą, vyšnios ar obels žiede sultis begeriančią bitę, daug atidžiau klausyčiaus iš toli atklystančio paukščių giedojimo. O savo dykaduoniavimo dienomis įsistebėčiau į kiekvieno vabalio gyvenimą, žmones, laukų garsus, į lietaus lašus, puolančius nuo stogo <...> į pribrendusį javą, sniego pūgas – ir viską, viską sudėčiau, surašyčiau savo prabėgančių dienų sąsiuvinuose²⁷.

Novelėje „Diena baigiasi“ vaizduojama paskutinė vaikų atostogų diena. Giedrą, ypatingą pasakojimo nuotaiką kuria peizažas, kuriame labai svarbūs paukščiai, kiti gyviai. Nepasakysi, kad tai tik veiksmo fonas, – tai ypatinga atmosfera, kurioje beveik nieko nevyksta, tik ramiai teka paskutinės vasaros dienos laikas:

Kalvutėje stovi vaikai ir moja kepurėmis aukštybėse tirpstantiems paukščiams. Mėlynos žirkklės kerpa dangų nuo šiaurės iki neužmatomų pietų. Taip aiškiai girdėti rudens tyloje besiantinantį metalinių sparnų žvangėjimas.

²⁵ Ten pat. – P. 199.

²⁶ Cvirka P. Vartiklis // Cvirka P. Kasdienės istorijos. – P. 64.

²⁷ Cvirka P. Šautuvėlis // Cvirka P. Paslaptis. – P. 42.

Išsilaksto mano draugai, nusinešdami klegesį kaip vasaros giedrą, ardydami kojomis vestuvinius vorų šilkus²⁸.

Du geri draugai Benediktas ir Jurgis padeda suaugusiems derliaus dorojimo – kūlimo darbuose, vėliau berniukus suvilioja žvilgantis paupys. Vaikai maudosi upėje, kalbasi apie šį bei tą, džiaugiasi paskutine vasaros šiluma, renka akmenėlius. Į aplinką jie reaguoja spontaniškai, vadovaudamiesi širdimi. R. Skeivys panašias reakcijas taikliai pavadina „neįsisąmonintos vaikiškos elgsenos džiugesiu“²⁹. Apsakyme regime tapybišką rudens punktūrą – tirpstančius paukščius, vorų šilkus, dar gana šiltą orą ir tinkamą maudytis vandenį bei paskutinį ankstyvai rudenėjančio peizažo potėpį: „Pakely mes apžiūrime mums žinomus paukščių lizdus ir randame juos tuščius. Kai kur po kojomis, tyliai šlamėdamas, nukrito auksinis lapas“³⁰.

Kaimo vaikams piemenuko duona – įprasta. Pasak A. Zalatoriaus, „tuo atveju, kai P. Cvirka į piemenystę žiūri pro savo vaikystės prizmę, piemenavimas nėra nei sunkus, nei vargingas. Tai natūrali vaiko dalis, kuri ne tik jo neslegia, bet ir sudaro sąlygas atrasti daug ką naują ir gamtoje, ir pačiame savyje“³¹. Antai Simukas iš „Cukrinių avinėlių“ – didelis naminių gyvulių mylėtojas. Vaikas „visus gyvulius savaip pakrikštijęs“ – mažąjį veršiuką jis vadina Strakalu, o avinuką – Vargdieniu, nes jis „buvo susižeidęs priešakines kojas ir ėsti kitaip negalėjo, kaip tik klūpsčias“³². Taip kuriamas etinis mažo žmogaus charakteris: vaikas yra rūpestingas ir atidus, gerai pažįsta kiekvieną gyvulėlį. Ypač gražus ir poetiškas apsakymas iš piemenukų gyvenimo „Jurgiukas pirmąkart gano“. Jurgiukui pirmąją dieną ganyti padeda jo vyresnis brolis, vaikams „maža buvo laiko iškėlus galvą vėpsoti į ratu skrajojančius gandrų ir paisyti, kurioje rugių lysvėje atsiliopė putpelė“³³. Paukščius, naminius balandžius labiau už viską myli apsakymo „Vartikis“ herojus:

Karveliai buvo vienintelė mažojo aistra. Laikė jis jų gerą tuziną porų: moliūginių, baltųjų ir tokių, kurių net vardų nežinojo. Daugiausia jis brangino vartiklius, mokačius kūlvertomis raizyti dangų, visuomet pasprunkančius nuo vanago. Pirkdavosi juos arba išmeilikaudavo iš kito kaimo piemenų, kur retkarčiais išsiruodavo deryboms, mainams, prisikimšęs kišenės senų spyruoklių, vielos ar sagų³⁴.

Panašių vaikų ir gyvūnų, ypač naminių paukščių ir gyvulių, prierašumo atvejų P. Cvirkos novelėse gausu. Rašytojui šis aspektas, kaip matyti, labai rūpėjo. Vaizduodamas vaiko ir gyvūno santykius, P. Cvirka atskleidė svarbių etinių ir moralinių dalykų. Vaikui skaitytojui tokia forma yra suprantama, priimtina. A. Vaičiulaitis yra pažymėjęs: „Jis [P. Cvirka – Dž. M.] pirmiausia yra vaizduotojas ir pasakotojas, o ne idėjų skelbėjas“³⁵. Idėja „nugrimzdusi“ kūrinio dugne, o teksto grožį, jo estetinę vertę lemia P. Cvirkos pasakojimo meistrystė ir nepaprastas vaizdingumas, papildomas poetiškėmis, lyrinėmis intonacijomis.

²⁸ Cvirka P. Diena baigiasi // Cvirka P. Paslaptis. – P. 136.

²⁹ Skeivys R. Petro Cvirkos prozos lyrizmas. – P. 45.

³⁰ Ten pat. – P. 140.

³¹ Zalatorius A. XX amžiaus lietuvių novelė... – P. 151–152.

³² Cvirka P. Cukriniai avinėliai // Cvirka P. Paslaptis. – P. 10.

³³ Cvirka P. Jurgiukas pirmąkart gano // Cvirka P. Paslaptis. – P. 122.

³⁴ Cvirka P. Vartiklis // Cvirka P. Kasdienės istorijos. – P. 64.

³⁵ Vaičiulaitis A. Petras Cvirka. Žemė maitintoja // Vaičiulaitis A. Knygos ir žmonės. – Vilnius: Vaga, 1982. – P. 503.

Vaikas ir mirtis

Tam, kas gyva, lemta mirti. Ši tiesa šiuolaikinėje vaikų literatūroje nebėra tabu. Tačiau „P. Cvirka rašė vaikams tuo metu, kai vaikų literatūra dar nebuvo laikoma organiška literatūros proceso dalimi, kai vyravo nuomonė, kad tikrasis menas vaikams neprieinamas dėl jų neišlavinto estetinio skonio“³⁶. Čia ir vėl tikslinga P. Cvirką sieti su J. Biliūnu. P. Mašiotas, pavyzdžiui, rinkosi kitą kelią, savo prozos kūrinėliuose vengė vaizduoti mirtį, „pasigailėdavo“ mažojo skaitytojo. Pedagoginės nuostatos, žinoma, menkino estetinę P. Mašiotų kūrinėlių vertę. P. Cvirkos ir J. Biliūno sprendimas subtilus (jei mąstome apie adresatą vaiką): mirtis vaikams lengviau ir gal net įtikinamiau, įtaigiau parodoma vaizduojant gyvūno, o ne žmogaus mirtį ar ligą. Štai dar vienas neįgyvendintas rašytojo eskizas:

Okupantų įsakymu reikėjo mokėt dideles šunų pagalves. Valstietis negali užsimokėt, pveda savo vaikui nuvest šunį, kur yra punktas šunų naikinimo, kur vokiečiai juos šauda. Berniukas sužinojo, kad tai būnai bus daromi... Sugalvot toliau. Graudi scena³⁷.

Sumanytas siužetas – apie sunkų vaiko sprendimą, kaip pasielgti su myriop pasmerktu šunimi. Galima daryti išvadą, kad P. Cvirka šia tema rūpėjo jau anksčiau jo kūrybos laikotarpiu. Atrodytų, „lengvo“ turinio novelė „Rainiukai“ iš tikrųjų iškelia svarbų gyvybės ir mirties klausimą: nuo vaiko pasirinkimo priklauso bejėgių padarėlių gyvenimas ar mirtis:

Pažiūriu į kačiukus, į brolių ir gilų sietuvos vandenį. Kuriuo tikėt? Širdžia. Žinoma, kad širdžia, mano brangūs rainieji draugai. Vanduo mirguliuoja akyse, ir pro jo perregimą giedrą matyti žvyruotas dugnas. <...>

– Žinai ką, Jurgiuk, – sakau kaip didelis, apimtas džiaugsmo, – bus kas bebus, mes jų neskandinsime³⁸.

Paukščių lizdų kraustymo (taigi iš tiesų – paukščių žudymo) motyvas lietuvių vaikų literatūroje yra sulaukęs skirtingų versijų, šia tema rašė M. Valančius, P. Mašiotas, Stasys Zobarskas ir kiti autoriai. „Prancės paukštvanagėlio“ siužetą savitai modifikuoja ir P. Cvirka. Piemenys sumano kraustyti varnų lizdus, jų nedoras darbas aprašomas atvirai, žiauriai: „Mačiau, kaip mano bendrai kišo rankas į lizdus ir juos draskė. Maži varniukai krito žemyn, puolė tarp šakų, ir jų raudoni grobai draikėsi žemėje“³⁹. Pasakojama pirmuoju asmeniu, todėl istorija įgauna išpažinties, iš dalies net atgailos formą. Įvyksta moralinis stebuklas, pasakotojas vaikas, netikėtai pačiam sau, pasigaili mažo varniuko:

O man nuo varnų sparnų viršuje kilo vėjas, taip jos rėkė, taip lindo į akis. Įkišau atsargiai ranką ir staiga pajutau šilimą. Vieną atsargiau išėmiau. Buvo plikas varniukas, didelėmis geltonomis akimis ir storomis, kraujo prisigėrusiomis plunksnomis.

– Kar, kar! – rėkė tyliu, dusliu balsu.

Tačiau mesti, bet kažin kas pasidarė, aš prasegiau sagą ir įsidėjau į antį⁴⁰.

³⁶ Auryla V. Lietuvių vaikų literatūra. – P. 146.

³⁷ Cvirka P. Kūrinių planai bei sumanymai // Cvirka P. Raštai. – P. 187.

³⁸ Cvirka P. Rainiukai // Cvirka P. Paslaptis. – P. 97.

³⁹ Cvirka P. Varniuko paleidimo diena // Cvirka P. Paslaptis. – P. 131.

⁴⁰ Ten pat.

Apsakymas „Šautuvėlis“ lygintinas su J. Biliūno novele „Kliudžiau“, jame galima rasti daug ištis atvirų siužetinių sąsajų: tas pats aistringas nuotykinės literatūros prisiskaičiusio vaiko noras („mano karštose smegenyse amžinai degė prerijos“⁴¹) išbandyti savo ginklą, savo „šautuvėlį“; „Mirties šešėlis“, išvystas dar vaikystėje, „kai tamsus grobuonis vanagas vijosi balandį“ (tai iš novelės pradžios) ir paskutinis gyvenime šūvis, visam gyvenimui ant šaulio skruosto palikęs simbolišką „rumbą“... Iš reikšmingų mirties detalių pinamas sudėtingas, meniškasis novelės prasių raštas. „Apsakymuose P. Cvirka vaikams padeda susikaupiti, į gyvenimą pažvelgti giliau, duoda pajusti, kad vaikystės energijoje jau slypi sunykimo, senatvės, mirties pradai“⁴², – teigia vaikų literatūros tyrėjas V. Auryla. Dūlėjimo, nykimo, neišvengiamos mirties ženklai aiškiai matyti vertingiausiose šios tematikos novelėse „Varno mirtis“, „Šyvio gyvenimas“. Mažąjį skaitytoją gaudina liūdno seno varno ir Šyvio gyvenimo istorijos. Gyvūnai vaizduojami nuo pirmųjų gyvenimo dienų iki senatvės, laiko tėkmė viską keičia, o kai kurie gyvenimo dalykai yra neišvengiami. Vienas iš tokių neišvengiamų dalykų yra mirtis, tokią tiesą vaikams atvirai pasako rašytojas P. Cvirka.

Daug P. Cvirkos novelių vaikams ir apie vaikus yra liūdno, lyriškos nuotaikos ir skatina apmąstymus. Tai ir čia nepaminėti kūriniai „Mikučio vargai“, „Lakštingala“, „Paslaptis“. Šiuose kūriniuose vaizduojami vaikai, vienaip ar kitaip susiduriantys su karu, nelaimėmis, socialinėmis įtampomis. Vaikai, didesni ir mažesni, neretai nubloškiami į suaugusių pasaulį, turi anksti subręsti ir elgtis kaip patyrę, savimi pasitikintys namų šeimininkai („Mikučio vargai“), kaip bebaimiai kovotojai ar gudrūs žvalgai („Lakštingala“, „Paslaptis“). Vaiko daliai dažnai tenka pavojingi, kartais pernelyg sunkūs išbandymai. Jo brendimas ir perėjimas į suaugusių pasaulį yra dramatiškas. Toks perėjimas itin meniškai atskleistas „Mikučio varguose“. Kartais P. Cvirka vaizduoja ir vaiko mirtį. Štai Vartiklio mirtis aprašyta tik dviem trumpais, bet išpūdingais sakiniais: „Iš jo ančio išsprūdo karvelis ir baltas, lyg sniego gniūžtė, pakilo į dangų. Savo atviromis akimis Vartiklis jį palydėjo, šypsodamasis, išsitiesęs dilgėlėse, su mažute skylute krūtinėje“⁴³.

Straipsnyje teapžvelgta keletas P. Cvirkos novelių vaikams ir apie vaikus aspektų, jų būtų galima atrasti ir daugiau, ir kitokių. Įvairūs literatūros tyrinėtojai, mokytojai įvardija vis kitas, jų nuomone, meniškiausias P. Cvirkos noveles. Vieni simpatijas išreiškia „Mikučio vargams“, kiti nedvejoja dėl „Cukrinių avinėlių“ ir „Vaikų karo“, tretieji balsuoja už „Vartiklį“, „Paslaptį“ ar „Varno mirtį“... Visos šios ir kitos P. Cvirkos novelės per ilgą laiką nė kiek nepaseno. Net priešingai, šiuolaikiniam skaitytojui – ir ne tik vaikui, bet ir suaugusiam, – P. Cvirkos tekstai yra estetiškai vertingas, autentiškas anų, praėjusių piemenukų dienų liudijimas. Drauge tai ir šiuolaikiškas pasakojimas, visiems laikams svarbios moralinio brendimo pamokos. Tarsi tik šiandien būtų aprašytas liūdnas Šyvio gyvenimas, skaudi varno ir šuns draugystė, lyg šiandien ir buvo ta laiminga varniuko paleidimo diena...

⁴¹ Cvirka P. Šautuvėlis // Paslaptis. – P. 43.

⁴² Auryla V. Lietuvių vaikų literatūra. – P. 128–129.

⁴³ Cvirka P. Vartiklis // Cvirka P. Kasdienės istorijos. – P. 69.

Prasmingos lenktynės su laiku

Vertėją Alfonsą TEKORIŲ kalbina Diana BUČIŪTĖ

Norėdami nustatyti savo individualaus gyvenimo tėkmės ir įvykių tikrąją prasmę ir tikrąsias sąsajas, galėtume jį palyginti su mozaika, sudėliota iš stambesnių gabalų. Kol stovi prie jos arti, negali gerai atpažinti, kas pavaizduota, suvokti kūrinio reikšmės bei grožio – tik iš tam tikro atstumo pamatai ir viena, ir antra. Taip ir gyvenime tikrąsias svarbių įvykių sąsajas dažnai suvokiame ne tada, kol viskas dar vyksta ar netrukus tuoj po įvykių, o tik praėjus kuriam laikui.

Arthur Schopenhauer. „Parerga ir paralipomena“.

– Ar tiesus buvo Jūsų kelias į filologiją? Kur jo pradžia?

– Kažin ar yra žmonių, kurių gyvenimo kelias būtų tiesus kaip šiuolaikinė autostrada, o tokių atvejų kaip, tarkim, W. A. Mozarto – vienetai. Šiaip jau tie žmonių keliai keleliai esti itin vingiuoti. Vaikystėje jokių talentų lyg ir neturėjau, todėl gimnazijoje – po pradinės mokyklos tėvas nuvedė į Varnių gimnaziją, kuri vėliau virto vidurine mokykla, bet atmintyje vis tiek liko gimnazija – vis būdavau tai pirmas, tai antras, tai trečias mokinys ne tik klasėje, bet ir „gimnazijoje“. Kitaip sakant, visi dalykai sekėsi maždaug vienodai. Aš tokius žmones linkęs vadinti vidutinybėmis. Kai ši gebėjimų pusiausvyra kitokia, tada jau ga-

---

Alfonsas Tekorius gimė 1934 m. balandžio 3 d. Medingėnuose (Plungės r.). 1959 m. baigė Vilniaus universitete germanistikos studijas, nuo 1959 m. jame dėstė vokiečių kalbą ir vokiečių kalbos fonetiką. 1971–1981 m. ėjo Vokiečių filologijos katedros vedėjo, 1985–1998 m. Filologijos fakulteto mokslo prodekano pareigas. Iš vokiečių kalbos išvertė L. Feuerbacho „Krikščionybės esmę“, A. Schweizerio „Kultūrą ir etiką“, F. Nietzsche's kūrinis „Štai taip Zaratustra kalbėjo“, „Linksmasis mokslas“, „Tragedijos gimimas, arba Helenizmas ir pesimizmas“, A. Schopenhauerio „Gyvenimo išminties aforizmus“, grožinės literatūros: W. Hauffo „Pasakas“, J. W. Goethe's „Vilhelmo Meisterio klajonių metus“, vokiečių romantikų pasakų rinkinį „Smėlio žmogus“, M. Wernerio „Prie šlaito“, D. Kehlmanno „Pasaulio matavimas“.

lima kalbėti apie vienokį ar kitokį polinkį. Atėjus metui spręsti, kur link sukti ienas, prireikė savianalizės: į vadinamuosius tiksluosius mokslus širdis nelinko, tad liko humanitariniai. Kokių jų būna, puskaimio bernaitis neką tenutuokė (humanitariniais laikiau mokslus, kur nereikia skaičiuoti). Bet vieną dalyką dvidešimtmetis vaikas jau buvo suvokęs: kad literatūra – lietuvių ir rusų (kitokios mums nedėstė) – bei istorija yra smarkiai ideologizuotos. Tiesa, tada dar nežinojau, kad lituanistas gali būti ir kalbininkas, nes mokykloje to skirtumo nematėme: lituanistas dėstė ir kalbą, ir literatūrą. Tad liko vokiečių kalba. Tai, kad specialybė vadinsis „Vokiečių kalba ir literatūra“, paaiškėjo bestudijuojant, nes gimnazijoje buvo dėstoma tik kalba. Įstoti į aukštąją 1954 m. reikėjo verkiant, nes grėse kariuomenė, o prieš išvykstant į Vilniaus universitetą laikyti stojamųjų egzaminų, Telšių karinis komisariatas jau buvo pasiūlęs: *kapitanom korablia chočeš byt’* („laivo kapitonu nori būti“)?

– Koks vaikystėje ir ankstyvoje jaunystėje buvo Jūsų santykis su žodžiu, knyga, grožine literatūra? Gal pats rašėte?

– Varnių puskaimyje, kaip tą miestelį pavadinau, – nepamirškime, kad šnekame apie pokario metus, – buvo tik du kultūros židiniai: biblioteka ir kinas. Tad skaityta daug: bendrasis orientyras buvo programinė literatūra, o paskui skaitėme, ką pavykdavo gauti, pasitaikydavo ir vadinamosios geltonosios literatūros. Kad būčiau rašęs puikius rašinius, nepasakyčiau. Literatūros būrelio „gimnazijoje“ nebuvo. Eilėraščių rašyti mėginta; gerai, kad niekam nepakliuvo į rankas – išsisas Maironio mėgdžiojimas. (Iš „Pavasario balsų“ buvau persipiešęs ir įrėminęs jo portretą.) Po daug dešimtmečių, jau pražilus smilkiniams, suformulavau tokį aforizmą: kai vyras myli – rašo eiles, kai moteris myli – mezga megztinį.

– 1959 m. baigęs universitetą, likote ten dėstyti vokiečių kalbos, iškilote iki Vokiečių filologijos katedros vedėjo, o vėliau iki prodekano. Kaip prisimenate šį gyvenimo tarpinį?

– Vokiečių kalbą įvairių specialybių studentams dėsciau tik trejus metus – iki 1962 m., kol įstojau į aspirantūrą (dabar sakytume doktorantūrą) Kijevo T. Ševčenkos universitete. Per tą trejų metų laikotarpį vokiečių kalbos teko mokyti ir lituanistus. Mokiausi pats ir kitus mokiau; kai kurie studentai buvo vyresni už patį mokytoją, nes į universiteto suolą sėdo atitarnavę kariuomenėje. Taip jau nutiko, kad iš to lituanistų kurso išaugo nemaža žymių Lietuvos kultūros žmonių. Tokiais atvejais, kai kas nors pagarsėja, mažiukai irgi ima savintis: girdi, ir aš esu prie jų šlovės prisidėjęs. Nei esu, nei ką, bet mano studentais yra buvę M. Martinaitis, P. Bražėnas, A. Zurba, A. Rybelis, R. Skeivys ir kt. Atmintyje išliko, kad namų skaitymui R. Skeivys pasirinko *originalių* (t. y. neadaptuotą) E. Rieselio „Deutsche Stilistik“ ir sėkmingai atsiskaitė.

– Sklinda gandai, kad buvote „kirvis“?

– Na, „kirviškumas“ prasidėjo jau po aspirantūros, kai ėmiau dėstyti vokiečių kalbos ir literatūros specialybės studentams vokiečių fonetiką, arba norminę tartį. Tai disciplina, kurią gerokai vėliau apibūdinau šūkiu: „Wissen und können!“ („Žinoti ir mokėti!“). Tą šūkį per pirmąsias pratybas liepdavau užsirašyti sąsiuvinyje didelėmis raidėmis. Juk būsimiems vokiečių filologijos profesionalams reikėjo iki smulkmenų išaiškinti svetimos kalbos *artikuliacinės bazės* (fonetikų terminas) subtilybes ir jas įdiegti į praktinę kalbėseną įveikiant gimtosios kalbos (tarmės) artikuliacinės bazės priešinimąsi. O tai velnioniškai sun-

ku! Kai studentui, gerokai pasitreniravus, pavykdavo atmintinai išminktą tekstą padeklamuoti neviršijant nustatyto fonetinių klaidų skaičiaus, pavyzdžiui, dviejų ar trijų, džiaugdavausi kartu su juo. Kai vieną kartą dekanas, regis, doc. J. Balkevičius, pakvietė pasiaiškinti, kodėl vienoje dvylikos studentų grupėje iš karto gavo įskaitą, tarkim, trys, o kitoje – keturi studentai (nepamirština, kad tais laikais svarbus buvo toks dalykėlis kaip socialistinis lenktyniavimas!), atsakiau trumpai, kaip dera žemaičiui: „Jei reikia, rytoj visi studentai įskaitas turės!“ Ne, ne, ėmė sakyti dekanas, ne tą turėjęs galvoje, norėjęs tik sužinoti, gal esą kokių sunkumų. Žodžiu, nuo to laiko kirviškumui nebebuvo daroma jokių kliūčių. Universitete buvo žinoma, kad rektoriui J. Kubiliui į visus socialistinius lenktyniavimus nusispjaut: svarbiausia – mokslas. O kai studentai per pažintinę praktiką Greifsvaldo E. M. Arndto universitete už gerą tartį būdavo giriami ar visai atleidžiami nuo fonetikos pratybų, tai jau būdavo pirmieji prinokę jų (ir mano) įdėto darbo vaisiai. Papasakojau apie tai išsamiau todėl, kad šią „mokyklą“ yra išėjusios kartų kartos studentų, ir man teko girdėti nemažai padėkos žodžių, tik gerokai vėliau.

– O kaip užsikrovėte administracines pareigas?

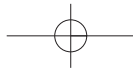
– Nutiko taip, kad 1971 m. baigėsi Vokiečių filologijos katedros vedėjo a. a. A. Masiliūno kadencija, o aš buvau pirmasis mokslų kandidatas (naujoviškai – daktaras) specialistus rengiančioje katedroje. Fakulteto valdžia užgulė spausti į vedėjus, nes gerai žinojo generalinę rektoriaus liniją. Bet aš buvau nepartinis ir taip pat gerai žinojau, kad tokia svarbiame su studentų „auklėjimu“ susijusiame poste nepartinis ilgai neišbus, todėl kategoriškai atsisakiau duoti dokumentus į konkursą vedėjo pareigoms užimti. Tada buvau prieš savo valią katedros vedėju paskirtas laikinai. O tą „laikinai“ pratęsinėjo dar dvejus metus, kol žmona įkalbėjo už penkerių metų kadenciją paprašyti paskyros žiguliams (vis tiek dirbi!). Rektorius buvo patenkintas, kad negeidauju buto, todėl sandėris įvyko lengvai ir greitai. Į partiją stoti spausta ne kartą, bet šis sandėris neįvyko. Po kadencijos buvo dar pora skyrimų „laikinai“. Vėliau, kai prof. A. Girdenį, žemaitį iš panagių, išrinko dekanu, jis mane – irgi žemaitį iš panagių – pakvietė į mokslo prodekano pareigas. Šias pareigas ėjau trylika metų, 1985–1998 m. Kaip matyti iš datų, teko dalyvauti santvarkų virsmo verpetuose, padėti Fakultete keisti mokslo organizavimo struktūrą.

– Ar galėtumėte nubrėžti kokias nors akademinės veiklos ir vertėjo darbo paraleles? Ar šie darbai netrukdė vienas kitam?

– Ir mokslinis bei pedagoginis, ir vertėjo darbas – abu yra kūrybiniai, todėl savaip žavūs. Administracinis darbas trukdė ir vienam, ir kitam; skirtumas tik tas, kad pirmųjų dviejų darbų universitetas reikalavo, o antrąjį dirbau savo noru, vadinas, jis traukė.

– Tai vis dėlto kažko trūko, kad ėmėtės ir vertimo?

– Vertėjo darbo aš nesiemiau, priešingai: jis ėmėsi manęs – dviem vienas nuo kito nepriklausomais būdais, bet maždaug tuo pačiu laikotarpiu. Tuo metu, kai vadovavau katedrai, „Minties“ leidykla keturiomis kalbomis – rusų, anglų, vokiečių ir prancūzų – leido tarybinį gyvenimo būdą liaupsinantį žurnaliuką „Lietuva šiandien“ („Litauen heute“). Leidyba rūpinosi „Gintaro“ redakcija. Vertėjų į vokiečių kalbą – kaip ir daug ko – buvo deficitas, todėl „Gintaro“ darbuotojos jų ieškoti eidavo į aukštųjų mokyklų užsienio kalbų katedras. Prišnekino ir mane. Per trejus metus (1983–1985) pagaminau joms penkis numerius iš eilės.

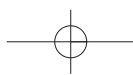

Apie 1978–1979 m. mano buvusi logikos dėstytoja doc. K. Rickevičiūtė vertė I. Kantą. Ji draugavo su neakivaizdinio skyriaus prorektore A. Vygontiene. Matyt, vertėjai dairantis konsultanto iš vokiečių kalbos, A. Vygontienei bus atėjusi mintis tokiu konsultantu pasikviesti patį Vokiečių filologijos katedros vedėją. Nueidavau į prorektorės kabinetą, garuodavo kvapni kava, vertėja pakiliu liūliuojamu balsu skaitydavo savo naujutėlaitį vertimą, o aš turėdavau akimis sekti vokišką tekstą ir, jei kas nors kliūdavo, stabdyti ir aptarinėti galimus taisymus. Bet aš stabdydavau ne tik tada, kai kas nors būdavo netiksliai išversta, bet ir kabinėdavausi prie stiliaus ir prasmų niuansų. Kildavo diskusijų. Vertėjai neretai tekdavo nusileisti. Didžiai buvau nustebęs, kai į knygos (I. Kantas. „Dorovės metafizikos pagrindai“, „Mintis“, 1980) pratarinę vertėja įrašė man padėką. Gal už kokių poros metų iš „Minties“ leidyklos netikėtai gaunu pasiūlymą versti L. Feuerbacho „Krikščionybės esmę“, stambų filosofijos veikalą. Iki šiol liko mįslė, kodėl versti tokį veikalą buvo nuspręsta patikėti man. Vertėjo darbo patirties tada kaip ir neturėta. Nuojuota sako, kad L. Feuerbacho vertėjo kandidatūrą bus pasiūliusi K. Rickevičiūtė, „Filosofijos chrestomatijos“ redakcijos kolegijos narė.

– Ar turėjote vertimo mokytojų? Ar domėjotės vertimo teorine literatūra?

– Vertimo mokytojų neturėjau, bet į vertimo teorinę literatūrą kibau iš karto, kai prie šio darbo rimtai prikišau nagus, t. y. kai pradėjau versti L. Feuerbachą. Kadangi jaučiausi vis dėlto šioks toks mokslo žmogus, todėl ir į šį veiklos barą negalėjau nepažvelgti moksliskai. Knygų vertimo klausimais yra devynios galybės, visko neperskaitysi, bet turėti teorinius pamatus stačiai būtina. Kaip nevalia sėsti prie automobilio vairo neišmanant eismo taisyklių, taip nedera be teorinio pasirengimo pulti versti sudėtingų tekstų.

Vertimo teorinių pradmenų sėmiausi iš aukštosioms mokykloms skirtos rusiškos A. Fiodorovo knygos „Bendrosios vertimo teorijos pagrindai“. Bet mano teorines pažiūras labiau padėjo formuoti iš čekų į rusų kalbą išversta Irži Levio knyga „Vertimo menas“, nes joje išsamiau gvildenamos vertimo kūrybiškumo problemos. Išstudijuota ir beveik visa lietuviška vertimo klausimams skirta literatūra. Nesileisdamas į teorinius apmąstymus – galo nebus! – tik pasakysiu, kad savo vertimo koncepciją galutinai sudėliojau apie 1986 m., remdamasis Hanso J. Vermeerio straipsniu „Vertimas kaip kultūros perteikimas“ („Übersetzen als kultureller Transfer; in: Mary Snell-Hornby „Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung“, 1986). Paminėsiu tik kelias šios savo modifikuotos koncepcijos tezes: vertėjo misija – būti kultūrų tarpininku, nes pats vertimas savaime yra transkultūrinis aktas; čia turima galvoje ideokultūra, diakultūros ir tarpusavyje susisiejančios parakultūros; kadangi vertimas – teleologinis, itin sudėtingas transkultūrinis veiksmas, vertėjas, nori nenori, priverstas nuolat priiminėti tam tikrus vertimo strategijos ir taktikos sprendimus, kurie priklauso nuo konkrečių interkultūrinės komunikacijos sąlygų; kiekvienoje kultūroje yra „kultūremų“ (plg. sąvokas „filosofema“, „mitologema“ ir kt.), kurias verčiant būtina sukontekstinti. Tyčia pažėriau keletą vertimo teorijos keiksmažodžių bei užkeikimų ir neketinu jų versti į normalią žmonių kalbą. Pridursiu tik, kad kalbinė kompetencija, t. y. būtinybė p r o f e s i o n a l i a i mokėti bent dvi kalbas – originalo kalbą ir vertimo kalbą (kaip siūlo sakyti K. Ambrasas-Sasnavas) – aptariamojoje koncepcijoje yra tiksliai vertimo prielaida, nes svarbiausia – kultūrų pažinimas, bent dviejų, tačiau, kaip sakėme, reikia ir parakultūrinio išprusimo. Nors mūsų pokalbis ir ne mokslinė konferencija, nubraižysiu paprasčiausią schemelę, iš ku-

rios matyti vertėjo vieta ir vaidmuo šiame sociokultūriniame procese: kultūra 1 → autorius → tekstas → kultūra 1. Tai reiškia, kad kokiai nors kultūrai priklausančiam autoriui paprastai savo gimtąja kalba sukuria tai pačiai kultūrai skirtą tekstą. Ir staiga toje vietoje, kur yra tekstas, tiksliau, po teksto atsiranda naujas subjektas – vertėjas, pasišovęs šį tekstą, šį autoriaus savai kultūrai skirtą reiškinį, kūrinių perkelti į *kitą kultūrą*, kurią pavadinsiu „kultūra 2“. Iškart kyla aibė klausimų, o svarbiausias iš jų – kompetencija. Stilistikos teoretikas B. Sowinskis 1978 m. jau buvo surinkęs penkiolika (!) stiliaus apibrėžimų, o apie stilistines figūras, jų gausą nėra ko ir kalbėti. Tik pridursiu, kad Zalcburgo profesorius O. Panaglis 2008 m. tarptautinėje mokslinėje konferencijoje Vilniuje komentavo devynias (!) hiperbolės, kaip sintaksinės stilistinės priemonės, funkcijas.

Mano vertimo koncepcijoje yra dar vienas aspektas – interpretacija, hermeneutika, ypač svarbus meno ir filosofijos kūriniams, nes, anot P. Ricœur, „tekstas išsiveržia už riboto autoriaus gyvenimo horizonto. Tai, ką reiškia tekstas, tampa svarbiau už tai, ką jį rašydamas norėjo išreikšti autorius“ („Interpretacijos teorija“, Vilnius, 2000). Vadinasi, vertėjas, imdamas versti kultūrinę vertybę, turi būti išsiaiškinęs, ką „reiškia tekstas“, koks kūrinio meninis, sociokultūrinis statusas „kultūroje 1“ ir kaip tas kūrinys atrodys „kultūroje 2“. O išsiaiškinti padeda profesionalūs interpretuotojai. Todėl versti naują autorių pradėdau tik išstudijavęs kelias interpretuotojų monografijas ar kitokius šaltinius. Apie tokius interpretuotojus H.-G. Gadameris sako taip: „Interpretatorius neturi kitos funkcijos, tik visai išnykti, padėdamas susikalbėti“ („Istorija. Menas. Kalba“, Vilnius, 1999). Šią H.-G. Gadamerio mintį taikau ir vertėjui, kaip kultūrų tarpininkui: vertėjo priedermė, pašaukimas – padėti susikalbėti kultūroms, o jis pats tekste turi *išnykti*.

– Hm... Gal vis dėlto būtų galima išversti į „normalią žmonių kalbą“?

– Ką gi, pasamprotaukime paprasčiau. Jei sutinkame su teiginiu, kad kalboje atsispindi tautos mentalitetas, papročiai, religijų tradicijos, tarminės ypatybės, ekonominės, socialinės ir politinės raidos, kitaip sakant, kultūros savitumai, tautos tapatybė (plg. garsaus amerikiečių kalbininko K. Hale'io mintį: „Kalboje glūdi ją vartojančių žmonių mąstymo lobiai“ („Language“, 1992, p. 68), tai ir kyla esminis klausimas, kaip vienoje kultūroje išdygusį ir išaugusį nepaprastą augalą, literatūros kūrinių, perkelti į kitos kultūros terpę, perteikti jo subtilybes be galo savita kitos kultūros kalba, naudojantis „ją vartojančių žmonių mąstymo lobiais“, jei nesi profesionaliai studijavęs tų dviejų kultūrų, mažų mažiausiai bent tos, iš kurios imi ką nors versti?! Gimtoji kultūra, tarkim, žmogui yra įėjusi į kraują nuo gimimo.

– Pasak Jūsų, išeitų, kad nestudijavęs, pavyzdžiui, anglistikos ar germanistikos ir nesusipažinęs su vertimo teorijomis net nemėgink nieko versti.

– Nestudijavusiam anglistikos, vokieistikos, prancūzistikos ar dar kokios nors kitos filologijos – profesionalus kalbos mokėjimas, kaip minėjau, yra savime suprantama prielaida – tikrai patarčiau to darbo nesiimti. Jei ne, busi geriausiu atveju „tautodailininkas“: juk daile taip ir įprasta skirstyti – į profesionaliąją ir tautodaile. Jei leidėją tenkina tautodailininkiškas produktas, tai didžiai apgailėstauju. Antra vertus, vienadieniam skaitalui rimtas vertėjas savo nepigaus laiko nešvaistys, nebent jam rūpėtų tik pinigai. Apmaudu matyti, kaip tūlas

berniukas ar mergaitė, pramokę užsienio kalbos vidurinėje mokykloje ir pabuvę užsienyje porą mėnesių ar pusmetį ir ten galintys parduotuvėje be vertėjo nusipirkti šio bei to, parvykę imasi versti iškilais autorius iškilais veikalais. Gaila man ir tų autorių, ir jų veikalų; atleiskite už šiurkštą formulotę: tokie vertėjai užteršia ir autorių, ir jo kūrinį. Kas prie to benorės paskui nagus kišti. Būna net dar gražiau: ištekėjo Marcellukė – Lietuvos gražuolė – už užsieniečio, kiek apsiprato svečioje šalyje ir, tarkim, kokia nors Rūta Peterson (pavardė išgalvota) Lietuvoje jau debiutuoja kaip vertėja. Susijungė... dvi kultūros! Be jokių parakultūrinių studijų, be bala žino kokių vertimo teorijų...

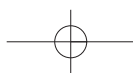
– Tačiau ar bet kuris užsienio kalbos specialistas, apsiginklavęs vertimo teorijos žiniomis, gali tapti geru vertėju? Ar nereikia turėti ir šios tokios Dievo dovanos?

– Jau sakiau, kad suvokęs, jog man, šiaip ar taip profesionaliam filologui, patikėjo versti tokią kultūros vertybę kaip L. Feuerbachą, nedelsdamas puoliau kaustytis teoriškai, nors pirmieji vertimo pradmenys jau buvo gauti per trumpą vieno semestro vertimo seminarą, kurį vedė tuo metu žinoma ir patyrusi vertėja E. Vengrienė. Tolut tolutėliausiai buvo mintis, kad jau esu gatavas, puikiomis pavo plunksnomis apsikaisęs vertėjas: duokit, išversiu, ką tik norit. Ir vis dėlto iki L. Feuerbacho nebuvau kaip reikiant suvokęs, kad vertimas – toks sudėtingas kūrybinis procesas. Nors I. Levio ir kitose vertimo teorijos knygose ne kartą būdavo pabrėžiama, kad vertėjas veikalą *perkuria* ir ši kūryba prilygsta meninei kūrybai, ilgokai žemaitiškoje galvoje gyveno mintis, jog versti nieko ypatinga: gerai (!) moki dvi kalbas, sėsk ir versk. Vertimai į vokiečių kalbą tarsi buvo tai ir patvirtinę. Kai kolegos sakydavo, kad panorusijį versti „Vagos“ leidykloje „egzaminuoja“, duoda ten pat išversti kokios nors knygos atkarpą ir paskui sprendžia, ar tas žmogus tinka būti vertėju, net piktindavausi: aš, mokyta ir laipsniuotas, ten mane dar tikrins, egzaminuos, kai pats kitus egzaminuoja – ir ne tik studentus, bet aspirantus, būsimuosius mokslininkus! Ne, ne „onoras“. Nėjau iš principo. Gal vertimo kūrybiškumo prado nebūčiau taip greit pajutęs širdimi ir protu, jei ne vienas atsitikimas.

Paprašė N. Vėlius suredaguoti kelis iš rusų ir vokiečių kalbų išverstus tekstus. Vieni išversti geriau, kiti prasčiau. Tuos suredagavau. Tačiau vienas – nei į mieta, nei į tvorą (inversija mano). Ką daryti? Sužinojau, kiek leidyklos moka už vieno lanko redagavimą, suskaičiavau šio teksto redagavimo kainą, nunešiau N. Vėliui, padėjau ant stalo tekstą ir pinigų ir pasakiau: „Samdyk, ką nori, aš iš naujo neversiu!“ Nuo tada įsisąmoninau iki grabo (karsto) lentos, kad versti ne „kožnam“. Iš tikrųjų reikia tam tikros Dievo (jei toks yra) dovanėlės. Nevartočiau čia skambaus žodžio „talentas“, gal veikiau tiktų kalbėti apie vadinamąjį (gal ir įgimtą) kalbos jausmą, pamažu išugdumą vertėjo meistriškumą. Kai pirmą kartą, gerokai vėliau, iš kompetentingų žmonių išgirdau, kad mano knyga X esanti išversta talentingai, buvau priblokštas. Širdį – ką čia slėpti – glosto, bet tučtuojau išblaivina žinojimas, kad tekste neišvengiamai dar yra likę visokių visokiausių nelygumų – visuomet dar rasis, ką patobulinti.

– Kaip jau minėjote, esate vienas iš tų retų vertėjų, kurie verčia ne tik į gimtąją, bet ir į užsienio kalbą. Kokia šio darbo specifika?

– Manau, kad dailiosios literatūros, meninių kūrinių versti ne į gimtąją kalbą nederėtų. Juk ir teorija skiria du vertimo tipus: meninį ir techninį. Informacinių ir mokslinių tekstų į vokiečių kalbą esu vieną kitą išvertęs. Didžiausių keblumų

kyla vadinamajame žodžių junginių sintaksės lygmenyje, todėl stengdavausi, kad šiuos mano vertimus peržiūrėtų koks nors gimtakalbis, geriausiai – atitinkamos srities specialistas.

Kodėl nepatariu versti ne į gimtąją kalbą solidžių, ypač grožinių kūrinių? Todėl, kad išmoktinė kalba, nors ir profesionaliai studijuota, vis tiek lieka išmoktinė. Juk gimtąją kalbą (tarmę) gauname su motinos pienu, ji ateina per tėvus, per kūdikystės ir vaikystės aplinką, per mokyklą: žinome, kad visi mokslai turi ne tik savo terminiją, bet ir savitus veiksmų bei procesų įvardijimo, reiškimo būdus. Studijuodamas aukštojoje mokykloje užsienio kalbą ir literatūrą juk neišklausai, pavyzdžiui, matematikos, biologijos, geografijos ir kitų mokslų kursų. Jei prireikia kokios nors srities tekstą versti į užsienio kalbą, imi mokytis tos srities terminijos ir žodžių junginių sintaksės, bet visko vis tiek neišmoksi, todėl tokiais atvejais ir būtina gimtakalbio konsultacija. Tik su savo moksline specializacija lengvai susidoroju pats – nesunku rašyti vokiškai ir versti į vokiečių kalbą fonetikos ir fonologijos, apskritai kalbotyros tekstus. H. Heine yra kalbėjęs maždaug taip: bėpig buvo tiems romėnams – jie jau lopšyje žinojo, kokie prielinksniai valdo galininką, kokie kilmininką, o man, vargšui, reikėjo viską išmokti.

– Jūsų pasakojime lyg nejučia vis išnyra sąvoka „tarmė“. Ar tarmė padeda vertėjui? Daugelis šiais laikais tarmės, deja, jau nebeturi.

– Tarmė – didžiausias vertėjo lobis, neįkainojama vertybė. Ne per bendrinę kalbą, o per tarmę tarsi kapiliarais esi susijęs su tautos dvasia. Iš jos perimi daug kalbinės, ypač dialoginės raiškos spalvų, nes dialogai, mano nuomone, yra kalbiniai tautos dvasios grynuoliai. Versdamas grožinę literatūrą neretai pasijuntu nugrimzdęs į tas gelmes ir ten ieškąs, vertimo teorijos žargonu tariant, dialoginio kalbėjimo interkultūrinių atitikmenų.

– Kaip sakėte, vertėjo kelią pradėjote nuo vertimų į vokiečių kalbą ir nuo L. Feuerbacho. Vėliau vertėte J. G. Herderį, A. Schweizerį, F. Nietzsche, A. Schopenhauerį, W. J. Schellingą ir kitus vokiečių filosofijos koryfėjus. Ar tik atsitiktinumas lėmė, kad išitraukėte versti filosofinę literatūrą?

– Kaip čia pasakius... Į filosofijos sritį buvau įlandintas ir pats su malonumu lindau, kaip man atrodo, dėl trijų atsitiktinimų: 1) kadangi pasiūlė versti L. Feuerbachą; 2) pats kaip subjektas esu linkęs į filosofinius postringavimus; 3) iš pradžių „Minties“, paskui „Pradų“ leidykloje vyriausiuoju redaktoriumi dirbo filosofijos aspirantūrą baigęs Antanas Rybelis.

Nepamirština, kad tai buvo M. Gorbačiovo pertvarkos, Sąjūdžio, nepriklausomos Lietuvos atkūrimo metai. Tautai reikėjo gimtąją kalbą duoti į rankas anksčiau tik rusiškai skaitytus arba visiškai draustus filosofus; F. Nietzsche, kaip žinote, laikytas „mrakobiesu“, tamsybininku, fašizmo apologetu. Be to, daugelio tokio pobūdžio knygų, taip pat ir F. Nietzsche's, leidybą tuo metu rėmė Atviros Lietuvos fondas. Filosofus vertėme išsijuosę. Kadangi A. Rybeliui savo vertimų kokybe įtikau, naujų pasiūlymų netrūko. Kokį kitą autorių versti, neretai sutardavome atsitiktinai susitikę gatvėje.

– Jūsų išverstų filosofijos knygų sąrašas įspūdingas. Tačiau tarp jų, be abejo, dominuoja F. Nietzsche's veikalai. Negana to, išvertėte W. Ni-ggo knygą „Friedrich Nietzsche“. Šios knygos leistos įvairių leidyklų,

taigi nėra vienos leidyklos sumanymas. Gal tai Jūsų asmeninis projektas?

– Gal gyvenime taip ir pasitaiko, bet aš nežinau, bent Lietuvoje, kad koks nors vertėjas būtų sukūręs asmeninį vertimų serijos projektą. Kai kurie autoriai prie vieno vertėjo tarsi prilimpa – tokių atvejų žinau. Mat išverti vieną veikalą, pasiūlo kitą, jei ir tą gerai perka (ar kas nors finansiškai paremia), pasiūlo dar ir trečią. Iš šešių mano išverstų F. Nietzsche's veikalų paskutinius du – „Ryto žarą“ ir „Žmogiška, pernelyg žmogiška“ – pasiūliau aš. Atrodo, leidykla nesigaili, nes „Ryto žaros“ tiražą netrukus padvigubino. Panašiai, ko gero, gali atsitikti ir knygai „Žmogiška, pernelyg žmogiška“.

– Ar F. Nietzsche Jums artimiausias iš Jūsų verstų filosofų? Kokios jo idėjos labiausiai Jus traukia?

– Sunku tą artumą išmatuoti, nusakyti. Su autoriumi susidraugauji, įsijauti į jo dvasinį pasaulį: juk gyveni su juo ilgai – kartais metus, kartais metų metus, kaip aš su F. Nietzsche. Pagauni jo mąstymo ypatybes, užčiuopi jo širdies tvinksnius. Į F. Nietzsche buvau taip įsijautęs, kad man atrodė, jog galiu išsivaizduoti jo savijautą, kai rašė vienas ar kitas mintis. Gal tą išsivaizdavimą stiprino žinojimas jį dažnai kentus stiprius galvos skausmus. Visa tai yra taip subtilu, kad verčiau nesigilinkime – vis tiek nemokėsiu to pagrįsti.

O su F. Nietzsche's idėjomis ne taip paprasta. Būriai filosofologų – filosofais laikau tuos, kurie yra sukūrę bent vieną kokią nors būties aiškinimo sistemą, o filosofologais – tuos, kurie filosofus, jų sistemas ir idėjas tiria, aiškina, interpretuoja, – taigi būriai filosofologų daugiau nei šimtą metų tiria, gvildena ir aiškina F. Nietzsche, jo idėjas, ir galo nematyti. Vieni jo kaip mąstytojo neapkenčia, kiti juo žavisi, net dievina. Tegu jo idėjas ir nagrinėja filosofologai. Man patinka vieno filosofologo pasakymas: „Nietzsche filosofuoja literatūros priemonėmis.“

– Ar versdamas F. Nietzsche arba kurį kitą filosofą nepasijutote dėstąs savo minčių, lyg pats būtumėt verčiamo teksto autorius?

– Na ir klausimėlis! Atsakysiu irgi klausimais. Kodėl, pavyzdžiui, liaudies dainos gyvena šimtmečius, yra mėgstamos ir dainuojamos? Kodėl kai kurias eiles išsyk pamėgsti, lengvai išmoksti atmintinai? Kodėl skaitydamas prozos kūrinius, net romanus, kai kurias mintis pasibrauki, įsidėmi? Todėl, kad autorius išreiškia *tave*, pasako tai, kas atitinka *tavo* intelektualines nuostatas ir emociinius polinkius, *tavo* mentalitetą. Kai verti širdžiai ir protui artimų autorių, pajunti konsonansą, sąskambį, ir tikrai dėstai *tarsi* savo mintis, džiaugiesi, kad ir tavo panašiai mąstyta bei jausta. Kai bičiuliams dovanuju, pavyzdžiui, A. Schopenhauerio „Gyvenimo išminties aforizmus“ (2007 m. išėjo trečia laida), neretai sakau: jei neturėsi laiko skaityti visos knygos, tai paskaityk bent paskutinius du skyrius; skaitysi ir sakysi: taip, tiesa, tikra tiesa, ir aš taip manau. Bet va turėjo rasti toks, kuris tai ir taip pasakė, o tu tiek gyvenęs nieko panašaus nei pasakei, nei būtum pasakęs...

– O ar buvo bent viena knyga, iš kurios jaučiatės pasisėmęs išminties? Ar teko tempti autorius iki savęs, ar augti iki jų?

– Nebuvo nė vienos knygos, iš kurios nebūčiau ko nors pasisėmęs, taip pat ir išminties. Viskas labai paprasta: neimu versti knygos, kuri neturi kokios nors vertės – intelektualinės, meninės, pažintinės, pragmatinės, nes gyvenimas kata-

strofiškai eina į galą, niekams versti neturiu laiko. Mane pažįstantys leidėjai tai žino ir į tai atsižvelgia.

Dėl autorių „tempimo“ pasakytina, kad to daryti neleidžia vertimo adekvatumo principas. Bet pasitaiko, kad autoriai tuščiažodžiauja, nusišneka ir net blefuoja. Tiesa, čia esama dar tokio mažmožio: tą reikia matyti. Kol tuščiažodžiauja – bala nematė, bet nusišnekėjimo ir blefavimo atvejais vertėjas atsiduria kvailio vietoje: jei nusišnekėsi ir blefuosi kartu, skaitytojas sakys, kad vertėjas, matyt, nesuprato teksto, nemoka kalbos ir pan. Skaitytojas kažkodėl šventai įsitikinęs, kad originalas yra *košer*, todėl šunis ir karia ant vertėjo. Kaip tokiais atvejais elgtis, palikim spręsti vertėjams.

– Kaip apskritai vertinate lietuviškus filosofijos vertimus ir šios srities lietuviškosios terminijos būklę?

– Verstinės filosofijos literatūros, ypač ne vokiečių autorių, esu skaitęs nemažai. To reikėjo verčiant A. Halderio „Filosofijos žodyną“ (2000) ir dar daugiau – „Metzlerio filosofų žinyną“ (2008). Apie filosofus nuo A. Labriolos iki Ksenofonto (pagal originalo abėcėlę ta dalis atiteko versti man) skaičiau viską, kas yra lietuviškai, o kitką – kitomis kalbomis. Vis dėlto į Jūsų klausimą nesiryžtu atsakyti, nes: pirma, vertimus reikėtų specialiai lyginti su originalais, antra, terminus geriau gali vertinti patys specialistai. Be to, plėtojantis pažinimui – ypač taip sparčiai kaip mūsų laikais – kinta ir tikrovės samprata, taigi ir sąvokos bei jų turinys; užtenka palyginti erdvės ir laiko aiškinimus nuo antikos iki I. Newtono, paskui nuo I. Newtono iki A. Einsteino; galiausiai mūsų laikais, kai taip atkakliai ieškoma ir vis dar nerandama vadinamosios antimaterijos.

Nepamirština, kad iki šiol neturime pačių lietuvių parengto filosofijos terminų žodyno. Žinome, kad kone visų (bijau sakyti visų) mokslų lietuviškoji terminija buvo ir yra kuriama svetur plėtotų ir plėtojamų mokslų veikiamą. Tai normalu, nes žinojimo, mokslo prigimtis apskritai yra bendražmogiška, bet ne visai normalu, kai mokslininkai, norėdami būti žinomi pasaulyje, savo tyrimų rezultatus stengiasi skelbti per kolonializmą išplitusiomis didžiosiomis kalbomis, o pastaraisiais dešimtmečiais – anglų kalba. Girdi, angliškai rašyti net lengviau, nes nekyla terminijos klausimo, yra susiformavusi vadinamoji mokslinė kalba (specifiniai žodžių junginiai; mes sakytume – mokslinis žargonas; nepainioti su moksliniu stiliumi) ir t. t. Kol dar nepraradome nacionalinės tapatybės ir savigarbos, tol mokslų terminija – ne tik filosofijos – šiaip taip vegetuos.

Nors D. Cristalas, žinomas šiuolaikinis kalbininkas, knygoje „Kalbos mirtis“ (liet. 2005) tarp visuomenės sąmoningumo žadintojų, kviečiamų gelbėti mirštančias kalbas, ir nemini vertėjų – jis beldžiasi į mokslininkų, žurnalistų, politikų, visokių rėmėjų, menininkų, aktorių, režisierių sąmonę, – vertėjai iš tikrųjų yra ne tik kultūros darbininkai, kaip mėginau nusakyti jų vietą interkultūrinėje erdvėje, bet ir gimtosios kalbos puoselėtojai, tobulintojai, net kūrėjai. Nerimastauju dėl to, kad mūsų kalbai irgi vis sparčiau didėja grėsmė išnykti, todėl nesiliauju kartojęs: jei gimtoji lietuvių kalba mirs, mirs ir tauta; visuomenė, sociumas – bus, bet tai jau nebebus lietuviai, nes su kalba tauta praranda dvasinę tapatybę. D. Cristalas yra pasakęs įsidėmėtiną mintį, skambančią tarsi pavojaus varpo dūžis: „Žmonės gali suprasti, kad jų kalba miršta, bet nesuprasti, kaip greitai.“ Tad ir sakau: jei Lietuvai dar reikės sąjūdžio – o ko gero, reikės, – jis turės vadintis „Lietuvos išlikimo sąjūdis“. Ir kai toji diena išauš, vertėjai galės padėję ranką ant širdies sakyti: šią akimirką tolinome kiek įmanydami.

– Esate išvertę ir reikšmingų grožinės literatūros kūrinių. Ar išvylgiate didelį skirtumą tarp filosofijos ir grožinės literatūros vertimo? Regis, ne vienas Jūsų verstas filosofijos kūrinys, ypač F. Nietzsche's „Štai taip Zaratustra kalbėjo“, ne taip jau toli nuo grožinės literatūros.

– Jau pats rašytinių tekstų skirstymas į žanrus, funkcinis stilius sako juos esant skirtingus. Skiriasi ir to paties žanro bei funkcinio stiliaus kūriniai – visi yra kuo nors saviti; juk ir literatūros teorijoje kalbama apie vadinamąjį individualų stilių. Vertėjui privalu suvokti *visas* versimo kūrinio ypatybes ir su didžiausia pagarba kūrėjui perkelti, persodinti jo kūrinį į kitą kultūrą. Kai išgirstu sakant: čia lengvas tekstas, ką tau reiškia išversti, – atsakau: man lengvų tekstų nebūna. Pavyzdžiui, E. Canetti'o „Masė ir valdžia“: objektas – sociologinis, sakiniai trumpi – versk ir norėk! Pasakysiu bjauriu vertimo teorijos žargonu: tekstas „nesitekstina“, ir viskas. Vargau.

F. Nietzsche's „Štai taip Zaratustra kalbėjo“ – su niekuo nepalyginamas kūrinys. Knygos gale aprašiau ilgai trukusias šio nepaprasto kūrinio vertimo strategijos ir taktikos (stiliaus) paieškas. Nekartodamas anų minčių tik pridursiu, kad kai kam nepatiko poetiškas, ritmiškas, „ditirambiškas“ kūrinio skambėjimas, nors pats autorius sako: „Kokia kalba prabyla <...> dvasia, kai kalbasi su savimi? *Ditirambo* kalba.“ Filosofologams duok kone pažodinį vertimą (nors, teisybę pasakius, nelabai suprantu, kas tai per daiktas). O juk poetiška nereiškia neadekvatu. Esama ir poetiško filosofavimo. Toks yra F. Nietzsche, jo paties mintis: „Ne kiekvienam duota klausia girdėti Zaratustrą...“

– O kiek filosofijos radote W. Hauffo ir vokiečių romantikų pasakose? Kokia pasakų vertimo specifika?

– Visose pasakose – ir liaudies, ir literatūrinėse – yra filosofijos, paprastos, gyvenimiškos, antraip pasakos būtų beprasmės. O pasakų vertimo specifika tikrai esama.

Seniai seniai, dar antro tūkstantmečio po Kristaus pabaigoje, Vilniuje buvo tokia leidykla, kuri vadinosi „Vyturys“. Valdė ją direktorius Juozas Vaitkus, o vyriausiasis redaktorius buvo Liudas Pilius. Ir sumanė tie vyrai per nauja išversdinti W. Hauffo pasakas. Pasiūlė tai padaryti Alfonsui Tekoriui. O tas ir sako: „Juk už Juozą Balčikonį geriau neišversiu?!“

Taigi, už J. Balčikonį geriau neišversiu. Vėl strategijos ir taktikos paieškos. Sprendžiu dilemą: koks turi būti mano santykis su J. Balčikonio vertimu? Kai kas sakė: nekreipk dėmesio, nežiūrėk, dirbk savarankiškai. Tokiu atveju būčiau turėjęs apsimesti, kad J. Balčikonis W. Hauffo pasakų nevertė, duoti suprasti, kad nepripažįstu jo kaip vertėjo, vadinasi, iš dalies ir kaip lietuvių kalbos ir mūsų kultūros puoselėtojo. Tad nusprendžiau nevengti J. Balčikonio įtakos, perimti iš jo tuos vertimo elementus, kurių geriau išversti neįmanoma. Širdis drąsėjo, kai aptikau teksto supratimo netikslumų, nevykusių atitikmenų, net, sakyčiau, klaidų. Dar kartą supratau, kad ne šventieji puodus lipdo. Svarbiausią priekaištą J. Balčikonio vertimui suformuluočiau taip: literatūrinių pasakų nederer versti kaip liaudies pasakų, t. y. nederer kalbos liaudinti. Susidariau nuomonę, kad vertėjas neturėjo aiškios vertimo koncepcijos, vertė, kaip intuityviai atrodė geriau. Be to, visiškai suprantama, kad J. Balčikonio vertimų kalba buvo jau senstelėjusi, todėl ir reikėjo naujo vertimo.

Tada, kai verčiau šias pasakas, man atrodė, kad jei originale vartojamos konjunktyvo formos, jas irgi reikia perteikti dalyvinėmis konstrukcijomis. Dabar

taip nebeatrodo. Kai leidykla „Alma littera“ nusprendė išleisti prestižinį šių pasakų tomą, o jas iliustruoti pakvietė dailininkę A. Čapskytę, panūdau jas perredaguoti – išversti dar kartą, kaip tokiais atvejais mėgstu sakyti. Šįsyk į J. Balčikonio vertimą nebesidairiau, dingo ir daug gremėzdiškų dalyvinių konstrukcijų, pagerėjo bendrasis kalbos ritmas, nuotaika, atsirado kiek primirštų, iš vartojimo besitraukiančių ar jau pasitraukusių, tačiau spalvingų, lietuvių dvasioje tebetūnančių žodžių ir posakių, vienas kitas – su žemaitišku atspalviu.

Kitų vokiečių romantikų – L. Tiecko, Novalio, W. H. Wackenroderio, C. Brentano, F. de la Motte Fouqué, H. von Kleisto ir E. T. A. Hoffmanno – pasakas versiti buvo malonu, bet neretai erzino įterpiamų eilėraščių lėkštumas; sąmoningai lėkštauti nelengva.

– Jau kalbėjome apie poetišką „Štai taip Zaratustra kalbėjo“ vertimo skambėjimą. W. Hauffo „Pasakose“ mačiau gražiai surimuotų eilėraščių. Tikriausiai pats vertėte? Ką apskritai manote apie poezijos vertimą?

– Verčiamam eilėraščiui reikia save brandinti, tarsi duonkubilyje užmaišyti tešlą ir ją rauginti, kildinti... Kai kada užtrunka ne vieną savaitę. Nors poezijos ir nesu daug išvertęs, bet kai prireikia, kitų pagalbos neieškau. Iš kur čia toji drąsa, galite paklausti, poezija – tai dievų ambrozija? Jinai, t. y. tikimybė prisiliesti prie poezijos vertimo, tūnojo kažkur sielos užkaboriuose kone pusę šimto metų, nuo tada, kai „gimnazijoje“ skaitydamas A. Fadejevo „Jaunąją gvardiją“ aptikau epizodą, kuriame vaizduojama, kaip įkaušę vokiečių karininkai okupuotame Krasnodare dainuoja į vokiečių kalbą išsiverstą populiarią rusų (nežinau, ar liaudies) dainą:

Volga, Volga, mat' rodnaja
Volga russkaja reka.

Vokiškai tos eilutės knygoje buvo parašytos taip:

Wolga, Wolga, Mutter Wolga,
Wolga, Wolga, Rußlands Flubß.

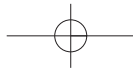
Kadangi rusiškai mokėjau kitus posmelio žodžius:

*Nevidala ty podarka
Ot donskogo kozaka.*

Tad ir išverčiau dar dvi eilutes:

Du erhieltst von den Kosaken
Kein Geschenk und keinen Gruß.

Ir dabar tebemanau, kad vertimas visai neblogas. Nuo tos akimirkos sėdo į galvą mintis, kad versti eilėraščių smagu. Ši suvoktis, tas užsikonservavęs grūdelis atgijo po dešimtmečių, kai verčiant prozą ėmė pasitaikyti eilėraščių – pats juos ir išversdavau. Metams bėgant išverstų eilių susikaupė nemažas pluoštelis: yra jų W. Hauffo „Pasakose“, F. Nietzsche's „Linksmajame moksle“ – net aštuoniasdešimt, J. W. Goethe's „Vilhelmo Meisterio klajonių metuose“, vokiečių romantikų pasakose – irgi apščiai, net ganėtinai ilgų. Bet pasakyti sau, kad man

nesvetimas ir poezijos žanras, galėjau tik 1999 m., kai kolegės literatūrologės I. Varnaitės paakintas išverčiau Wilhelmo Buscho poemą „Maksas ir Moricas“. Nuo tada ne vieno pašnekovo, taip pat ir filologo, esu prašęs (ir dabar dar paprašau) išvardyti, suskaičiuoti, į kiek visokių reikalavimų, suvaržymų turi atsižvelgti poezijos vertėjas. Niekas iki šiol visų taip ir neišvardijo. Pradžių pradžia, žinoma, yra pats eilėraštis, jo turinys (idėja, poetiniai vaizdai, svarbiausioji mintis); nuo čia ir prasideda: 1) metras; 2) eilutės ilgis; 3) rimai; 4) žodžių ilgis (lietuvių kalboje vidutinis žodžių ilgis yra 2,89 fonologinio skiemens, anglų – 1,47, vokiečių – 1,84; mūsų kalba yra sintetinė, o anglų – analitinė; vokiečių kalba laikytina pusiau analitine, pastarosios žodžio ilgio vidurkį gerokai didina itin darus dūrinių modelis); 5) iliustracijos; jei nori įvardyti penktąjį suvaržymą arba, kaip vaizdingai sakau, vertėjo antrankį, reikia būti skaičiusiam W. Buschą, mačiusiam jo nuotaikingas medžio raižinių serijas, kurioms pats ir kūrė eiles. Tad suprantama, kad šių išverstų eilių turinys neturi prieštarauti taip pat ir piešiniam.

– Kurią iš visų knygų buvo sunkiausia ir kurią smagiausia versti?

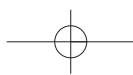
– Sunkiausia versti buvo J. Habermaso „Modernybės filosofinį diskursą“ (2002) ir W. Welscho „Mūsų postmoderniąją modernybę“ (2004) – dėl šiems laikams būdingos įmantrios kalbėsenos ir dėl to, kad teko papildomai gilintis į tuose veikaluose nagrinėjamas šiuolaikinės filosofijos kryptis, įvairių autorių koncepcijas ir pažiūras, jas perprasti. Kebliausia, žinoma, su terminija: mūsų tradicijos šiuo atžvilgiu, kaip jau sakiau, menkokos, ryškių savų filosofinių sistemų kaip ir nelabai esama, o naujausias filosofines sąvokas filosofologai mėgina versti iš kitų kalbų, bet išeina visai. Šiuos veikalus verčiant vis dėlto kažkur pasąmonėje kirbėjo ir dabar tebekirba mintis, gal veikiau užgautos nacionalinės ambicijos jausmas, kaip, beje, ir A. Šliogerui – dabar jau akademikui, kai jis per vieną interviu aiškindamas, kodėl ėmėsi versti A. Schopenhauerio veikalo „Pasaulis kaip valia ir vaizdinys“, kalbėjo maždaug taip: pagavo įniršis įrodyti, kad lietuvių kalba nė kiek neprastesnė už kitas, kad ja galima išreikšti viską, ką ir kitomis kalbomis. Tad panašus užgautos ambicijos jausmas ir dabar teberusena mano sieloje.

Smagiausias vis dėlto buvo W. Hauffas: ir dėl galimybės grįžti į jaunų dienų literatūrinių vaizdinių pasaulį, ir dėl nuoširdaus noro šį pasaulį perteikti kuo gyvesne ir gražesne kalba, nes iš tokių knygų vaikai mokosi gimtosios kalbos. Džiaugiuosi, kad šią puikią knygą savo straipsniu į gyvenimą palydėjo šiuo metu turbūt geriausias vaikų literatūros specialistas Lietuvoje K. Urba.

– Kaip pats sau atsakytumėte į nyčią klausimą: „Kodėl aš esu idealus vertėjas?“

– Šį provokuojamą klausimą, gerbiamoji Diana, suformulavote, matyt, perfrazuodama F. Nietzsche's veikalo „Ecce homo. Kaip tampama tu, kas esi“ pirmų dviejų skyrių pavadinimus: „Kodėl aš toks išmintingas?“ ir „Kodėl aš toks protingas?“ Ne vienas tuos pavadinimus priėmė už gryną pinigą, piktinosi autoriaus nekuklumu, net įžvelgė jo artėjančios psichinės katastrofos požymius. J. Derrida ir prof. J. Baranova „tokią egzaltuotai perdėtą savimone“ linkę interpretuoti kaip „paskutinįją kaukę ar kaip bandymą papasakoti pačiam sau apie save nusiėmus visas kaukes“ (J. Baranova, „Nietzsche ir postmodernizmas“, 2007, p. 38).

Šią citatą pateikiau norėdamas apsidrausti nuo Jūsų gudrios provokacijos. Dėl tos pačios priežasties prisidengsiu dar viena ilgesne citata iš minėtos J. Baranovos knygos, kurioje ji, perpasakodama J. Derrida samprotavimus apie F. Nietzsche's paskutinį veikalą „Ecce homo“, rašo: „Derrida autoriaus vardą atski-

ria nuo jo paties 'gyvojo' gyvenimo. Vardas visada susijęs su tanatologija, su mirusiuoju 'aš'. Jis pergyvena autorių. Miręs žmogus jau nebeatiria nei gėrio, nei blogio, nei stokos, nei pertekliaus. <...> Tik vardas, atsiskyręs nuo gyvojo, gali paveldėti visus šiuos dalykus, tik jam sugrįžtanti šlovė ar nešlovė. Derrida ši tolimesnį paskui vardą sekantį šleifą vadina vardo politika.“

Taigi, koks aš vertėjas, tegu sprendžia kiti. Tegus vardas, atsiskyręs nuo gyvojo, paveldi tai, ko nusipelnė gyvasis „aš“.

– Kokią prasmę išvelgiate vertėjo darbe? Ar šis darbas padeda Jums visiškai save realizuoti?

– Visi dori darbai yra prasmingi, vertėjo – taip pat. Kiekvienas žmogus vienaip ar kitaip save realizuoja: vienas darbas, amatas paprastai būna pagrindinis, kiti – šalutiniai. Atvirai pasakius, vertėjo darbas man atrodo visai prasmingas, nes tokiu būdu savo gyvenimą transformuoju į sąlygiškai tvaresnį rezultatą, nors abu savuosius darbus – pedagoginį ir vertėjo, – kaip jau sakiau, laikau kūrybiškais ir žaviais. Jei paklaustumėte, koks žmogus yra gražus, atsakyčiau – kuriantis, o ko labiausiai nemėgstu – žodžio nesilaikymo ir moteriškosios visaižinystės. Žinau, iškart užsipulsite: o vyriškoji visaižinystė? Ją laikau mentaliteto defektu.

– Ar lengvai susikalbate su leidėjais, redaktorais?

– Su redaktorais nesu turėjęs jokių bėdų. Kiekvienas iš jų nori tau gero, todėl jiems sakau: taisykit, braukykite kuo daugiau, negailestingai. Tie taisymai dažnai esti geri, kiti duoda naujų minčių. Du ar tris kartus mane yra redagavę mano buvę studentai, ir viskas kuo puikiausiai. Jokio „kirvumo“.

Leidėjai sprendžia kitus klausimus: leisti – neleisti, pirks – nepirks, rems – nerems. Bet vienas atvejis tiesiog šaukiasi dangaus.

„Viduramžių žodyno“ vertimas ir redagavimas truko ilgai, keitėsi leidėjai. Iš „Almos litteros“ leidimo teises perėmė leidykla „Aidai“. Versti šį žodyną Atviros Lietuvos fondas buvo pakvietęs G. Sodeikienę, A. Gailių ir mane. Išverčiau du trečdalius žodyno: nuo „Haar“ iki „Zyklus“ (pagal originalo abėcėlę). Kai veikalas jau buvo parengtas spaudai, skambina leidyklos direktorius V. Ališauskas ir klausia, ar nesutikčiau, kad tituliniam lapui būtų įrašyta maždaug taip: vertė Giedrė Sodeikienė b e n d r a d a r b i a u j a n t Antanui Gailiui ir Alfonsui Tekoriui (išre-tinta – A. T.). Man pasidarė „vien tik mėlyna akyse“ (K. Binkis). Įsivaizduokit: išvertei du trečdalius didžiulio, nepaprastai sudėtingo veikalo, o tau sako, kad vertė G. Sodeikienė, o tu tik padėjai, patarnavai! Girdi, ponios G. Sodeikienės vardu prašyta finansinės paramos iš kažkokio Vakarų Europos fondo. Tarsi aš gyvenčiau Centrinės ar Šiaurės Amerikos prerijose! Taigi, jei atskleisite „Viduramžių žodyną“, rasite parašyta: „Iš vokiečių kalbos vertė Giedrė Sodeikienė“, 1,6 cm tarpas, „Antanas Gailius, Alfonsas Tekorius, specialusis redaktorius Nerijus Šepetys.“ Taip ir neaišku, ką čia turi reikšti pirmųjų dviejų berniukų pavardės...

Lotynų posakis teigia: *dixi et animam levavi* – pasakiau ir nuraminau širdį. Nedorybė kaip ir kitas lengvas daiktas anksčiau ar vėliau vis tiek išplaukia į paviršių.

– Kuo puikiausiai Jus suprantu – leidėjai iš tiesų turėtų bent kiek pagarbiau žvelgti į vertėjus. O dažniausiai pagarba rodoma tik tol, kol leidėjas tave prikalbina versti ir pasirašai *autorinę* sutartį. Paskui jau tampa nebe autoriumi, o leidybos ūkio gamybos priemone...

Bet grįžkime į Jūsų ūkį. Išversta daugiau nei trečdalis šimto solidžių knygų: be jau apkalbėtos filosofijos ir grožinės literatūros, poezijos, dar

ir mokslo populiarinimo, leksikografijos veikalų. Kaip šitiek visko aprėpiate ir suderinate, gal turite koki ypatingą darbo režimą?

– Iš tikrųjų praktikuoju – taip išėjo – penkialaukę „žemdirbystės“ sistemą. Tiesa, ploto atskiroms kultūroms atiteko nevienodai, bet šnektelkim ne apie pirmenybę kokiai nors „ūkio šakai“ ar „kultūrai“, o apie „sėjomainą“.

Man patinka darbo dieną skirstyti į dvi atkarpas, o geriausia – į tris; pavyzdžiui, iš ryto – dailioji, arba grožinė, literatūra, nes čia reikia vaizdinio mąstymo, itin subtilaus kalbinio instrumento skambėjimo, įsijausti į personažų dvasinį pasaulį, sąmonės gelmėse ieškoti kalbinės raiškos derinių ir t. t.; vidurdienį – filosofija: mintys čia rikiuojamos nuosekliai, laikantis geležinės mąstymo logikos ir tvarkos, būtina kruopščiai paisyti sąvokų skirties ir kontekstinės tapatybės, ir t. t. (į šią dienos atkarpą tinka ir mokslo populiarinimo literatūra); galiausiai pavakariais – leksikografija: paprasta, monotoniška, žinoma, tiksli dalykinė kalba. Tačiau tokia darbo dienos triskaida pasitaiko retokai.

– Vadinasi, racionaliai planuojate darbą, nelaukiate atskrendant mūzos? Kiek valandų per dieną dirbate?

– Dirbu, kiek telpa: maždaug nuo dešimtos ryto iki pusės devynių vakaro ir ilgiau (esu „pelėda“). Apie darbo dienos skaidymą jau sakiau. Jokio racionalaus planavimo čia neįžvelgiu, veikiu priešingai: reikia būti trenktam ir turėti arklio sveikatą (kaip ne vienas bičiulis sako), kad pagal tą patį dienos modelį galėtum kuistis metų metus, dešimtmečius, įskaičiuojant šeštadienius ir sekmadienius, visus metų laikus. Kiekvienas kvailioja savaip!

Mūza! Mūza yra žavi moteris, o su žaviomis moterimis, kaip žinoma, ne juokai. Imsi jos laukti ir ką? – gal pasirodys, gal ne; neduokdie nepatiksi – ir kukū. O kai pakiliai nusiteikęs, azarto pagautas stoji į lenktynes su laiku, tada ir mūza ima smalsauti, kaišioti pro petį nosį – ką čia veiki?

Jei gyvenimėlis būtų susiklostęs bent kiek kitaip, šio pokalbio, beveik garantuoju, nebūtų buvę.

– Bet vis dėlto kokia gi turėtų būti toji mūza, genijaus moteris? Ar neseniai išėjusi Jūsų versta F. Weissensteinerio knyga „Genijų moterų“ atsako į šį klausimą?

– Klausimas tarsi suponuoja prielaidą, kad vadinamieji genijai – tą „titulą“ juk suteikia visuomenė – turi turėti mūzą moterį. Poetai ir vienuoliai (kaip kadaise ir riteriai) tokias mūzas susikuria vaizduotėje. Būta nemažai vadinamųjų genijų ir be tokių mūzų (A. Schopenhaueris, tas pats F. Nietzsche, nors šis irgi buvo išpainiojęs į romanėlį su rusų generolo dukterimi Lou Salomé, ir kt.). Į klausimą, kokia turėtų būti toji Jūsų minima mūza, manau, neatsakys joks genijus; neatsako į jį ir F. Weissensteinerio knyga. Bet man aišku viena: nenorėčiau būti nei vadinamuoju genijumi, nei gyventi su vadinamąja genialia moterimi, nes ir tie genijai, ir tos jų mūzos dažnų dažniausiai būna didžiai nelaimingi.

– Kaip ilsėtės nuo alinančio vertėjo darbo? Kokių laisvalaikio pomėgių turite?

– Manęs tas darbas nealina, todėl ir ilsėtis kaip ir nereikia. Jis man patinka: gyventi dvasinių, intelektualinių vertybių pasaulyje yra ir malonu, ir prasminga. Pasprunki iš jo vienai kitai valandai, pasitvarkai buitį, ir vėl atgalios: tame pasaulyje tu esi svarbus, nuo tavęs priklauso, kaip kitos kultūros vertybę apgy-

vendinsi savojoje. Šiuo atžvilgiu esu maksimalistas, o maksimalizmo idėją vertimo baruose esu perėmęs iš savo kolegos, puikaus vertėjo A. Druktenio.

Pomėgiams neturiu laiko. Šiaip jau kartą ar du per metus leidžiuosi į kokią nors pažintinę užsienio kelionę, parsivežu po suvenyrą – alaus bokalą (tik Turkijoje negavau). Grupinis pažinimas mane tenkina menkai, todėl kiek įmanydamas jį individualizuoju. Be to, visada į tokias keliones vežuosi po keliolika puslapių vertimo: kol kiti autobuse snūduriuoja, knapso ar padėrusiomis akimis spokso pro langą, aš verčiu, kuriu pirminį vertimo tekstą ir viską matau, net geriau už kitus. Keistas turėtų būti vaizdelis, kai kur nors tenka ilgiau laukti: stypčioja žmogeliai neturėdami ką veikti, miršta iš nuobodulio, o aš atokiau įsitaish... kuriu pirminį vertimo tekstą. Taupau minutes, nes laikas nenumaldomai teka, deja, tik viena kryptimi.

Būdamas socializuotas padaras, dalyvauju visuomenės gyvenime: mokslinėse konferencijose (vietinėse ir tarptautinėse, pavyzdžiui, 1999 m. Erfurte J. W. Goethe's vertėjų, 2007 m. Veimare F. Nietzsche's interpretuotojų), Lietuvos rašytojų sąjungos, Vilniaus žemaičių kultūros draugijos renginiuose, kolegų ir bičiulių sambūriuose. Pasidairau po mylimąją Lietuvėlę, jei bičiuliai pakviečia į išvykas, ypač kai joms vadovauja prof. L. Klimka.

– Ką dar norėtumėte išversti? Ar turite išsvajotų vertimų sąrašėlių?

– Šiokį tokį turiu, laikau juodai dienai, kai rinka tiek visko nebesiūlys, nes nemažai reikšmingų vokiečių kultūros kūrinių jau esame išsivertę, todėl autorių ir veikalų atranka darosi vis keblesnė – ir leidėjams, ir vertėjams. Kai kas iš man žinomų vertėjų metėsi į giminingas germaniškas kalbas. Man tai nepriimtina iš principo. Susilaikysiu neironizavęs tų, kurie poeziją gali versti iš *visų* kalbų: duok vadinamąjį pažodinį vertimą, o aš, poeta iš Dievo malonės, surikiuosiu į posmus. Ai ai ai!..

– Aptarėme, regis, nemažai temų. Ar liko neišsakyta dar kokia nors mintis?

– Ką čia bepasakysi, tiek visko priešnekėjęs. Nebent pacituosiu R. Granauską: „Žmogumi nepatapai, bet užaugt užaugau.“ Rašytoju nepatapai, bet į Rašytojų sąjungą priimt priėmė – malonu, kad vertėjo darbas vis dėlto laikomas kūrybiniu.

NAOMI KLEIN

Nuostabioji tuštuma: trys pasaulio naikinimo ir pertvarkymo dešimtmečiai

Iš anglų k. vertė GEDIMINAS PULOKAS

Betgi Dievo akyse žemė buvo pagedusi ir pilna smurto. Dievas matė, kad žemė buvo pagedusi, nes visi žmonės buvo sudarkę savo kelius žemėje. Tuomet Dievas tarė Nojui: „Nusprendžiau padaryti galą visiems mirtingiesiems, nes per juos žemė prisipildė smurto; štai sunaikinsiu juos drauge su žeme.“

Pradžios knyga 6, 11–13 (1999 m. ekumeninis Biblijos leidimas lietuviškai)

Šoko ir siaubo veiksniai kelia tokią baimę, pavojaus jausmą ir destruktiją, kurie yra nesuvokiami gyventojams apskritai ir veikiamos visuomenės elementams (sektoriams) ar vadovybei konkrečiai. Tornadų, uraganų, žemės drebėjimų, potvynių, nevaldomų gaisrų, bado ar ligų pavidalu pasireiškianti gamta gali sukelti šoką ir siaubą.

„Šokas ir siaubas: greitas kelias į dominavimą“, JAV karo Irake karinė doktrina

Jamarą Perry susitikau 2005 m. rugsėjį didžiojoje Raudonojo Kryžiaus prieglaudoje Beton Rūže, Luizianoje. Jis stovėjo eilėje prie išsišiepusių jaunų scienologų dalijamų pietų. Ką tik buvau gavusi velnių už tai, kad kalbuosi su evakuotaisiais be žiniasklaidos atstovams skirtos palydos, tad dabar aš, baltaodė kanadietė, kaip įmanydama stengiausi ištirpti pietinėse valstijose gyvenančių afroamerikiečių jūroje. Eilėje prie maisto smukau tiesiai Perry už nugaros ir, tarsi būtume seni draugai, paprašiau jo su manimi pasikalbėti. Jis maloniai sutiko.

Kai Perry, gimęs ir augęs Naujajame Orleane, paliko užtvindytą miestą, jau buvo praėjusi savaitė. Iš pažiūros jam būčiau davusi septyniolika, bet pasisakė esąs dvidešimt trejų. Jis ir jo šeima visą amžinybę laukė autobusu, kad juos

evakuotų. Nieko taip ir nesulaukę, kepinant saulei, iškeliavo pėsčiomis. Galiausiai šeima apsistojo gremėzdiškuose suvažiavimų rūmuose, kuriuose vykdavo farmacijos mugės ir kovos menų čempionatai, o dabar čia yra prigrūsta du tūkstančiai gultų bei daugybė suirzusių, pervargusių žmonių, prižiūrimų niūrių, ką tik iš Irako grįžusių Nacionalinės gvardijos karių.

Tądien prieglaudoje pasklido žinia, kad garsus, miestui atstovaujantis respublikonų kongresmenas Richardas Bakeris grupei lobistų prasarė: „Pagaliau Naujajame Orleane nusikratėme valstybinių gyvenamųjų namų sistemos. Mes patys to nepajėgėme, bet tai atliko Dievas.“ Josephas Canizaro, vienas turtingiausių statybų Naujajame Orleane vykdytojų, visai neseniai buvo panašiai pasakęs: „Regis, turime vėl viską pradėti nuo tuščio lapo. Ir šis tuščias lapas mums atveria išties dideles galimybes.“ Visą savaitę Luizianos valstijos legislatura Beton Rūže buvo gulte apgulta korporacijų lobistų, dirbančių šių didelių galimybių naudai. Mažesni mokesčiai, menkesnis reguliavimas, pigesnė darbo jėga ir „mažesnis, saugesnis miestas“ – iš tikrųjų tai reiškė, kad bus atsisakoma valstybinių gyvenamųjų namų, o juos keis kooperatiniai. Besiklausydamas visų šių kalbų apie „naują pradžių“ ir „tuščius lapus“, veik pamiršdavai, kad vos už kelių mylių griuvėsiai ir šiukšlės skleidžia toksines dujas, į gamtą liejasi cheminės medžiagos ir guli nepalaidoti žmonių palaikai.

Čia, prieglaudoje, Jamaras apie nieką kitą negalėjo net galvoti: „Man tai nepanašu į miesto apsivalymą. Matau tik tai, kad gyvenamuosiuose kvartaluose zuvo daugybė žmonių. Žmonių, neturėjusių mirti.“

Jis kalbėjo tyliai, tačiau čia pat eilėje stovintis vyresnis vyriškis, nugirdęs pokalbį, atsisuko į mus: „Ir kas darosi su tais žmonėmis Beton Rūže? Kokios čia dar naujos galimybės? Tai sumauta tragedija. Negi jie akli?“

Į pokalbį įsitraukė ir motina su dviem vaikais: „Ne, jie neakli, jie – tai blogis. Jų regėjimas čia niekuo dėtas.“

Vienas tų, kuriems Naujojo Orleano potvynis leido pamatyti naujas galimybes, buvo Miltonas Friedmanas, žymusis judėjimo už nežabotą kapitalizmą guru, žmogus, nubrėžęs šiuolaikinės hiper mobilios globalinės ekonomikos gaires. Būdamas devyniasdešimt trejų metų ir jau silpnos sveikatos, „Dédé Miltis“ – taip jį vadina jo mokiniai – vis dėlto surado jėgų parašyti straipsnį, pasirodžiusį „The Wall Street Journal“ praėjus trims mėnesiams nuo tragedijos pradžios. „Dauguma Naujojo Orleano mokyklų yra visiškai suniokotos, – rašo Friedmanas, – kaip ir jas lankiusių vaikų namai. Šie vaikai dabar pasklido po visą šalį. Tai tragedija. Tačiau sykiu tai ir palanki proga radikaliai reformuoti švietimo sistemą.“

Naomi Klein – jauna Kanados žurnalistė ir politikos tyrinėtoja, viena įtakingesnių kairiųjų mąstytojų. Autorė išgarsino 2000 m. paskelbtas veikalas „No Logo“. 2007 m. pabaigoje pasirodė nauja N. Klein knyga „Šoko doktrina. Katastrofų kapitalizmo iškilimas“. Joje, remiantis pastarųjų dešimtmečių pavyzdžiais, nuosekliai analizuojamas šiuolaikinių politinių inžinierių naudojamas instrumentas – socialinis ir ekonominis šokas, kuris žaibiškai sunaikina esamą socialinę ir ekonominę infrastruktūrą, sumindo ištisų regionų žmonių gyvenimą. Be abejo, autorės mintys gali būti vertinamos įvairiai, tačiau jos keliama problema šiandien tampa itin aktuali bei skatina iš naujo pažvelgti į daugelį dalykų, kurie per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje tapo tarsi ir „savaiame suprantami“. Skaitytojams pateikiame knygos įvadą.

VERTĖJAS

Pasak Friedmano, užuot leidus milijardus dolerių esamai Naujojo Orleano valdiškų mokyklų sistemai atstatyti ir tobulinti, vyriausybė šeimoms turėtų skirti „švietimo čekius“, kuriuos jos galėtų panaudoti privačioms įstaigoms, – daugelio jų pagrindinis tikslas yra pelnas, – ir šios taptų subsidijuojamos valstybės. Nepaprastai svarbu, teigė Friedmanas, kad šie fundamentalūs pokyčiai taptų ne laikina priemone, bet „ilgalaike reforma“.

Dešinioji pakraipos smegenų centrų tinklas nusitvėrė šio Friedmano pasiūlymo ir metėsi ant stichijos nusiaubto miesto. George'o W. Busho administracija parėmė jų planus ir skyrė dešimtis milijonų dolerių tam, kad Naujojo Orleano mokyklos būtų paverstos „chartijos mokyklomis“ („charter schools“) – valdžios finansuojamomis mokyklomis, kurias, vadovaudamosi savo pačių taisyklėmis, valdytų privačios organizacijos. Jungtinėse Valstijose, o ypač Naujajame Orleano, chartijos mokyklos vertinamos labai kontroversiškai ir daugelis afroamerikiečių tėvų į jas žvelgia kaip į žingsnį atgal nuo pilietinių teisių judėjimo laimėjimų, garantavusių visiems vaikams tokį patį išsilavinimo standartą. Tačiau Miltonui Friedmanui valstybės valdomų mokyklų sistemos idėja atsiduoda socializmu. Jo manymu, vienintelės valstybės funkcijos yra „ginti mūsų laisvę tiek nuo išorės priešų, tiek nuo mūsų bendrapiliečių: užtikrinti įstatymų laikymąsi ir tvarką, skatinti privačius sandorius, puoselėti rinkos konkurencingumą.“ Kitais žodžiais tariant, išlaikyti policiją ir kariuomenę, o visa kita, net ir nemokamo mokslo užtikrinimas, esąs neleistinas kišimasis į rinką.

Palyginti su krantinių atstatymo ir elektros tinklo atkūrimo ledynmetiškais darbų tempais, Naujojo Orleano mokyklų sistema buvo parduota žaibišku greičiu ir su karišku preciziškumu. Per aštuoniolika mėnesių, didžiajai neturtingųjų miesto gyventojų daliai vis dar esant tremtyje, Naujojo Orleano valdiškų mokyklų sistema buvo beveik visiškai pakeista privačiai valdomomis chartijos mokyklomis. Prieš Katrinos uraganą mokyklų taryba valdė šimtą dvidešimt tris valdiškas mokyklas, šiuo metu ji tevaldo vos keturias. Prieš audrą mieste buvo septynios chartijos mokyklos, o dabar jų yra trisdešimt viena. Naujojo Orleano mokytojus anksčiau gynė stipri profesinė sąjunga, šiuo metu su šia sąjunga sudarytos sutartys paleistos skutais, o visi keturi tūkstančiai septyni šimtai jos narių atleisti. Kai kuriuos jaunesnius mokytojus chartijos mokyklos įdarbino, tačiau jiems moka mažesnius atlyginimus. Vis dėlto dauguma mokytojų liko be darbo.

Naujasis Orleanas, pasak „The New York Times“, tapo „išskirtine chartijos mokyklų plėtros laboratorija“, o Amerikos verslumo instituto – friedmaniško sukirpimo smegenų centro – atstovai entuziastingai prabilo, jog „Katrina per vieną dieną atliko tai, ko Luizianos mokyklų reformuotojai neįstengė padaryti per metų metus“. O valstybinių mokyklų mokytojai, stebėdami, kaip nukentėjusiesiems nuo potvynio skirti pinigai imami naudoti viešajai sistemai naikinti ir privačiai kurti, Friedmano planą vadino „švietimo užgrobimu“.

Šiuos puikiai suderintus, po katastrofų vykstančius išpuolius prieš viešąją erdvę, kai nelaimės imamos laikyti puikiomis rinkos galimybėmis, aš vadinu „katastrofų kapitalizmu“.

Galiausiai Naujajam Orleanui skirtas Friedmano straipsnis tapo paskutine jo viešosios politikos rekomendacija: kiek mažiau nei po metų, 2006 m. lapkričio 16 d., jis, būdamas devyniasdešimt ketverių, mirė. Gali susidaryti įspūdis, kad vidutinio dydžio Amerikos miesto mokyklų sistemos privatizavimo rūpesčiai žmogui, pusę praėjusio amžiaus laikytam įtakingiausiu ekonomistu, kuris tarp savo mokytinių turėjo keletą JAV prezidentų, Didžiosios Britanijos ministrų

pirmininkų, Rusijos oligarchų, Lenkijos finansų ministrų, trečiojo pasaulio šalių diktatorių, Kinijos komunistų partijos sekretorių, Tarptautinio valiutos fondo direktorių ir paskutinius tris JAV federalinio rezervo vadovus, – tik menkniekis. Vis dėlto jo užmojų išnaudoti Naujojo Orleano krizę kapitalizmo fundamentalistinės versijos naudai galima laikyti ir keistai deramu energija tryškusio penkių pėdų dviejų colių profesoriaus, dar jaunystėje save vadinusio „sekmadienių pamokslą sakančiu senamadžiu pamokslininku“, atsisveikinimu.

Daugiau nei tris dešimtmečius Friedmanas ir jo įtakingi sekėjai tobulino tą pačią strategiją: sulaukti didesnės krizės ar šoko, tada, kol piliečiai dar nespėjo atsigauti po katastrofos, parduoti atskiras valstybės dalis privatiems žaidėjams ir taip žaibiškai užtikrinti „reformų“ tęstinumą.

Tai, ką aš ilgainiui supratau esant šoko doktrina, viename savo svarbiausių rašinių Friedmanas įvardijo šiuolaikinio kapitalizmo pagrindine taktine panacėja. Jis pažymi, kad „vien tik krizė – faktinė ar įsivaizduojama – lemia tikrus pokyčius. Veiksmai, kurių imamasi kilus tokiai krizei, priklauso nuo aplinkui tarpstančių idėjų. Mano įsitikinimu, mūsų pagrindinė pareiga yra kurti alternatyvas egzistuojančiai politikai bei užtikrinti jų gyvybingumą ir prieinamumą iki to laiko, kol tai, kas politiškai neįmanoma, taps tuo, kas politiškai neišvengiama“. Kai kurie žmonės, ruošdamiesi galimoms katastrofoms, kaupia konservuoto maisto ir vandens atsargas, o Friedmanas tam atvejui kaupė laisvosios rinkos idėjas. Čikagos universiteto profesorius buvo įsitikinęs, kad, vos prasiėdę krizei, būtina nedelsiant veikti bei skubiai ir negrįžtamai įgyvendinti pokyčius, kol krizės iškamuota visuomenė neišslydo atgal į „status quo tironiją“. Jo nuomone, „naujoji administracija turi maždaug šešis mėnesius, per kuriuos reikia pasiekti svarbiausių pokyčių; jei per šį laikotarpį ji nepasinaudos proga veikti ryžtingai, daugiau tokios progos jai niekas nebesuteiks“. Tam tikra Machiavellio patarimo, kad „blogos naujienos“ turėtų būti pranešamos „visos vienu kartu“, variacija pasirodė esanti vienas tvariausių Friedmano strateginių priesakų.

Kaip pasinaudoti stipriu šoku ar didelio masto krize, pirmąkart Friedmanas išmoko aštuntojo dešimtmečio viduryje, kai patarinėjo Čilės diktatoriui generolui Augustui Pinochetui. Čilės gyventojams sukėlė šoką ne vien kruvinasis Pinocheto perversmas: šalį niokojo ir žiauri hiperinfliacija. Friedmanas patarė Pinochetui imtis skubios ūkio pertvarkos: apkarpyti mokesčius, išplėsti laisvąją prekybą, privatizuoti paslaugas, mažinti socialines išlaidas ir siaurinti valstybės reguliavimą. Galiausiai Čilės valstybinės mokyklos taip pat buvo paverstos privačiomis, finansuojamomis pagal „švietimo čekių“ programą. Tai buvo radikaliausia kapitalizmo modifikacija pasaulyje per visus laikus, įgijusi Čikagos mokyklos revoliucijos vardą – daugelis Pinocheto ekonomistų, vadovaujami Friedmano, studijavo Čikagos universitete. Friedmanas numatė, kad ekonomikos pokyčių greitis, netikėtumas ir apimtis išprovokuos visuomenės psichologines reakcijas, kurios „palengvins pertvarkas“. Šiai skausmingai taktikai jis sugalvojo ir specialų pavadinimą: ekonominis „gydymas šoku“. Vėlesniais dešimtmečiais, kai tik vyriausybės imdavo inicijuoti radikalias laisvosios rinkos programas, jos būdavo įgyvendinamos šiuo visuotinai taikomo gydymo šoku ar „šoko terapijos“ būdu.

Be kita ko, šioms pertvarkoms palengvinti Pinochetas rado ir savitų šoko priemonių; jos buvo taikomos daugelyje režimo kankinimo kamerų, išmėginamos su besirangančiais žmonių, kurie veikiausiai būtų painiojęsi ant šios kapita-

listinės transformacijos kelio, kūnais. Daugelis lotynų amerikiečių įžvelgė tiesioginį ekonominių šokų, nuskurdinusių milijonus, ryšį su kankinimų epidemija, nuo kurios nukentėjo šimtai tūkstančių žmonių, tikėjusių kitokia visuomenės ateitimi. Ne veltui urugvajiečių rašytojas Eduardas Galeanas klausė: „Kaip kitaip šių nelygybę būtų galima išlaikyti, jei ne elektrošoko smūgiais?“

Praėjus lygiai trims dešimtmečiams nuo šių trijų skirtingų šoko formų pasiūlymo Čilėje, ta pati formulė iš naujo, tik nepalyginti smurtingiau, buvo pritaikyta ir Irakui. Pirmiausia buvo pradėtas karas, kuriuo, anot „Šoko ir siaubo“ karinės doktrinos autorių, siekta „suvaldyti priešininkų valią, įsitikinimus bei nuovoką ir tiesiogine prasme užkirsti priešininkui bet kokią galimybę veikti ar priešintis“. Vėliau sekė radikali ekonominė šoko terapija. Ją, šaliai vis dar tebeskendint liepsnose, primetė vyriausiasis JAV pasiuntinys Paulas Bremeris – visuotinė privatizacija, visiškai laisva prekyba, 15 proc. dydžio vieno tarifo neprogresiniai mokesčiai, dramatiškai mažinamas valstybinis sektorius. Tuometis Irako prekybos ministras Ali Abdul-Amiras Allawis sykį net pareiškė, kad jo tėvynainiams „įsipyko būti eksperimento objektais, jie pavargo. Sistema jau ir taip patyrė sukrėtimų, tad ši, ūkio šoko terapija, mums nereikalinga“. Kai irakiečiai pasipriešino, jie buvo suimti ir pasodinti į kalėjimus, kuriuose jų kūnams ir protams teko patirti dar daugiau šoko, tik šįkart pastarasis taikytas kur kas mažiau metaforiška prasme.

Laisvosios rinkos priklausomybę nuo šoko galios pradėjau tyrinėti prieš ketverius metus, pirmomis Irako okupacijos dienomis. Parašiusi straipsnių ciklą apie Vašingtono nesėkmes įgyvendinant „Šoko ir siaubo“ strategiją šoko terapijos priemonėmis, iš Bagdado iškeliavau į Šri Lanką. Į ją atvykau praėjus keliems mėnesiams po triuškinamo 2004 m. cunamio. Šioje šalyje pamačiau dar vieną to paties manevro versiją: išnaudodami panišką atmosferą, užsienio investuotojai ir tarptautiniai kreditoriai susivienijo, kad perduotų visą tropinę pakrantės liniją verslininkams, sparčiai suskatusiems statyti didžiulius viešbučių kompleksus. Taip šimtams tūkstančių žvejų buvo užkirsta galimybė atstatyti savo kaimelius prie vandens. Vyriausybė netruko paskelbti, kad, „išskrėtusi žiaurią likimo išdaigą, gamta suteikė Šri Lankai unikalią galimybę, ir ši baisi tragedija pasitarnaus šaliai tapti pasaulinio lygio turizmo vieta“. Jau tada, kai uraganas „Katrina“ smogė Naujajam Orleanui ir respublikonų politikų, smegenų centrų ir žemės supirkėjų konglomeratas ėmė kalbėti apie „tuščius lapus“ ir jaudinančias galimybes, tapo aišku, kad nuo šiol tai bus jų mėgstamiausias būdas korporaciniams tikslams proteguoti. Kolektyvinės traumos momentai bus išnaudojami radikalioms socialinėms ir ekonominėms inžinerijos naudai.

Daugeliui siaubingą katastrofą išgyvenusių žmonių reikia ne tuščio lapo – jie tikisi išgelbėti tai, kas dar įmanoma, ir atkurti tai, kas dar nevisiškai sunaikinta; jie nori iš naujo pajusti ryšį su vietovėmis, kuriose susiformavo kaip asmenybės. „Kai atstatinėju miestą, jaučiuosi taip, lyg atstatinėčiau save“, – tvarkydama uragano paliktus griuvėsius sakė Cassandra Andrews, itin nukentėjusios Naujojo Orleano žemutinės devintosios apylinkės gyventoja. Tačiau katastrofų kapitalistai nemato jokios naudos atstatinėti tai, kas buvo. Irake, Šri Lankoje ir Naujajame Orleano procesas, apgaulingai vadinamas „rekonstravimu“, prasidėjo užbaigiant pirminės katastrofos darbą: sunaikinant viešosios sferos likučius ir šaknis čia įleidusias bendruomenes bei skubiai jas pakeičiant Naujosios Jeruzalės korporacine atmaina – viskas atlikta iki tol, kol karo ir stichinių nelaimių aukos dar nepajėgė persigrupuoti ir pareikšti pretenzijų į tai, kas joms priklauso.

Mike'as Battlesas pateikia geriausią paaiškinimą: „Baimė ir netvarka mums atveria realias perspektyvas.“ Taip trisdešimt ketverių metų buvęs CŽV agentas kalba apie tai, kaip pokariniame Irake tvyrantis chaosas padėjo jo nežinomai ir menką patirtį turėjusiai privačiai saugumo firmai „Custer Battles“, sudariusiai sutartis su federaline valdžia, susižerti maždaug 100 milijonų dolerių. Jo žodžiai galėtų pasitarnauti ir kaip puikus šiuolaikinio kapitalizmo devizas – baimė ir netvarka yra kiekvieno naujo šuolio į priekį katalizatoriai.

Pradėjusi šį viršpelnių ir megakatastrofų sąsajų tyrimą tariausi pamačiusi, kaip radikaliai keičiasi „laisvosios“ rinkos įgyvendinimo pasaulyje būdai. Dalyvaudama judėjime prieš besiplečiančią korporacinę galią, kurio pasaulinis debiutas įvyko 1999 m. Sietle*, jau buvau susidūrusi su panašia verslui keliaklupsčiaujančia politika, primetama laužant rankas per Pasaulio prekybos organizacijos susitikimus arba numatant specialias Tarptautinio valiutos fondo paskolų sąlygas. Trys pagrindiniai reikalavimai – privatizacija, valstybės regulavimo atsisakymas ir drastiškas socialinių išlaidų mažinimas – būdavo visiškai nepopuliarūs tarp gyventojų, tačiau pasirašant sutartis bent jau kvepėdavo abipusiu besiderančių vyriausybių sutarimu ir tariamų ekspertų konsensusu. Tačiau šįkart ta pati ideologinė programa buvo primetama pačiomis nuogiausiomis prievartos priemonėmis: pasitelkiant po invazijos besitęsiančią karinę okupaciją arba žaibiškai išnaudojant siaubingas stichines nelaimes. Rugsėjo 11-osios įvykiai Vašingtonui leido liautis klausinėjus užsienio šalių, ar šios norinčios amerikietiškos „laisvosios prekybos ir demokratijos“ versijos ir sudarė sąlygas pristesti ją panaudojant „Šoko ir siaubo“ karinę galią.

Vis dėlto, kai ėmiau gilintis į šio rinkos modelio išgalėjimo pasaulyje istoriją, supratau, kad krizių ir katastrofų išnaudojimas Miltono Friedmano judėjimo strategijoje glūdėjo jau iš pat pradžių – kad galėtų žengti į priekį, šiai fundamentalistinei kapitalizmo formai nuolat reikėjo katastrofų. Žinoma, šios tikslų įgyvendinimą palengvinančios katastrofos darėsi vis didesnės ir labiau šokiruojančios, tačiau tai, kas įvyko Irake ar Naujajame Orleane, nebuvo naujas, Rugsėjo 11-osios paskatintas išradimas. Šie begėdiški krizių išnaudojimo eksperimentai buvo veikiau tris dešimtmečius besitęsusio griežto šoko doktrinos laikymosi kulminacija.

Žvelgiant pagal šią doktriną, praėjusieji trisdešimt penkeri metai atrodo visiškai kitaip. Kai kurie gėdingiausi šio laikotarpio žmogaus teisių pažeidimai, į kuriuos priimta žvelgti kaip į sadistinius antidemokratiškų režimų nusikaltimus, iš tiesų buvo vykdomi arba turint gerai apgalvotų intencijų įbauginti visuomenę, arba akivaizdžiai siekiant parengti dirvą radikalioms laisvosios rinkos „reformoms“. Aštuntojo dešimtmečio Argentinoje chuntos režisuotas trisdešimties tūkstančių žmonių „dingimas“, kurių dauguma – kairiųjų aktyvistai, buvo sudedamoji vyriausybės vykdomos Čikagos mokyklos politikos įgyvendinimo dalis, lygiai kaip ir teroras, pasitelktas atliekant to paties pobūdžio ekonominę metamorfozę Čilėje. 1989 m. Kinijoje tam pasitarnavo Tiananmenio aikštės skerdynių šokas ir vėlesni dešimčių tūkstančių žmonių areštai, atrišę komunistų partijai rankas paversti didžiąją šalies dalį plačia eksporto zona, pilna savo teises bijančių ginti darbininkų. 1993 m. Rusijoje panašų vaidmenį atliko Boriso Jelcino sprendimas pasiųsti tankus, atidengusius ugnį į parlamento pastatą.

* Turimos omenyje pirmosios savo masiškumu išsiskyrusios antiglobalistų demonstracijos prieš Pasaulio prekybos organizacijos susitikimo atidarymą 1999 m. lapkričio 30 d. Sietle. (Vert. past.)

Taip buvo užčiaupti opozicijos lyderiai bei atlaisvintas kelias lengva ranka vykdomai privatizacijai, kuri ir sukūrė liūdnai pagarsėjusius šalies oligarchus.

Panašiam tikslui pasitarnavo ir 1982 m. Folklandų karas, kurį puikiai išnaudojo Margaret Thatcher Jungtinėje Karalystėje: dėl karo kilusi netvarka ir nacionalinis jaudulys leido jai sutriuškinti streikuojančius angliakasius ir pirmąkart Vakarų pasaulyje imtis karštligiškos privatizacijos. 1999 m. NATO ataka prieš Belgradą sukūrė sąlygas greitai privatizacijai buvusioje Jugoslavijoje – šis tikslas buvo iškeltas net anksčiau, nei prasidėjo karas. Ekonomika jokiū būdu nebuvo vienintelis veiksnys, skatinęs karus, tačiau kiekvienu atveju didesniais kolektyviniais šokais būdavo pasinaudojama rengiant dirvą ekonominei šoko terapijai.

Trauminiai epizodai, pasitarnavę šiam „švelninančiam padėti“ tikslui, ne visada buvo susiję su akivaizdžiu smurtu. Devintajame dešimtmetyje Lotynų Amerikos ir Afrikos valstybės būti „privatizuotoms arba mirti“ (tai vieno buvusių Tarp-tautinio valiutos fondo darbuotojų žodžiai) privertė skolų našta. Spaudžiamos hiperinfliacijos ir pernelyg išsiskolinusios, kad pajėgtų atmesti joms keliamus reikalavimus, vyriausybės sutiko taikyti „šoko terapijos“ priemones, vildamosios, kad tai jas išgelbės nuo dar baisesnių katastrofų. Šį vaidmenį Rytų Azijoje atliko niokojančia galia Didžiąjai depresijai prilygstanti 1997–1998 m. finansų krizė, nuramdžiusi vadinamuosius Azijos tigrus ir privertusi juos atverti savo rinkas tam, ką „The New York Times“ įvardijo kaip „didžiausią pasaulyje pobankrotinį išpardavimą“. Daugelis šių šalių buvo demokratinės, tačiau radikalios „laisvosios rinkos“ transformacijos joms primestos toli gražu nedemokratiškai. Žinoma, juk, Friedmano įsitikinimu, didžiulio masto krizės atmosfera suteikė reikiamą pretekstą atmesti rinkimuose pareikštus žmonių norus ir perduoti valdžią į ekonomikos „technokratų“ rankas.

Be abejo, būta atvejų, kai laisvosios rinkos politikos įgyvendinimas įvyko demokratiškai – politikai iškėlė griežtą liniją atitinkančias programas ir laimėjo rinkimus. Geriausias pavyzdys – Ronaldo Reagano politika JAV ar 1988 m. rinkimai Kanadoje, kuriuose pasisakyta už laisvąją rinką. Vis dėlto šiais atvejais laisvosios rinkos apologetai susidūrė su visuomenės spaudimu, jie nuolat būdavo priversti švelninti bei koreguoti savo radikalius planus ir vietoje visuotinio pertvarkymo pasirinkti dalinius pakeitimus. Esminis dalykas čia tas, kad demokratijos sąlygomis Friedmano ekonominis modelis gali būti įgyvendintas tik iš dalies, tikroji jo versija realizuojama tikrai autoritarizmo sąlygomis. Tam, kad ekonominę šoko terapiją būtų galima taikyti be apribojimų (kaip tai atsitiko Čilėje aštuntąjį dešimtmetį, Kinijoje – devintojo dešimtmečio pabaigoje, Rusijoje – dešimtąjį dešimtmetį ir JAV – po 2001 m. Rugsėjo 11-osios), visada papildomai prireikdavo didesnių kolektyvinių sukrėtimų, kurie suteikdavo dingstį laikinai suspenduoti demokratines procedūras arba leisdavo jas apskritai užgniaužti. Šis ideologinis kryžiaus žygis prasidėjo autoritarinių režimų valdomose Pietų Amerikos šalyse. Didžiausios naujos jo užkariautos teritorijos – Rusija ir Kinija. Patogiausiai ir pelningiausiai jis susiklostė ten, kur šalys valdomos geležiniu kumščiu.

Šoko terapija grįžta namo

Friedmano išpuoselėtos Čikagos mokyklos judėjimas dėl naujų teritorijų vi-same pasaulyje ėmė kovoti nuo aštuntojo dešimtmečio, tačiau jo vizijos iki pat pastarojo meto visu mastu dar niekad nebuvo imtos taikyti savo kilmės šaliai.

Žinoma, Reaganui šioje srityje pavyko nemažai pasistūmėti į priekį, tačiau JAV išsaugojo socialinio aprūpinimo sistemą, socialinę apsaugą ir valstybines mokyklas, kurių tėvai tvirtai įsitvėrę tebesilaiko iki šiol, tuo demonstruodami, Friedmano žodžiais tariant, savo „neracionalų prieraišumą socialistinei sistemai“.

Kai 1995 m. respublikonai Kongrese įgijo persvarą, Davidas Frumas, persikėlėlis iš Kanados ir būsimasis George'o W. Busho kalbų rašytojas, buvo vienas vadinamųjų neokonservatorių, raginusių Jungtinėse Valstijose imtis šoko terapiją grįstos ekonominės revoliucijos. „Mano manymu, štai kaip mes turėtume elgtis. Užuoat laipsniškai mažinus išlaidas, – šiek tiek šen, šiek tiek ten, – aš siūlau jau šią vasarą per vieną dieną atšaukti tris šimtus programų, kurių kiekviena atsieina milijardą dolerių ar mažiau. Gal dėl šių apkarpyimų didelio skirtumo ir nebus, bet, varge, ar tos išlaidos būtinos? Tai atlikti turėtume tučtuojau.“

Frumas savo šaliai geidautos šoko terapijos tuo metu negalėjo pritaikyti. Iš dalies taip atsitiko dėl to, kad valstybėje nekilo rimtesnių krizių, kurios išpurentų tam dirvą. Tačiau 2001 m. situacija pasikeitė. Po Rugsėjo 11-osios išpuolių Baltieji rūmai buvo sausakimši Friedmano mokytinių, tarp jų atsidūrė ir artimas jo draugas Donaldas Rumsfeldas. Kolektyvinio apsvaigimo akimirkomis Busho komanda suskato naudotis šiurpą keliančiu greičiu – ir ne todėl, kad, kaip kai kas teigia, administracija esą pati suktai suplanavusi krizę, tačiau todėl, kad pagrindinės administracijos figūros, ankstesnių katastrofų kapitalizmo eksperimentų Lotynų Amerikoje ir Rytų Europoje veteranai, priklausė judėjimui, meldžiančiam krizių taip pat, kaip sausros nukamuoti žemdirbiai meldžia lietaus ar kaip apokaliptinių krikščioniškų grupių nariai meldžia antrojo Kristaus atėjimo. Kai įvyksta ilgai laukta katastrofa, jie akimirksniu susigaulo, kad pagaliau atėjo jų valanda.

Ištisus tris dešimtmečius Friedmanas ir jo sekėjai metodiškai išnaudodavo šoko momentais pasitaikančias progas – Rugsėjo 11-osios užsienietiškus atitikmenis (pradedant Pinocheto perversmu 1973 m. rugsėjo 11 d.) – kitose šalyse. 2001 m. Rugsėjo 11-osios įvykiai Amerikos universitetuose išperėtai ir Vašingtono institucijose įsitvirtinusiai ideologijai pagaliau suteikė progą sugrįžti namo.

Busho administracija tuojau pat puolė naudotis išpuolių sukelta baime ne tik kad pradėtų „karą su teroru“, bet ir kad užtikrintų, jog ši avantiūra kone absoliučiai bus orientuota į pelno siekimą – sukurta nauja galinga industrija, suteikusi silpnėjančiam JAV ūkiui naują kvėpavimą. Perpratus šį „katastrofų kapitalizmo kompleksą“ gerai matyti, kad jis turi kur kas toliau nutįsusius čiuptuvus nei karinis-pramoninis kompleksas, apie kurį Dwightas Eisenhoweris įspėjo savo prezidentavimo pabaigoje. Tai globalinis karas, kurį finansuojamos visuomenės pinigais kariauja privačios bendrovės, visam laikui gavusios neribotą mandatą ginti tėvynę – Jungtines Valstijas – ir šalinti visą „blogį“ užsienyje. Vos per keletą metų šis kompleksas išplėtė savo rinkos ribas nuo kovos su terorizmu iki tarptautinio taikos bei municipalinio teisėtvarkos palaikymo ir veiklos, susijusios su vis dažnėjančiomis stichinėmis nelaimėmis. Komplexo smaigalyje atsidūrusių korporacijų pagrindinis tikslas – pasiekti, kad kasdienis valstybės funkcionavimas būtų paremtas pelnui keliaklupsčiaujančios vyriausybės modeliu (susiklosčius nepaprastajai padėčiai, jis pritaikomas itin sparčiai), o atvirai sakant – privatizuoti vyriausybę.

Busho administracija, norėdama išjudinti katastrofų kapitalizmo kompleksą, be jokių viešų diskusijų į privačių bendrovių rankas perdavė daugelį delikačių ir svarbių vyriausybės funkcijų – nuo medicininės kareivių priežiūros iki kalinių kvotos ar su gyventojais susijusių rinkimo ir apdoravimo duomenų. Vyriausybė

šiam nesibaigiančiame kare atlieka ne tiek rangovų tinklui vadovaujančio administratoriaus, kiek dėl pelno rizikuojančio kapitalisto vaidmenį. Šiam kompleksui sukurti ji skiria pirmines investicijas ir tuo pat metu tampa naujų jo paslaugų didžiausiu užsakovu. Čia pakaks paminėti vos tris šią transformacijos apimtį iliustruojančius rodiklius. 2003 m. JAV vyriausybė ir privačios bendrovės pasirašė 3512 sutarčių dėl su apsauga susijusių funkcijų vykdymo; per dvidešimt dviejų mėnesių laikotarpį, pasibaigusį 2006 m. rugpjūtį, Krašto saugumo departamentas (*Department of Homeland Security*) jau buvo sudaręs daugiau nei 115 tūkst. tokių sutarčių. Pasaulinė „krašto saugumo industrija“, iki 2001 m. ekonomiškai buvusi palyginti visai menka, šiuo metu jau valdo 200 milijardų dolerių vertės sektorių. 2006 m. JAV vyriausybės krašto saugumui skirtų išlaidų dalis vienam namų ūkiui vidutiniškai sudaro 545 dolerius.

Ir tai tik karo su teroru namų frontas, didžiausi pinigai sukasi vykdant karinius veiksmus užsienyje. Be ginkluotės gamintojų, kurių pelnai tiesiog šaute šovė aukštyn pradėjus karą Irake (2007 m. pradžioje jo kaina jau artėjo prie dviejų trilijonų dolerių sumos), JAV kariuomenė šiuo metu yra viena sparčiausiai augančių pasaulyje ūkio sričių. „Dar niekad nebuvo atsitikę, kad dvi šalys, kur abejojose yra „McDonald’s“ užkandinių, būtų pradėjusios viena su kita kariauti“, – 1996 m. gruodį įžūliai paskelbė „The New York Times“ skiltininkas Thomas Frydmenas. Vos po dvejų metų jis ne tik galėjo įsitikinti klydęs, bet ir dėl pelno siekiančio karo modelio stebėti, kaip į mūsų einančiai JAV kariuomenei įkandin seka „Burger King“ ir „Pizza Hut“ bendrovės, gavusios teisę teikti savo paslaugas kareiviams, pradedant karinėmis bazėmis Irake ir baigiant „mini miesteliu“ Gvantanamo įlankoje.

O kur dar humanitarinė pagalba ir atstatymo darbai. Pirmą kartą Irake išmėgintas į pelną orientuotos pagalbos ir atstatymo modelis jau tapo nauja globaline paradigma, ir visiškai nesvarbu, ar pirminė destruktija kilo dėl prevencinio karo, kaip 2006 m. per Izraelio ataką prieš Libaną, ar uragano. Turint ribotus išteklius ir dėl klimato kaitos nuolat didėjančių naujų katastrofų antplūdį, atkuriamieji darbai ima sudaryti tiesiog pernelyg augančią rinką, kad ją būtų galima palikti ne pelno siekiančioms organizacijoms. Tarkim, kodėl mokyklų atstatymu turėtų rūpintis Jungtinių Tautų Vaikų fondas (UNICEF), kai tai gali atlikti „Bechtel“ – viena didžiausių statybos bendrovių JAV? Kodėl perkeltuosius asmenis (*displaced people*) iš Misisipės reikėtų įkurdinti subsidijuojamuose tuščiuose butuose, jei juos galima apgyvendinti „Carnival Corporation & plc“ kruizinuose laivuose? Kodėl JT taikdarius reikėtų dislokuoti Darfūre, jei tokios privačios saugumo bendrovės kaip „Blackwater“ ieško naujų klientų? Štai kur glūdi po Rugsėjo 11-osios atsiskleidęs skirtumas: anksčiau karai ir stichinės nelaimės suteikdavo progų siaurai ūkio šakai, pavyzdžiui, reaktyvinių naikintuvų gamintojams ar statybų bendrovėms, atstatančioms subombarduotus tiltus. Svarbiausia ekonominė karų paskirtis būdavo atverti naujas, iki tol uždaras rinkas ir sudaryti prielaidas pokariniam taikos meto bumui. Tačiau dabar su atsaku į karus ir katastrofas susiję darbai yra privatizuoti tokiu mastu, kad net patys tapo nauja rinka. Nebereikia laukti po karo pabaigos prasidėsiančio bumo – tai, ko reikia, glūdi jau pačiose pasitelktose priemonėse.

Tai vienas ryškus šio postmodernaus metodo privalumų. Kaip, kalbėdamas apie energetikos bendrovei „Halliburton“ ypač pelningą ketvirtį, pažymėjo vienas rinkos analitikų, „Irako veiksnys pasiteisino labiau nei tikėtasi“. Tai buvo pasakyta 2006 m. spalio mėnesį – patį smurtingiausią per visą ligtolinę karo kampaniją, kai, oficialiais duomenimis, žuvo 3709 civiliai irakiečiai. Vis dėlto vargu

ar daug akcininkų galėjo būti nusivylę šiuo 20 milijardų dolerių pelną generavusiu karu.

Be ginklų prekybos, karo samdinių praktikos, komercinių atstatymo darbų ir krašto saugumo industrijos suklestėjimo, Busho administracijos po Rugsėjo 11-osios pradėta taikyti savita šoko terapijos forma lėmė ir naujos ūkio šakos atsiradimą. Ji sukurta valdant Bushui, tačiau dabar egzistuoja visiškai atskirai nuo bet kokios administracijos ir neužleis savo pozicijų tol, kol ją palaikanti korporacinė, į dominavimą orientuota ideologija bus identifikuota, izoliuota ir nurungta. Šiame komplekse dominuoja JAV firmos, tačiau jis yra globalus: čia rasime britų bendrovių, besispecializuojančių vaizdo stebėjimo kamerų srityje, Izraelio firmų, statančių modernias užtvartas, kanadiečių medienos pramonės atstovų, parduodančių surenkamuosius namus, kurie keletą kartų brangesni nei vietos gamintojų, ir taip toliau. „Vargu ar seniau į katastrofų nuniokotų vietovių atstatymą kas nors buvo mėginęs pažvelgti kaip į realią gyvenamųjų namų statybos rinką, – pabrėžė Kenas Ken Bakeris, Kanados prekiautojų mediena asociacijos vadovas. – Tai ilgalaikės diversifikacijos strategija.“

Katastrofų kapitalizmo kompleksio iškilimo mastas gali būti drąsiai prilygintas „besivystančių rinkų“ ir informacinių technologijų dešimtajame dešimtmetyje bumui. Tiesą sakant, jam atstovaujantys žmonės pripažįsta, kad jų sandoriai dabar net pelningesni nei elektroninio verslo suklestėjimo laikotarpiu ir kad „saugumo burbulas“ išjudino sąstingį, susidariusį sproguos ankstesniems burbulams. Aukštyn šokę draudimo industrijos pelnai (tikimasi, kad vien JAV per 2006 m. jie bus pasiekę 60 milijardų dolerių ribą) ir milžiniški naftos industrijos viršpelniai (augantys dėl kiekvienos naujos krizės) leido katastrofų pramonei išgelbėti pasaulio rinką nuo didžiulės ekonominės recesijos, su kuria ji buvo susidūrusi Rugsėjo 11-osios išvakarėse.

Kai mėgini susekti šio ideologinio kryžiaus žygio, savo kulminaciją pasiekusio įgyvendinus radikalią karo ir katastrofų privatizaciją, istoriją, prieš akis nuolat iškyla vienas keblumas: nagrinėjama ideologija yra įvairiaformė, ji nuolat keitė savo pavadinimą ir tapatybes. Friedmanas vadino save „liberalu“, tačiau JAV jo sekėjai, liberalus siejė su aukštais mokesčiais ir hipiais, labiau linko identifikuoti kaip „konservatorius“, „klasikiniai ekonomistai“, „laisvosios rinkos šalininkai“, o vėliau – „reaganomikos“ (*Reaganomics*) ar „laissez faire“ apologetai. Daugelyje pasaulio šalių jų ortodoksiškumas žinomesnis kaip „neoliberalizmas“, tačiau dažnai vadinamas ir „laisvąja prekyba“ ar tiesiog „globalizacija“. Ir tik nuo dešimtojo dešimtmečio vidurio šis intelektualinis judėjimas, vadovaujamas ilgo bendradarbiavimo su Friedmanu patirtį turinčių dešiniojos pakraipos smegenų centrų („Heritage Foundation“, „Cato Institute“ ir „American Enterprise Institute“), pasivadino „neokonservatyviu“. Tai pasaulėžiūra, korporacinei darbotvarkei aptarnauti pasikinkiusi visą JAV karo mašinos galią.

Visas šias inkarnacijas sieja atsivadimas politikos trejybei – viešosios sferos naikinimui, absoliučiai korporacijų laisvei ir socialinių išlaidų skeletiškuumui, – tačiau nė vienas iš daugybės šiai ideologijai įvardyti skirtų pavadinimų nėra visiškai adekvatus. Friedmanas savo judėjimą laikė pastanga išlaisvinti rinką nuo valstybės. Vis dėlto realūs duomenys apie tai, kas atsitinka įgyvendinus šią puristinę viziją, liudija veikiau ką kita. Kiekvienoje šalyje, kurioje per pastaruosius

* Leiskite veikti (*pranc.*) – ekonominio liberalizmo, reikalaujančio, kad valstybė nesikištų į ūkio reikalus, šūkis. (*Vert. past.*)

sius tris dešimtmečius buvo įgyvendinta Čikagos mokyklos politika, susiformavo galingas valdantysis kelių ypač stambių korporacijų ir labiausiai pasiturinčių politikų klasės aljansas, o šias dvi grupes skirianti linija tapo miglota ir visiškai nepastovi. Rusijoje tokią aljansą sudarę privatūs milijardus žarstantys žaidėjai vadinami „oligarchais“, Kinijoje – „kunigaikštukais“, Čilėje – „piranijomis“, o Jungtinėse Valstijose – Busho ir Cheney kampanijos „pionieriais“. Šis politikos ir korporacijų elitas susijungė toli gražu ne tam, kad išlaisvintų rinką nuo valstybės, o paprasčiausiai iš prekybinių paskatų – kad užsitikrintų teisę į ypač vertingus, anksčiau visuomenine nuosavybe laikytus išteklius: nuo Rusijos naftos gręžinių iki Kinijos kolektyvinės žemės ar be konkurso pasirašytų sutarčių dėl atkuriamųjų darbų Irake.

Sistema, kuri panaikina ribą tarp valdžios aparato ir stambiojo verslo, būtų tiksliau vadinti ne liberalia, konservatyvia ar kapitalistine, bet korporatistine. Svarbiausia jos ypatybė – didžiosios viešųjų sričių dalies į privačias rankas perdavimas, kurį dažnai lydi smaugiančios skolos, nuolat besiplečianti bedugnė tarp akinamai turtingų ir ujamų vargšų bei agresyvus, begalines saugumui skiriamas išlaidas pateisinantis nacionalizmas. Tie, kurie yra atsidūrę tokiomis susitarimais susikurto didžiausios prabangos burbulo viduje, nė nemato kito, pelningesnio, visuomenės sąrangos būdo. Vis dėlto šio burbulo nuošalyje yra palikta akivaizdi gyventojų dauguma, tad kitomis korporatistinio būvio savybėmis gali tapti agresyvus sekimas (kuris, kaip jau sakytą, valstybės aparato gali būti patikėtas atlikti stambiesiems privatininkams), masiniai įkalinimai, pilietinių laisvių varžymas, o dažnai, nors ne visada, ir kankinimai.

Kankinimas kaip metafora

Kankinimai visada buvo tylusis globalaus laisvosios rinkos kryžiaus žygio partneris, pradėdant Čile ir baigiant Kinija ar Iraku. Vis dėlto kankinimai yra daugiau nei vien tik priemonė, taikoma maištingiems žmonėms, kai juos reikia priversti sutikti su jų nepageidaujama politika. Tai yra ir šoko doktriną grindžiančios logikos metafora.

Kankinimai ar, kalbant CŽV kalba, „priverstinės apklausos“ – tai tam tikras technikų, skirtų kalinių giliai dezorientacijai bei šoko būsenai sukelti ir taip prieš jų valią išgauti prisipažinimą, rinkinys. Pagrindinė tokios veiklos logika yra aptarta dviejuose CŽV parengtuose žinyuose, kurie buvo išslaptinti dešimtojo dešimtmečio pabaigoje. Juose aiškinama, kad, jei nori palaužti „besipriešinančius šaltinius“, turi būti pakirstas kalinių gebėjimas suvokti juos supantį pasaulį. Pirmiausia atbukinamos juslės (panaudojant galvos gobtusus, ausų kamšalus, pančius, absoliutų izoliavimą), o vėliau jos imamos smarkiai stimuliuoti (akinančios šviesos, kurtinanti muzika, mušimas, elektrošokas).

Šios „apdoravimo“, pakopos tikslas – išprovokuoti savitą sąmonės uragano efektą: kaliniai tiek palaužiami ir išgąsdinami, kad jau nebegali racionaliai mąstyti ir ginti savo interesų. Dauguma jų kaip tik tokios šoko būsenos apimti ir palūžta prieš tardytojus – atskleidžia informaciją, prisipažįsta atlikę nusikaltimus, išsižada ankstesnių įsitikinimų. Viename CŽV žinyne pateikiamas ypač taiklus apibūdinimas: „Atsiranda tam tikras neveikios būsenos, t. y. savito psichologinio šoko ar paralyžiaus intervalas (jis gali būti ypač trumpas). Jį sukelia trauminė ar potrauminė patirtis, suardanti subjektui pažįstamą pasaulį ir jo paties vaizdinį apie save tame pasaulyje. Patyrę kvotėjai sugeba atpažinti šį

efektą vos jam kilus ir žino, kad šiuo momentu šaltinis tampa kur kas paveikesnis įtaigai ir daug lengviau palaužiamas, nei buvo prieš jam patiriant šoką.“

Šoko doktrina tiksliai imituoja šį procesą, tik šįkart tai, kas kvotos kambaryje kankinimais pasiekama prieš vieną žmogų, mėginama pasiekti masiškai. Geriausias pavyzdys – Rugsėjo 11-osios šokas, daugeliui žmonių suardęs „pažįstamą pasaulį“ ir sukėlęs gilios dezorientacijos ir regreso būseną, kuria įgudusiai pasinaudojo Busho administracija. Staiga mes susivokėme gyveną savotiškais nuliniiais metais, kuriais visa, ką anksčiau žinojome apie pasaulį, buvo atmesta kaip „mąstymas iki Rugsėjo 11-osios“. Kaip niekada anksčiau, kiek tik siekia mūsų istorijos pažinimas, šiaurės amerikiečiai ryžtingai buvo paversti nepirašytomis lentomis, „tuščiais popieriaus lapais“, kuriuose „galima įrašyti naujausius ir pačius gražiausius žodžius“, – taip kadaise Mao kalbėjo apie savo liaudį. Staiga materializavosi ištisa naujų ekspertų armija, į mūsų imlią potrauminę sąmonę įrašiusi naujus ir gražius žodžius: „civilizacijų susidūrimas“, „blogio ašis“, „islamiškasis fašizmas“, „krašto saugumas“. Visiems susirūpinus dėl naujų, žūtbutinių kultūrinių karų, Busho administracija įgavo progą daryti tai, apie ką iki Rugsėjo 11-osios ji galėjo nebent tik pasvajoti: kariauti privatizuotus karus užsienyje ir statyti korporacinį saugumo kompleksą namuose.

Štai kaip veikia šoko doktrina: pirminė katastrofa (perversmas, teroristų ataka, rinkos griūtis, karas, cunamis ar uraganas) visuomenei sukelia kolektyvinį šoką. Krintančios bombos, teroro protrūkiai ar sproгимų bangos yra pasitelkiamos ištisoms visuomenėms apdoroti, panašiai kaip kankinimų kameroose – kurtinanti muzika ir smūgiai kaliniams apdoroti. Panašiai kaip terorizuojamas kalinys išduoda savo kovos draugų vardus ir išsižada savo įsitikinimų, šoko apimtos visuomenės dažnai išduoda dalykus, kuriuos kitu atveju nuožmiai gintų. Jamaras Perry ir jo likimo draugai, atsidūrę Beton Rūžo prieglaudoje, turėjo atsisakyti apgyvendinimo programų ir valstybinių mokyklų. Šri Lankos žvejai po cunamio savo žvejybai būtina pakrantę turėjo užleisti viešbučiams. Irakiečiai, jei tik viskas būtų klostęsi pagal planą, turėjo patirti tokį šoką ir siaubą, kad būtų priversti atsisakyti naftos išteklių valdymo bei valstybinių bendrovių ir savo suverenumą iškeistų į JAV karines bazes ir žaliąsias zonas.

Didysis melas

Miltonui Friedmanui rašytų panegirikų sraute apie šokų ir krizių vaidmenį, pasitarnavusį įgyvendinant jo pasaulėžiūrą, paprastai neužsimenama nė žodžiu. Ekonomisto mirtis suteikė progą darysi perpasakoti oficialią istoriją apie tai, kaip šis radikalaus kapitalizmo modelis tapo nekvestionuojama tiesa vos ne kiekviename pasaulio kampe. Tai savita pasakos variacija paversta istorija, iš kurios visiškai ištrintos bet kokioms su šiuo kryžiaus žygiu glaudžiai susipynusios smurto ir prievartos apraiškos, ir tai geriausiai atspindi per pastaruosius tris dešimtmečius skleistos propagandos sėkmę. Viskas pasakojama maždaug taip.

Friedmanas paskyręs savo gyvenimą taikiai idėjų kovai su tais, kurie buvo įsitikinę, kad vyriausybių pareiga – įsikišti į rinką, šitaip sušvelninant jos ašturiuosius kampus. Jis tikėjęs, jog istorija „pasukusi klaidingu keliu“, kai politikai ėmę klausyti Johno Maynardo Keyneso, idėjinio naujojo kurso* ir modernios ge-

* Naujasis kursas (*New Deal*) – JAV prezidento Franklino D. Roosevelto 1933–1939 m. vykdyta ekonominių ir socialinių reformų programa, kuria siekta išspręsti Didžiosios depresijos laikotarpiu šalį užgriuvusias problemas. (*Vert. past.*)

rovės valstybės architekto. 1929 m. rinkos griūtis lėmusi kone visuotinį sutarimą, kad „laissez faire“ ideologija žlugo ir vyriausybė privalanti įsikišti į ekonomiką tam, kad persikirstytų pagaminamas gėrybes ir reglamentuotų korporacijų veiklą. Šiomis „laissez faire“ ideologijai liūdnomis dienomis, kai komunizmas skverbėsi į Rytus, o Vakarai puolė į glėbį gerovės valstybės idėjai, Friedmanas ir jo mokytojas Friedrichas Hayekas kantriai kūrenę gryojo kapitalizmo versijos – nesuterštos keinsizmo mėginimais kaupti kolektyvinį gėrį tam, kad būtų sukurta teisingesnė visuomenė, – ugnį.

„Mano nuomone, – savo laiške Pinochetui 1975 m. rašė Friedmanas, – didžiausia klaida manyti, kad už svetimus pinigus yra įmanoma daryti gėra.“ Į jo žodžius įsiklausę vos keletas. Dauguma žmonių ir toliau atkakliai laikėsi nuomonės, kad jų vyriausybės galinčios ir privalančios daryti gėra. 1969 m. žurnale „Time“ Friedmanas buvo niekinamai išvadintas „tamsiuoju elfu arba kenkėju“, ir tik nedaugelis išrinktųjų jį laikę pranašu.

Galiausiai po intelektualiniuose tyrliaukiuose praleistų dešimtmečių išaušęs devintasis dešimtmetis – Margaret Thatcher (ji Friedmaną pavadino „kovotoju dėl intelektualinės laisvės“) ir Ronaldo Reagano (pastarasis per savo prezidento rinkimų kampaniją buvo net pastebėtas su „Kapitalizmo ir laisvės“, Friedmano manifesto, kopija) valdymo laikotarpis. Pagaliau atsiradę politinių lyderių, kurie turėjo drąsos nevaržomai įgyvendinti laisvos prekybos idėją realiame pasaulyje. Anot šios oficialios istorijos, po to, kai Reaganas ir Thatcher taikiai ir demokratiškai išlaisvinę savo šalių rinkas, laisvė ir klestėjimas sužibę taip skaisčiai, kad dėl šio žibėjimo net ėmusios griūti diktatūros – nuo Manilos iki Berlyno. Masės ėmusios reikalauti „reaganomikos“ ir „big makų“.

Galų gale žlugus Sovietų sąjungai, „blogio imperijos“ žmonės nekantriai puolę į friedmaniškosios revoliucijos glėbį, o Kinijos komunistai persikūniję į kapitalistus. Tai reiškė, kad ant globalios laisvosios rinkos kelio nebeliko kliūčių. Korporacijoms ne tik atsirišo rankos savo šalyse – jos įgavo galimybę laisvai kirsti valstybių sienas ir skleisti gerovę visame pasaulyje. Kaip tik tada ir atsiradęs sutarimas dėl dviejų tarpusavyje susijusių, tvarką visuomenėje lemiančių dalykų: politinę valdžią reikia rinkti, tačiau ekonomika turi būti tvarkoma vadovaujantis Friedmano taisyklėmis. Tai buvusi, Franciso Fukuyamos žodžiais tariant, „istorijos pabaiga“, „paskutinė žmonijos ideologinės evoliucijos stotelė“. Friedmanui mirus, žurnalas „Fortune“ rašė, kad „tai buvo žmogus, atvertęs naują istorijos puslapį“. JAV Kongresas priėmė rezoliuciją, kurioje liaupsino jį kaip „vieną iškiliausių pasaulio laisvės čempionų ne tik ekonomikos, bet ir visose kitose srityse“. Kalifornijos gubernatorius Arnoldas Schwarzeneggeris 2007 m. sausio 29-ąją valstijoje paskelbė Miltono Friedmano diena. Šiuo pavyzdžiu pasekė ir keli kiti miestai. „The Wall Street Journal“ paskelbė itin pagarbų straipsnį antrašte „Laisvės žmogus“*.

Ši knyga meta iššūkį pagrindinei ir labiausiai išpuoselėtai oficialios istorijos versijai, anot kurios, nereguliuojamo kapitalizmo triumfą pagimdė laisvė, o nežabota laisvoji rinka žengia koja kojon kartu su demokratija. Aš įrodysiu, kad šis fundamentalistinis kapitalizmo pavidalas nuolat būdavo gimdomas pasitelkiant brutaliausias prievartos, nukreiptos tiek prieš valstybines struktūras, tiek prieš nesuskaičiuojamą galybę privačių asmenų, formas. Šiuolaikinės laisvosios rinkos istorija – geriau suvokiama kaip korporatizmo iškilimas – buvo rašoma pasitelkus šoką.

* Šiuo atveju pasitelktas žodžių žaismas: angliškas straipsnio pavadinimas „Freedom Man“ akivaizdžiai kelia aliuzijas į Friedmano pavardę. (Vert. past.)

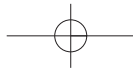
Ant kortos pastatyta išties daug. Korporatistų aljansas jau baigia išsikovoti paskutines pozicijas: arabiškojo pasaulio uždaras naftos rinkas ir tuos Vakarų pasaulio ūkio sektorius, kuriuose ilgą laiką buvo užkirstas kelias pelnui siekti, įskaitant katastrofų padarinių likvidavimą ir kariuomenę. Kadangi privatizuojant, – ar tai būtų daroma šalies viduje, ar užsienyje, – tokias pagrindines funkcijas net nemėginama siekti visuomenės pritarimo, šiam tikslui įgyvendinti telieka pasitelkti kylančias smurto bangas ir vis didesnio masto katastrofas. Turint omenyje, kad lemiamas šoko ir krizių vaidmuo rašant laisvosios rinkos plitimo oficialią istoriją šitaip veiksmingai užtušuojamas, kraštutinės Irake ir Naujajame Orleane atsiskleidusios taktikos dažnai painiojamos su išskirtiniu Busho valdomų Baltųjų rūmų nekompetentingumu ar protekcionizmu. Tiesą sakant, Busho žygiai tikrai atspindi monstrišką ir sykiu išradinę tris dešimtmečius trukusios korporacinio išsivadavimo kampanijos kulminaciją.

Į bet kokius mėginimus kaltinti ideologijas dėl jų šalininkų atliktų nusikaltimų turi būti žiūrima itin atsargiai. Būtų pernelyg paprasta tvirtinti, kad tie, su kuriais mes nesutinkame, yra tironai, fašistai ir genocido vykdytojai, užuot laikiusis nuomonės, kad jie tiesiog klysta. Tačiau tiesa ir tai, kad kai kurios ideologijos kelia pavojų visuomenei, ir tai turi būti įvardyta. Tokios yra uždaros, fundamentalistinės doktrinos, nesugebančios egzistuoti greta kitų įsitikinimų sistemų. Pastarųjų sekėjai smerkia įvairovę ir tam, kad būtų įgyvendinta jų tobuloji santvarka, reikalauja absoliučios veiksmų laisvės. Esamas pasaulis privalęs būti ištrintas, idant būtų atlaisvintas kelias jų puristiniam pramanui. Tokia iš bibliinių fantazijų apie didįjį tvaną ir baisiąsias liepsnas kylanti logika neišvenigiamai veda į smurtą. Ideologijos, trokštančios tokio neįmanomo tuščio lapo, kuris įgyjamas nebent kilus kokiam nors kataklizmui, yra pavojingos.

Dažniausiai tai būna kraštutinės religinės ir radikalumu grįstos ideologinės sistemos, kurios, siekdamos įgyvendinti savo išgrynintą pasaulio viziją, reikalauja nušluoti nuo žemės paviršiaus iš visas žmonių bendruomenes ir kultūras. Žlugus Sovietų Sąjungai, masiškai imtasi skaičiuoti baisius komunizmo vardu įvykdytus nusikaltimus. Atsivėrė Sovietų archyvai, mokslininkai pradėjo skaičiuoti priverstinių badmečių, lagerių ir žudynių aukas. Įsiziėbęs procesas visame pasaulyje pakurstė ginčus: kiek dėl šių žiaurumų buvo kalta pati ideologija ir kiek tokie ją iškraipę sekėjai kaip Stalinas, Ceau^oescu, Mao ir Pol Potas.

„Kaip tik komunizmas, komunizmas iki kaulų smegenų, skatino vykdyti visuotines represijas, kurių kulminacija buvo pasiekta įsiviešpatavus valstybės remiamam terorui, – rašo Stéphane'as Courtois, daug ginčų sukėlusios knygos „Juodoji komunizmo knyga“ bendraautoris. – Nejaugi pati ideologija čia nekalta? Žinoma, kalta. Tačiau tai dar nereiškia, kad visos komunizmo formos iš prigimties yra linkusios į genocidą, kaip kai kurie piktdžiugiškai tvirtina. Vis dėlto akivaizdu, kad tai buvo tam tikra komunizmo teorijos doktrinieriška, autoritarinė, pliuralizmo nepaisanti interpretacija – kaip tik ji sudarė sąlygas Stalino valymams ir Mao perauklėjimo stovykloms. Šiais baisiais eksperimentais autoritarinis komunizmas susiteršė – kaip ir turėjo būti – visiems laikams.

O kaipgi dėl šiuolaikinio kryžiaus žygio už pasaulio rinkų liberalizavimą? Perversmai, karai ir skerdynės, vykdyti, kad į valdžią būtų atvesti ir joje išlaikyti prokorporaciniai režimai, niekada nebuvo laikomi kapitalizmo nusikaltimais. Jie būdavo aprašomi kaip pernelyg uolių diktatorių, šaltojo karo ar – kaip dabar – karo su teroru ekscesai. Kai labiausiai atsidavę korporatistinio ekonomikos modelio oponentai yra sistemingai likviduojami, kas vyko aštuntojo dešimtmečio Argentinoje ar dabar vyksta Irake, toks brutalumas imamas aiškinti kaip ne-

išvengiamos kovos su komunizmu arba terorizmu dalis ir beveik niekada tai nebūna įvardijama kaip kova už grynojo kapitalizmo plėtrą.

Aš neteigiū, kad visos rinkos sistemos iš prigimties yra prievartinės. Rinkos dėsniais grįsta ekonomika, kuri nereikalauja tokio brutalumo ir ideologijos grynumo, gali būti visiškai priimtina. Laisvoji rinka vartotojams teikiamų produktų ar paslaugų srityse gali koegzistuoti su nemokamos sveikatos apsaugos sistema, valstybinėmis mokyklomis ir milžiniškais valstybiniais ūkio segmentais, pavyzdžiui, valstybinėmis naftos bendrovėmis. Lygiai kaip iš korporacijų gali būti reikalaujama mokėti deramus atlyginimus ir gerbti darbuotojų teisę burtis į profesines sąjungas, o iš vyriausybių – nustatyti mokesčius ir perskirstyti pajamas taip, kad būtų sumažintos korporatistinei valstybei būdingos, akį režiančios disproporcijos. Rinkos turi būti ne fundamentalistinės.

Po Didžiosios depresijos Keynesas pasiūlė kaip tik tokį įvairialypį reguliuojamą ekonomikos modelį – viešosios politikos revoliuciją, sukūrusią naująjį kursą ir į jį panašias transformacijas įvairiose pasaulio šalyse. Kaip tik prieš šią kompromisinę, patikrintą bei subalansuotą sistemą ir buvo nukreipta friedmaniškoji kontrrevoliucija, metodiškai išardžiusi tokį modelį vienoje šalyje po kitos. Šitaip žiūrint, Čikagos mokyklos kapitalizmo atmaina išties turi šį tą bendra su kitomis pavojingomis ideologijomis: tai yra išskirtinis nepasiekiamo grynumo, – tuščio popieriaus lapo, kuriame būtų galima iš naujo suprojektuoti kitokį visuomenės modelį, – troškimas.

Toks dieviškų galių visai kūrinijai troškimas kaip tik ir atskleidžia, kodėl laisvosios rinkos ideologus šitaip traukia krizės ir katastrofos. Neapokaliptinė tikrovė jų ambicijoms yra paprasčiausiai neparanki. Friedmano kontrrevoliucijos įkvėptas trisdešimt penkerių metų laikotarpis pasižymėjo tokiais laisvės ir galimybių apžavais, kurie pasiekiami tik vykstant kataklizminiams pokyčiams, kai žmonės ir visi jų reikalavimai yra nustumiami į šalį ir kai demokratija tampa praktiškai neįmanoma.

Šoko doktrinos šalininkai yra įsitikinę, kad tiktai didieji lūžiai – potvyniai, karai, teroristų išpuoliai – gali lemti didžiulių, neprirašytų puslapių plotų, kurių jie taip geidžia, atsiradimą. Kaip tik tokiomis akimirkomis, kai mes netenkame psichologinės pusiausvyros ir suardoma mūsų fizinė aplinka, šiems tikrojo žaidimo lošėjams atsiriša rankos ir jie imasi savojo pasaulio pertvarkymo darbo.

JŪRATĖ ČERŠKUTĖ

Nebaigta asmenybės ir ligos autobiografija

„Viršvalandžiai“ – nebaigta paskutinė rašytojos, dailininkės, keliautojos Jurgos Ivanauskaitės knyga, pasirodžiusi praėjus keletui mėnesių po rašytojos mirties 2007 m. vasario mėnesį. „Rašydama apie dramatiškus pasakutinius savo gyvenimo metus, ji apmąsto kiekvienos gyvenimo akimirkos grožį, kančios prasmę, tikėjimo, meilės, vilties svarbą. Šiuos tekstus Jurga rašė iki paskutinių gyvenimo dienų“, – teigiama knygos anotacijoje. Neišvengiamai kyla klausimas, ar galima apie šią knygą mąstyti kaip apie autobiografiją?

Anot prancūzų mokslininko Philippe'o Lejeune'o pasiūlyto apibrėžimo,

Jurga Ivanauskaitė. VIRŠVALANDŽIAI. – Vilnius: Tyto alba, 2007. – 161 p.

autobiografija vadinamas retrospektyvus prozinis kieno nors pasakojimas apie savo paties gyvenimą, kai visas dėmesys skiriamas individualiam gyvenimui, ypač asmenybės istorijai. Šį apibrėžimą P. Lejeune'as papildė dar trimis skirtingomis kategorijomis: kalbos būdas (pasakojimas, proza), siužetas (individualus gyvenimas, asmenybės istorija), autoriaus situacija (autoriaus, pasakotojo ir personažo tapatumas; retrospektyvus pasakojimas).

Knyga „Viršvalandžiai“ yra prozinis, retrospektyvus pasakojimas. Autorė aprašo savo asmenybės istoriją, ji sutampa su pasakotoja ir veikėja, pasakojimo situacija yra retrospektyvi. Taigi ši knyga pagal visus požymius yra autobiografija.

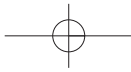
Autobiografinė situacija kuriama iš trijų teksto lygmenų:

a) informacinio (faktai, įvykiai, aplinkybės) – kaip, kada buvo sužinota apie ligą, kur ir kaip gydytasi, kiek kartų operuota ir pan.;

b) kognityvinio (savęs pažinimas ir suvokimas) – atrandamos naujos savojo „aš“ galimybės, ypatingos patirtys, nauji atsivėrimai;

c) emocinio – autorei svarbu Dievo ir Meilės ieškojimas bei noras pajusti aistrą: „Ostija prilimpa prie gomurio ir staiga prasideda ilgiausia ir trumpiausia mano gyvenimo kelionė: sugrįžimas į Tėvo namus“ (p. 55).

Autobiografija yra sudėtinga ir nestabili struktūra, todėl nereikia būti įsitikinusi, kad J. Ivanauskaitės knyga – gryna autobiografija. Abejonių kelia šie dalykai. Ne vienas autobiografijos teoretikas yra pabrėžęs, kad rašyti autobiografiją – tai aprėpti savo asmenybės visumą, atlikti grįžtamąją savojo „aš“ sintezę. Vienas iš patikimiausių būdų patikrinti teksto autobiografiškumą – nustatyti, kokią jame

vietą užima pasakojimas apie vaikystę. Jeigu taip imtume tikrinti J. Ivanauskaitės „Viršvalandžius“, turbūt reiktų konstatuoti, kad ši knyga nėra tikra autobiografija, nes ji neapima viso žmogaus gyvenimo ir joje beveik nėra pasakojimų iš vaikystės. Kita vertus, autobiografijoje kartais aprašomas konkretus, ypatingas asmens gyvenimo laikotarpis. Kaip tik tokį atvejį ir matome J. Ivanauskaitės knygoje.

„Viršvalandžiuose“ J. Ivanauskaitė aprašo labai trumpą savo gyvenimo laikotarpį – iš esmės tai yra sergančios autorės papasakota ligos „biografija“. Tai knyga, kurioje iš tikrųjų užfiksuoti gyvenimo viršvalandžiai. (Reiktų prisiminti, kad neįmanoma papasakoti viso gyvenimo, todėl faktai atrinkti pagal rašančiosios norus: tikslingai apibrėžtas laikotarpis, kuris parodomas kaip esmingiausias gyvenimo laikas – „ne kartą pati sau vienuoje ir viešai tvirtinau, kad šie metai – laimingiausi mano gyvenime“, p. 14.)

Pasakojimo pradžia lengvai atpažįstama: 2005 m. gruodis, į kurį grįžtama retrospektyviu žvilgsniu (rašoma iš dabarties situacijos, t. y. 2006 m. vėlyvą rudenį ir ankstyvą žiemą), prisimenant ligos, didžiosios diagnozės, sužinojimą ir naujo gyvenimo, kovojant su liga, pradžią. Aprašomojo laikotarpio pabaiga, pasirodanti ir antroje knygos dalyje, jau nebėra tokia konkreti ir lengvai atpažįstama – sklandžiai parašytame tekste ji baigiasi paskutinių dienų Švedijoje (2006 m. balandis) aprašymu, po jo seka filosofiniai pamąstymai ir minčių nuotrupos, kuriose laiko nuorodų beveik nebelieka. Knygos pratarmėje, kurią parašė knygos sudarytoja, J. Ivanauskaitės mama Ingrida Korsakaitė, rašoma: „Jau gulėdama mirties patale, Jurga vis prašė skaityti jai „Viršvalandžių“ rankraštį. Pati ji jau nebegalėjo nei skaityti, nei rašyti [tad tikėtina, kad knyga buvo kuriama iki paskutinės minutės, kol dar leido gyvybinės galios, – J. Č.]. <...> „Viršva-

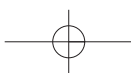
landžiai“ pradėti rašyti paskutiniaisiais Jurgos gyvenimo mėnesiais, kai liga vis labiau ją alino ir niokojo, bet daug kas buvo patirta, apmąstyta, ir kilo noras išsakyti“ (p. 5–6). Tad knygos pabaiga susijusi su autorės gyvybinių galių pabaiga, – galima atsekti, kad tai 2006–2007 m. sandūra. Galbūt tekstų dalį ji dar diktavo būdama jau paralyžiuota.

Antrą abejonę dėl autobiografijos tikrumo kelia tai, kad knygą sudarė J. Ivanauskaitės mama. Taigi rekonstruoti J. Ivanauskaitės teksto autentiškumą ir tikrumą darosi sunku. Knygos pratarmėje teigiama: „Rengiant rankraštį spaudai, stengtasi išsaugoti autentišką tekstą – ir išplėtotą, ir težišką jo diskursą. Atsisakyta tik pasikartojimų, visai nerišlių vietų, sutrumpintos pernelyg ilgos ar gausios artimo turinio citatos. Kai kur pakito dėstymo seka, įterpti paaiškinimai, įdėta pora naujų dienoraštinių įrašų“ (p. 6). Taigi taisyta ir koreguota autobiografija sumažina tikėjimą jos autentiškumu.

Tačiau šias abejones atperka kiti autobiografijos žanro reikalavimų atitikimai.

„Viršvalandžiai“, kaip knygos pratarmėje ir pažymi I. Korsakaitė, tarsi padalyti į dvi dalis. Pirmąją sudaro „pradinis ir „švediškasis“ kelionės tarpsniai“, kurie „ryškiai iškyla su visomis detalėmis ir peripetijomis, kurių aprašyme netrūksta nei skaudžios psichologinės analizės, nei autoironijos, nei būties apmąstymų“ (p. 6). Antrą dalį (kaip rašo J. Ivanauskaitės mama, „antrąją kelionės per ligą pusę“) sudaro nebe toks rišlus pasakojimas, tai tik jo apmatai ar veikiau esminių gyvenimo situacijų apmąstymas ir tų minčių užrašymas. Šis tekstas primena meditacijas raštu ar filosofines įžvalgas.

Abi dalis jungia du pasakotojos žvilgsniai. Vienas žvelgia iš praeities ir yra užfiksuotas cituojamuose dienoraščio įrašuose, sesers rašytuose laiškuose (Iš Lundo ir Upsalos į Lietuvą),

spaudoje publikuotuose tekstuose (laiškai skaitytojams „Reportažas iš tylos ir kovos lauko“); kitas priklauso dabartiniam „aš“ ir prisimena tų dienų išgyvenimus, užrašo juos dabartyje.

Autobiografijos žanrui labai svarbus adresato tikėjimas bei pasitikėjimas. Todėl autorius turi užmegzti ryšį su skaitytoju. J. Ivanauskaitė šį ryšį, autobiografinę „sutartį“, kuria leidama suvokti aprašomų įvykių egzistencinį tikrumą, kurį atspindi ir dramatiškas knygos pavadinimas. Taip pat ji siekia išplėsti pasakojimo reikšmes, padaryti jį svarbų skaitytojui: „Šis tekstas – ne apie ligą ir gydymąsi. Tai – Kelio ir Kelionės istorija“, – teigia autorė (p. 11).

Šioje knygoje nėra įprastų, autobiografijoms būdingų, chronologinių skirstymų. Pasakojimas nuosekliai dėliojamas pagal ligos raidą bei atitinkamus vidinius išgyvenimus. Tekstas skaidomas į skyrius, kurių pavadinimai nebūdingi įprastoms autobiografijoms, jie nurodo ne laiko įvykius, bet apmąstomas dvasines ir religines temas („Dievo bausmė ar malonė?“, „Dukters palaidūnės grįžimas“ ir pan.).

Mąstant apie autobiografiją, matyt, neįmanoma išvengti klausimo, iš kur kyla impulsas pasakoti apie savo gyvenimą.

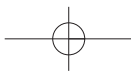
Kalbėdamas apie autobiografijos teksto pradžia, Vytautas Kavolis teigia: „Autobiografijos pradžia atskleidžia prielaidas apie tai, *kas privalėjo egzistuoti (arba įvykti), kol individo gyvenimui atsirado galimybė pradėti keistis į prasmingą istoriją*“, arba „autobiografijos pradžia yra sprendimas intelektualinės problemos, kas turi egzistuoti, kad autoriaus gyvenimo įvykiai imtų keistis į reikšmių sistemą, apie kurią verta kalbėti“.

Ši V. Kavolio įvardijama problema atsiskleidžia jau pirmuosiuose „Viršvalandžių“ sakiniuose: „Šiandien staiga suvokiau, kad daugiau visai nebeturiu laiko. Jis tuoj baigsis. Jis baigiasi. Jis jau baigėsi. Lygiai prieš metus išgirdau diagnozę, kuri prilygo nuospre-

džiui: *Mirti, draudžiama gyventi*. Kablelis buvo padėtas labai aiškiai. <...> Jau dvylika mėnesių gyvenu viršvalandžius. Tai yra tarsi gyvenimas po gyvenimo“ (p. 9). Autobiografinis rašymas šiuo atveju kyla iš suvokimo, kad nebėra laiko ir kad reikia kažkaip įprasminti praėjusį laiką: „Vis dėlto kodėl rašau šį tekstą? Rašau todėl, kad rašosi, liausiuos, kai nebegalėsiu iš savęs išspausti nei sakinio, nei žodžio, nei raidės. Beveik metus rašyti išvis negalėjau. Vos prisiversdavau brūkštelėti kelis nerišlius sakinius dienoraštyje, kurį primygtinai rekomendavo rašyti optimistinės knygos apie sėkmingą vėžio gydymą. <...> Galbūt trokštu ne tiek rašyti, kiek išplėsti sau dar šiek tiek gyvenimo. Mėgaujuosi iliuzija, kad kol rašau – tol esu. Mano tekstas – kaip besibagiančios vandens atsargos tam, kuris pasiklydo ir trokšta dykumoje“ (p. 13). Rašymas kyla iš vidinio noro rašyti, iš sąmonės nusiteikimo išsakyti išgyventus dalykus, siekiant ne tik taip prailginti savo egzistenciją, bet ir tikintis, kad išgyventos patirtys padės kitiems: „Tačiau noriu tikėti, kad tie, kurie serga, kenčia ar slaugo kenčiančiuosius, čia ras šiek tiek paguodos ir netgi savotiško optimizmo“ (p. 14).

Į nuoseklų pasakojimą, audžiamą iš prisiminimų ir išgyvenimų, yra įpinami dienoraščio, rašyto pradėjus kovą su liga Vilniuje ir vėliau tęsto Švedijoje, įrašai. Dienoraščio rašymas – įvykių fiksavimas. Jis nukreiptas į save, skirtas sau. Tai tam tikras prisiminimų atkūrimo mechanizmas. Dienoraščiu siekiama liudyti faktus, ir save ir savo aplinką. Svarbūs darosi visi gyvenimo ženklai ir etapai. Jie išoriškai susiję su ligos eiga, o tai sutampa su vidinėmis autorės nuotaikomis ir išgyvenimais: „Šiandien Vilniuje, Prezidentūroje, man teikia Nacionalinę premiją, o aš čia, kitoje Baltijos jūros pusėje, einu Kryžiaus kelią. Pradedu vis daugiau verkėti. Blogai, labai blogai. Sužinojau, kad man išpjaus pusę plaučių. Puoliau visiškoni-

neviltin, o Radvilė – isterijon“ (p. 99). Greta dienoraštinių įrašų pateikiami ir J. Ivanauskaitės sesers Radvilės rašyti laišakai į Lietuvą. Visi dienoraščių ir laiškų tekstai spausdinami kitu šriftu, išskiriant juos iš nuoseklaus pasakojimo.

Antroje „Viršvalandžių“ dalyje minties tėkmė laisvesnė, nebėra, kaip knygos pradžioje, tiek daug faktinės medžiagos, viskas dėstoma filosofinių įžvalgų ir trumpų apmąstymų forma.

Autobiografija visuomet kelia atvirumo klausimą – manau, kad „Viršvalandžiai“ yra gana atvira knyga, ypač pirma jos dalis, kurioje pateikiama nemažai faktinės medžiagos. Antroji – slėpiningesnė. Asmeniniai išgyvenimai slepiami po svarstymais, filosofavimais, citatomis iš knygų. Didelį vaidmenį šioje knygoje atlieka citatos iš knygų, kurių svarbiausias yra trys: Oscaro Wilde'o „De Profundis“ (kaip autobiografija), Sørenso Kierkegaard'o „Laukų lelija ir padangių paukštis“ ir Thomo Mertonso užrašai „Mintys vienuoje“. Šie trys tekstai vienaip ar kitaip formavo patį J. Ivanauskaitės tekstą: taip atsirado autobiografija, sumišusi su religinėmis ir filosofinėmis mintimis bei įžvalgomis.

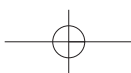
Skaitant „Viršvalandžius“ iš tiesų pasitvirtina autobiografijos atliekamos funkcijos: autobiografija sudaro galimybę iširti ir atskleisti vidinio gyvenimo turtingumą. J. Ivanauskaitė nepaprastai įtaigiai, skaudžiai, gyvai ir kartu paprastai aprašo žmogaus patirtis, atsidūrus ribinėje situacijoje – susirgus mirtina liga ir žinant, kad mirtis yra visai čia pat. Individualią patirtį autobiografija paverčia bendra vertybe. Didžiausios J. Ivanauskaitės knygos vertybės yra gyvenimo, meilės ir mirties nepaprastai gilus suvokimas.

„Viršvalandžiuose“ apmąstoma tai, kas yra amžina: Meilė, Tikėjimas, Viltis, galiausiai pati Mirtis, kuri sutinkama be baimės ir nuolankiai. Tekstas nukreipia į giliausius žmogaus egzistencijos klodus: „Apie žmogaus gelmes

per keturis ligos mėnesius sužinojau daugiau, nei per visą gyvenimą išspaudžiau iš storiausių romanų, sunkiasvorių filmų ir psichologijos vadovėlių“ (p. 109). Prisimindama ir vertindama savo praėjusį gyvenimą, keliones po Indiją, Tibetą, Peru, J. Ivanauskaitė dėmesį sukaupia ties savo pačios radikaliai pasikeitusia situacija, nauju vaidmeniu gyvenime, – dabar ji yra silpnoji, sergančioji, mažutėlė: „<...> po šio smagaus pasivažinėjimo aš visiškai aiškiai suvoki, kad tampu, kad jau tapau neįgali. Todėl dabar būsiu priklausoma nuo kitų ir man reikės išmukti ne tik prašyti, bet ir priimti pagalbą. O juk anksčiau nemokėjau paprašyti net vandens stiklinės“ (p. 81).

Visa knyga, ypač pirmoji itin sklandžiai parašyta dalis, skaitoma kaip įdomiausias dramatiškas romanas. Net ir pasakodama apie skaudžiausius dalykus, J. Ivanauskaitė išlaiko jai būdingą aiškų mąstymą, šmaikščią, ironišką ir autoironišką stilistiką. Greta šmaikštumo iškyla ir juodasis humoras: „Ribinėse situacijose mudvių [jos ir į Švediją lydinėios sesers Radvilės, – J. Č.] ginklas būdavo juodasis humoras“ (p. 56). Net aprašydama sunkiausias būsenas, ji neatsako ironizavimo ir literatūrinės vaizduotės: „Kaltintojai unisonu kartoja – *padėtis labai rimta, pernelyg rimta, o aš girdžiu: raganą – ant laužo, ant laužo, ant laužo!!!* Darnų vyrų chorą nustelbia moters falcetas: *padėtis labai rimta, raganą – ant laužo!!!* Pažvelgiu gydytojai į akis ir neišvystu nė krislelio užuojautos. Ji sėdi ant krėslo ranktūrio ir monotoniškai sūpuoja koją. Pamenu, senelis drausdavo man taip daryti, sakydamas, kad ant judinamos blauzdos supasi kipšiukas. Dabar tik jį ir tematau, nes kabinetas su visais jame esančiais susilieja į pilką miglą“ (p. 22).

Knygos pabaigoje, kurią turbūt parinko knygos sudarytoja, spausdinamas paskutinis J. Ivanauskaitės viešai publikuotas laiškas „Švęskime gyve-

nimą“. Šiame tekste susikaupia svarbiausios J. Ivanauskaitės mintys apie gyvenimą, jo unikalumą, apie laiko prasmę, laikinumo pajautą, apie Meilę: sau, savo kūnui, Dievui ir visiems aplinkui.

V. Kavolis teigia, kad „autobiografijos pabaiga yra atsakymas į klausimą, koks palieka autorius, perkeliavęs per savo gyvenimo reikšmių sistemą, tapęs jos gaminiu, išeinęs už jos ribų“. Taip pat ji „rodo kitiems, į ką transformavo individą jo gyvenimo mechanizmas, ką jo gyvenimas jam reiškė tada, kai jis yra pasirengęs jį palikti“. Taigi skaitant baigiamąjį tekstą „Švęskime gyvenimą“ panašu, kad pagaliau J. Ivanauskaitė tragiškiausioje savo gyvenimo situacijoje pasiekė tai, ko iki tol beviltiškai ieškojo ir labiausiai troško – ji tapo nurimusi, nušvitusi, susitaikiusi ir besidžiaugianti gyvenimu.

Tai pratarmėje patvirtina ir jos mama: „Atsidūrusi akistatoje su mirtimi, Jurga patyrė naujų esminių išgyvenimų, svarstė apie metafizinę apvalančią kančios prigimtį, šventumą, pajuto taip geistą Dievo artumą, patikėjo Amžinuoju gyvenimu“ (p. 7). Turbūt galima sakyti, kad rašytoja iš tikrųjų mokėsi „prisijaukinti“ Mirtį ir įminti jos paslaptį.

Pradėdama rašyti apie šią knygą buvau įsiklausiusi į Viktorijos Dajotytės žodžius, kad šio dramatiško J. Ivanauskaitės laikotarpio tekstai yra ypatingi, jų negalima paprastai interpretuoti, kad reikia jausti ribą, ką galima analizuoti, o ko ne. Tačiau, prabėgus beveik dviem metams nuo rašytojos mirties, atsiranda laiko distancija, leidžianti į paskutinę rašytojos knygą žiūrėti kaip į literatūrinės autobiografijos pavyzdį. Galiausiai mane nuramino kunigo Juliaus Sasnausko žodžiai apie „Viršvalandžius“: „Ta knyga ypatinga. Parašyta asmenybės, kuri labai aiškiai suvokdama savo likimą stovi amžinybės akivaizdoje. Yra ne daug kūrinijų, parašytų tokios būsenos žmonių. Suprantu, ko ji siekė. Tai ne-

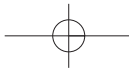
buvo noras pozuoti, demonstruoti savo ligą, mirtį. Iš pradžių, kiek prisimenu, Jurga buvo labai uždara, daug ką slėpė, kad nepasigautų žiniasklaida, kuri visuomet sugeba subanalinti bet ką. Ir grįžimą iš Švedijos mėgino nuslėpti, tačiau žurnalistai vis tiek kažkaip iškniso, sugebėjo sugadinti žmogui nuotaiką. Bet per ligą ji buvo kažką labai ypatingo, svarbaus atradusi, patyrusi, išgyvenusi ir norėjo tuo dalytis. Rašytojui, menininkui tai įprastas jausmas.“

Tačiau net ir šie svarstymai negali padėti aiškiai atsakyti į esminį pačios autobiografijos klausimą: ar liga yra bausmė, ar ne?

BIRUTĖ MUMĖNAITĖ

Kai sufleriai miega

Įsivaizduokime: stovime ant scenos, prieš mus milžiniška salė pilna žmonių, į akis plieskia prožektorių šviesos, gomurys džiūva nuo įtampos bandant prisiminti vaidmens žodžius, o sufleris, kuris galėtų juos pašnibzdėti, saldžiai (ir negailestingai!) užmigo. Kaip elgtis? Lipti nuo scenos ar rizikuoti prabilti savais žodžiais? Šią dilemą Agnė Biliūnaitė debiutinėje poezijos knygoje išsprendžia pasirinkdama antrašį kelią. Viešpaties sufleriu miegant jau pirmajame eilėraštyje („viešpatie / tavo sufleris / miega ant medinės batų dėžės / ir žinai, nebeliko raktų skylučių / daugiaaukščių kloakoj“, „viešpaties sufleris“, p. 7), viskas pažyra, pabyra, išsisklaido į visas puses kaip gražios kaulinės sagos iš siuvimo reikmenų dėžutės. Knygoje viskas plyšta, pasipila, skaidosi ir dūžta: „sudūžta /

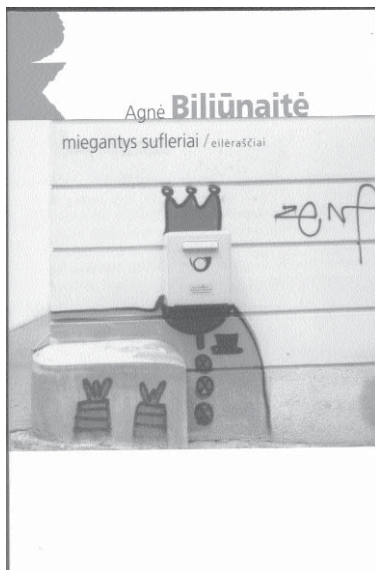
pusė litro druskos / ant virtuvės grindų / netyla / šaldytų serbentų rapsodija / į stalą“ („serbentų rapsodija“, p. 52); „juodais vitražais / mūsų sielos / po zukiakrūmiai dužinėja“ („išrandėjimai“, p. 53); „drugelių dūžtančiais į šipulius sparnais / sukasi krištolinio likimo rutulys / kažkur rytų / ekspreso vidury“ („oriental express“, p. 68). Pasaulyje, kurio pamatinės tvarkos nebepalaiko sufleris, gyvenimo teatras pažyra įvairiaspalvėmis nuotrupomis, o lyrinis herojus (arba skaitytojas) pats turi susidėstyti jo orientyrus.

Postmodernizmo teoretikas Jeanas-François Lyotard'as trintų iš džiaugsmo rankas: *Didieji pasakojimai* šiame poetiniame pasaulyje tikrai nebeveikia, jie išsiskaido į trumpus, bet labai ryškius fragmentus – mažąsias istorijas, kurių apybraižos ir nužymimos eilėraščiuose. Kadangi viešpats, mūsų sufleris, miega, dievus reikia susikurti pačiam, ir tai autorė noriai daro: jų šioje plonytėje knygelėje – gyva galybė. Potvynio dievas, dviračiu pravažiuojantis dievas, dekoratyvinis dievas, skirtas tarpui tarp knygų paremti, dievas, kurį kartu su balandžiu

ir dangumi turi viršutiniai kaimynai, batikinis, granitinis, medinis buda... Ir nė vieno tikrojo, kuris suteiktų daiktams prasmę. Kaip savotiška pastanga surinkti šį į visas puses pasklidusį pasaulį yra nuolatinis mezgimo, suraitymo, sunarpliojimo motyvas, įvairiais variantais pasikartojantis tekste ir viename skyriaus pavadinime („į rietimą susisukusi pasaka“). Tačiau, nors žodžiai suraitomi „į mėlyną kamuolį / ripsu aplink kaklą / akis prie akies“ („viešpaties sufleris“, p. 7), nors jie rūpestingai surenkami į sterblę („dievo keliai“, p. 59), harmonijos čia nėra, lieka tik visus eilėraščius persmelkiantis noras ją pasiekti, kartais slepiama po žaidybiška situacija ar ironija: „nojus vėl praplaukė žemę / garlai viju vijosi sągą / šitą / iš viešpaties lietpalčio“ („sausakimšas vėjo patrulius“, p. 11). Eilėraščių ciklo „tangopera“, šios knygos kulminacijos, paskutinis posmas yra ir galutinis „miegančių suflerių“ akordas, patvirtinantis Dievo nebūtį mūsų pasaulyje: „mano dievo čia nėra / čia nėra mano dievas ten / palei užupio tiltus vaikšto / vartelius į namus užrakinęs / ir raktus ant šakos pakabinęs“ („tangopera“, p. 91).

„Miegančių suflerių“ mozaikai nu-teikia jau spalvingas viršelis, linksmu *graffiti* perspėjantis apie nevienalytį knygos puslapiuose slypintį pasaulį. Vientisą visumą čia keičia detalė, brėžiama punktyrine linija, kuri laisvosiose eilėse įgyja sinkopuotą ritmą. Nebelikę didžiųjų raidžių, beveik nebėra ir ne tik skiriančių, bet ir jungiančių skyrybos ženklų. Knyga kupina dramatismo, tik poetė jau ne salomėjiškai basa bėga per lūžtantį ledą, o puantais elegantiškai šoka per nepatvarią kasdienybę: „puantais vis bėgu per žvyrą / kur man galerą rasti / irklų per mirkstančią saulę / pas tave / kurio nebepamenu“ („delnais po vieną“, p. 9).

Puantus miniu neatsitiktinai. Man regis, šios eilutės nusako visą jaunos poetės kūrybos pobūdį: kasdienybės akimirka, graži ir efemeriška, dažnai koduojama kultūros įvaizdžiais. Šie

Agnė Biliūnaitė. MIEGANTYS SUFLERIAI. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008. – 96 p.

krislai iš kitų tekstų, šie savimi pasitikintys ir kažkur jau matyti ar girdėti dievukai (armagedonizmai, dekabrizmai, popins, Šeherezados knyga, džomolungma, teguanyin arbata, čegevariški batai, češyro katinas), ne visada tampa organiška teksto dalimi, ne visada išreiškia ir autentišką pasaulio išgyvenimą čia ir dabar. Skaitant kartais susidaro įspūdis, kad įvairiausių kultūrų detalėmis, tarsi išrikiuotomis statulėlėmis, siekiama dekoratyvumo; bet juk poezijoje gražiausia ten, kur tikra, kur apčiuopiamas nuogas jausmo gyvuonis: „aš žinau, kad tu / ir žinai, kad aš / bet nesi ir nesu / ir tik tyliai lašnoja sniegas / ir dar nepavasaris / ir dar niekas niekur nesprogo / tykuma / ilguma“ („galbūt vakaras“, p. 26). Eilėraščiai, kuriuose nesislepia už kultūros, mane labiau įtikina.

„Miegantys sufleriai“ yra knyga apie Dievo (ne)buvimą ir (ne)meilę. Kalbančiosios situacija – dažnas kreipimasis į *tu*, *tave*. O tai, kad *tu* dažnai nėra arba yra taip, kad toks buvimas nepriimtinas, atskleidžia dviejų žmonių santykių dramą. „Dviskaitoje“, jungiančioje keturis eilėraščius, ir „tangoperoje“ ši drama pateikta jau ne fragmentiškais nuojautų nuotrupomis, o galinga emocija, kituose eilėraščiuose pasikartojančius poetinius įvaizdžius sulydančia į įtampos kupiną kalbėjimą. „Tangoperos“ ciklas, pastatytas trumpametražių operų festivalyje NOA, kuris vyko 2008 m. vasario pabaigoje teatre „Lėlė“ Vilniuje, remiasi amžinąja „Giesmių giesme“, bet perteikia ją savita poetine kalba. *Jis, ji* ir *choras* svaiginančiu tango ritmu pasakoja skausmingą dviejų žmonių santykių istoriją. Čia eilėraščio pamušalu tapo ne sudaigstyta iš įvairių poetinių kontekstų apklotas, čia diktuoja ne dekoracijos siekis, o skaudanti emocija.

Poezija A. Biliūnaitės knygoje pirmiausia sužvilga poetine miniatiūra – netikėtais, paveikiais fragmentais, kuriuose karaliauja daiktavardis. Pateikiamas akį veriantis vaizdas ir – pau-

zė, po kurios eina nemažiau ryškus kadras. Eilutė jos eilėraščiuose tampa tobulu prasminiu vienetu. Jos reikšmė netįsta į kitą eilutę, ji suformuojama keleto, dažnai poros žodžių junginyje, iš kurių, kaip iš spalvingų trinkelių, statomas eilėraščio namas:

jūra žaliuojanti
už balkono turėklų
žemuoginis tabakas
mažute mažute
avių debesėliai
surišti plaukuose
brolis indėnas
paukščių rage
ir brolio kavinė
dambrelis ant bėgių
vilka mėnesienoje
pasiklydę žinutės
lotoso žiedlapiai
ir metai
metai
metai
tavęs
mozaikos
tavęs
vitražo.

(„kodavimai“, p. 72).

Lyg ir aišku, kokiai literatūrinei giminei priklauso Anykščiuose gimusi ir žymaus „Anykščių šilelio“ dainiaus pavardę nešiojanti A. Biliūnaitė. Bet į kokią lietuvių poezijos tradiciją galėtume ją įrašyti? Fragmentiškas poetinių vaizdų skaidymas į ryškius kadrus ją lyg ir artina prie avangardo poetikos, o daiktavardiška kalba ir atida kasdienybės detalei leidžia išgirsti ir Nijolės Miliauskaitės poezijos aidą. Abiejų poezių išeities taškas panašus: artimiausia aplinka, kupina moteriškų darbų, buities rūpesčių, raštų ir faktūrų, perteikia didįjį būties slėpinį.

Knygoje į septynis skyrius suskirstyti eilėraščiai yra labai skirtingo lygio. Kaipgi kitaip, juk pirmoji A. Biliūnaitės knyga apima dešimtmetį – tai ilgas laiko tarpsnis jauno žmogaus gyvenime. Ankstyviausias eilėraštis, kiek

man pavyko nustatyti iš datų, yra „betono tonos“, kuriame pirmiausia žaidžiama su kalba, klausant jos sąskambių ir tarsi nustembant, kad eilutė po eilutės susidėlioja naujas pasaulėlis: „betono tonos / geltonais balkonais / pilkų balandžių kojos / moja / sušalę marškinių rankovės / kovės / vėl gatvėj priešingos / praeivių voros / tvoros / keistai spragsėjo / ėjo / katinai / skardinio stogo / atbraila į / pabaigą / betoninių balkonų...“ (p. 75). Kelias, kurį A. Biliūnaitės eilėraščiai nuo „betono tonų“ nuėjo per šį dešimtmetį, įtikina. Jos PK galime perskaityti kaip jau nueito kelio ataskaitą bei kaip tolesnės kelionės, kurios kryptys nužymėtos „dviskaitoje“ ir „tangoperoje“, pažada.

Pabaigoje siūlau dar kartą grįžti į pradžią – knygos pavadinimą. Poetė įvardijo suflerių būseną – jie miega (dar miega). Ne tik poeziją, o visą kūrybą plačiaja prasme inspiruoja Didysis Sufleris – Gyvenimas. Jis pabus, netrukus pabus ir kaip koks didelis baltas dramblys pereis per trapius, naivius ir nebūtinus vaikystės ir jaunystės žaisliukus. O atsikratęs šio nereikalingo balasto ims diktuoti tai, ką poetė, tikiu, bus pasirengusi ištarti balsu, kurį išgirdę suklusime.

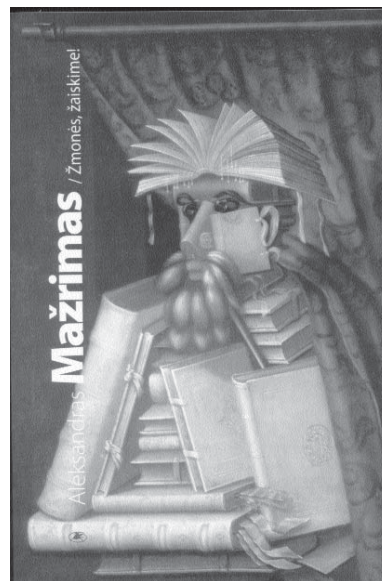
RAMUTĖ DRAGENYTĖ

Knisliaus trofėjai

Literatūrologai, knygotyriminkai, dailėtyrininkai, enciklopedininkai, vadovėlių ir visokiausių knygų bei straipsnių rašytojai, recenzentai, vertėjai, leidėjai irgi redaktoriai, mėgėjai ir profesionalai, visi, kurie tiesiog myli

knygas ar yra smalsūs ir žingeidūs – skaitykite Aleksandro Mažrimo knygą „Žmonės, žaiskime!“ (2008). Gal A. Mažrimo akylumas pakels knygos kultūrą, pamokys rašančiuosius atsakomybės, privers juos atidžiau studijuoti faktus, parausti iš gėdos dėl plagiatų ir kompiliacijų bei kompetencijos stokos, gal padės išvengti nusirašymų į pievas.

Kelerius metus A. Mažrimas, recenzuodamas garbių autorių knygas, pešiojo tekstus, blusinėjo faktus ir baksnojo pirštu, rodydamas jų netikslumus. Dabar sudėjo visą savo triušą knygon ir ši įgavo vientisą siužetą: knygiaus nuotykių knygų pasaulyje. A. Mažrimo rašymo intonacija primena didaktinę literatūrą, kurios stilius net ir XIX a. viduryje dažnai buvo humoristinis. Pagrindinis personažas, nors ir keičia savo kaukes, bet visuomet įkūnija išminčių, geranoriškai ir nepiktai pamokantį ir patariantį, kaip ir ką reiktų rašyti. Dažniausiai A. Mažrimas rašo apie tai, ko recenzuojamoje knygoje neranda, labiausiai pasigenda komentarų, todėl pats gausiai komentuoja, aiškina, kokie da-

Aleksandras Mažrimas. ŽMONĖS, ŽAISKIME! – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008. – 365 p.

lykai galėtų būti įtraukti į specializuotus enciklopedinius žinynus, kaip turėtų būti išdėstyta medžiaga. Nors pats be jokių mokslinių laipsnių, su tokia išmintimi ir patirtimi galėtų būti ekspertu ne vienam rimtam ir nerimtam veikalui.

Didžiausia bėda autorius laiko nemokėjimą ir nenorą rašyti akademiškai, užtat su akademikais mielai pasiginčytų. A. Mažrimas bando įsipiršti pašnekovu, pasak jo, erudicijos ir intelekto puoton, nors pats tris dešimtmečius dirbo fizinį darbą, o laisvalaikiu perskaitė kelis šimtus knygų, tūkstančius jų pervertė pusiau snausdamas – „kaip nuvarytas arklys“. Turi turtingą biblioteką, joje guli ne vienas trofėjus, kuris pamalonintų kiekvieno bibliofilo akį. Todėl pagrįstai A. Mažrimas ginčijasi su Domu Kaunu dėl asmeninės bibliotekos, bibliofilo ir bibliomano apibrėžimų. Rašo apie egzistuojančią retą knygos jausmą ir uoslę turinčių žmonių padermę, apdovanotą ypatinga žvejams ir medžiotojams būdinga nuojauta...

Kiekvienas tekstas yra smagus nuotykis. A. Mažrimo rašymo stilius sklandus, šmaikštus. Kartais persikūnijama į kokią egzaminuotoją ar bambeklį, ir recenzuojamos knygos autoriai pavirsta pamokų neišmokusiais mokinukais, nors tikrovėje jie garbūs docentai, profesoriai – autoritetai, kuriais suabejoti, rodos, ir nederėtų, tačiau A. Mažrimui neegzistuoja jokios „šventos karvės“, o faktai kalba patys už save. A. Mažrimas tik pirštu baxsteli, parodo *nusirašymus*.

Autorius savo straipsnius vadina žaidimais, o juk žaidžiama su malonumu, todėl ir straipsnius skaityti malonu: „Gerbiemieji! Vardyną enciklopediniam knygotyros žodynui sudarėte nenuoseklų, keistą ir chaotišką. Malonu, kad mėgstate egzotiką“, – kreipiamasi į knygotyros žodyno sudarytojus. A. Mažrimas užsidegęs įsijaučia į dailės žinovo vaidmenį ir tarsi studentus *sukerta* dailės specialistus, rašančius Europos dailės istoriją. Žaisti

smagu, juk kiekviename užslėptas amžinasis *Homo ludens*, o jeigu patarimais pasinaudotų ir recenzuojamų knygų autoriai, žaidimas būtų net labai naudingas. Tik vargu ar nors vienas susierzinęs ir dėl savo klaidų sugėdintas autorius padėkojo? Rasime knygoje išspausdintą vienos aukos, Tomo Venclovo, atvirą atsaką. Labai dideliu dėkingumu nedvelkia. Pasak A. Mažrimo, į kiekvieną straipsnį galima žiūrėti kaip į jauką: perskaitėte – užkibote. „Visais užkibusiais džiaučiuosi, visus užkibusius užjaučiu“ (p. 110).

„Jau treči metai Lietuvoje pasirodo po knygą, dėl kurių paruošimo stagnacijos laikais būtų gerokai papešiotas leidyklų viršininkų kailis, gal ne vienam tektų atsisveikinti su postu“, – 1996 m. rašė A. Mažrimas. Dar po kelerių metų rašė apie tai, kad vertimų lygis katastrofiškai smunka: „Beato-dairiškai skubėdami profesionalai tampa padieniais amatininkėliais, besirūpinančiais vien išverstų lankų skaičiumi.“ Prastai parengtų knygų estafetė perduodama iki šiol. Reiktų pasidžiaugti bent tuo, kad gal A. Mažrimo kandžios recenzijos prisidėjo prie Lietuvos vertėjų sąjungos 2007 m. įsteigtos antipremijos: „Kibkite, naviuoliai, dideli ir maži! Pats laikas pradėti skelbti kasmetinį konkursą „Vertimai nusivertimai“, – 2001 m. ragino A. Mažrimas.

Knyga storoka, vietomis stebėsitės autoriaus kompetencija, kantrybe ir žinių bagažu, sužinosite daug įdomių dalykų apie lietuvių ir pasaulio literatūros bei meno gaires. Knygos dalį sudaro puškiana – viena iš autoriaus meilių. 1999 m. leidykla skambiu pavadinimu „Leidybinės sistemos“ buvo išleidusi nedidelio formato A. Mažrimo knygelę „A. S. Puškinas: antinatalininkai ir natalininkai“. Antinatalininkai – tai tie, kurie smerkė Puškino žmoną, antrieji, kurie gynė. Autorius, gerai išmanydamas rusų literatūrą, nepraleidžia progos parencizuoti lietuviškų leidinių apie rusų

rašytojus. A. Mažrimas, nors ir pavadintų save netikru puškinofilu, savo straipsniuose pateikia intriguojančių detalių apie garsaus poeto ir jo žmonos charakterį bei pomėgius. Sužinosime, kad Puškinas per metus gaudavo 5000 rublių algos, 1836 m. birželį pirkio karietą už 4150 rublių. O trečiame Petrapilio departamente tarnavęs Simonas Daukantas gaudavo tik 300 sidabrinių rublių, tad mūsų „vargo pelė“ už metų algą tebutų galėjęs nusipirkti vieną turkišką skraistę... Tokių detalių autorius prisirankioja iš savo turtingos bibliotekos: iš (auto)biografijų, laiškų, memuarų, dienoraščių – juk paraliteratūros žanrai gyvai atskleidžia būtojo laiko nuotaikas, socialinį bei kultūrinį kontekstą. Sužinosime, kad Putinas sušelpęs Juozą Keliuotį tūkstantuku rublių, o Antanas Vienuolis – kelnėmis (p. 309), A. Achmatovai itin buvęs nemielas 1961 m. išleistas ryškiai žalios spalvos „Eilėraščių“ rinkinys, poetė susiraukusi ir teatrališkai nustūmusi jį nuo savęs: „Brrr... Varlė! Kaip tokią į rankas paimti?“ (p. 238). Sužinosime, kad su bibliofilu lyginamas karališkasis pudelis, medžiodamas stirną, gali susigundyti ir perekšle višta. Todėl bibliofilą sunku moksliskai apibrėžti, nors akademikai ir labai stengiasi.

Į A. Mažrimo akiratį pateko knygotyros, žurnalistikos enciklopedijos, Visuotinės literatūros vadovėlis, net populiarioji E. H. Gombricho „Meno istorija“, knygos apie istorines kultūros asmenybes, vertimai, citatų žodynėliai ir daugelis kitų. Ypač mėgsta reikšti savo nuomonę apie solidžius leidinius. A. Mažrimo nuomone, recenzentas turįs teisę pasidomėti, „ant kokių pamatų suręstas autoriaus asmeninių svarstymų, vertinimų, interpretacijų rūmas“, o kibesnis recenzentas atliekąs mokslinio tikslintojo, teksto kultūros higienisto ir sanitaro vaidmenis (p. 234).

A. Mažrimas turbūt ne kartą buvo pavadintas vaikščiojančia enciklopedija. Vieno straipsnio poskyris taip ir

vadinasi „Knisliaus trofėjai“. Autorius skaitydamas knygą išsiruošia tarsi į medžioklę, ką sugaus, nežinia – gal kiškį, o gal stirną. Daugelio recenzuojamų knygų Achilo kulnas – vardų rodyklė. Prie šios A. Mažrimas itin mėgsta blusinėtis: pasitaiko, vyrai virsta moterimis, o moterys – vyrais, įvairuoja pavardžių sulietuvinimas, supainiojami vardai arba į rodyklę patenka koks nors literatūrinis personažas. Nenuostabu, kad ir A. Mažrimo knyga turi rodyklę, kaipgi be jos. Tik reiktų autoriui papriekaištauti, kodėl jis pats nesužiūrėjo, nesuvienodino pavardžių rašymo: kodėl vienur Baironas, Gėtė, Šekspyras, o kitur Byronas, Goethe, Shakespeare'as? Žinoma, autorius pasiteisintų: knygoje sudėti straipsniai buvo publikuoti skirtinguose leidiniuose, o juose pavardžių rašymas įvairuoja. Tačiau knyga vis dėlto yra knyga. Ar jaunesnioji karta atpažins S. Moemą (W. S. Maughamą), jeigu Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje ras V. S. Momą? Neišvengta ir korektūros klaidų (pvz., p. 198, 206, 210, 235, 301, 330). Bet čia pasitelksiu paties autoriaus žodžius: „Ar yra Lietuvoje neklystančių žmonių? Taip, yra! Jie nerašo, neverčia, neredaguoja, neskaito korektūrų...“

Netikslumų ir riktų recenzuojamose knygose A. Mažrimas visuomet randa (netikslios datos, klaidingi įvykiai, absurdiškas prasilenkimas su tikrove ir pan.). Kaip sakoma, *kas ieško, tas randa*. Faktai yra A. Mažrimo kabliukas. Kita vertus, ar A. Mažrimo faktai visuomet tikslūs, ar jo šaltiniai patikimi ir neklystantys? Kas tikslesnis – knygos autorius ar recenzentas? Nuo to laiko, kai L. von Ranke ketvirtajame XIX a. dešimtmetyje paskelbė savo garsią frazę apie istoriją, pasakojančią, „kaip buvo iš tikrųjų“, istorikai iki šiol rimtai ginčijasi apie faktų egzistavimą ir jų objektyvumą. Sakoma, faktai išgalvoti tam, kad nereiktų mąstyti – juk faktai kalba patys. O kai F. Nietzsche išmąstė, jog faktų nėra, tėra jų interpretacijos,

postmodernūs teoretikai pasigavo šią frazę ir faktais apskritai nebetiki. G. Clarkas, 1957 m. rašydamas Kembri-džo naujųjų laikų istoriją, svarstė, jog visi istorijos vertinimai neatsiejami nuo asmenybių ir jų pažiūrų, todėl visi jie vienodai geri, taigi *objektyvios* istorinės tiesos nėra. Tad galėtume sakyti, jog A. Mažrimo faktai irgi yra tik jo paties subjektyvus požiūris į asmenybes, tekstus bei kultūrinius kontekstus.

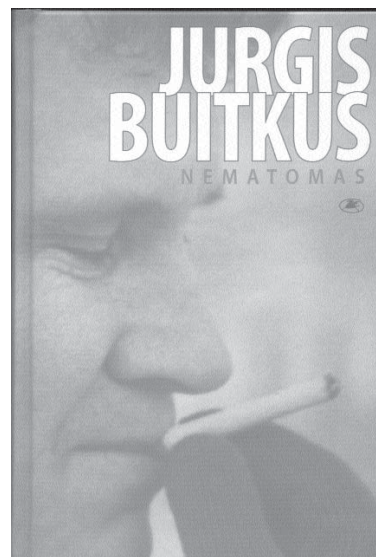
Viename straipsnyje A. Mažrimas rašo, kaip Kauno centrinio knygyno minkštasuolyje įsitaiso senelis ir užsnūdęs sapnuoja, kad knygos autorė ateina laikyti istorijos egzaminą... Teko girdėti, kad centriniame Vilniaus „Vagos“ knygyne, nors ir nėra jame minkštakrėslių, pardavėjos skundžiasi vienu nuolatiniu klientu – šis dažnai beskaitydamas knygas užsnūsta ir pardavėjos vargsta jį nuolat žadindamos. Kažin ar nebus vienas iš Aleksandro Mažrimo personažų...

VYTAUTAS GIRDZIJAUSKAS

Aname krante likęs

Galėtume pradėti karštus ginčus ir ilgus tyrinėjimus apie tai, kodėl sėkmingai debiutavęs jaunas autorius, po to ilgiems dešimtmečiams, jei netarti dar rūsčiau – visiems laikams, – nutilo. 1972-aisiais išleidęs apsakymų rinkinį „Pavasari gimęs“, dvidešim-tame amžiuje daugiau nieko nepaskelbė, išskyrus, žinoma, žurnalisto laikraštinės publikacijas. Ir tik dvidešimt pirmojo pradžioje pasirodė periodikoje viena kita jo novelė, matyt, parašyta kur kas anksčiau. Vadinasi, visiškai

nutolęs nuo literatūros ir meno nebuvo, bet viešumoje rodytis vengė. Kodėl? Vienas iš pasiteisinimų ir pateisinimų būtų toks: pirmoji knyga buvo supeikta ir kitaip suniekinta, todėl jaunuoliui nekilo ranka imtis plunksnos. Kur tau. Debiutas buvo išgirtas, o autorius jau po metų – 1973 – priimtas į Lietuvos rašytojų sąjungą. Paprastai tikrojo kūrėjo statusas būdavo suteikiamas išleidus dvi ar tris knygas, pageidaujant, kad tos vėlesnės būtų romano ar apysakos žanro. J. Buitkui buvo padaryta išimtis, duota galimybė, kad tie būsimeji brandūs kūriniai greičiau imtų rodytis. Deja, stebuklas neįvyko, kūriniai įstrigo, tad dar kartą kodėl? Nesileisdami į per ankstyvus biografinius tyrinėjimus ir kūrybinės psichologijos kazusų narpliojimus, pamėginkime pirmiausia atidžiau pavartyti pomirtinį autoriaus leidinį „Nematomas“. Jame, kaip užsimena sudarytoja Ineza Juzefa Janonė, publikuojami rinkiniai rašytojo kūriniai, vadinasi, beveik viskas, kas šiuo metu yra žinoma. Dvi apysakos ir dvylika novelių. Taigi tomas solidus ir reprezentatyvus. Verčiame pirmuosius puslapius ir randame: „Žalias piemenų pasaulis“, novelių apysaka.

Jurgis Buitkus. NEMATOMAS. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008. – 256 p.

Jau pavadinimas liudija, kad novelė bus vaizduojama vaikystė ir paauglystė dar nelabai brandaus sovietinio socializmo kaime. Jose daug autentikos – ir biografinės, ir šeimyninės, ir *kolchozinės*. Gausu ir karo atšvaitų. Jei prisiminsime, kad autorius yra gimęs 1937-aisiais, o apysakos herojai Arvydui keturiolika metų, nesunku suskaičiuoti, jog kūrinyje vaizduojami įvykiai rutuliojasi dvidešimto amžiaus šeštojo dešimtmečio pradžioje. *Kolchozai* dar nėra visiškai išbridę iš to liūno, į kurį jie buvo įstumti penktojo dešimtmečio gale, bet Arvydo ganoma arklių banda nėra sudaryta iš visiškų klipatų. Joje ganosi toks „fondinis“ Derešius, kuris, uždėjęs jam pavalkus ir prikabinus krovinį, pridaro piemenims nemažų eibių. Šiam žirgui (novelė „Derešius“), paukščiams, augalams, gyviam, ypač žuvims (yra ir tokia novelė „Lydeka“) autorius skiria daug dėmesio. Gamta šiame kūrinyje (ypač novelė „Žvaigždžių lietus“) turi tokias pat teises kaip ir kiti novelių veikėjai: pats Arvydas, jo draugai Vytukas, Zenius, Vaciuks (novelės „Kugelis“, „Likimo pirštas“), Arvydo tėvas, kaimynas Milašius (novelė „Nunokę riešutai“). Kūrinių siužetai pinami iš paprastų kasdienio piemenų gyvenimo įvykių: vangus kėlimasis rytą iš lovos, galynėjimasis dieną su arklių banda aptvare; žaidimai paupėje, pamiškėje, rudens ir artėjančių mokslo metų laukimas įpinant prisiminimus iš pirmųjų klasių bei šeimyninio gyvenimo epizodų. Neišvengiama ir prabundančios, bet nesėkmingos meilės ir merginimosi vaizdų (novelė „Vasaros vėjas“), tragiškų karo atšvaitų (jau minėta novelė „Likimo pirštas“), kai, sprogdinant patrankos sviedinį, nuo skeveldros žūva išradingasis Vytukas. Kūrinių modelis klasikinis – intriguojantis pasakojimas ir netikėta pabaiga. Autoriaus brandą liudija tai, kad jis niekada nesistengia išpasakoti visko, nutraukia intrigą tada, kai labiausiai sužadina mas skaitytojo smalsumas. Spėlioti ir spręsti, kaip buvo toliau, kuo viskas

baigėsi, kaip susiklostė tolesni herojų likimai – nebus labai sunku tiems, kurie dar prisimena karo pabaigos ir pirmųjų pokario dešimtmečio įvykius, o jaunesniam skaitytojui tai puiki medžiaga praeičiai pažinti.

Pirmoji antro skyriaus „Pavasarių gimęs“ novelė „Geniukas“ galėtų visiškai pritapti prie pirmojo, nes jame pakeistas tik svarbiausio veikėjo vardas. Vietoje Arvydo – Geniukas, o Tėvas su Motina ir kaimynų vaikas Zenius yra atėję iš ano skyriaus. Skirtumas gal tik tas, kad čia daugiau vaikiškos psichologijos niuansų. Geniukas, sumelavęs vieną kartą, patenka į spąstus ir priverstas grimzti į melo pinkles, kol pagaliau ryžtasi iš jų savarankiškai išsipainioti, be suaugusiųjų pagalbos. Čia taip pat svarbų vaidmenį atlieka gamta – upelis, žuvytės, kiti gyviai ir augalai, kurie ir „išveda iš kelio“ pirmokėlių, mėginančių pasiekti mokyklą savo jėgomis. To padaryti jam laiku nepavyksta, todėl ir kyla tiek vidinių, tiek išorinių konfliktų. Visa tai neabejotinai autentiška.

Autobiografinės autentikos apstu ir kituose šio skyriaus apsakymuose, tik jau ne vaikiškos ar paaugliškos, o vyriškos, brandžios. Nors paauglystės temų ir čia esama. Tai apsakymai „Juodoji Jonės katė“, „Saulė buvo ta pati“. Tik aplinka kur kas žiauresnė, prisodrinta agresijos ir baugios grėsmės. Juodoji Jonės katė beprasmiškai nužudoma ir išniekinama, o antro apsakymo jaunuolė Rūtą kėsina su gauti ir pasityčioti miesto chuliganai. Niūroka šio skyriaus kūrinių tikrovė kartais praskaidrina atlaidus šypsnyus ar net valiūkiškas nusikvatojimas (apsakymai „Per balzganą rūką“, „Jau niškė“). Įgėrusių kaimo vyrų galynėjimasis su mituliu veršiu, mėginant jį įkelti į vežimą, nestokoja švelnaus humoro, o vėlesnis važiavimas sutemoje – lyriškos ir net romantiškos nuotaikos. „Pievose plaukiojo palšos rūko draikanos. Kairėje buvo žymu Kražantės slėnis, o anapus jo kur ne kur spingsėjo vienišas žiburys: per dieną

pavargę žmonės anksti ėjo gulti. Visa, kas gyva, nuščiuvo, sustingo vasaros nakties ramybėje, nė paukščių balsų nebuvo girdėti, tik kartais į kelio akmenis sutarškėdavo ratai, ir tas tarškesys, atsimušęs į tamsą, tuojau pat slopo, nyko“ („Nematomas“, p. 134). Kai kurie kūriniai prisodrinti dramatinės įtampos ir net tragizmo („Karšiukas“, „Pavasarij gimęs“, „Vanduo su vyšnių krauju“). Jų ir siužetai labiau išplėtoti, daugiau kontrastingų charakterių, monumentalių vaizdų, nors novelės žanro principams nenusižengta: perteikta tik tai, kas būtina kūrinio idėjai išryškinti, palikta erdvės skaitytojo fantazijai.

Tikru novelės šedevru galėtume laikyti „Karšiuką“, o paskutinį šio skyriaus kūrinį, dar šiek tiek išplėtojus, nesunkiai būtų buvę įmanoma paversti apysaka, nes čia ir šulinių meistro Ambrazo istorija bei charakteris, ir gyvenvietės aplinka būtų leidę tai padaryti. Bet ir čia išlaikytas novelės žanro taupumo principas. Autorius savo nuostatų nekeičia ir trečio, paskutinio, skyriaus kūrinuose. Antai apysaka „Sendaikčių prekyvietė“ – kondensuotas romanas. Pokario šeimos tragedija pavaizduota konspektiškai taupiai. Apsiribota tik Tėvo ir trijų jo sūnų dramatiškomis sandūromis, perteiktomis dažniausiai informatyviais dialogais ar monologais. Povilas – liaudies gynėjas, Petras – partizanas, Liudas (jis ir pasakotojas) – miesto inteligentas, apie Joną tik užsimenama, kad toks buvo ar dar kažkur gyvena, bet į veiksmą jis neįtraukiamas. Tėvas – priešingų interesų taikintojas. Svarbiausias apysakos veiksmas modeliuojamas sąlygiškoje erdvėje, vengiant platesnio realaus konteksto. Tiesa, Liudas apie save pasako šiek tiek daugiau. Bet ir apie jį sužinome tik tiek, kad rašo, vaizduojamas net kūrybos procesas, bet ką jis rašo, neaišku, – gal romaną, o gal tik straipsnį laikraščiu. Išryškėja ir tai, kad jis gyvena netoli sendaikčių prekyvietės ir pro langą gali stebėti kasdienį pre-

keivių ir pirkėjų erzelį. Vaizdai kūrinyje ryškūs, kontrastų daug, jie efektingi, bet ir čia daug kas paliekama skaitytojo fantazijai ir patirčiai. Panoramiskų drobių sąmoningai vengiama. Nepanašu, kad autorius būtų pristigęs autentiškos medžiagos ar neįstengęs pakelti romano krūvio. Tai jau metodas, sakytume, modernizmo apraiška, deja, likusi be tęsinio. Kodėl taip atsitiko, atsakymą galėtume rasti pirmame šio skyriaus apsakyme „Griovys“. Bevardis apsakymo herojus dvylika metų be jokių kliūčių vaikščiojo savo gatve. Išėjo iš namų jis ir tą vakarą, ketindamas aplankyti savo draugę Dovilę, pakviesti ją į kavinę ar parką, bet pasiekti jos namų nepavyko – kelią pastojo kliuvynys: „Skersai gatvę griovys. Platus ir pakankamai gilus. Tiesiog po kojomis griovys. Neperžengiamas“ (p. 197). Veikėjas taip ir liko stovėti ant griovio kranto, pamiršęs net, kur jam reikėjo eiti ir ką veikt. Neneigdami modernizmo stiliui būdingų šio kūrinio ypatybių, galėtume jame išvelgti šį tą daugiau – autoriaus kūrybinę ir psichologinę situaciją. Jis nepanoro ar neįstengė peržengti atsiradusio ideologinio barjero. Ir tas griovys atsirado ne tik jam vienam, bet ir visai to meto rašytojų kartai. Kur toliau eiti, apie ką ir kaip rašyti? Ano amžiaus aštuntojo dešimtmečio viduryje jau buvo pasirodę geriausi Juozo Apučio („Horizonte bėga šernai“, 1970), Romualdo Granausko („Duonos valgytojai“, 1975), Jono Mikelinsko („Vandens nešėja“, 1964,) Jono Avyžiaus („Kaimas kryžkelėje“, 1964, „Sodybų tuštėjimo metas“, 1970) kūriniai, nekalbant apie Algirdo Pociaus ar Raimondo Kašausko vieną po kitos leidžiamas knygas. Jaunesnės kartos rašytojai jau įstengė peržengti ne tik kritinio, bet ir socialistinio realizmo ribas, sukdami ryškaus modernizmo keliu. Tai brolių Dirgėlų („Žaibai gėsta rudenį“, 1971), Sauliaus Tomo Kondroto („Pasaulis be ribų“, 1977) knygos. Jaunam, ambicingam, sėkmingai debiutavusiam autoriui būtina buvo arba

„trinkelti“ tokį kūrinį, kuriam pasirodžius publika aikteltų, arba protestuojant nutilti. Trinkelti, matyt, nepavyko, gal dėl šeimyninių, gal visuomeninių aplinkybių. Šiaip ar taip, socialistinis realizmas gerokai varžė kūrybinį polėkį, todėl tyla užsitęsė. Modernesnio rašymo aistra kažkodėl prigeso. Suprantama, visiškai nerašyti toks talentingas autorius negalėjo, todėl ir turime tą „Nematomą“. Vis dėlto tai ano, ne šio kranto statinys. Būtų galėjęs tapti lieptu, jungiančiu abu krantus, bet šio laiko pusėje autorius kūrybinių impulsų nepatyrė. Gal per daug susižavėjo laisvo gyvenimo ir verslo vilionėmis, o nusivylęs jomis, įprasminti reikšminguose kūriniuose jau nebesuskubo. Apmaudu, žinoma, kad taip atsitiko. Galėtume ir pasidžiaugti, kad jis ir aname krante likęs bus ilgai matomas ir svarbus. Su šia rinktine jis drąsiai stoja į anksčiau

minėtų kūrėjų gretą, kūrinių branda nė kiek jiems nenusileisdamas. Sakoma, kad poetui, norinčiam išlikti literatūroje, reikia parašyti bent dvi geras eilutes. Prozininkui užtektų bent dviejų sakinių. Štai jie: „Tyla smaugė tamsą. Aiškiai girdėjosi, kaip virtuvėje iš krano į kriauklę kapsi vanduo. Tyla ir šiluma varvėjo sienomis, lašėjo nuo palangių ir lentynų, lipo prie pirštų, voliojosi tarp lūpų“ (p. 227). Galėtume parinkti tų eilučių ir daugiau, rastume ir kitų stiliaus bei kalbos perliukų ar retai vartojamų gražių žodžių: *dausa* (p. 23), *raulioti* (p. 124), *grietinėls laikušėlė* (p. 125) ir t. t. Negaliu nesutikti ir su J. Apučio knygos viršelyje įrašytu lakiu pasakymu: „Ne viename knygos pasakojime pasijunti išėjęs į gaivią kalbos erčią.“ Tikimės, kad šio leidinio gaivi kūrybos erčia nudžiugins ne vieną lietuvių klasikinės realistinės literatūros gerbėją.

ANOTACIJOS

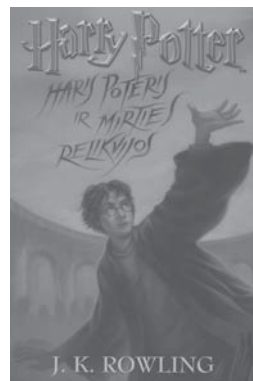
MINDAUGAS PELECKIS

Raktai

Krizė. Populiaru dabar taip pradėti bene kiekvieną rašinį. „Krizė – mummyse“, – sako išmintingieji. „Turime raktą nuo jos“, – sako šiek tiek gudraujantys. Vis dėlto ir vieni, ir kiti savaip teisūs. Ypač tada, kai kalbame apie mitologiją plačiaja prasme. Ji – mūsų egzistencijos pagrindas, praeitis, kuri tiesia tiltą į ateitį. Banalu? Kažin. Ypač turint galvoje, kad visai neseniai gimė nauji mitai, kada nors būsiantys įkvėpimo šaltiniu rašytojams. „Alma littera“ siūlo mums raktus į...

J. K. ROWLING. „Haris Poteris ir mirties relikvijos“ (2008), 600 p.

Paskutinė (septintoji) pasakojimo apie Harį Poterį dalis. Tačiau, ko gero, ne paskutinė, jei tikime rinkos dėsnių visagalybe. Bet tebūnie taip, kaip kol kas teigiama – *c'est tout*. Koks yra knygos „Haris Poteris...“ fenomenas? Viena vertus, itin sėkmingas komercinis produktas, apie kurį per labai trumpą laiką sužinojo visas pasaulis. Kai kurie pašė-

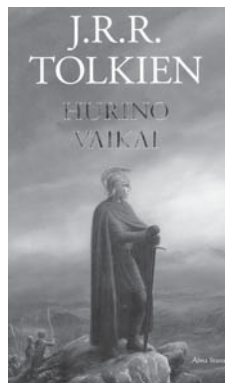
lo, ėmė deginti „Hario Poterio...“ epopėjos knygas, kiti jas tiesiog garbina, o man norėtusi pažvelgti į jas kaip į naująją mitologiją. Tiksliau, seno grįžimą kitu pavidalu.

Kai pamačiau pirmąjį „Hario Poterio...“ filmą 2001-aisiais (jie, palyginti su knygos dalimis, vėluoja), išpūdis buvo nepaprastas. Tartum kažkas gražino vaikystės magiją, paslaptinę, tėvams nežinomas kerteles namuose, kur gyvena baubas, o gal bezdukas. Genialu. Paprasta. Tikra. Tokios mintys sukosi galvoje.

Vėliau saga išsipūtė: milijonai dolerių, tūkstančiai puslapių ir turbūt nė vieno žmogaus pasaulyje, kuris nežinotų Hario Poterio – paprasto nepaprasto akiniuoto berniuko, nedrąsaus, tačiau kartu pažymėto išrinktojo ženklu. Galingiausiojo iš galingiausiųjų. Mago. Ar tai tėra pasaka? Paskutinėje knygoje paaiškėja beveik visos „Hario Poterio...“ sagos paslaptys. Įvyksta galutinė kova su pagrindiniu priešu Voldemortu (be abejo, gėris laimi). Galiausiai nusikeliama į ateitį po devyniolikos metų, kai Haris Poteris jau augina naują magų kartą.

Ką visa tai galėtų reikšti? Manau: pirma, „Hario Poterio...“ epopėjos dar neįvertino mitologijos tyrinėtojai; antra, gyvenimas yra magiškas, tačiau dažnai to magiško neįžvelgiame paprastuose dalykuose, arba, anot animacinio filmuko herojaus: „Aš ne burtininkas, aš dar tik mokausi.“

J. R. R. TOLKIEN. „Hurino vaikai“ (2008), 288 p.

„Haris Poteris...“ mitologijos tyrinėtojams dar naujas fenomenas, o J. R. R. Tolkieno beveik tobulai sukurtas iki tol nematytas pasaulis jau gerai pažįstamas ir mokslininkams, ir skaitytojams, vėliau – filmų mėgėjams. Egzistuoja ir tolkinistų klubai, primenantys sektų ir vaikų būrelių hibridus.

Kokia riba tarp fantastikos, mito ir realybės? Fantastai neretai sukurdamo pranašišku veikalų. Mitiškai savaip atspindi realybę. Tarp jų – „plonytė mėlyna linija“, kurią J. R. R. Tolkienas nubrėžė taip įkvėptai, kad sunku patikėti, jog „Žiedų valdovo“, „Hobito“ bei „Hurino vaikų“ pasaulis – nerealus. Pagaliau ką mes žinome apie tuos, kurie gyveno gerokai seniau nei prieš tūkstantį metų, kai „atsirado“ Lietuvos vardas?

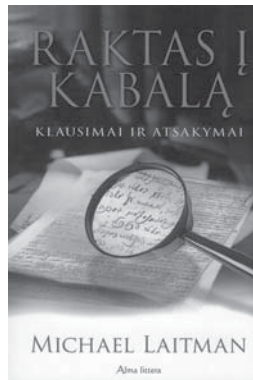
„Hurino vaikai“ – knyga pažengusiems tolkinistams. Tiems, kas jau prarijo „Hobito“ ir „Žiedų valdovo“ kabliukus. Joje (beje, knygos pavadinimas – dviem kalbomis; antrąją – elfų – jis skamba taip: „Narn I Chin Hurin“) – Viduržemio (J. R. R. Tolkieno sukurtos pasaulio) sakmės, kuriose pasakojama apie tai, kas nutiko prieš daug šimtmečių iki „Žiedų valdovo“. Nevarginsiu detalėmis apie Medziabarzdžio, Morgoto, Turino, Nienoros, Glaurungo ir kitų personažų nuotykius. Smagiausia tai, kad, prisilietęs prie šios knygos (beje, ne tik puikiai iliustruotos, bet ir papuoštos Viduržemio žemėlapiu), jautiesi tarsi vartytum senovinį manuskriptą.

J. R. R. Tolkieno genialumo kol kas niekas nepralenkė. Dar niekas nesukūrė tokio pasaulio, kuriame atsirastų vietos įvairioms rasėms, tikėjimams, mirtingiesiems ir amžinai gyvenantiems. Šiame pasaulyje kalbama įvairiomis kalbomis, kurių žodynėlius puikus lingvistas J. R. R. Tolkienas sukūrė išties meistriškai. Kuo šis „Žiedų valdovo“ mitas yra ir, manau, bus aktualus? Žiedas – galios simbolis, blizgutis, užvaldantis kiekvieną, kuris jį užsimauna ant piršto. Nūdienos aktualijos leidžia jį interpretuoti kaip pinigų, auksą, valdžią. Sugebėjimas su-

valdyti save, *nešti Žiedą per gyvenimą, kad jį sunaikintum*, kitaip tariant, turėti Raktą yra pagrindinis uždavinys. Nes tik taip sukuriame save.

MICHAEL LAITMAN. „Raktas į kabalą: klausimai ir atsakymai“ (2007), 455 p.

Kabala, tai mistinė žydų tradicija, apipinta gausybe pusiau tikrų ir netikrų istorijų. Nūnai – visokių madonų ir britnių spirs pamėgtas madingas „dalykėlis“. Jei rimčiau, kabala – labai sudėtingas ezoterinis mokslas apie gyvenimo, kančių prasmę, likimo valdymą, gyvenimo kelio, tobulybės paieškas, egoizmą, tikrojo „aš“ suradimą, sielą ir kūną, reinkarnaciją, tikėjimus, maldą, atsakymą į amžiną klausimą, iš kur atėjome ir kur einame ir kt. Jei į kabalą žiūrėsime labai rimtai, nesuprasime nieko (ypač būdami ne žydai). Jei labai nerimtai – taip pat. Todėl M. Laitmano (beje, jis puikiai pažįsta Lietuvą – jaunystėje dirbo Pabradėje fabrike) siūloma populiarioji, dažniausiai užduodamų klausimų forma yra geras aukso vidurys.

M. Laitmanas mitologizuoja senovinį mokymą, kurį kai kurie tyrinėtojai sieja su Babilono laikais. Autorius stengiasi visais įmanomais būdais (asmeniškai, knygomis, laiškais, interneto svetainėje, filmais) atsakyti į susidomėjusiųjų mistine žydų tradicija klausimus. Šiuolaikinis žmogus nepatikus, todėl jis nori viską išsiaiškinti: ir apie muziką, ir apie mirtį, ir apie dar daug ką.

Klausimų-atsakymų rinkinys dažnai atrodo nepatrauklus. Tačiau šiuo atveju yra kiek kitaip. Kai įsigilini į M. Laitmano populiariai aiškinamus teiginius, suvoki, kad esminė M. Laitmano kabalos versijos mintis – kabalistai yra aukščiau už kitus. J. R. R. Tolkienas ir J. K. Rowling neleido sau tokios puikybės, nors sukūrė sudėtingus pasaulius. „Visas knygas, išskyrus kabalistines, parašė žmonės, suvokiantys tik šį pasaulį. Todėl jos neteisingos. <...> Nepatariama gyventi pagal jas. <...> Kabalistai negali suklysti patardami. <...> Nesiūlau deginti knygų, tačiau taip būtų galima išvengti daugybės klaidų ir aklaviečių“ (p. 424–425). Nedeginsiu M. Laitmano knygos. Tačiau ji kažką labai primena... (ypač turint galvoje, kad šios knygos autorius baigė biokibernetikos mokslus Leningrade).

MICHAEL BAIGENT, RICHARD LEIGH, HENRY LINCOLN. „Šventasis kraujas ir šventasis Gralis“ (2007), 672 p.

„Šiai knygai lemta tapti okultizmo klasika“, – sufleruoja man „Fate Magazine“. „Ši knyga tapo plagiatorių džiaugsmu“, – sakau sau. Kodėl? Nes sukūrė dar vieną XX a. mitą. 1982-aisiais pasirodžiusioje knygoje trys smalsuoliai – egiptologas mėgėjas H. Lincolnas, rašytojas ezoterikas R. Leigh’as ir naujazelandietis psichologas M. Baigentas – po dešimties metų tyrinėjimų pateikė daugelį žmonių

sužavėjusią istoriją apie XIX a. gyvenusį prancūzų kunigą, kuris kaimelyje prie Pirėnų kalnų surado net kelis milijonus svarų. Iš pradžių tai atrodė kaip pasakojimas apie užkastą lobį, bet netrukus jis virto neprilygstamu istoriniu detektyvu – mūsų laikų Gralio paieškomis, vėl sugražinančiomis prie sunkiai perprantamų, užkoduotų dokumentų, slaptųjų draugijų, Tamplierių ordino, XII ir XIII a. katarų eretikų ir prie mažai žinomų, daugiau nei prieš 1300 metų nuo sosto nuverstų Prancūzijos karalių. Tikroji Rennes-le-Château kaimelyje atrasto lobiai vertė – ne turtai, o didelė, kupina prieštaravimų ir daug ginčų kelianti paslaptis. Deja, šią „paslaptį“ daugelis sužinojo iš kopijos – garsiojo „Da Vinčio kodo“.

Dabar mėgstamas politikų žodis „provokacija“ čia atrodytų kaip nevykęs pokštas. Trijulė pasidarbavo iš penies. Sąmokslo teorija sužimba visomis spalvomis: paaiškėja, kad „numanomi Siono ordino didieji magistras“ – solidi kompanija, kūrusi mokslo, muzikos ir kitas naujoves (I. Newtonas, C. Debussy, J. Cocteau, V. Hugo ir kt.).

Krizė. Pradėjau šiuo žodžiu, juo ir baigiu. Nes norėtusi, kad ji irgi taptų mitu, kur gėris nugali blogį. O kam reikalingos tokios knygos? Ne, tikrai ne tam, kad jas degintume. Jos kaip gyvybės eliksyras mums leis suvokti, jog net mitologiniuose pasauliuose kartais žemė maišosi su dangumi. Toliau neškime savo Žiedą, mėgaukimės magišku pasauliu, ieškokime Gralio ir gal pavyks rasti raktą į...

GAUTA PAMINĖTI

Justinas Marcinkevičius. Pažadėtoji žemė. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 518 p.

Ižytaus poeto užrašai, pokalbiai, straipsniai, kalbos (1988–2008). Į šią knygą autorius kviečia žiūrėti kaip į ankstesnių panašaus pobūdžio knygų – „Dienoraštis be datų“ (1981) ir „Tekančios upės vienybė“ (1994) – tęsinį.

Liudas Dovydėnas. Rinktiniai raštai, VI tomas. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 368 p.

Apsakymų ir apysakų rinkinys, kuriame vaizduojamas XX amžiaus pradžios ir pirmosios pusės gyvenimas Lietuvoje, kūrinių siužetai pagrįsti vaikystės ir jaunystės potyriais.

Jaroslavas Melnikas. Tolima erdvė. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 260 p.

Naujas prozininko romanas, kurio veiksmas vyksta išgalvotoje valstybėje tolimoje

ateityje. Tai kūrinys apie valdžios prigimtį, meilę ir išdavystę, apie prievartą ir gyvenimo prasmę.

Elžbieta Latėnaitė. Apsichė. – Vilnius: Tyto alba, 2009. – 181 p.

Debiutuojančios prozininkės knyga, kurią sudaro romanas „Apsichė“ ir penkios novelės.

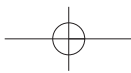
Lietuva ir Čekija. Istorija, kultūra, politika. Nr. 16–18. – Vilnius: VSPĮ, 2008. – 279 p.

Naujas almanacho, skirto lietuvių ir čekų kultūriniais ryšiams, numeris. Redaktorius ir leidėjas P. A. Mikša.

Colloquia'21. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008. – 199 p.

Leidinyje spausdinami V. Butkaus, V. Daujotytės, I. Vedrickaitės, V. Martinkaus, J. Sprindytės ir kt. literatūrologiniai straipsniai, diskusija „Sovietmečio tikrovė ir importuotos schemas“, kritikų knygų recenzijos.

Kas gimsta iš tiesos?

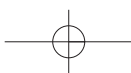
Įsijungiau Lietuvos televizijos kultūros kanalą. Šmėstelėjo seno dokumentinio filmo kadrai ir staiga ekrane išniręs režisierius Vytautas Žalakevičius atsainiai burbtelėjo, kad iš tiesos gimsta tik dogma ar netiesa. Kiek suglumino tezės paradoksalmumas, bet neskubėsiu „įjungti“ atmetimo inercijos.

Juk iš tikrųjų vien baroku puošiama tiesa ilgainiui supelyja, o nekritiškai plėtojama ar mechaniškai perkelta į kitą erdvę ar laiką – virsta netiesa. I. Newtono mechanikos dėsniai nepritaikomi didelių greičių ir masių sąlygoms. Sąjūdį išprovokavusios kritiškos tiesos, radikalų perkeltos į dabartį, virsta dogmomis ir net stabdžiu.

Pabandykime dar labiau aktualizuoti V. Žalakevičiaus įžvalgą. Dauguma Lietuvos žmonių turbūt sutiks, kad mūsų partijos nėra, švelniai tariant, idealios. Krizės sąlygomis kyla dar didesnė pagunda padaryti jas atpirkimo ožiais ir savotiškais šiukšlinėmis. Šiuo populistiniu negatyvu sėkmingai naudojasi kai kurie politikos apžvalgininkai (pvz., Rimvydas Valatka). Vienos partijos kaltinamos, kad nieko nedarė iki rinkimų, kitos – kad blogai daro po rinkimų. Bėda kita. Žurnalistų isteriškas patosas nejučiom veda prie partijų neigimo apskritai. Bet tuo atveju kartu su pamuilėm išpilamas ir vaikas. Juk be partijų šalyje nebus ir demokratijos. Didesnė tautiečių dalis tai jau patyrė. Tokio neatsakingo elgesio iliustraciją galima rasti ir per tarpukarį. 1925–1926 m. Lietuvoje buvo nežabotai tyčiojama iš tuometinių partijų. Šiame chore dalyvavo ir iškilūs, tautos gerbiami žmonės, pvz., Vaižgantas. Taip buvo išpurenta dirva autoritarinei diktatūrai. Tad žmonės po perversmo per daug neprotestavo – viešoji nuomonė buvo užliūliuota kliesiais apie gerą šeiminką, kuris įves šalyje tvarką (prisiminkime Rolando Pakso partijos pavadinimą). Šis perversmas po keturiolikos metų Lietuvai atsirūgo. Autoritarizmo sąlygomis valdžios struktūros prarado bet kokią grįžtamąjį ryšį su tauta. Kilus okupacijos ir aneksijos grėsmei, nesugebėta sutelkti žmonių ir organizuoti bent simbolinio pasipriešinimo, nors šalyje jau buvo išaugusi nauja, patriotiškai auklėta karta. Viskas nusikėlė į pokarį, kai istorinės aplinkybės buvo daug nepalankesnės.

Mūsų demokratijos nebrandumą liudija ir kai kurių prezidentų elgesys. Ir baigiantis kadenciją Valdas Adamkus, ir tikriausiai jo vietą užimsianti Dalia Grybauskaitė teigia esą nepriklausomi kandidatai, nesusiję ir neįsipareigoję jokiai partijai. Nors pirmasis savo pažiūromis yra liberalas, o D. Grybauskaitė – centristė. Senose Vakarų demokratijose tokia „nepriklausomybė“ yra visiškai neįmanoma. Beje, darbas partinėse struktūrose leidžia politikui nuosekliai daryti karjerą, įgyti būtino patyrimo ir apsaugo, iškilus į viršūnes, nuo mėgėjiškų, vaikiškų klaidų.

Tiesos dialektiką atspindi dar vienas pavyzdys. Pagal valdininkijos korupcijos reitingus tikrai nesame autsaideriai. Menka paguoda, kad Afrikoje, Lotynų Amerikoje, Azijoje yra ir labiau „pasižymėjusių“ šalių – juk vis dėlto Lietuva yra Europoje. Išvada – reikia reformuoti valdžios įstaigas. Valdančioji koalicija mėgina tai daryti naikindama ministerijų sekretorių pareigybes. Iš pirmo žvilgsnio

šis žingsnis gana logiškas. Dabar egzistuojanti karjeros valdininkų piramidė yra sunkiai išjudinama. Nes ministerijos sekretoriaus aukštas statusas leidžia sėkmingai sabotuoti naujų ministrų ir viceministrų pastangas pakeisti esamą padėtį. Tačiau pastarųjų beveik nevaržomas įsiviešpatavimas gresia blogybėmis. Gabių valdininkų karjeros apribojimai vers šiuos (bent jau ambicingiausius) trauktis iš valdžios įstaigų. Be to, revoliucinė raida istoriškai yra seniai sukompromituota. Kaip tik ministerijų sekretorių atsparumas politikos vėjams ir užtikrina įstaigų evoliucinį perimamumą. Tad iškyla gana sudėtinga problema, kaip subalansuoti kaitos būtinybę ir chaotiškos destruktijos grėsmę.

Kitas epizodas. Atrodytų neginčijama tiesa – lengvatos (mokesčių) yra blogis. Jų reikia vengti ar bent minimalizuoti. Nes dvigubi standartai tvirkina visuomenę, sukelia trintį tarp atskirų socialinių, profesinių grupių. Bet ir vėl ne viskas taip paprasta. Šįkart sąmoningai praleidžiu visą retoriką apie kultūros nuopelnus tautos išlikimui, „neblėstantį spindesį“ tragiškose sankryžose. Visuomenės dariniai yra susisiekiantys indai. Verslo inovacinis imlumas – tai turbūt svarbiausia žiaurios konkurencijos sąlygomis – labai priklauso nuo jo atvirumo kultūrai, nuo jos brandumo, leidžiančio „pasiekti“ ir verslą.

Turbūt pastebėjote, kad aršiausiai dėl prarastų mokesčių lengvatų šūkauja ne kultūros žmonės ir ne menininkai, bet „popsininkai“ ir bulvarinių dienraščių (tokie Lietuvoje yra visi dienraščiai, išskyrus – su išlygomis – „Lietuvos žinias“) darbuotojai (aišku, inspiruoti savo šeiminių).

Visada gyvenę geriau nei paprasti menininkai, bent jau estrados korifėjai savo ambicijomis demonstruoja nenorą apsiriboti vien masinės kultūros brūkšniu kodu. Tačiau jų originalumą ir mąstymo kūrybiškumą parodo vieno bebalsio dainininko pareiškimas, kad jis ne toks kaip visi, nes mąsto globaliai.

Na o menininkams papildomas mikroskopinio honoraro praradimas yra nebaisus. Jis tik sutvirtina jų, kaip sugadinto gyvenimo specialistų, statusą. Dabar jie vėl po „Poezijos pavasario“ galės jungtis į lektorių brigadas ir važinėti po šalį skaitydami paskaitas. Apie tai, kaip išgyventi, kaip nenumirti iš bado, kaip atlaikyti artimųjų priekaištus dėl amžino skurdo, dėl nesugebėjimo „įsirašyti“ į stalčiuką iš lietuviškos medienos. Ir kaip juoktis iš viso to.

ROMAS DAUGIRDAS

In memoriam

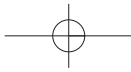
KAZYS BRADŪNAS

1917. II. 11–2009. II. 9

Išėjusieji ir išėjimai visada leidžia suvokti visumą to, kas atrodo „dar ne“, „dar ne visas“. Tik tada, kai gyvieji pasitraukia į mirusiųjų karalystę, imame suvokti daugelį dalykų kitaip, – tasai „dar ne“, „dar ne visas“ staiga išnyksta ir žmogaus pavidalas išryškėja daug esmingiau, nei iki tol.

Kazys Bradūnas – vienas žymiausių antrosios XX a. pusės lietuvių poetų, priklausęs garsiajai karo meto studentų ateitininkų „šatrijiečių“ kartai, karo išblokštai iš Lietuvos, prarastai partizaninėse kovose, nutildytai Sibire. K. Bradūnas iškyla kaip šios kartos likimų liudytojas, ištikimybę jai saugojęs visą gyvenimą. Atmintyje man išlikęs skaitytas poeto prisipažinimas apie tai, kaip jis Atgimimo pradžioje įvažiuodamas į Lietuvą pirmiausia sustojo prie savo bičiulių Vytauto Mačernio, Mamerto Indriliūno gimtųjų ar žūties vietų, lenkdamasis jiems ir savo jau-

nystei. Emigracijos laiku reiškęs ilgesį ir prierašumą savo žemei, žadėjęs grįžti į ją, kai tik galės, pažadą įvykdė – 1995 m. sugrįžo gyventi į Lietuvą. Šis poeto šeimos gestas daugelio, net ir toli nuo kultūros esančiųjų, eilinių žmonių priimtas su nuostaba ir pagarpa. Gal mus labiausiai veikia graži ir šviesi K. Bradūno laikysena, apšviečianti jo poeziją, įduodanti jos skaitymo raktą.

1944 m. pasitraukęs iš Lietuvos, K. Bradūnas 1949 m. iš Vokietijos persikėlė į JAV. Kabintis į gyvenimą pradėjo nuo duobkasio darbo. Visa esybe buvo kultūros žmogus: sudarė antologijas „Žemė“ (1951), „Lietuvių poezija iševijoje“, 1945–1971 (1971) redagavo laikraščius „Literatūros lankai“ (1951–1959), kultūrinį „Draugo“ priedą, žurnalą „Aidai“, parengė V. Mačernio „Poeziją“ (1961), kartu su Rimvydu Šilbajoriu parengė ir redagavo iševivių literatūros istoriją „Lietuvių egzodo literatūra“ (1992, Čikaga). Kuklus ir nepastebimas, jis kantriai ir kruopščiai dirbo taip reikalingus emigracijai kultūros darbus, nedaug apie save kalbėjo. Nerasime jo nei daugiažodžių pasisakymų spaudoje, nei viešų kalbų. Sutekėjusi į tylas formas, išorinė neefektinga poeto kasdienybė turėjo labai svarbų įsipareigojimo matmenį, pagarbų santykį su gyvenimu. Alfonsas Nyka-Niliūnas dienoraščiuose rašo, kad K. Bradūnas jam primena mažą vabalą. Šią pastabą galėtume perkelti ir į metaforos sritį – kukliu buvimu, kantriu kultūros darbu K. Bradūnas išties primena darbščiąją skruzdėlę, taikiąją boružę, Dievo vabalėlį.

Rašytojas per penkiasdešimt kūrybinio darbo metų išleido apie dvidešimt poezijos knygų. Pirmuose rinkiniuose „Vilniaus varpai“, „Pėdos arimuos“ tęsė klasikos (Maironio), neoromantikų, o labiausiai Bernardo Brazdžionio poetinę tradiciją, vėliau ją nuosekliai susiejo su žemininkų idėjomis. Kūrybos branduolį sudaro rinkiniai „Morenų ugnys“, „Devynios baladės“, „Sidabrinės kamanos“, kuriuose rutuliojamiškos temos (pokario dramatos, tautos ir valstybės likimas) poetas atranda estetinį ir etinį tautosakos interpretavimo kelią. Vėlesnioji poezija rašoma vis naujais aspektais plečiant pagrindines idėjas. 1944 m. poetas tapo Lietuvos rašytojų sąjungos nariu, 1992 m. – apdovanotas Nacionaline kultūros ir meno premija, 1994 m. – didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžium. 2002-ųjų „Poezijos pavasario“ laureatas.

Būdamas ištikimiausias žemei žemininkas, K. Bradūnas priešinosi nukirstų šaknų jausmui. Žemė jam – visų pirma gimtoji parapija.

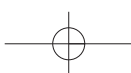
*Kieti tėvų parapijos kapai
Manęs po visą žemę ieško,
Mano gimtadienį pasižymėję
Į baltą kūdikystės knygą*

Ilgą poezijos kelią vienija rami sutaptis su savo žeme. Žemė jam – genties žemė, piliakalnis – vaizduotės centras, reiškiantis ir genties vietą, ir valstybės gynimo pareigą, ir dabarties žmogaus, stovinčio ant piliakalnio, fizinę bei dvasinę savijautą: stoviu ant piliakalnio, akimis aprėpiu genties teritoriją, po kojomis jaučiu gulint savo protėvius. K. Bradūno poezija grindžiama savita poetine archeologija. Poetas sukuria vertikalę, „veikiančią“ iš apačios į viršų: iš žemės kyla grūdas, K. Donelaičio žodis, prisikelia miegantieji piliakalniuose ir dalyvauja tautos gyvenime. K. Bradūnas teigia amžiną istorijos ir gamtos ratą: iš nebūties – į būtį, iš būties – į nebūtį, iš nebūties – į būtį; sukuria tautos sėslumo, didumo ir nemarumo mitą.

Poetas taikliai nusakė pagrindinę savo kūrybos idėją – ieškoti Lietuvių tautos atsparumo, kurį matė kaip žemdirbiškumą, valstybingumą, kūrybingumą. Jo žmogus – ir egzistencinis, ir istorinis, ir žemdirbys – žemdirbių mito dalyvis. Žemdirbio žemė kartu yra ir jo valstybė. Nuo pirmojo rinkinio „Vilniaus varpai“, išėjusio dar nacių okupacijos metais (keletu egzempliorių, apeinant karo cenzūrą), K. Bradūnas perėmė Maironio, B. Sruogos literatūrinę tradiciją – poetizuoti valstybingumą, Vilnių matyti kaip valstybės ženklą („Antai, pažvelk, ten Vilniaus rūmai“); šią idėją užpildė autentišku jaunystės išpūdzio karalių mieste, kai sekmadieniais sugausdavo keliasdešimties bažnyčių varpai. Toks K. Bradūno atrastas ir neprarastas Vilnius.

K. Bradūnas kalba apie žmogaus, grūdo sąsajas su kosminiu visatos judesiu, derina mikro- ir makrokosmo pajautas. K. Bradūno poezijos žmogus pats yra grūdas, visumą jaučiantis ir jai įsipareigojantis. Iš čia kyla savita harmoninga pasaulėjauta, paslapties pripažinimas ir pagarba gyvenimui. Šis XX a. paibaigoje retas vienovės su visata jausmas susieja poetą su mūsų kultūros klasika – M. K. Čiurlioniu, V. Mykolaičiu-Putinu.

Poetas mato Lietuvą iš toli, iš aukštai, iš istorijos perspektyvos, rašo ne apie kasdienybę, o apie esmingiausias dalykus: valstybingumo steigimą, kovas už laisvę, kultūros kūrimą, žemdirbio ritualus. Modernizmo ir sovietinės ideologijos nuvarginta sąmonė keistai sutrinka prieš K. Bradūno poezijos žodį, kuris gimsta iš pasitikėjimo pasaulio sandara, gyvenimo prasme, šventumu. Reikia, kad kas nors apie tai kalbėtų, primintų, ri-

tualizuotų mūsų chaotišką kasdieną. Yra dieji matmenys, kurie turi laikyti žmogų. Svarbu ne tik ardyti, „modernizuoti“, bet ir tausoti esamas meno formas, saugoti pasaulėjautos pagrindus. K. Bradūno pasaulėjauta iš „čia“: iš mūsų istorinės ir egzistencinės patirties, tikėjimų, ritualų, geografinės ir kultūrinės savijautos. Ji intuityviai atpažįstama. Jo kūryba nuolat primena, kad priklausom krikščioniškajai Europos kultūrai, o greta jos esam genuose išlaikę ir ikikrikščioniškosios kultūros pėdsakų.

Iš Kazio Bradūno poezijos sklinda absoliutus pasitikėjimas pasauliu, ramybė ir giedra. Anot Sigito Gedos, jo poezija sukelia tokį jausmą, tarsi būtų sekmadienis. Tai – būties šventumo jausmas, kuris lygiai aplanko ir pasilenkusį prie grūdo, ir klausantį Vilniaus varpų...

RITA TŪTLYTĖ

DAIKTAI TURI EMOCINĘ VERTĘ

Liudo Dovydeno premija –
Leonardui Gutauskui

Dailininkas ar rašytojas – kurį žodį pirma rašyti kalbant apie Leonardą Gutauską? Lietuvių literatūros enciklopedija vardija tokia eile: poetas, prozininkas, dailininkas. Kituose žinyuose akcentuojama, kad tai profesionalus tapytojas, baigęs Dailės institutą (1966).

Anonsai, kvietę į Rašytojų klubą vasario 12 d., skambėjo taip: Vakaras „Leonardo Gutausko romanas „Daiktai“ ir septyni paveikslai“. Klubo lankytojai tikrai galėjo pamatyti eksponuotus dailininko paveikslus Šventojo Rašto temomis, tapytus daugiausia 2008 metais: „Apreiškinimas“, „Atsiveikinimas su Marija“, „Madona“, „Sūnus paklydėlis“, „Palmių sekmadienis“, „Tuščias kapas“, „Malda“.

Vakaras buvo neeilinis. Svarbiausia: čia buvo įteikta Liudo Dovydeno premija, skiriama už geriausią praėjusiais metais išleistą romaną. Vertinimo komisijos pirmininkas Danielius Mušinskas susirinkusiesiems pranešė, kad ši premija kaip tik atiteko L. Gutauskui, parašiusiam romaną „Daiktai“, kurį pernai išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

Literatūrinių premijų dabar turime daug. Iškilūs rašytojai apdovanojami Nacionaline, taip pat Vyriausybės premijomis. Dar yra „Poezijos pavasario“, Lietuvos rašytojų sąjungos, Vaižganto, Žemaitės, Zigmo Gėlės, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Juozo Paukštelio,

Antano Vaičiulaičio, Kazio Barėno, Jurgos Ivanauskaitės ir kitos. Tarp jų Liudo Dovydeno premija – viena didesniųjų (15 tūkst. litų). Keli vakaro dalyviai pageidavo šiai premijai platesnio rezonanso, didesnio dėmesio.

D. Mušinskas išvardijo vertinimo komisijos narius. Tai, be paties pirmininko, rašytojas Juozas Aputis, literatūrologai Solveiga Daugirdaitė, Virginijus Gasiliūnas ir Lietuvos fotografijos metras Antanas Sutkus, kuris, kaip vėliau pats sakė, sprendė skaitytojų vardą. Ar turėjo „Daiktai“ konkurentų? Romanas „nurungė“ Lauros Sintijos Černiauskaitės „Benedikto slenksčius“ ir Renatos Šerelytės „Mėlynbarzdžio vaikus“.

Laureato diplomą L. Gutauskui įteikė L. Dovydeno sūnus, šios premijos mecenatas Jonas Dovydenas – fotomenininkas iš Jungtinių Amerikos Valstijų, kaip vėliau paaiškėjo, jam tą dieną sukako 70 metų, tad ta proga taip pat buvo šiltai pasveikintas. Jis prisipažino neseniai grįžęs iš Afganistano, kur šešias savaites fotografavo JAV karių. J. Dovydenas kalbėdamas prisiminė tėvą, kurio romanas „Broliai Domeikos“ 1936-aisiais buvo įvertintas Valsybės premija.

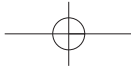
– Ta srovė, kuri mums atnešė „Brolius Domeikas“, atnešė ir „Daiktus“, – turėdamas galvoje ramų, žmogui dėmesingą pasakojimą, sakė kalbėtojas.

Pats laureatas vakaro dalyviams pateikė savo esė „Išėjusiems sugrįžti“. Jis pabrėžė, kad čia kalbama apie niekada nenutrūkusį išsviųjų ryšį su Tėvyne, jos ilgesį, praradimus. Tekste nuolat kartojasi žodžiai: „O dienos klajonių!“ Kalbėtojas taip susijaudino, kad esė skaitymą turėjo užbaigti kitas asmuo. Kelias romano „Daiktai“ ištraukas (apie skudurinę Onutę ir enciklopediją) skaitė aktorius Sigitas Kubilius.

– Svarbu, kad premiją gavo brandus rašytojas, tiesa, jau pelnęs visas Lietuvoje įmanomas premijas, – sakė S. Daugirdaitė. – Vienos šeimos daiktų monologai romane perteikti su ypatinga meile. Seni daiktai turi ne tiek materialiąją, vartojamąją, kiek emocinę vertę.

J. Aputis romane „Daiktai“ išvelgė daug ramybės, tauraus, giedro gyvenimo. Skaityti romaną tikra šventė. Autorius nesuvaržytas kūrybos dėsnių, daiktai kalba ką nori. Grįžtama prie amžinųjų dalykų. Tai – namai, gimtinė, daiktai. Rašytojas kvietė: nebūkime tokie nervingi, stabtelkime, pamąstykite.

Rašytojų sąjungos pirmininkas Jonas Linauskas atkreipė dėmesį į iškabintus dailininko paveikslus. Kalbėtojui į galvą atėjusi metafora: žvakė lyžčioja tamsą. Šiuose paveiksluose daiktai ima švytėti, šviesos sluoksnis klojamas ant šviesos sluoksnio. Romane

irgi daug kas susiję su tapyba, žodžiai ne paberti, o vienas kitą priglobia.

Dar būtina paminėti paties L. Gutausko žodžius:

– Kiek sugebu, stengiuosi ramybę užčiuopti. Negali būti, kad rašytum vienaip, o tapytum, pavyzdžiui, drastiškai.

Skaitytojų vardu kalbėjęs A. Sutkus nerė į gana plačius apibendrinimus. Mus palietusi dvasinė krizė, bet literatūroje kalbėtojas išvelgia renesansą. Atgyja nuo Kristijono Donelaičio einanti raštijos tradicija – kelti žmogaus dvasią.

Po tokių žodžių tinka sentencija iš minėtos L. Gutausko esė: „Čia tamsa jau nebus visagalė.“

VLADAS MOTIEJŪNAS

SŪDUVOS KRAŠTO SŪNUS

Prieš 100 metų (1909. I. 23) šiaurinėje Sūduvoje, Sutkiškių kaime, dabartinėje Kriūkų seniūnijoje (Šakių r.), gimė rašytojas, pedagogas, literatūros ir meno kritikas bei žurnalistas Stasys Tamulaitis. Jo vaikystė prabėgo tėvų sodyboje ant Nemuno kranto, gražiam gamtos prieglobstyje. Tamulaičių šeimoje gimė ir kitas rašytojas, vaikų literatūros klasikas Vytautas Tamulaitis (1913–1992).

Pradžios mokyklą Stasys lankė Žemojoje Panemunėje, o progimnaziją – Vilkijoje. Šešiolikmetį jaunuolį tėvai išvežė mokyti į Marijampolės Marijonų gimnaziją. Ten ir pradėjo ryškėti jo literatūriniai gabumai. Jau 1926 m. Stasys ėmė skelbti savo kūrybą periodinėje spaudoje, o po metų tapo ateitininkų laikraščio „Ateities aidai“ redaktoriumi. Vėliau pakviečiamas darbuotis į savaitraščio „Šaltinis“ redakciją. 1928 m. dalyvavo laikraščio „Ateitis“ paskelbtame novelės konkurse. Tais metais pradėdantį rašytoją lydėjo kūrybinė sėkmė. Už novelę „Senolių palaikai“ laimėjo prizinę vietą.

Baigęs Marijonų gimnaziją, S. Tamulaitis 1929 m. įstojo į Lietuvos universiteto Filosofijos fakultetą ir studijavo filosofines disciplinas. 1932-ųjų sausį nutarė pakeisti specialybę ir perstojo į Humanitarinių mokslų fakulteto filologijos skyrių. Tačiau nebaigęs studijų universitete įstojo į Kauno karo mokyklą, 1936 m. ją baigė ir įgijo jaunesniojo leitenanto laipsnį. Nuo 1937 m. pradėjo mokytojauti Utenos gimnazijoje. 1938-aisiais parengė novelių rinkinį „Rudens melodijos“, kurį išleido leidykla „Sakalas“.

Prieškariu dar mokytojavo Vilkaviškio J. Basanavičiaus gimnazijoje ir Kybartų mokyk-

loje. Karo metais gavo darbą Vilkijos gimnazijoje, kur parengė lietuvių rašytojų novelių rinktinę „Kas girdėti kalnuose“. 1943-ųjų gruodį šios knygos tebuvo atspausdinta tik 200 egz. ir ji tapo bibliografinė retenybė. Dirbdamas Vilkijoje subūrė gausų literatūrų būrelį, į susirinkimus kviesdavosi svečių iš Kauno, nagrinėdavo naujausią literatūrą. Atvykdavo rašytojai, studentai iš Kauno ir Vilniaus, tarp jų – Vytautas Mačernis.

Vasaros atostogas S. Tamulaitis praleisdavo tėviškėje. Mėgdavo dirbti ūkio darbus, o ypač triūsti sode. Savo rankomis pasodino du didelius sodus. Vienas jų, esantis Nemuno šlaite, išliko iki mūsų dienų. Upės šlaito dalį apsodino pušimis, o kelią, vedantį į gimtinę, – liepų ir klevų alėja.

Prieškario metais S. Tamulaitis savo kūrybą skelbė „Šaltinyje“, „Ryte“, „Ūkininke“, „Pavasaryje“, „Ateityje“, o vokiečių okupacijos metais – „Naujojoje sodyboje“, „Į laisvę“ ir kt.

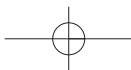
Rašytojas ne kartą yra dalyvavęs konkursuose ir laimėjęs prizines vietas. Jo pjesė „Trimitai iš vakarų“ 1944 m. suvaidinta per Vilniaus radiją.

Kai prie tėviškės artėjo frontas, 1944 m. liepą rašytojas pasikinkė arklį, susikrovė į vežimą būtiniausias daiktus ir išvyko vakarų kryptimi. Taip pasiekė Vokietijos miestą Blombergą. Čia dirbo įvairius fizinius darbus, vakarais rašė noveles, apsakymus, romaną iš mokytojų ir mokinių gyvenimo. Aktyviai bendradarbiavo tuo metu Vokietijoje leistoje lietuvių spaudoje: „Lietuvių žodis“, „Mūsų kelias“, „Tėviškės garsas“ ir kt. Mokytojavo Blomberge veikusioje lietuvių gimnazijoje.

Kaip ir dauguma lietuvių, S. Tamulaitis vėliau įsikūrė už Atlanto, Čikagoje. Parašė keliasdešimt publicistinių straipsnių. Gyvendamas Amerikoje savo kūrybą skelbė lietuvių periodikoje: „Mūsų kelias“, „Tėviškės garsas“, „Naujienos“, „Tėviškės žiburiai“, „Darbininkas“, „Karys“, „Lietuvių dienos“ ir kt. Daug kartų dalyvavo literatūros ir meno konkursų bei apžiūrų vertinimo komisijose.

Išėivijoje dalyvavo Lietuvių rašytojų draugijos veikloje, buvo jos sekretoriumi. Rūpinosi lietuvių kultūrinių organizacijų reikiu. Jo pastangomis Čikagoje įkurtas Lietuvių kultūros fondas buvo vienas iš Lietuvių menininkų klubo steigėjų.

Apie rašytojo kūrybą yra rašę keletas literatūros kritikų, kultūrologų. Literatūros tyrinėtojas Benediktas Babrauskas teigė: „Stasio Tamulaičio novelės nuotaikingos, dažnai pilnos rudens liūdesio motyvo, jose apstu filosofijos apie žmogaus gyvenimo prasmę. Pažymėtini S. Tamulaičio veikėjai – senukai atsiskyrėliai, filosofai, neapkenčia vidutiniš-

kų žmonių standarto ir todėl nuo jų pasitraukia ar atokiai besilaiko.“

Mirė Stasys Tamulaitis 1982 m. balandžio 16 d. Saint Peterburgo mieste, Floridos valstijoje JAV. Palaidotas Kanados Toronto lietuvių kapinėse.

Brolio rašytojo Vytauto rūpesčiu Toronte 1989 m. buvo išleista publicistikos rinktinė „Gyvenimo vingiuose“. Gimtojoje sodyboje Sutkiškių kaime rengiamasi įkurti rašytojų brolių Stasio ir Vytauto Tamulaičių muziejų.

ALBINAS VAIČIŪNAS

PRANCŪZAI GINA SAVO KALBĄ

„Ar kalbate prancūziškai?“ – toks užrašas pasitinka ne viename Europos mieste, kur atidaryti „Prancūzų namai“ ar panašiai pavadinta kultūros įstaiga. Taip kviečiama ateiti į parodą, skirtą Prancūzų kalbos gynimo įstatymo penkiolikos metų sukakčiai. Jei nori suprasti, kodėl šis Prancūzijos „seimūnų“ žingsnis taip sureikšmintas, reikia prisiminti, kaip „kylančio debesies“ – globalizacijos akiivaizdoje brendo prancūzų noras ginti savo gimtąją kalbą.

Prancūzijos kultūros ministras Žakas Tūbonas (Toubon), 1994 metais parlamentui pateikto naujo įstatymo autorius, iš tikrųjų naudojo tokią – „juodo debesies“! – metaforą. Juk ir į senąją prancūzų kalbą kasdien braunasi vis nauji anglicizmai. Nemaža jaunimo dalis laiko save moderniais, jei iš filmų ar estradų mokosi dainų ir dainelių anglų kalba. Beveik kiekviename žingsnyje pasitinka svetimžodžiai. Todėl iš pradžių ministras buvo pavadintas Don Kichotu, stojusiu į kovą, kurios laimėti neįmanoma. Juk vienas žymus filosofas pranašauja, kad po poros šimtmečių žemėje bus likę tik trys kalbos – anglų, ispanų ir kinų. Vis dėlto Prancūzijoje per įsisiūbavusią diskusiją vykusį apklausa parodė, kad 90 nuošimčių šalies gyventojų pritaria naujam kalbos gynimo įstatymui.

Prisiminta, kad tėvai ir protėviai taip pat rūpinosi kalbos „sveikata“, jos likimu. Tam būta įvairiausių priežasčių. Karaliai norėjo, kad gausūs „dialektai“ neskaldytų valstybės. Prancūzų revoliucijos tėvai reikalavo aiškios ir švarios, visai liaudžiai suprantamos kalbos. Visa tai buvo paremta dekretais, įstatymais. Jau 1490 m. (tik po dvejų metų bus atrasta Amerika!) prancūzų karalius Karolis VIII paskelbė įsaką (vadinamąjį *Ordonnance de Moulins*), kuriuo reguliuojama teismų kalba. 1539 m. panašiu karaliaus dekretu (*Ordo-*

nance de Villiers...) visiškai atsisakyta iki tol teismuose vyravusios lotynų kalbos. Žmonės pradėjo jausti, kad gimtoji kalba – didelė vertybė. O ypač reikšmingi buvo 1635-ieji. Kardinolas Rišelje (du Plessis de Richelieu) įkuria garsią Prancūzų akademiją, kurios svarbiausia pareiga – rūpintis prancūzų kalba. Akademija leidžia žodyną, skelbia rekomendacijas, domisi gimtosios kalbos vystymusi. Dabartinais laikais Akademijos atstovai dalyvauja valstybinėse komisijose, kurios svarsto ir sprendžia visus prancūzų kalbos klausimus (pirmiausia terminiją). Jau aštuntąjį XX a. dešimtmetį Nacionalinis susirinkimas buvo priėmęs kalbos gynimo įstatymą. Pasirūpinta (tiesa, be griežtesnės kontrolės), kad prancūzų kalba informatikos, ekonomikos, finansų baruose netaptų „antraeile“.

Prancūzams pasirodė, kad globalizacijos akivaizdoje to jau neužtenka. Stigo priežiūros, į kalbos įstatymą buvo žiūrима pro pirštus. Todėl Ž. Tūbonas, būdamas kultūros ministru, pasiūlė ankstesnį kalbos įstatymą sugriežtinti. Šio žmogaus įnašas toks svarbus, kad net įstatymas vadinamas jo vardu. Prancūziškai rašoma taip: *Loi Toubon*. Įstatymą, kurį sudaro 24 paragrafai, privalo vykdyti visų lygių valdžios atstovai.

Pirmajame skirsnyje reglamentuojama tai, su kuo pilietis susiduria kiekviename žingsnyje: prekių aprašymai, garantijos bei įsigijimo sąlygos, sąskaitos ir kvitai. Net šiuose mažuose dokumentuose negali būti kalbos klaidų.

Įstatymas apima visas gyvenimo sritis. Tai įvairūs viešosiose vietose kabantys plakatai, užrašai, gatvių pavadinimai, su eismu ir transportu susieti nurodymai. Ten, kur norima pasitarnauti šalies sveičiui ir vartojama svetimą (anglų) kalbą, privalu šalia tą pat parašyti ir prancūziškai. Kas jau lankėsi Prancūzijoje (ne tiktai Paryžiuje), įsitikino, kad šių taisyklių iš tikrųjų laikomasi, o pažeidėjai sulaukia baudų.

Įstatyme nurodyta, kad sutartys, išpareigojimai ir kiti raštai turi būti rašomi prancūziškai. Įvairūs renginiai, kolokviumai, kongresai, su jais susieti dokumentai turi turėti prancūzišką dalį. Jei tai tarptautiniai susitikimai, kiekvienas dalyvis turi teisę kalbėti ir prancūziškai. To paties reikalaujama iš žiniasklaidoje skelbiamų pranešimų bei tekstų, kurie rašomi kitomis kalbomis. Ta pati taisyklė: būtina pridurti santrauką ar paaiškinimą prancūzų kalba.

Įstatymas reikalauja, kad kiekviena darbo sutartis būtų rašoma prancūziškai. Tiesa, užsienieičiui leidžiama turėti dar ir juridiškaai visateisį egzempliorių savo kalba.

Labai tiksliai reglamentuojama, kaip turi atrodyti radijo ir televizijos laidų programos.

Pavyzdžiui, reikalaujama, kad muzikinėje dalyje nemažiau kaip 40 proc. būtų skiriama... prancūzų dainai. Smulkiai pateikiama, kaip turi atrodyti reklama. Kiekvienas į ją įsiterpęs svetimžodis turi būti išverstas į prancūzų kalbą.

Prancūzijoje nuo seno gyvuoja stiprios gimtosios kalbos puoselėjimo organizacijos. Viena kalbos mylėtojų draugija net pasivadinusį „Asociacija už kalbų ir kultūrų pliuralizmą Europoje“ („Association pour le Pluralisme Linguistique et culturel en Europe“).

Štai ir iškyla klausimas: ar įstatymas *Loi Toubon* tik... provincializmas, „donkichotiškumas“, o gal net pavėluoto nacionalizmo apraiška?

Nei viena, nei antra. Taip jau atsitiko, kad šių eilučių autoriui teko iš arčiau girdėti, ką kalba pats *Loi Toubon* kūrėjas. Praėjusiais metais posėdžiavo Vokietijos–Prancūzijos kultūrinio bendradarbiavimo taryba. Ž. Tūbonas 2005–2008 m. netgi buvo išrinktas šios svarbios institucijos prancūzų sparno pirmininku, todėl palaikė glaudų ryšį ir su žiniasklaida. Buvęs Prancūzijos kultūros ministras (vėliau dar tapęs teisingumo ministru, ėjęs prezidento patarėjo pareigas, atstovavęs šaliai Europos Parlamente) tvirtai kalba už visų tautų (didelių ir mažų) teisę ginti ir puoselėti savąsias kalbas. Kodėl? Prancūzas citavo įstatymo pradžią, kur pažymima, kad kalba – „tai sudėtinė žmogaus asmenybės dalis“ („element fondamental de la personnalité“), o gimtoji kalba – svarbi savojo (šiuo atveju prancūzų) kultūros paveldo dalis („et du patrimoine de la France“). Ta proga jis kalbėjo, kad būtina mokytis ir kitų kalbų, pirmiausia – savo kaimynų. Anglų kalba svarbi tautų bendradarbiavimui. Tačiau negalima leisti, kad jos plitimas pažeistų kitų tautų kalbų teises.

Stropiausi po 1994 m. priimto *Loi Toubon* įstatymo pasirodė lenkai. Jų seimas panašų įstatymą priėmė 1999 m. spalio 7 d. Kaip gimtosios kalbos saugotojai dar paminti danai, norvegai ir islandai. Lietuvos vardas neišstartas.

Turėtume suprasti čia aprašytą prancūzų tautos rūpestį savo kalba. Štai net gana kosmopolitiškai kalbos atžvilgiu nusiteikę vokiečiai taip pat susirūpino. Įpratę viską išreikšti statistika, vokiečių kalbininkai suskaičiavo, kad į jų kalbą įsibrovė maždaug 1500 anglicizmų. O šių metų pradžioje senajame Vokiečių istorijos muziejuje Berlyne atidaryta didelė paroda „Vokiečių kalba“. Ją lydi renginiai, skirti kalbos išlikimo temoms. Prancūzai net kompiuterį jau vadina sava kalba: *Ordinateur*.

LEONAS STEPANAUSKAS

ATODANGOS: NUO „WWW.LETONIKA.LV“ IKI NOBELIO KOMITETO ARCHYVŲ

Latvių literatūros biblioteka internete. Portale www.letonika.lv atidaryta latvių literatūros biblioteka. Joje galima skaityti 16 autorių romanus, apsakymus, eilėraščius ir kitų literatūros žanrų kūrinius (apimtis apie 15 000 p.). Skelbiama J. Rainio, R. Blaumano, A. Skujinio, J. Puoruko, J. Janševskio, J. Ziemeļnieko, F. Bardos, J. Ezerinio ir kitų literatūros klasikų kūrybos.

Šiame portale taip pat galima rasti enciklopedijas, žodynus, garso ir vaizdų kolekcijas. Letonika.lv kuria bendrovė „Tilde“.

Ukrainiečių metų knyga. Ketvirtame konkurse „BBC 2008 metų knyga“ geriausia ukrainiečių metų knyga pripažintas L. Dašvaro romanas „Pienas su krauju“. Tai antra žurnalistės ir scenaristės Irinos Černovos, rašančios L. Dašvaro slapyvardžiu, knyga. Premiją (11 tūkst. grivnų) nugalėtojai įteikė Didžiosios Britanijos ambasadorius Ukrainoje L. Terneris.

Biblija 2000 kalbų. Viena amerikiečių misionierių bendrija planuoja iki 2016 m. išversti Bibliją į 2 000 kalbų bei tarmių ir ją įgarsinti. Tuomet su Šventuoju Raštu galės susipažinti 97 proc. planetos gyventojų, net tos etninės grupės, kurios iki šiol neturi savo rašto. Biblija jau išversta į 333 kalbas.

Sugrįžta poeto E. Virzos publicistika. Pernai gruodžio 27 d. sukako 125 metai nuo latvių poeto Edvarto Virzos (1883–1940) gimimo. Šiai sukakčiai pažymėti Rygos leidykla „Zinātne“ išleido antrą rašytojo raštų tomą, skirtą poeto publicistikai. Raštų sudarytoja ir komentarų autorė A. Kubilina pirmą kartą surinko 1915–1920 m. spaudoje išbarstytas poeto publikacijas, kurios laikomos vienu reikšmingiausių tarpukario Latvijos publicistikos pasiekimų. Šiame tome atsiskleidžia kūrėjo stiliaus evoliucija, politinės pažiūros, kelias nuo Rusijos imperijai lojalaus piliečio iki ugningo kovotojo už Latvijos laisvę.

Populiariausi 2008 m. rašytojai. Khaledo Hosseinio knygos „Bėgantis paskui aitvarą“ ir „Tūkstančiai spindinčių saulių“ dažniau nei kitų rašytojų darbai pagal reitingus pirmavo Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje, Nyderlanduose, Kinijoje, Ispanijoje, Švedijoje, Didžiojoje Britanijoje ir JAV. Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenantis afganų rašytojas, gydytojas debiutavo 2003-iaisiais romanu „Bėgantis paskui aitvarą“. Šis kūrinys iškart tapo tarptautiniu bestseleriu, paplitusiu pasaulyje daugiau kaip 10 mln. tiražu. 2007 m. pasirodė „Tūkstančiai spindinčių saulių“. K.

Hosseinio romanai išversti į dvi dešimtis kalbų. Isabel Alende apie „Bėgantį paskui aitvarą“ rašė: „Tai yra vienas tų nepamirštamų pasakojimų, kurie neišblėsta metų metus. Šio ypatingo romano medžiaga – svarbiausios literatūros ir gyvenimo temos: meilė, garbė, kaltė, baimė, atpirkimas.“

Antrą vietą užėmė S. Larsseno detektyvai, pirmąkart paskelbti po rašytojo mirties 2004 m. Trečioje vietoje – K. Folleto labai populiarūs trileriai. Rašytojui už juos Ispanijoje net paminklas pastatytas. Beje, knygos „Haris Poteris...“ autorė J. K. Rowling yra devinta, P. Coelho – tik dvidešimtas.

Mirė J. Updike'as. JAV sausio 27-ąją nuo plaučių vėžio mirė žymus rašytojas Johnas Updike'as (1932–2009). Per daugiau kaip penkiasdešimt kūrybinės veiklos metų J. Updike'as parašė 28 romanus, 45 apsakymų, esė, eilėraščių rinkinius. Jo kūrybos aukso fondą sudaro romanai „Poros“, „Kentauras“, „Triušio“ tetralogija. Paskutinį romaną „Teroristas“ paskatino parašyti 2001 m. Rugsėjo 11-osios tragedija Niujorke. Pagal J. Updike'o romaną „Ystviko raganos“ pastatytas populiarus filmas. Rašytojo talentas įvertintas Pulitzerio ir daugeliu kitų literatūrinių premijų. Į lietuvių kalbą išversta „Kentauras“, „Poros“, „Tekėk už manęs“.

In memoriam dramaturgui H. Pinteriui. 2005-aisiais televizijos kanalas „Sky“ pranešė: „Mirė Haroldas Pinteris“ (tuo metu žymus rašytojas gulėjo ligoninėje), bet vėliau patikslino: „Ne, jis laimėjo Nobelio premiją.“ Tačiau 2008-ųjų gruodžio 24 d. pasaulio kultūra iš tiesų neteko vieno ryškiausių šiuolaikinių dramaturgų. Žydų siuvėjo sūnų išgarsino pjesės „Gimtadienio šventė“ ir „Sargas“. Be to, jis yra žinomas ir kaip scenaristas (parašė scenarijų kino filmui „Prancūzų leitenanto moteris“ pagal J. Fowleso romaną). Nuo 2005 m. H. Pinteris neberašė pjesių – atsidėjo poezijai. Tais pačiais metais jam buvo paskirta Nobelio literatūros premija. Akademija savo pranešime pabrėžė: „H. Pinteris sugrąžino į teatrą pagrindinius jo elementus: uždarą erdvę ir nenuspėjamą dialogą.“

Nuo devintojo XX a. dešimtmečio H. Pinteris ėmė rašyti politines dramas, satyras, tapo aktyvus kovotojas už žmogaus teises. Paskutinais gyvenimo metais rašytojas griežtai kritikavo JAV invaziją Irake, Didžiosios Britanijos politiką.

Prancūzijos prezidentas Nikolas Sarkozy H. Pinterį pavadino „didžiu dramaturgu ir nuovokiū humanistu bei nekompromisiniu žmogumi“.

Lietuvos teatrų scenose buvo pastatytos

šios H. Pinterio pjesės: „Seni laikai“, „Išdavystė“, „Grįžimas namo“, „Sargas“.

Išviešinti Nobelio komiteto archyvai. Švedijoje išviešinti Nobelio komiteto archyvai apie literatūros premijos skyrimą Borisui Pasternakui. Šio rusų poeto kandidatūra, iškelta už poeziją ir vertimus, nesulaukė tinkamo vertintųjų palankumo 1947, 1948, 1949, 1950 ir 1957 m. Tik 1958 m., kai Švedijos akademijos nuolatinis sekretorius A. Esterlingas perskaitė romaną „Daktaras Živaga“, išleistą italų kalba, ir pareiškė, kad „akademija gali priimti sprendimą ramia sąžine“, nors „Pasternako romanas kol kas neišleistas SSRS“, B. Pasternakui buvo paskirta Nobelio literatūros premija.

Pastaruoju metu Europos spaudoje pasirodė publikacijos, kad anuo laiku Nobelio komitetui įtaką darė amerikiečių specialiosios tarnybos ir Jungtinių Tautų generalinis sekretorius Dagas Hammarskjöldas, tačiau tai patvirtinančių dokumentų Stokholme nerasta, neva įtarinėjimai yra tik 1958 m. šmeižikiškos kampanijos tąsa.

ARVYDAS VALIONIS

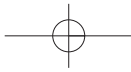
PSALMĖS – ŠVEDŲ POEZIJOS IŠTAKOS

Psalmių giedojimas – svarbi švedų bažnyčios pamaldų dalis. Tad ir psalmynas – reikšminga maldos knyga. Net švedų bažnyčia kartais vadinama krikščioniškųjų psalmių bažnyčia.

Pirmoji psalmių knyga Švedijoje buvo išleista XVII a. pabaigoje. Nepaprastai vėlai, nes jau XII a. Švedijoje buvo pastatytos kelios bažnyčios. Psalmių atsiradimo pradžios, suprantama, reikia ieškoti Biblijos psalmynne, kurį sudaro 150 Dovydo psalmių.

Katalikų bažnyčioje ilgai nebuvo parapijiečių giedojimo. Grigališka muzika, giedama choro, buvo liturgijos dalis, besimeldžiantieji tepritardavo „Kyrie Eleison“. Tik sykiu su reformacija atsirado parapijiečių giedojimas. Martinas Lutheris norėjo pagyvinti liturgiją, kad susirinkusieji pasijustų dalyvaujantys mišiose, o ne vien jų klausytųsi. Jis ragino žmones giedoti, šlovinti Dievą, džiaugtis amžinybe. Ir pats M. Lutheris rašydavo psalmes – bažnytines dainas, kaip jas vadino. Netrukus psalmes ėmė kurti ir kiti vokiečių protestantai, jos buvo surinktos ir sudėtos į sąsiuvinius, beveik kiekviena parapija turėjo savo versiją.

Reformacija Švedijoj įsigaliojo 1527 m., ją

padėjo įtvirtinti bažnyčios reformatorius Olausas Petris (1493–1552), remiamas karaliaus Gustavo Vazos. O. Petris su savo broliu ėmė versti (iš vokiečių k.) reformacijos psalmes ir lotyniškus himnus. Pirmasis sąsiuvinis, kurį sudarė 47 giesmės ir psalmės, išleistas 1536 m. Tai laikoma švedų poezijos pradžia. Georgas Stiernhelmas (1598–1672), kuris vadinamas švedų poezijos tėvu, hegza-metru parašytą poemą „Herkulesas“ išspausdino tik praėjus šimtui metų.

XVI a. įvairiose Švedijos vietose tokių psalmių sąsiuvinių arba giesmynėlių buvo nemažai išleista, jų turinys gerokai skyrėsi, leidinio pabaigoje būdavo pridodamas kalendorius, pamokymai, kaip nustatyti Velykų datą.

XVII a. karalius ir bažnyčios hierarchai nusprendė išleisti visuotinį psalmių rinkinį, kuris būtų naudojamas visoje šalyje. Tačiau tai nebuvo taip paprasta. Anot pačių švedų, beveik keturis šimtus metų toks psalmynas buvo renkamas, sudarinėjamas, leidžiamas, kritikuojamas, kartais net uždraudžiamas, vėl suburiami nauji komitetai, komisijos, pateikiami pasiūlymai, spausdinami nauji variantai. Galiausiai tik prieš kelerius metus pavyko išleisti solidžią „Švedų psalmių knygą“.

Ankstesniuosius psalmynus leisdavo privatiūs asmenys. Vienas žymesnių – vadinamasis Upsalos psalmynas, pasirodęs 1645 m. Tada valdė karalius Karlas XI, jis ir pavedė klebonui Jesperui Svedbergui, vėliau tapusiam Skaros vyskupu (beje, tai buvo žymaus teosofu, dvasių regėtoju Emanuelio Swedenborgo tėvas), sudaryti visos karalystės psalmyną. Parodęs rankraštį bažnyčios vyresnybei ir gavęs jos pritarimą, J. Svedbergas iš savo kišenės sumokėjo leidyklai 50 tūkstančių dolerių. Bet vos tik knyga pasirodė, ją ėmė negailestingai kritikuoti tie patys vyskupai, kurie prieš tai ją peržiūrėjo ir davė savo *imprimatur*. Dabar buvo rasta daug šiurkščių klaidų ir net eretiškų paklydimų. Psalmyną buvo draudžiama pardavinėti, J. Svedbergas prarado didesnę įdėtų pinigų dalį. Švedų literatūros istorijoje šis skandalas neturi sau lygių. Tikroji vyskupų kritikos priežastis buvo pavydas. Paradoksalu, kad sulaikytasis tiražas vėliau buvo išvežtas platinti po Naujosios Švedijos kolonijas.

Vienoje psalmėje, kuri giedama prieš Tris karalius, sakoma: „Trys karaliai iš Sabos

atėjo, aukso, smilkalų, miros prie jo padėjo, aleliuja, aleliuja.“ Šiose trumpose eilutėse buvo išvelgti net trys neleistini dalykai: Saba yra Pietų šalis, o išminčiai atėjo iš Rytų šalies, karalius sugalvojęs popiežius, Biblijoje to nėra, taip pat nepasakyta, kad jų buvo trys. J. Svedbergas gynėsi tikindamas, jog tai – pažodinis lotyniško viduramžių himno vertimas, be to, daug kartų spausdintas įvairiuose psalmių sąsiuvinuose ir niekam neužkliuvęs. Tačiau tai nepadėjo. Psalmė esanti eretiška! Kad ir kaip ten būtų su tais trimis karaliais, kurie jais gal ir nebuvo, tačiau trys karūnos lig šiol puošia ne tik Švedijos herbą, bet ir šalies ledo rutulio komandos marškinėlius.

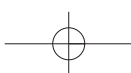
Karalius liepė peržiūrėti ir pataisyti minėtąjį psalmių rinkinį, iš jo buvo pašalintos 78 psalmės, keisčiausia, kad ypač kritikuota psalmė apie tris karalius buvo palikta ir nieks joje nepataisyta. Gerokai pageduotas, šis psalmynas, išėjęs 1695 m., dar buvo vadinamas Svedbergo arba Karolinskos psalmynu. Jis tapo žmonių, liaudies knyga (*folksbok*), sulaukė 250 pakartotinių leidimų, 1,5 mln. tiražo. Paskutinįkart perspausdintas 1904 m. Kai kurios Norlando (Šiaurės Švedija) parapijos jį naudojo net dvidešimtame amžiuje.

Psalmyną sudaro psalmės, skirtos bažnytiniam metams, svarbioms šventėms, krikštui, mirčiai, taip pat maldų, padėkos ir pašlovinimo psalmės. Dvidešimt dviejose psalmėse eiliuotai perteiktas M. Lutherio katekizmas, manyta, kad eiles lengviau įsiminti, o katekizmą reikėjo mokėti atmintinai. Kitas svarbus dalykas – J. Svedbergo knygoje psalmės sunumeruotos. Nuo tada visose Švedijos bažnyčiose prie altoriaus atsirado lentos, kuriose prieš pamaldas surašomi joms skirtų psalmių numeriai.

Poetinė XVII–XVIII a. psalmių vertė, žiūrint šių dienų akimis, atrodo menka, naivoka ar net juokinga. XVIII a. J. Svedbergo psalmyną kritikavo Švedijoje atsiradę sektantai, ypač stiprėjantis atbudimo judėjimas, pateikęs savo „Siono giesmes“. Kritikavo ir vis gausėjantis kultūros bei literatūros žmonių ratas. Jie dažniausiai cituodavo psalmes, kai norėdavo iš jų pasišaipyti.

Šiandien tos psalmės yra smarkiai pasenusios, tą įspūdį dar labiau stiprina senoji rašyba. Tačiau, ją pakeitus dabartine, pati psalmė neatpažįstamai pasikeistų.

ZITA MAŽEIKAITĖ

DANIELIUS MUŠINSKAS, vyr. redaktorius

Redakcijos kolegija:

JUOZAS APUTIS

ALGIMANTAS BALTAKIS

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ

PETRAS DIRGĖLA, vyr. redaktoriaus pavaduotojas

REDA GRIŠKAITĖ

LORETA JAKONYTĖ

ANTANAS A. JONYNAS

HERKUS KUNČIUS

MINDAUGAS KVIETKAUSKAS

JUSTINAS MARCINKEVIČIUS

MARCELIJUS MARTINAITIS

JŪRATĖ SPRINDYTĖ

RENATA ŠERELYTĖ

PIETRO U. DINI (Italija)

VIOLETA KELERTIENĖ (JAV)

VALDAS PETRAUSKAS (Kanada)

REGIMANTAS TAMOŠAITIS, skyriaus redaktorius

RYMUTĖ AKSTINAITĖ, stilistė-korektorė

ROMA ZMITRAVIČIENĖ, techninė redaktorė

Kompiuteriu rinko ALDONA GRYGELIENĖ

Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su žurnalo autorių nuomone.

Redakcijos adresas:

K. Sirvydo 6, 01101 Vilnius

Telefonai: vyr. redaktoriaus – 261 73 44; vyr. redaktoriaus pavaduotojo, literatūros skyriaus – 261 61 00; kritikos, meno, eseistikos skyriaus, techninės redaktoriės, korektoriės – 262 55 79; buhalterijos – 262 61 84. Faksas – 261 73 44, el. paštas: metai@takas.lt